

T.C.
ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

YUGOSLAVYA'NIN DAĞILMASININ ULUSLARARASI POLİTİKAYA ETKİLERİ

Yüksek Lisans Tezi

Hazırlayan

Burak YALIM

Tez Danışmanı

Yrd. Doç. Dr. Yunus YOLDAŞ

Çanakkale – 2012

TAAHHÜTNAME

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Yugoslavya’nın Dağılmasının Uluslararası Politikaya Etkileri” adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih

15.10.2012

Adı ve Soyadı

İmza

Burak YALIN

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne

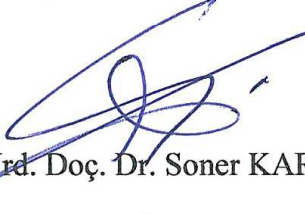
Burak Yalım'a ait Yugoslavya'nın Dağılmasının Uluslararası Politikaya Etkileri adlı
çalışma, jürimiz tarafından Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı,

YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak oybirliği ile kabul edilmiştir.

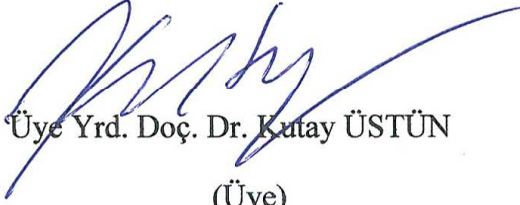
Üye Yrd. Doç. Dr. Yunus YOLDAS

(Danışman)

Üye Yrd. Doç. Dr. Soner KARAGÜL

(Üye)

Üye Yrd. Doç. Dr. Kutay ÜSTÜN

(Üye)

Tez No : 443902

Tez Savunma Tarihi : 19/09/2012

ONAY

Yrd.Doç.Dr. İbrahim Hakkı Öztürk

Enstitü Müdürü

17.10.2012

ÖZET

YUGOSLAVYA'NIN DAĞILMASININ ULUSLARARASI

POLİTİKAYA ETKİLERİ

Bu tezin amacı Yugoslavya'nın parçalanma sürecinde yaşanan gelişmelerin Uluslararası Sistem yaklaşımı ve Konstrüktivist yaklaşımlar perspektifinden incelenerek Yugoslavya'nın dağılmasının uluslararası politikada yarattığı etkileri ortaya koymaktır. Bu çerçevede tezin temel varsayımı, Yugoslavya'da yaşanan gelişmelerin Avrupa Topluluğu'nun Ortak Dış Güvenlik ve Savunma Politikası oluşturma çabaları, Amerika Birleşik Devletleri'nin "Yeni Dünya Düzeni" argümanı ile uluslararası sistemi tek başına domino etme girişimleri ve Birleşmiş Milletler ve NATO gibi uluslararası örgütlerin rolleri doğrultusunda uluslararası politikayı etkilediği üzerine kurulmuştur. Tez çalışması ile Eski Yugoslavya Cumhuriyetleri ve Balkanlarda devam eden ihtilafların temel nedeninin bu ülkelerin kendi iç anlaşmazlıklarından daha çok Balkanlar bölgesinin uluslararası politikanın rekabet alanı olmasından kaynaklandığı sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yugoslavya, Uluslararası Sistem, Konstrüktivizm, Soğuk Savaş, Balkanlar

ABSTRACT

EFFECTS OF THE COLLAPSE OF YUGOSLAVIA IN INTERNATIONAL POLITICS

The purpose of this thesis is to reveal the effects of the disintegration of Yugoslavia in the development of international politics by examining from the perspective of International System and Constructivist approaches. The basic assumption of the thesis based on developments in the Yugoslavia had influence international policy on the line that the efforts to establish the European Community's Common Foreign Security and Defense Policy, "New World Order" argument of the United States attempts to dominate the international system by itself and the roles of international organizations such as United Nations and NATO. The thesis was concluded to be the basic reason why the ongoing conflicts in the Republics of Former Yugoslavia and the Balkans due to competitive environment of international politics rather than their own internal disputes.

Key Words: Yugoslavia, International System, Constructivism, Cold War, Balkans

ÖNSÖZ

Henüz lise yıllarında merak saldığım uluslararası ilişkiler alanında sürdürmekte olduğum eğitimimi bu yüksek lisans çalışması ile belirli bir aşamaya getirmiş olmak, ilerleyen dönemlerde gerek doktora çalışmaları gerekse uluslararası ilişkiler disiplinine yönelik saha analizleri yapmak noktasında umutlarımı arttırmıştır.

Tez çalışma konusu olarak seçtiğim Yugoslavya'nın gerek şahsi tarihimde gerekse uluslararası politikanın önemli kırılma noktaları olan iki dünya savaşı ve soğuk savaş yılları ile onun bitiminde önemli bir yeri vardır. Ailemin bir tarafının Bosna-Hersek Saraybosna'dan, diğer tarafınınsa Bulgaristan Cebel'den Türkiye'ye göç etmiş olması, tabiatıyla bu coğrafyaya olan ilgimi arttırmıştır. Tez çalışmam süresince aile köklerimin Balkanlara uzanıyor olması da motivasyonumu yüksek tutmamda en büyük etken olmuştur.

Çalışmalarım süresince yönlendirme ve desteğini esirgemeyen danışmanım Yrd. Doç. Dr. Yunus Yoldaş'a ve jüri üyeliğini kabul eden Yrd. Doç. Dr. Soner Karagöl, Yrd. Doç. Dr. Kutay Üstün, Yrd. Doç. Dr. Gürol Baba ve Doç. Dr. Derya Altunbaş'a da teşekkür eder, çok şey borçlu olduğumu ifade etmek isterim. Hepsinin değerli katkılarını gelecekte gerçekleştireceğim çalışmalarda da görmek en büyük temennimdir.

Tez çalışmamın en yoğun aşamasında, her zaman olduğu gibi bana evini ve yüreğini açan kıymetli dostum Selçuk Gartel'e ve çalışmam süresince gerek tecrübelerinden gerekse akademik bilgisinden istifade ettiğim yarının kıymetli akademisyenlerinden Galatasaray Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Doktora öğrencisi Bilgehan Emeklier'e de teşekkürü bir borç bilirim.

Henüz yolun başında olduğumu bilmekle birlikte bu tez çalışması eğer bir başarı olarak görülecekse, bu başarı şahsımdan öte anne ve babama aittir. Onların teşvikleri, destekleri ve elbette karakterimin temelini oluşturan eğitimleri olmasaydı bu tez ortaya konulamazdı.

Sanıyorum son bir teşekkürü de uluslararası ilişkiler çalışmalarına duyduğum ilgiyi her yeni gün arttıran ve gerek teorik gerekse pratik alanda bana inanılmaz tecrübeler kazandıran Türkiye Uluslararası İlişkiler Çalışmaları (TUIÇ) Derneği'ne, onun değerli üye ve gönüllülerine borçluyum.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
ÖNSÖZ	iii
İÇİNDEKİLER	iv
KISALTMALAR	viii
GİRİŞ	1

BÖLÜM I

(ÇALIŞMANIN TEORİK ÇERÇEVESİ)

1. Çalışmanın Yöntemi	4
2. Konstrüktivist Kuram Çerçevesinde Yugoslavya'nın Dağılması	5
2.1 Uluslararası İlişkilerde Konstrüktivist Düşünce	6
2.2 Konstrüktivist Yaklaşım ve Yugoslavya'nın Dağılması	11
3. Uluslararası Sistem Kuramı Çerçevesinde Yugoslavya'nın Dağılması	13
3.1 Genel Sistem Kuramı ve Uluslararası Sistem Teorileri	14
3.2 Uluslararası Sistem ve Yugoslavya'nın Dağılması	18

BÖLÜM II

(BALKAN TARİHİ VE YUGOSLAVYA’NIN DAĞILMASININ TARİHSEL ARKA PLANI)

1. Balkan Tarihine Genel Bakış ve Güney Slav Halkları.....	22
1.1 Osmanlı ve Avusturya Macaristan İmparatorluklarının Mücadelesinde Balkanlar	29
2. Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı ve Yugoslavya Krallığı (1918-1941)	35
3. İkinci Dünya Savaşında Yugoslavya’da Yaşanan Gelişmeler (1941-1945)	39
4. Sosyalist Federal Yugoslavya Cumhuriyeti ve Tito Dönemi (1945-1980)	41
4.1 Dış Politikada Bağlantısızlık ve Yugoslavya Halk Ordusu	50
5. Tito Sonrası Dönem ve Dağılmaya Giden Süreç (1980-1990)	53

BÖLÜM III

(YUGOSLAVYA'NIN DAĞILMASININ DIŞSAL BOYUTU VE ULUSLARARASI AKTÖRLERİN YUGOSLAVYA SORUNUNA YAKLAŞIMLARI)

1. Büyük Güçlerin Yugoslavya Sorununa Yönelik Politikaları	54
1.1 Amerika Birleşik Devletleri'nin Yugoslavya Politikası	56
1.2 Rusya Federasyonu'nun Yugoslavya Sorununa Yaklaşımı	59
1.3 Yugoslavya Sorununda Almanya Perspektifi	61
1.4 Fransa'nın Yugoslavya Sorununa Bakış Açısı	63
1.5 Yugoslavya Sorununda İngiltere'nin Tavrı.....	64
2. Uluslararası Örgütlerin Yugoslavya Sorununa Yaklaşımları	65
2.1 Avrupa Birliği ve Yugoslavya Sorunu: Ortak Dış ve Güvenlik Politikasının Test Alanı	66
2.2 Birleşmiş Milletler ve Yugoslavya Sorunu: İnsani Müdahale ve Srebrenitsa Soykırımı	68
2.3 Kuzey Atlantik İttifakı ve Yugoslavya Sorunu: Alan Dışı Müdahale ve Yeniden Yapılanma	73
3. İç Savaş-Dağılma Sonrası Eski Yugoslavya Cumhuriyetlerinin Yeniden İnşası ve Avrupa Birliği	76
3.1 Eski Yugoslavya Cumhuriyetlerini Yeniden İnşa Süreçlerinde Avrupa Birliği'nin Hedefleri	77
3.2 Avrupa Birliği'nin Batı Balkanları İnşa Sürecinde Kullandığı Araçlar	79

3.2.1 İlk Adım: Royaumont Süreci ve Bölgesel Yaklaşım	80
3.2.2 Bölgesel Yaklaşım Politikası'nın Anahtarı: Şarta Bağlılık Stratejisi	82
3.3 Batı Balkan Ülkelerinin Avrupa Birliği Üyelik Perspektifi: İstikrar ve Ortaklık Süreci/İstikrar ve Ortaklık Anlaşmaları	83
3.3.1 İstikrar ve Ortaklık Süreci - SAP	84
3.3.2 İstikrar ve Ortaklık Anlaşmaları – SAA	85
4. Avrupa Birliği'nin Batı Balkan Ülkelerine Yönelik Politikalarının Değerlendirmesi	90

BÖLÜM IV

(YUGOSLAVYA'NIN DAĞILMASININ ULUSAL VE ULUSLARARASI ALGILARI)

1.1 Türk Medyası'nda Yugoslavya'nın Dağılma Süreci	92
1.2 Uluslararası Medyada Yugoslavya'nın Dağılma Süreci	104
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	111
KAYNAKÇA	117
EK – Yugoslavya'nın Dağılmasıyla İlgili Yapılan Mülakatlar	129

KISALTMALAR

AB	:	Avrupa Birliği
ABD	:	Amerika Birleşik Devletleri
AGİT	:	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
BAB	:	Batı Avrupa Birliği
BANU	:	Boşnak İlim ve Sanat Akademisi
BM	:	Birleşmiş Milletler
BMGK	:	Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
çev.	:	Çeviren
der.	:	Derleyen
IFOR	:	Uygulama Gücü
IMF	:	Uluslararası Para Fonu
NATO	:	Kuzey Atlantik İttifakı
ODGP	:	Ortak Dış ve Güvenlik Politikası
p.	:	Page
s.	:	Sayfa
SAA	:	İstikrar ve Ortaklık Anlaşması
SAP	:	İstikrar ve Ortaklık Süreci
SFRY	:	Sosyalist Federal Yugoslavya Cumhuriyeti
SHS	:	Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı
SSCB	:	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
STK	:	Sivil Toplum Kuruluşu
UCM	:	Uluslararası Ceza Mahkemesi
Vol.	:	Volume

GİRİŞ:

Soğuk Savaşın bitmesi ve çift kutuplu sistemin dağılması birçok ülkeyi krize sürüklemiştir. SSCB yıkılmış, bu süreçten etkilenen ülkeler ise, bu krizi hafif olumsuzluklarla atlattı, Yugoslavya ise iç savaşa sürüklenerek parçalanmıştır. Bu bağlamda çalışmanın temel çerçevesini, genelde Soğuk Savaş'ın bitişi ile uluslararası politikada yaşanan gelişmeler, özelde Yugoslavya'nın dağılmasını ve dağılma sürecinin Balkan coğrafyası ve Avrupa Kıtasını kapsayacak şekilde uluslararası politikanın küresel rekabet alanında hangi gelişmelere yol açtığı sorunsalı oluşturmuştur. Yugoslavya'nın dağılması sürecinde Avrupa Birliği (AB), Birleşmiş Milletler (BM) ve Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü'nün (NATO) dağılma süreçlerine ilişkin belirlediği politikaların adı geçen uluslararası örgütler açısından hangi eksiklikleri gündeme getirdiği ve bu süreçler dahilinde bir süper güç olarak Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) yaklaşımları nelerdir? sorularına verilecek cevaplarla Yugoslavya'nın dağılmasının uluslararası sistem ve aktörler açısından yarattığı etkiler ortaya konacaktır.

Çalışmanın Yugoslavya'nın dağılması ile birlikte uluslararası politikaya etki eden faktörleri ve bu etkilerin sonuçlarını ele alma çabası Yugoslavya'yı dağılma sürecine getiren tarihsel perspektif ve dağılmanın altında yatan nedenlerden bağımsız olarak ele alınamayacağı için çalışmada bu faktörlere de genel olarak değinilmiştir.

20. yüzyılın son çeyreğinde Balkan coğrafyasında ve Balkan devletlerinin hemen hepsinde ekonomik, siyasi, kültürel anlamda hayatın tüm alanlarını etkileyen büyük toplumsal dönüşümler yaşanmıştır. Balkan devletlerini ve dolayısıyla halklarını doğrudan etkileyen bu önemli olaylardan birisi sosyalizmin çöküşü ve bu çerçevede Yugoslavya'nın dağılma süreci ile birlikte yeni devletlerin kurulması olarak karşımıza çıkmaktadır. Sosyalist sistemin ve ardından Yugoslavya'nın dağılması ile birlikte gerisinde iç ve dış faktörlerden dolayı oluşmuş büyük ekonomik, siyasi, moral ve güvenlik sonuçları olan bir iç savaş ortaya çıkarmıştır.

Balkanlarda yaşanan bu iç savaş sürecinin getirdiği koşullar Balkan halklarının oldukça zor günler yaşanmasına neden olduğu gibi ortaya ekonomik, politik ve kültürel olarak yeniden inşası gereken büyük bir yıkım bırakmıştır. Bu bağlamda Yugoslavya'nın dağılması Konstrüktivist teoriler çerçevesinde ele alınarak Yugoslavya ile birlikte Yugoslav kimliğindeki dağılmanın teorik perspektifi oluşturulmuştur. Soğuk Savaş'ın

bitişiyle birlikte çatışma alanı haline gelen Balkan coğrafyasında Yugoslavya'nın çok etnikli ve dinli federal yapısı yine Soğuk Savaş'ın bitişiyle aynı dönemde uluslararası ilişkiler teorileri arasında belirginleşen ve tartışılmakta olan konstrüktivizm ile değerlendirilmiştir.

Balkan coğrafyasının uluslararası sistem açısından önemi, bu coğrafyada tarihin çeşitli dönemlerinde farklı çatışmalar yaşanmasına neden olmuştur. İmparatorluklar döneminde Osmanlı İmparatorluğu ile Avusturya-Macaristan İmparatorlukları arasında rekabet alanı haline gelen Balkanlar, siyasi tarihte yaşanan büyük kırılmaların merkezinde yer almıştır. Nitekim I. Dünya Savaşının başlamasına neden olan Avusturya-Macaristan Veliht Prensi Franz Ferdinand'ın milliyetçi bir Sırp olan Gavrilo Princip tarafından öldürülmesi hadisesi, Saraybosna'da yaşanmıştır. Yine Balkanlar II. Dünya Savaşının gelişiminde özel bir öneme sahip olmuş, savaşın bitimine yakın zamanın büyük güçleri olan İngiltere ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) arasında imzalanan "Yüzdeler Anlaşması", Yugoslavya üzerinde %50 İngiltere ve %50 SSCB'nin etkili olacağı şekilde planlanmıştır.¹ 20. Yüzyılın ilk yarısında gerçekleşen iki dünya savaşının merkezinde ikinci yarısında ise Soğuk Savaş'ın bitişi ile yaşanan yoğun çatışmaların odak noktasında kalan Balkanlar, jeokültürel ve jeopolitik ayırım hatları ile uluslararası ilişkilerde yaşanan bunalımların ve uluslararası sistemdeki değişimlerin doğrudan etkilediği bölgelerden birisi olmuştur.²

II. Dünya Savaşından sonra kurulan Yugoslavya'nın Soğuk Savaş döneminde Batı ve Doğu blokları arasında kazanılması gereken bir ülke olarak görülmesi ve Soğuk Savaş döneminin sona ermesi ile birlikte hızlı ve kanlı bir dağılma sürecine girmesi de uluslararası sistemdeki taşıdığı önemi göstermesi açısından başka bir örnektir. Yugoslavya'nın dağılması da bu coğrafyanın uluslararası sistem perspektifinden önemini yitirmesine neden olmamış, bu kez de ortaya çıkan yeni ülkelerin yapılandırılmasında kimin etkili olacağı sorusundan hareketle Balkan coğrafyası küresel siyasetin rekabet

---

¹ Churchill – Stalin oranlar uzlaşısı olarak da anılan bu antlaşma 9 Ekim 1944 Moskova konferansı esnasında dönemin Sovyet lideri Joseph Stalin ile Birleşik Krallık lideri Winston Churchill arasında gerçekleştirilmiştir. Antlaşma II. Dünya Savaşı sonrasında Güney Doğu Avrupa'nın güç bölgelerine göre nasıl pay edileceğini belirlemiştir. Antlaşmaya göre Romanya'nın %90'ı ve Bulgaristan'ın %75'i Sovyetler Birliği'ne Yunanistan'ın %90'ı Birleşik Krallığa verilmiş ve Yugoslavya ile Macaristan da Sovyetler Birliği ve Birleşik Krallık arasında %50'lik oranlarla yarı yarıya paylaşılmıştır.

Mustafa Aydın, "Yüzdeler Antlaşması", Baskın Oran (ed.). Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne, Olgular, Belgeler, Yorumlar. Cilt. 1. 1919 – 1980. İstanbul, İletişim Yayınları, 2001, s. 201.

² Ahmet Davutoğlu, *Stratejik Derinlik*, Küre Yayınları, İstanbul, 2001, s.21

alanındaki jeostratejik konumunu sürdürmüştür.³ Bu etkinin her zaman varlığını sürdürmesinin temel nedenlerinden birisi de Balkan coğrafyasının jeopolitik anlamda Batı ile Doğu'nun birleşme ve kesişme noktasında yer alıyor olmasıdır.

Yugoslavya'nın dağılmasını incelerken coğrafi bir alt sistem olarak Balkanlardan bağımsız ele almak, hem bölgesel hem de küresel faktörleri anlamak açısından eksik bir bakış açısı oluşturacağı için konuyu Balkan coğrafyasının genel analizini yapmadan ele almamız mümkün olmamıştır. Bu anlamda Balkanların siyasi tarih içerisinde geçirdiği evreler ve bu evrelerin Balkanların genel karakteristiğinin oluşmasındaki etkiler genel bir çerçeve içerisinde ele alınmıştır. Balkan kelimesinin etimolojik kökeninden 'Balkanlaşma' kavramına kadar aslında Yugoslavya'nın oluşum ve dağılmasında doğrudan etkili faktörlerin neler olduğu incelenmiştir.

Yugoslavya'nın dağılmasının uluslararası politikada oluşturduğu etkileri incelemeyi hedefleyen bu çalışma dağılmanın oluşturduğu etkileri irdelemek bakımından dört bölüme ayrılmıştır. Birinci bölümde çalışmanın metodolojisiyle birlikte Yugoslavya'nın dağılmasını bilimsel bir perspektifte açıklamak amacıyla kullanılacak teorik çıkış noktaları betimlenmiş ve bu çıkış noktalarına göre Yugoslavya'nın dağılma süreci üzerinde durulmuştur. İkinci bölümde Yugoslavya ve Balkan coğrafyasına ilişkin temel tanımlarla birlikte Balkan tarihi ve Yugoslavya'yı parçalanmaya götüren süreç ele alınmıştır. Çalışmanın üçüncü bölümünde ise Yugoslavya'nın dağılma sürecinde uluslararası sistemde yaşanan gelişmeler ve ABD, Rusya, Fransa, İngiltere ve Almanya ile birlikte BM, AB, NATO gibi bölgesel ve küresel aktörlerin Yugoslavya sorununa yönelik politikaları incelenmiştir. Dördüncü bölümde de Yugoslavya'nın dağılma sürecinin ulusal ve uluslararası algıları incelenmiştir. Ekler bölümünde de Yugoslavya konusunda uzman gazeteci ve akademisyenlerin görüşlerini almak için gerçekleştirilen mülakatlara yer verilmiştir.

---

³ İbid. s. 292.

BÖLÜM I

ÇALIŞMANIN TEORİK ÇERÇEVESİ

1. Çalışmanın Yöntemi

Bu tezde ulaşılması amaçlanan temel verilerin gerek yerel gerekse küresel dinamiklerle açıklanabilecek olması nedeniyle nitel bir çalışma yapılmıştır. Uluslararası politikaya Yugoslavya'nın dağılmasının derin etkileri olmuştur ve bu etkiler küresel, bölgesel ve yereldir. Uluslararası sistem perspektifi kullanılarak küresel sistemde yaşanan gelişmelerin bir coğrafi alt sistem olan Balkanlara ve Yugoslavya'ya yaptığı etkiler, konstrüktivist yaklaşımla Yugoslavya'daki kimliklerin bölgesel sistem ve dolayısıyla uluslararası sistem üzerindeki etkileri irdelenerek tüme varım yöntemi kullanılmıştır. Bir başka ifadeyle kalitatif yöntem kullanılarak çalışmaya metodolojik yön vermiştir. Ayrıca tezde anlatılan olaylar kronolojik bir perspektifle ele alındığı için tarihsel metodoloji de kullanılmaya çalışılmıştır.

Çalışma konusuyla ilgili literatürde yapılacak taramalar sonucunda bu alanda çok fazla Türkçe eser bulunmadığı görülecektir. Diğer yandan bu konu üzerine yapılan çalışmalar teorik perspektife çok girmeden olgusal ve tarihsel anlatımla ortaya konulmuştur. Bu nedenle çalışmanın teorik bir zemine oturtulmasına dikkat edilmiştir. Ayrıca çalışma ekler kısmına dahil edilen mülakatlarla zenginleştirilmiş ve bu anlamda literatüre katkı sunulmaya çalışılmıştır. Dolayısıyla konunun farklı bakış açılarına ve boyutlarına

değnilmek amaçlanmıştır. Bununla birlikte gerçekleştirilen mülakatlarda farklı meslek grupları (gazeteci-akademisyen-yüksek lisans öğrencisi-düşünce kuruluşu temsilcisi) ve farklı kimlikler (Boşnak-Sırp-Arnavut-Türk) seçilmesine özen gösterilerek sosyolojik açıdan geniş bir yelpazeye ulaşılmaya çalışılmıştır. Ancak konunun içinde barındırdığı insani dram-trajedi ve olayların tarihi yakınlığı sebebiyle çok daha geniş bir kitleye ulaşılarak yapılması hedeflenen mülakatlar sınırlı bir çerçevede kalmıştır. Benzer şekilde, gerçekleştirilen medya taramasında yerel lisanlara hakim olunmamasından dolayı sınırlı bir çalışma yapılabilmektedir. Ulusal ve uluslararası olarak yapılan medya taramasında Türk medyasına yer verilmesinin nedeni tarihi ve kültürel bağların bulunduğu Balkan coğrafyasında yaşanan gelişmelerin Türk kamuoyunda ve politik çevrelerinde nasıl algılandığını yansıtabilmektir.

Ayrıca çalışmanın bir başka zorluğu da kaynaklara erişim ve veri toplama aşamasında yaşanmıştır. Bu konuda Türkçe literatürün sınırlı olması, İngilizce kaynakların doğal olarak konuyu Batı merkezli bir perspektifte ele alması ve yerel dillerle birlikte Osmanlıca yazılmış kaynakların lisan eksikliği nedeniyle incelenememesi araştırmayı sınırlı tutmakla birlikte farklı bakış açılarının gözden kaçırılmasına neden olmuştur. Dolayısıyla yerel-bölgesel kaynaklara inilememesi bu çalışmanın zorluğu ve sınırlılığı olarak ön plana çıkmıştır.

2. Konstrüktivizm ve Konstrüktivist Yaklaşımlar Bağlamında Yugoslavya'nın Dağılması

Yugoslavya'nın dağılmasının temelini oluşturan nedenlerden biri dışsal diğeri ise içsel faktörlerdir. Dışsal faktörler Soğuk Savaş'ın bitişi, Berlin Duvarı'nın yıkılışı ve iki kutuplu yapının dağılması gibi uluslararası sistemde yaşanan değişim ve dönüşümken içsel faktörler Yugoslavya'nın ekonomik, politik ve kültürel dinamikleridir. Bu dinamiklerin dış faktörlerin de etkileriyle değişim ve dönüşümü ve yeniden inşa ediliyor oluşu Yugoslavya'nın dağılmasında önemli etkiye sahiptir. Yugoslavya'nın çok dinli, çok kültürlü ve çok kimlikli halklarının konjonktürel nedenlerle bir araya gelişinin yapaylığı ortaya çıkmış, "Yugoslav" milleti yaratma idealinin çöküşü ve farklı kimliklerin bir bakıma yeniden inşası süreci özellikle Tito'nun 1980 yılında ölümüyle birlikte hız kazanmıştır. Sırpların Belgrat merkezli Sırp egemen bir Yugoslavya isteği, Hırvat ve Slovenlerin tarihten kalan bağımsız egemen devletlerini kurma iddiası kimliklerin yeniden inşası sürecini başlatırken dışarıda değişen ve dönüşen uluslararası sistem içeride yaşanan

kimlik inşası ve çözülme sürecini bölgesel sistemi yeniden inşa etmek bağlamında önemli ölçüde etkilemiştir. Almanya'nın Slovenya ve Hırvatistan'ın bağımsızlığını desteklemesi ve hatta teşvik etmesi, ABD'nin belki de ciddi bir müdahale ile Bosna Savaşı'nı durdurması mümkünken bölgesel politikaları ve çıkarları noktasında uzun süre sessiz kalması ve en nihayetinde Yugoslavya'nın dağılacağı kesinleşince müdahale etmesi bunun açık örnekleridir. Yugoslavya'da birleştirici lider Tito'nun ölümü ve federe devletler arasındaki ekonomik dengesizlikler nedeniyle milliyetçiliğin yükseldiğini ifade etmek yanlış olmamakla birlikte Yugoslavya'nın dağılmasını açıklamak için yeterli argümanları oluşturamamaktadır. “Kimliklerin yeniden inşası neden ayrı ayrı gerçekleşmiş ve bir Yugoslav kimliği üzerinde birleşilememiştir?” sorusu ekonomik verilerin dengesizliği ve Tito'nun ölümü ile açıklanamamaktadır. Bu hızlı ve kanlı dağılma sürecinin Yugoslavya dahilinde yaşayan farklı kimliklerin yeniden inşası ve rasyonel tercihler yerine irrasyonel yönelimlere gidilmesi ile doğrudan ilgisi vardır. Bu anlamda uluslararası ilişkiler disiplininin Soğuk Savaşın bitişine yakın tartışma alanına giren konstrüktivizm (yeniden inşacılık) perspektifi bilimsel bir çerçeve oluşturabilmek hususunda önemli bir kaynak oluşturmaktadır.

2.1 Uluslararası İlişkilerde Konstrüktivist Düşünce

Konstrüktivizm ilk ortaya çıktığı dönemde bir uluslararası ilişkiler teorisi olarak geliştirilmemiştir. Konstrüktivizmin her türlü sosyal ilişkiyi açıklamaya çalışmanın bir yolu olduğu şeklindeki tanımı düşünüldüğünde bir teori dahi olmadığı iddia edilebilir. Konstrüktivizm diğer teoriler gibi insanların ne yaptığına, toplumların farklılık nedenlerine ve değişen dünya dinamiklerinin arka planına dair genel yaklaşımlar yapmadığı gibi bu konularda temel açıklamaları da yoktur. Konstrüktivizm bunlar yerine birbirleri ile bağlantısız görünen konuları kuramsallaştırmayı gerçekleştiren bir perspektife sahiptir.⁴

Konstrüktivizm sosyal aktörlerin ve yapıların sosyal gerçekliğin inşa edilmesinde oynadığı role ilişkin farklı yaklaşım ve çeşitli yorumlar getiren bir sosyal kuram olarak felsefi tartışmalar içerisinde realizm-idealizm ve öge-sistem yahut özne-yapı ilişkilerine farklı bir perspektif sunmaktadır. Realist ve idealist bakış açıları arasında yer alan konstrüktivist felsefe, aktör-yapı ilişkisinin iki boyutlu oluşunu, sosyal dünyanın ve bilginin özneler arası boyutunu ve toplumun düşüncelerinin kuruculuğu rolünün altını

⁴ Sezgin Kaya, “Uluslararası İlişkilerde Konstrüktivist Yaklaşımlar”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, cilt 63, sayı 3, s. 93- 94.

çizen bakış açılarını içinde barındırır. Bu görüşleri ile birlikte sosyal konstrüktivizmin temsilcileri toplumsal dünyayı oluşturan unsurların sadece maddi olmadığını hatta daha büyük oranda ortak düşüncelerden ortaya çıktığını, aktörlerin kimlik ve çıkarlarının sosyal etkileşim içinde oluştuğunu ve dolayısıyla tanımlanmış olmadığını iddia etmektedir. Bu anlamda İtalyan Felsefeci Giambattista Vico'nun “doğal dünya Tanrı tarafından meydana getirilmiştir ama tarihi dünya insanın ürünüdür” sözü toplumsal dünyanın verili olmadığını, insanlar ve toplumlarca oluşturulduğunu göstermektedir.⁵

Dünya siyasetini etkileyen aktörler ve bu aktörlerin rollerinin sosyal gerçekler üzerinden yorumlanması ve tartışılması konstrüktivizmin teorik ve ampirik olarak gerçekleştirdiği çalışmalardır. Konstrüktivizmin uluslararası ilişkiler disiplinine dair uygulamaları itirazları içinde barındırmakla birlikte sosyal bir dünyanın sosyalleşmemiş bir bilim dalı veya disipline uygulanması olarak kabul edilmektedir. Konstrüktivizme göre insan, doğa ve çevresi ile etkileşim içerisinde olan bir varlık olarak toplumu gerçekleştirirken toplum da insanı etkilemektedir. Çift yönlü ve sürekli olan bu etkileşim süreci belirli bir hukuk etrafında gerçekleşmektedir ve konstrüktivizm bu ilişkiyi kurallar ve aktörler olarak kavramsallaştırmaktadır.⁶

Soğuk Savaş döneminin sona erdiği yıllarda uluslararası ilişkilerde meydana gelen kargaşa ortamını açıklama konusunda uluslararası ilişkiler disiplinindeki klasik yaklaşımlar yeterli olamamıştır. Yaşanan bu eksiklik pozitivistler ile post pozitivistler arasında “üçüncü büyük tartışma” olarak adlandırılan tartışmayı beraberinde getirmiştir ve bu tartışma neticesinde konstrüktivizm uluslararası ilişkiler disiplini içerisinde yerini almıştır. Uluslararası ilişkiler teorilerinin geçerliğinin sorgulandığı bu üçüncü tartışma, uluslararası ilişkilerde yaşanan SSCB'nin ve Yugoslavya'nın dağılması gibi krizlerin ve çelişkilerin açıklanması noktasında ‘konstrüktivizmi’ merkeze almıştır. Nitekim konstrüktivizme dair temel uluslararası ilişkiler eserleri 1990'lı yıllarda yayımlanmış ve bu akımın öncülleri Nicholas Onuf, Alexander Wendt ve John Ruggie gibi bilim insanları olmuştur.⁷

Neo-realizmde olduğu gibi sistemi yapı olarak ele alan konstrüktivizm yapının oluşmasında insan faktörünü dışlayan yönü ile neo-realist perspektifi de eleştirmektedir.

⁵ Methodological Debates on International Relations Theory

<<http://www.oup.com/uk/orc/bin/9780199260584/ch09.pdf>> s. 254'den aktaran; Bilgehan Emekler, “Uluslararası İlişkiler Disiplininde Epistemolojik Paradigma Tartışmaları: Postpozitivist Kuramlar”, *Bilge Strateji*, Cilt. 2, Sayı. 4, Bahar 2011, s. 160. (24.12.2011)

⁶ Sezgin Kaya, “Uluslararası İlişkilerde Konstrüktivist Yaklaşımlar”..., s. 95.

⁷ Bilgehan Emekler, *Uluslararası İlişkiler Disiplininde...*, s. 161.

Konstrüktivizm bu yönü ile aktör, güç, uluslararası sistem ve güç dengesi gibi klasik uluslararası ilişkiler kavramlarının aslında sosyal bir insanın ürünü olduğunu ve bu inşa sürecinde makro anlamda devletlerin, mikro anlamda ise bireylerin birer faktör olarak etkilerini sosyal bir gerçeklik olarak açıklamaya çalışır.⁸ Konstrüktivizmin kurucuları arasında sayılan Nicholas Onuf bu durumu “biz kendi yarattığımız dünyada yaşıyoruz ve bu, biçimi insani olmayan güçler tarafından belirlenmiş bir dünya da değildir” ifadesi ile daha açık bir şekilde betimlemiştir.⁹

Somutlaştıracak olursak Yugoslavya'nın dağılma sürecini Yugoslavya içerisinde yaşayan bireylerin birer faktör olarak etkilediği ve ayrıca uluslararası sistem ve bölgesel sistem olarak adlandırdığımız olguların da yine birer faktör olarak bireyler ve toplumlarca inşa edildiğini, bu sosyal inşa süreçlerinin birbirini dinamik bir şekilde etkileyerek yeni bir inşa sürecini başlattığını söyleyebiliriz. Yugoslavya dağılma sürecine girdiğinde bir taraftan uluslararası sistem değişim ve dönüşüm sürecini yaşarken diğer taraftan Yugoslavya kendi iç değişim ve dönüşümünü gerçekleştiriyordu. Birbirinden bağımsızmış gibi görünen bu iki değişim sürecinin aslında birbirini tetikleyen ve dönüştüren yeni bir inşa sürecini ortaya çıkardığı bir sosyal gerçeklik olarak karşımıza çıkmaktadır. Yugoslavya özelinde ulus kimliklerin yeniden kurulmasının, bölgesel sistem olarak Balkanlarda ise Soğuk Savaş döneminin statik yapısının dönüşerek yeni bir dinamizmin ardından AB ile bütünleşme sürecini ve mikro düzeyde yaşanan kimlik inşasını makro anlamda etkilediğini ifade edebiliriz.

Kısa ve öz olarak uluslararası ilişkilerin konstrüktivist teorisi, gerçekliğin tarihsel ve kültürel olarak oluşturulduğunu ve üretildiğini ifade eder. Uluslararası ilişkilerde konstrüktivizm birbirinden ilintisizmiş gibi görünen konuların sosyal dinamiklerini kuramsallaştırmayı sağlayan bir çerçeve sunmayı amaçlar. Uluslararası ilişkilerin doğasında çok önemli olan ancak uluslararası ilişkiler teorilerince yeterli düzeyde işlenmeyen kimlik, kültür, söylem gibi etkilerin uluslararası ilişkiler analizlerine dahil edilmesini mümkün kılan konstrüktivizm sosyal bir varlık olan insan ve onun uluslararası hayattaki rol ve etkisi üzerinden açıklamalar yapar.¹⁰

⁸ İbid. s. 162.

⁹ Chris Brown, Kirsten Ainley, *Uluslararası İlişkileri Anlamak*, (çev. Arzu Oyacıoğlu), Yayın Odası, İstanbul, 2006, s.43.

¹⁰ Sezgin Kaya, “Uluslararası İlişkilerde Konstrüktivist Yaklaşımlar”..., s. 100.

Klasik uluslararası ilişkiler yaklaşımları olan güç ve çıkarı yok saymayan konstrüktivizm esas olarak kimliklerin ve fikirlerin nasıl oluştuğu/oluşturulduğu ve hangi süreçlerden geçerek dönüştüğünü, bu fikir ve kimliklerin devlet aygıtı üzerindeki etkilerine odaklanmaktadır.¹¹

Konstrüktivistler temel olarak maddi yapılara değil, bu maddi yapıları oluşturduğuna inandıkları kültürel yapılara ilişkin değerlendirmelerden yola çıkılması gerektiğine inanırlar. Maddi yapılardan amaç güç ve ticaret ilişkileridir, ancak konstrüktivizm bu ilişkileri oluşturanın kültürel öğeler olduğuna işaret etmektedir. Konstrüktivizmde uluslararası politikanın bazı temel kavramları da ana akım olarak nitelenen realist-idealist kuramlardan farklı nitelendirilmektedir. Örneğin devlet konstrüktivistlere göre hayatta kalmak üzere örgütlenmiş bir veri olarak değil, kimlik ve çıkarın belirli tarihsel süreçler içerisinde oluşturduğu yapı olarak ele alınır.¹²

Bu yaklaşım doğrultusunda uluslararası sistemi de yerel toplumlardan, içinde bulunduğu sosyal düzenden bağımsız bir veri olarak almak mümkün değildir. Nasıl ki devlet birey ve toplum gibi faktörlerin belirli süreçler içerisinde kimlik ve kültür ilişkileri ile oluşturduğu bir yapıyı işaret ediyor ve sürekli değişip dönüşüyorsa, uluslararası sistem de tıpkı devlet gibi ancak farklı faktörlerle değişip dönüşmektedir.¹³

Bu değişim ve dönüşüm süreçlerinde ise genel itibariyle uluslararası sistemin temel aktörü olan devletin ne olduğu, nerede konumlandığı, kendini hangi medeniyetin bir unsuru olarak algıladığı etkili olmakla birlikte dış politikası, bölgesel ve küresel politikaları ile birlikte karşılıklı bir etkileşimi içinde barındırmaktadır. Faktör olan devlet ve o devletin toplumu ve bireyi dış politikayı, bölgesel ve küresel politikayı etkilerken diğer taraftan bölgesel ve küresel politikadan kimliği, kültürü, tarihi ve medeniyeti ile birlikte etkilenmektedir.¹⁴

Genel olarak konstrüktivizm, uluslararası ilişkileri bireyin sosyal ilişkileri gibi sosyal bir süreç olarak değerlendirirken nasıl birey sosyal ilişki sürecinde çift yönlü bir iletişim yoluyla hem etkileyen hem de etkilenen olabiliyorsa uluslararası ilişkilerde de yerelden küresele ve küreselden yerele bir etkileşim süreciyle oluştuğunu, inşa edildiğini

¹¹ Stephan M. Walt, *Uluslararası İlişkiler: Bir Dünya Bin Bir Kuram*, (çev. Başak Çalı), Foreign Policy: Bilginin Ufukları, Bahar 1998, Bilgi Üniversitesi Yayınları, , s. 25.

¹² İbid. s. 27.

¹³ İbid. s. 32.

¹⁴ İbid. s. 33.

anlatmaktadır. Konstrüktivizmin önemli isimlerinden birisi olan Onuf, Uluslararası İlişkilerde Konstrüktivizmi teorileştirme çalışması olarak anılan “World of Our Making” (1989) adlı eserinde konstrüktivizm için üç temel ön kabul belirlemiş ve şöyle ifade etmiştir;

“1- Toplum ve birey birbirini sürekli biçimde oluşturur. İkisi arasındaki ortak oluşturma süreci toplumsal ilişkilerin sabit görünümünü ve değişimini birlikte belirler.

2- Dil ve onun türevleri (kurallar, kurumlar, politikalar vs.), toplumsal inşada araçtır. İnsan dil yoluyla aktör olur. Zira isteklerini dille ifade eder, onları dille amaca dönüştürür ve amaçları doğrultusundaki hareketlerini dille destekler. Sosyal inşa her zaman kural koyucudur.

3- Kurallar maddi varlığı kaynağa dönüştürür. Böylece denetim fırsatının yaratılmasında ve faydanın dağıtımında asimetrik yapı kendiliğinden ortaya çıkar. Çünkü kural içeriğinde hiçbir şekilde tarafsız değildir ve bu nedenle kuralı kullanan başkalarını kontrol etme kabiliyeti elde eder.”¹⁵

Uluslararası ilişkiler disiplininde konstrüktivizmin ana akım teorilerden farklılaşan yanlarını ele aldıktan sonra disiplin içerisinde tek bir konstrüktivist yaklaşım olmadığını belirtmek gerekir. Ortak paydaları bulunmakla birlikte aralarında farklılaşan konstrüktivist yaklaşımları akımın öncü isimlerinden John Ruggie üç ana gruba ayırmıştır. Ruggie’ye göre bunlardan birincisi pragmatizmle de benzerlik göstermekte olan neo-klasik konstrüktivizmdir.¹⁶

Neo-klasik konstrüktivizm klasik konstrüktivizmin gelişmiş bir yansıması olarak değerlendirilmekte ve ağırlıklı olarak konuşma faaliyetlerine vurgu yapmaktadır. Konstrüktivist yazarlardan Nicholas Onuf, Friedrich Kratochwil ve Emanuel Adler bu gruba dahil edilmektedir.¹⁷

Konstrüktivist yaklaşımların ikincisi ise kökeni Friedrich Nietzsche, Michel Foucault ve Jacques Derrida gibi isimlere uzanan post-modernist konstrüktivizmdir. Bu yaklaşımın

¹⁵ Nicholas Onuf (1994), “The Constitution of International Society” „den aktaran; Davut Ateş, “Uluslararası İlişkilerde Konstrüktivizm: Orta yol Yaklaşımının Epistemolojik Çerçevesi”, *Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:10, Sayı 1, Haziran 2008, s. 223.

¹⁶ John Gerard Ruggie, “What makes The World Hang Together? Neo-Utilitarianism and The Social Constructivist Challenge”, *International Organization*, cilt. 52, sayı. 4, s. 859

¹⁷ İbid, s.860.

temel savı gerçekliğin kurucu biriminin söylemsel pratikler olduğudur. Dolayısıyla toplumdaki egemen söylemin bir doğrular rejimi dayattığı savunulmaktadır. Gerçekliği kavramanın yolu da bu egemen söylemin sorgulanmasıdır. Post-modernist konstrüktivizmin günümüzdeki temsilcileri ise David Campbell, James Der Derian ve Rob Walker olarak karşımıza çıkmaktadır.¹⁸

Konstrüktivist yaklaşımların üçüncü grubu ise bilimsel realizme yakın olması ile diğerlerinden ayrılmaktadır. Bilimsel realizmin felsefi boyutuna çok yakın olan bu üçüncü konstrüktivist yaklaşım diğer ikisinin ortasında yer almaktadır ve realizmden sıyrılıp gözlenemeyen sosyal bir düzenin olduğuna vurgu yapmaktadır. Bu yaklaşımda da oluşan sosyal yaşamın bağımsızlığına dikkat çekilmektedir. Konstrüktivizmin kurucu babası olarak nitelendirilen Alexander Wendt ve bu üçlü ayrımı gerçekleştiren John Ruggie bu grubun temsilcilerindendir.¹⁹

2.3. Konstrüktivist Yaklaşım ve Yugoslavya'nın Dağılması

Yugoslavya'nın dağılma süreci; ulus kimliklerin yeniden inşası ve kültür, din, dil merkezli farklılıkların belirginleşmesi ile birlikte Sırp, Hırvat, Sloven, Makedon ve Boşnak halklarının doğal olarak ayrışma sürecine girmesi ve bu süreci yaşarken kanlı çatışmaları göze alarak tüm alanlarda kendi bağımsızlıklarını oluşturmasıdır. Tarih boyunca birbirlerinden farklı oldukları düşüncesi ile yaşayan Güney Slav halkları koşulların dayatması neticesinde I. Dünya Savaşı akabinde Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı'nı ve II. Dünya Savaşı'ndan sonra da Yugoslavya'yı kurmuşlardır. İlkinde Osmanlı ve Habsburg İmparatorlukları, ikincisinde ise Nazi Almanya'sı, Mussolini İtalya'sı ve Sovyetler Birliği tehditlerinin etkisi ile ortak bir ülkeyi paylaşmayı kabul eden ancak her iki tercihi de koşulların dayatması olarak yapan ve aslında kendi öz stratejisini rafa kaldıran Yugoslav halkları, dış tehdit unsurunun ortadan kalktığı ve küresel sistemin dönüştüğü 1990'lı yıllarla birlikte kendi kimliklerini oluşturma yoluna gitmişlerdir. Ontolojik açıdan sosyal gerçekliğin inşasına dayanan Konstrüktivist teori perspektifinden baktığımızda, Yugoslavya'nın yapaylığının inşası gerçekleşmiş, dış tehdit algılaması ile var olan bu yapay durum, tehdidin ortadan kalkması ile birlikte Yugoslavya'da özgün kimliklerin kendi bağımsız alanlarını oluşturma sürecini başlatmıştır.

¹⁸ Stefano Guzzini, "A Reconstruction of Constructivism in International Relations", *European Journal of International Relations*, cilt. 6, sayı. 2, s. 154.

¹⁹ John Gerard Ruggie, "What makes The World Hang Together?...", s. 861.

Yugoslavya'nın dağılma sürecinde Samuel Huntington tarafından ileri sürülen Medeniyetler Çatışması tezine göre Soğuk Savaş sonrasındaki konjonktürde, Soğuk Savaşın iki kutuplu uluslararası sistemindeki ideolojik Doğu-Batı çatışması yerini farklı medeniyet havzaları arasındaki kültürel çatışmaya bırakacak ve “*West and the Rest*” şeklinde betimlenen bir öngörüyle bu çatışma özellikle de Hıristiyan-Batı medeniyetiyle İslam medeniyeti arasında yaşanacaktı.²⁰ Fakat Yugoslavya'da bilhassa Bosna-Hersek'te yaşanan iç savaşın Huntington'ın söz konusu öngörüsünü zayıflattığı söylenebilir. Zira medeniyetler çatışması tezine göre Müslüman Boşnaklar ile Hıristiyan Sırp'ların ya da Hırvatların çatışması öngörülen bir durumdu, ancak aynı dinden olan Sırp ve Hırvatların birbiriyle çatışması çok da beklenen bir gelişme değildi. Buna karşın Katolik Hırvatların Batı Avrupa ile kültürel yakınlık-temas kurması ve Ortodoks Sırp'ların başta Ortodoks-Slav Rusya olmak üzere kendini Doğu jeo-kültür havzasına daha yakın hissetmesi göz önünde bulundurulduğunda hem bu iki kimliğin farklı etnik-kültürel kodları temsil ettiğini hem de Ortodoks-Katolik-Müslüman çatışmasının Huntington'ın farklı kültürlerin-medeniyetlerin çatışacağını savlayan teziyle temelde örtüştüğünü söylemek mümkündür.

Dolayısıyla Yugoslavya krizi bir kimlik çatışması ve farklı kimliklerin oluşturduğu kültürel süreçlerin çarpışması olarak değerlendirilmelidir ki bu noktada Yugoslavya'nın dağılma süreci; Boşnaklar, Sırp'lar ve Hırvatların “Yugoslav” kimliğiyle kendilerini anlamlandıramadıkları ve farklı kimliklerin sahibi olarak gördükleri bir kimlikler çatışması şeklinde yansıyarak uluslararası politikayı çatışma ve kimlikler üzerinden okuyan konstrüktivizmin *case-uygulama* alanını teşkil etmektedir. Zira Hırvatlar ile Sırp'lar arasındaki çatışmayı tetikleyen ve “ben” ile “öteki” kavramlarını somutlaştıran en önemli unsur ise dil ve din olmuştur. Hırvat dili ile Sırp dili çok benzer olmasına rağmen kullandıkları alfabelerin farklılığı ve Hıristiyan medeniyeti içerisinde olmakla birlikte Hırvatların Katolik ve Sırp'ların Ortodoks olması çatışmanın temel argümanlarını oluşturmuştur. Çatışmayı oluşturan kimliğe dayalı bu unsurlar konstrüktivist anlamda kimlik oluşturma ve yeniden inşa sürecinin Hırvat ve Sırp toplumlarındaki karşılığını göstermiştir.

Konstrüktivizme göre çıkarların ana kaynağı düşünsel unsurlar ve kimliklerdir, zira Yugoslavya'nın dağılma sürecinde bu açıkça görülmüştür. Hırvat ve Slovenler Yugoslavya'nın dağılması sürecinde tarihsel olarak yakınlığa sahip oldukları Alman

²⁰ Samuel P. Huntington, *The Clash of Civilization and The Remaking of World Order*, The Free Press, 2002, Simon&Schuster UK Ltd, s. 183-184.

kimliği ile karşılıklı bir ilişki içerisinde olmuşlardır. Hırvatistan ve Slovenya Almanya'ya ilgi duyarken, Almanya da Yugoslavya'dan bağımsızlıklarını ilan eden sırasıyla Slovenya ve Hırvatistan'ı Avrupa Topluluğu'nun nihai kararını beklemeden tanımıştır. Benzer bir şekilde Yugoslavya'nın dağılma sürecinde Rusya'nın Sırp'ları korumacı yaklaşımı yine Sırp ve Rus kimliklerinin Ortodoksluk ve alfabelerinin Kiril olması üzerinden kurulan türdeşlikle, kimliklerin uluslararası etkileşimi ile yakından alakalıdır.

Uluslararası ilişkilerin realist /neo-realist akımları aktörlerin rasyonel ve neden-sonuç ilişkisine göre hareket ettikleri varsayımını kuvvetle savunurken konstrüktivizmin bizlere sunduğu kimlik perspektifini görmezler. Zira Yugoslavya'nın dağılma sürecinde aktörlerin rasyonel hareketliliğinden çok kimlik ve aitlik hissiyle hareket ettikleri görülmektedir. Hırvatistan toprakları içerisinde kalan Krajina bölgesindeki Sırp'ların kalkışma hareketlerine girişmesi ve Hırvatistan içerisinde azınlık olarak kalmak istememeleri rasyonel bir tercihten ziyade kimlik dürtüsüyle irrasyonel bir yönelime girmiş olduklarını çok net göstermektedir. Benzer bir şekilde Macaristan sınırında yer alan Voyvodina özerk bölgesindeki Macarların topraklarını ısrarla terk etmemesi ve Macaristan'a sığınmamış olmaları da sosyal gerçekliğin inşası ve kimlikle aidiyet hissini belirgin vurgusunu göstermektedir.

Sonuç olarak Yugoslavya'nın dağılması kimliklerin yeniden oluşturulduğu bir inşa sürecinin yaşandığı, sosyal gerçekliğin farkındalığı ile birlikte irrasyonel tercihler göstermek yoluyla da olsa kimliğin öğeleri olan dil, din, kültür gibi öğelerin baskın çıktığını göstermiştir. Yugoslavya'nın dağılması Tito'nun yakın çalışma arkadaşı Milovan Cilas'ın da belirttiği gibi "detant dönemine girilmesi ile birlikte dış tehdit ortadan kalktığı için Slovenler, Hırvatlar, Makedonlar ve diğerlerinin doğal olarak kendi kimliklerini ve kültürel bağımsızlıklarını oluşturma arayışında oldukları"²¹ bir süreç olarak karşımıza çıkmıştır.

3. Uluslararası Sistem Kuramı Çerçevesinde Yugoslavya'nın Dağılması

Soğuk savaş döneminin sona ermesiyle birlikte Yugoslavya'nın dağılması sadece Balkan coğrafyasının siyasi tarih dinamikleriyle açıklanamayacak sistemik bir dönüşüm ve değişimin sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. Uluslararası sistemin Soğuk Savaşın sona erdiği dönemde yaşadığı değişim Yugoslavya'yı da derinden etkilemiş, iki kutuplu

²¹ David Owen, *Balkan Odyssey*, London, Indigo Publishers, 1996, s. 38.

dünyadan yenedünya düzeni olarak adlandırılan yeniden yapılanma sürecine geçiş iddiasından birçok bölge ve ülke gibi Yugoslavya'da etkilenmiş ve adeta küresel sistemin bölgesel rekabet alanlarından birisi olmuştur.²²

Çalışma konusunu Yugoslavya'nın dağılmasını uluslararası sisteme etkileri ve dolayısıyla uluslararası sistemin Yugoslavya'ya olan etkileri bağlamında ele alırken; sistem, uluslararası sistem gibi kavramların ve uluslararası sistem teorilerinin temel tanımlarına bakmakta yarar olacaktır. Zira uluslararası ilişkiler bir bilim dalı olarak geliştirdiği teoriler ile ülkelerin dış politikalarını ve bu politikaların oluşmasında katkısı olan içsel ve dışsal faktörleri ele alarak neden-sonuç ilişkisi çerçevesinde gerçekleşmiş olayları ve gelişmekte olan olayları açıklamak, gelecekte gerçekleşecek olaylara dair öngörülerde bulunabilmek amacını taşımaktadır.

3.1 Genel Sistem Kuramı ve Uluslararası Sistem Teorileri

Sistem, aralarında herhangi bir nedenden ileri gelen ilişkiler bulunan öge, birim dizisidir. Dizinin her bir parçası bütünü yansıtırken bu yansıma birimlerde değişik şekillerde ve/veya miktarlarda olabilmektedir.²³

Teorik biyoloji alanında çalışmalar yapan Ludwig von Bertalanffy'a göre yorum ve analizlerde açıklayıcı olan her şey -ideoloji, fikir, düşünce, toplum, devlet vs.- bir sistemdir ve sistem kavramı bir felsefe veya düşünce hareketinden ziyade bir bilim dalından da daha fazlası olarak bir dünya görüşüdür. Bertalanffy sistem kavramını pozitif bilimlerle gerçekleştirilen deney ve araştırmalar ile temellendirip felsefi sistem yapılarından ayrı tutmuştur.²⁴

Bertalanffy 1940'larda açık sistemler kuramını yeni bir bakış açısıyla ele aldığı termodinamik yasalar çerçevesinde kapalı sistemler için geçerli termodinamiğin II. yasası olan entropinin artmasını değerlendirmiştir.²⁵ Entropi kavramı organize bir durumdan organize olmayan bir durumda yaşanan enerji kaybı veya ısı değerinin azalmasıyla ortaya çıkan dağılma veya çöküşü ifade etmektedir.²⁶ Bu perspektifte bakıldığında Yugoslavya'nın dağılmasının iki kutuplu sistemin çöktüğü bir döneme isabet etmesi entropi kavramı ile ve dolayısıyla genel sistem kuramı çerçevesinde incelenebilir.

²² Ahmet Davutoğlu, *Stratejik Derinlik...*, s. 292.

²³ Hasan Köni, *Genel Sistem Kuramı ve Uluslararası Siyasetteki Yeri*, Asam Yayınları, Ankara, 2001 s. 6-7.

²⁴ Yunus Yoldaş, *İşlevsel-Yapısal Sistem Kuramı, Aktüel Yayınları*, İstanbul, 2007, s. 5-14.

²⁵ İbid. s. 11-12.

²⁶ Hasan Köni, *Genel Sistem Kuramı ve Uluslararası Siyasetteki Yeri...* s. 18.

Yugoslavya'nın uluslararası sistemin kimlik değiştirdiği bir süreçte dağılması, alt sistem ile üst sistem arasındaki ilişkilerin sona ermesi ve sistem içi dengedeki bozulma ile entropiye uğrayarak gerçekleşti iddiasını ortaya koymaya yardımcı olacaktır.

Bilimsel olarak sistem yaklaşımına ilişkin farklı birçok görüş bulunmaktadır. Hasan Kni "Genel Sistem Kuramı ve Uluslararası Siyasetteki Yeri" adlı eserinde bunları dört temel olarak şöyle belirtmiştir:

1 – Etkinliği Savunanlar: Sistemde var olan hareket noktasını eylem olarak değerlendiren ve eylemler üzerinden sistemi analiz etmenin doğru olacağını düşünürler.

2 – Bilimsel Yaklaşımın Kurulmasını İsteyenler: Açık ve kapalı sistemler, alt ve üst sistemler olmak üzere sistemleri gruplandırırklar. ğeler arası ilişkileri tespit eden izomorfizm, bağımsız öğelerin ortak çabasının tek tek ürünlerin toplam çabasından daha fazla ürün ortaya koyduğunu açıklayan sinerji ve sistem içi durağanlığı ifade eden homeostasis gibi kavramları ifade ederler.

3 – İnsan Hislerinin nemini Savunanlar: Sosyal bir varlık olarak insanı temel alırlar ve insanın sosyalliğinden ileri gelen davranışlarında his ve güdülerinin önemini vurgularlar. Toplum sistemini oluşturan insandan yola çıkmayı tercih ederler.

4 – Anti-Plancı Gruplar: Sistemin başlı başına bir düzensizlik ürünü olduğu yaklaşımını benimserler.

Buğun sistem yaklaşımı genellikle ikinci grupta yer alan bilimsel yaklaşımın kurulması yolunda ilerlemiştir.²⁷

Bununla birlikte Tayyar Arı da "sistem" ve "uluslararası sistem" kavramlarını "Uluslararası İlişkiler Teorileri-atışma, Hegemonya, İşbirliği" adlı eserinde şöyle tanımlamıştır:

*"Sistem, her bir parçası bütünüün özelliklerini az çok yansıtan ve parçaları arasında ortak özellikler bulunan yapıdır. Uluslararası Sistem ise temel öğeleri belirli sınırlarla birbirinden ayrılan ve aralarında düzenli ve bağımlı ilişkiler bulunan devletlerin oluşturduğu bir yapıdır"*²⁸

²⁷ Hasan Kni, *Genel Sistem Kuramı ve Uluslararası...* s. 10-11.

²⁸ Tayyar Arı, *Uluslararası İlişkiler Teorileri: Çatışma, Hegemonya, İşbirliği*, Alfa Yayınları, 3. Baskı, 2004, İstanbul, s. 512.

Uluslararası Sistem sınırları belirlenebilen bir çerçevede etkileşimde olan ve dolayısıyla birinde yaşanan değişimin diğerini de etkilediği, aralarında düzenli yahut düzensiz şekilde ilerleyen ilişkiler bulunan bir bütündür ve aktörleri; egemen devletler, uluslararası örgütler, çok uluslu şirketler, uluslararası sivil toplum kuruluşları ve bireyler olarak düşünülmelidir.

Sistem kavramının uluslararası ilişkiler yazınında yaygın bir şekilde kullanıldığı görülmektedir. Sistem kavramını kullanan geniş yazar çevresinin temel sistem yaklaşımını benimsedikleri ve küçük nüanslarla farklılık gösteren tanımlamaları mevcuttur. John Burton uluslararası sistemi aralarında ortak özellikler bulunan ve ilişkileri sistemin bütününe devamına yönelik olan değişkenler arasındaki ilişkiler dizisi olarak tanımlarken, Modelski'nin uluslararası sistem tanımı, yapısal ve fonksiyonel öğeleri olan bir toplumsal sistem şeklindedir.

Uluslararası İlişkiler alanında temel olarak sistem yaklaşımı üzerinden çalışmalar yürüten David C. McClelland sistemi kendilerini dış çevreden ayıran ve belirlenebilen sınırlar içerisinde etkileşmekte olan bir bütün olarak ele alırken Morton Kaplan da sistemi kendilerine özgü tanımlanabilen davranışsal düzenlilikler ile dış çevreden ayrılan ve aralarında ilişkiler bulunan değişkenler dizisi olarak tanımlamıştır.²⁹

Uluslararası ilişkiler disiplininin gelişmesinde önemli katkıları olan realizmin temsilcilerinden Hans Morgenthau, uluslararası ilişkileri devletlerarası hukuki, siyasi ve ekonomik ilişkileri inceleyen bir disiplin ve uluslararası sistemi de egemen ulus-devletlerden oluşan adem-i merkezîyetçi ve anarşik bir yapı olarak tanımlamıştır.³⁰

Sistem ve uluslararası sisteme dair yapılan tanımlamalara değindikten sonra sistemin temel özelliklerini ve araçlarını da sıralamak gerekir. Öncelikle sistem istikrarlı ve istikrarsız olabilir; bunun yanında sistemi gevşek veya sıkı olarak da niteleyebiliriz. Her sistemin kendi iletişim sistemi bulunur ve girdi ve çıktıları vardır. Bu girdi ve çıktılar zaman zaman sistemin dengesini bozabilir ve sistemin değişmesine neden olabilir. Bazı durumlarda girdi ve çıktılar sistemi istikrarsızlaştırır ancak sistem eski haline yani iç dengesine dönebilir.³¹

²⁹ Tayyar Arı, *Uluslararası İlişkiler Teorileri: Çatışma...*, s. 513.

³⁰ Nuri Yurdusev, "Uluslararası İlişkiler Öncesi" editör Atilla Eralp, *Sistem, Devlet ve Kimlik: Uluslararası İlişkilerde Temel Yaklaşımlar*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1996, s. 49.

³¹ Erleta Gjejlani, *Değişen Uluslararası Güvenlik Sistemi Bağlamında Yugoslavya'nın Dağılması ve Kosova'nın Nihai Statüsü Sorunu*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), 2007, Uludağ Üniversitesi, Bursa.

Sistemin tamamen değişip eski dengeye dönemediği ve yeni bir yapı oluşturduğu durumlar da mevcuttur ve I. Dünya Savaşı sonrası kurulan Milletler Cemiyeti (MC) sisteminin II. Dünya Savaşı ile birlikte değişmesi buna örnek olarak gösterilebilir. Bu değişim küresel ölçekte yaşanırken sistem kavramının analiz düzeyi noktasında çeşitlendiğini de belirtmek yararlı olacaktır. Büyük sistemler ve bu büyük sistemi oluşturan küçük veya alt sistemler mevcuttur. Örneğin küresel sistem büyük bir sistemken bölgesel olarak Balkanlar bir coğrafi alt sistem olarak adlandırılabilir. Burada ayırım sistemlerin kendilerine has belirgin özellikleri ile birbirlerine karşı gösterdikleri farklılıklardır. Balkanlar coğrafi bir alt sistem olarak kendine münhasır özelliklerle Ortadoğu'dan ayrılırken coğrafi olmayan AB ve BM gibi fonksiyonel sistemler de mevcuttur. Alt sistemler uluslararası sistemi oluşturur ve uluslararası sistemde hüküm süren özellikleri içerirler ancak her alt sistem benzer şekilde uluslararası sistemden ayrılan özelliklere de sahiptir.³²

Uluslararası ilişkiler disiplini içerisinde sistem kuramı üzerine çalışmalar yürüten kuramcıların ortaya koyduğu bazı sistem modelleri bulunmaktadır. Bu farklı modelleri oluştururken genel olarak tarihsel yaklaşımı önemsemişler ve bununla birlikte devletlerin sayı, yapı ve ilişki düzeylerini dikkate almışlardır. 1740 – 1960 yılları arasında Avrupa tarihini bölümlere ayırmak suretiyle sistem çözümlemesi yapan Richard Rosecrance, tarihsel bölümler arasındaki sistemsel farklılıkları istikrarı koruyan veya bozan girdileri incelediği bir değerlendirme gerçekleştirmiştir.³³

Tarihsel faktörlerin dışında güç dağılımı, birimlerin temel karakteri, siyasal birim ilişkisi ve kuralların işleyişi gibi faktörleri de çalışmasına dahil eden K. J. Holsti, beş çeşit uluslararası sistem modeli ortaya koymuştur. Holsti'nin beş sistemi sırasıyla; hiyerarşik sistem, güç dengesi sistemi, gevşek iki kutuplu sistem, sıkı iki kutuplu sistem ve çok kutuplu sistemdir.³⁴

Uluslararası sistem kuramının önde gelen düşünürlerinden Morton A. Kaplan yaptığı çalışmalarda on tane uluslararası sistem modeli geliştirmiştir. Kaplan bu çalışmasını dört ana varsayım üzerine kurgulamıştır. Bu varsayımlar;

- 1- Uluslararası sistemde belirli karakterde ve tekrarlanan davranış şekilleri vardır.

---

³² İbid.

³³ Tayyar Arı, *Uluslararası İlişkiler Teorileri: Çatışma...*, s. 515.

³⁴ İbid.

- 2- Uluslararası sistemin birimlerinin belirli davranış şekilleri göstermelerinin arka planında bu birimlerin tutarlılığı, ulusal ve uluslararası arenada ihtiyacı karşılamaya yönelik bulunuyor olmalarıdır.
- 3- Uluslararası davranış şekilleri sistem içerisindeki birimlerin karakteri ve yerine getirdiği fonksiyonlarla doğrudan ilgilidir.
- 4- Uluslararası davranış şekilleri, ekonomik, teknolojik, askeri kapasiteler ve demografik yapı, iletişim vs. gibi faktörlerle ilintilidir.³⁵

Kaplan yukarıdaki temel varsayımlar ışığında ilk önce altı model geliştirmiş ve akabinde dört model daha geliştirerek toplamda on uluslararası sistem modelini literatüre kazandırmıştır. Bunlar; güç dengesi sistemi, gevşek iki kutuplu sistem, sıkı iki kutuplu sistem, evrensel sistem, hiyerarşik sistem, birim veto sistemi, çok gevşek iki kutuplu sistem, istikrarsız blok sistemi, yumuşama sistemi ve tamamlanmamış nükleer yayılma sistemidir.³⁶ Kaplan'ın geliştirdiği varsayımlara dayanan nitelikteki uluslararası sistem modelleri hipotezler oluşturup bunları test edebilmeyi sağlayacak bir teorik çerçeve oluşturmaktadır.

3.2 Uluslararası Sistem ve Yugoslavya'nın Dağılması

Balkanlarda yaşanan gelişmeler uluslararası sistemi etkilediği gibi uluslararası sistemde yaşanan değişim ve gelişmeler de Balkanları ve özelde Yugoslavya'yı etkilemiştir. Uluslararası sistemin bir aktörü olarak egemen bir devlet olan Yugoslavya'nın dağılma sürecine girmesi Balkanları ve Balkanların da dönemin koşulları içerisinde görece istikrarlı yapısının istikrarsız bir ortama dönüşmesi uluslararası sistemi doğrudan etkilemiştir. Soğuk Savaşın bitişi ile Yugoslavya'da başlayan iç savaşın eş zamanlılık göstermesi ve Soğuk Savaş döneminde Balkanlar ile Ortadoğu coğrafyaları (alt sistemleri) üzerinde belirgin etkiler yaratan iki önemli olay olan Körfez Savaşı ve Yugoslavya'daki iç savaşın sürekliliği bu anlamda önemlidir.³⁷ Soğuk Savaşın bitişiyle uluslararası sistemin statik iki kutuplu yapısının değişerek etnik çatışmaların ve savaşların yaşandığı dinamik bir sürecin başlamasının alt sistemleri belirgin bir şekilde etkilediği bu örnekte karşımıza çıkmaktadır. Soğuk Savaşın bitişi ile birlikte oluşan dinamik süreçte büyük güçler olarak ifade edilen aktörlerin güçlerini maksimize etme ve etkinlik alanlarını genişletme çabası

³⁵ Uluslararası İlişkiler ve Uluslararası Sistem <<http://www.enfal.de/sosyalbilimler/u/006.htm>> (20.02.2012).

³⁶ Tayyar Arı, *Uluslararası İlişkiler Teorileri: Çatışma...*, s. 517.

³⁷ Ahmet Davutoğlu, *Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu ...*, s. 293.

Yugoslavya'nın dağılma sürecinde etkisini en etkin şekilde göstermiş ve yaşanan iç savaşta Bosnalı Müslümanların soykırımı tabi kılınmasına bile duyarsız kalınmasına sebep olmuştur.³⁸

Soğuk Savaş dönemi boyunca iki kutuplu bir uluslararası sistem ve iki süper güçten söz edilmişken SSCB'nin yıkılması ve oluşan yeni denklemde ABD'nin entelektüel bir çabayla yeni düzeni kuran dünyanın tek süper gücü olduğu iddiası ortaya konulmuştur. Francis Fukuyama'nın "Tarihin Sonu" tezi bu anlamda, entelektüel çabalara gösterilebilecek en önemli örneklerden biridir. Fukuyama'nın tezi SSCB'nin de dağılması ile birlikte tarihin sonunun geldiği ve demokrasi ile liberal değerlerin dünyanın her köşesine hakim olacağı ABD egemenliğindeki tek kutuplu bir sisteme geçiş yapıldığı savı üzerine kuruluydu. Fukuyama kısa ve öz olarak Batı medeniyetinin ve Batılı değerlerin doğu karşısındaki mutlak zaferini ilan ediyordu ve böylelikle ABD'nin Ortadoğu'da hazırlıklarına başladığı Körfez Savaşı'na da mutlak üstünlük ve kurtarıcılık bağlamında bir meşruiyet hazırlıyordu.³⁹ Buna göre Soğuk Savaşın bitişi ile birlikte Almanya'nın Ortadoğu coğrafyasında etkinliğini arttırma politikasını gören ABD, Irak'ın Kuveyt'i işgali üzerine Körfez Savaşı ile birlikte aslında alt sistemi kurtaran bir mutlak üstün olduğunu gösteriyor ve aynı zamanda küresel/uluslararası sistemde de Almanya'nın etkinlik arttırma çabasına karşı hamle gerçekleştiriyordu.

Almanya'nın bu hamleye karşı Ortadoğu bölgesel sisteminde başlayan rekabeti yine bir bölgesel sistem olan Balkanlara taşınması uzun sürmemiştir. Yugoslavya'da yaşanan gerilim ve çatışmaya adeta liderlik ederek dahil olan Almanya, tarihi Slav-Germen birlikteliğine en yakın iki toplum olan Hırvat ve Slovenleri bağımsızlık için teşvik ediyordu. Diğer tarafta ise Almanya'nın bu tutumunu ve Yugoslavya'nın dağılması halinde Rusya ile Sırbistan arasında oluşacak işbirliği ihtimalini tedirginlikle takip eden İngiliz-Fransız bloğu Yugoslavya'nın bütünlüğünü savunuyordu. Bu aşamada bir başka entelektüel çaba olarak Samuel Huntington'un "Medeniyetler Çatışması" çalışması önemli bir örnektir. Yugoslavya'da yaşanan çatışmalar Batı medeniyetinin dışında başka sorumlulara yüklenmek istenmiş, Sırlar tarafından Boşnak Müslümanlara uygulanan

³⁸ Uluslararası Adalet Divanı'nın konuya ilişkin kararın özeti için bkz; <http://www.icj-cij.org/docket/files/91/13687.pdf> (11.07.2012)

³⁹ Ahmet Davutoğlu, *Civilizational Transformation and the Muslim World*, Kuala Lumpur, Quill, 1994, s. 14.

kıyım ve insanlık suçları görmezden gelinmiş ve hatta Batının uyguladığı çifte standardı örtmeye yönelik bir yaklaşım ortaya konulmuştur.⁴⁰

İngiltere ve Fransa'nın Almanya'nın ilerlemesinden duyduğu endişe, Rusya'nın tarihi müttefiki olan Sırbistan'ın genişlemesinden duyduğu memnuniyetle birleştiğinde kıta Avrupa'sında yaşanan rekabetin küresel düzlemde Almanya-Rusya ile ABD-AB rekabeti olarak belirginleşmesi, Yugoslavya'nın dağılması sürecinde özellikle Bosna'da yaşanan kıyımlara müdahale edilmesini engellemiştir. Üst sistem ile alt sistem arasındaki ilişkilerin birbirini doğrudan etkilediğinin Soğuk Savaş bitiminde en acı şekilde görüldüğü örnek Yugoslavya'nın dağılması süreci olmuştur.

Uluslararası sistemin Soğuk Savaşın bitişi ile kazandığı yeni ve dinamik hüviyet bir bölgesel alt sistem olan Balkanlarda Yugoslavya'nın dağılması sürecini hızlandırırken, diğer tarafta uluslararası sistemin yeniden yapılandırılması noktasında başka problemler ortaya çıkmıştır. Yugoslavya'nın dağılması ile birlikte Balkanlarda oluşan yeni durum güvenlik, ekonomi ve siyaset alanlarında yeniden inşa sürecini ve bu yeniden inşa süreci de yeni zorlukları beraberinde getirmiştir. Bu bağlamda uluslararası sistemin Soğuk Savaşın bitişi ile galibi olarak ilan edilen Batılı değerlerin, Yugoslavya'nın dağılması ile birlikte ortaya çıkan yeni ülkelere ve toplumlara entegrasyonu, bu yolla Yugoslavya'nın ardılı olan yeni devletlerin Batı dünyasına ve bölgesel anlamda AB'ye entegrasyon süreci başlamıştır.

Yugoslavya'nın dağılma sürecinde uluslararası toplumun özellikle çatışmaların çok geç durdurulması ve krize en yakın bölgesel güç olan AB'nin sıcak çatışmaları önleyecek bir askeri güce sahip olamaması BM ve NATO gibi örgütlerin rollerinin sorgulanması ve oluşan yeni uluslararası düzene adaptasyonu sürecini başlatmıştır. Örneğin NATO ilk kez Yugoslavya krizi ile görev alanı dışına çıkmak zorunda kalmış ve BM Yugoslavya krizi ile önleyici diplomasi kavramını tartışmaya açmıştır. Dolayısıyla Yugoslavya'nın dağılması kendi içerisinde milli kimliklerin yeniden inşası ve ekonomik, politik, kültürel bir yeniden yapılanma sürecini beraberinde getirirken aynı zamanda özel olarak Balkanlar ve Avrupa Kıtasında, BM, NATO, AB gibi uluslararası örgütlerde de oluşan koşullara göre bir yeniden yapılanma arayışına neden olmuştur.

Özetlemek gerekirse Yugoslavya'nın dağılması daha önce de belirtildiği üzere içsel ve dışsal faktörlerin bileşkesi şeklinde tezahür etmiştir. İçsel faktörleri Yugoslavya'daki çeşitli etnik grupların farklı kimlik algılamaları şekillendirirken, dışsal faktörleri ise

⁴⁰ Ahmet Davutoğlu, *Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu ...*, s. 294.

uluslararası sistemin coğrafi bir alt sistem olan Balkan jeopolitiğiyle etkileşimi belirlemiştir. Dolayısıyla Yugoslavya'nın dağılma süreci, iç faktörlerin etkisiyle konstrüktivist kurama örnek teşkil ettiği gibi dış faktörlerin etkisiyle de uluslararası sistem kuramıyla da açıklanabilecek bir uygulama alanıdır. Zira Soğuk Savaşın statik iki bloklu yapılanmasında Doğu ve Batı blokları arasında sağlanan sistemik denge, “Yugoslav” kimliğini oluşturan iç dinamiklere de yansımış ve sistemsel denge iç-bölgesel dengenin kurulmasında kolaylaştırıcı bir işlev görmüştür. Nitekim Yugoslavya'nın tarihi arka planını oluşturan “Yüzdeler Anlaşması” ile Yugoslavya'nın %50'sinin Doğu, %50'sinin de Batı bloğunun etki alanına bırakılması, Balkanlardaki hassas bölgesel dengenin ne derece titizlikle üzerinde durulduğunun bir göstergesi olmuştur.

Ancak Soğuk Savaşın bitmesiyle bozulan söz konusu denge coğrafi bir alt sistem olan Balkan jeopolitiğine de anında sirayet etmiştir. Böylelikle uluslararası sistemde oluşan istikrarsızlık ve güvensizlik bölgesel dengeler üzerinde de olumsuz etki yaparak Yugoslavya'nın dağılmasında ve Balkanlarda jeopolitik bir güç boşluğu meydana gelmesinde öncül bir rol oynamıştır. Daha açık bir ifadeyle II. Dünya Savaşından sonra kurulan iki kutuplu sistemle birlikte Yüzdeler Anlaşması'nın oluşturduğu Yugoslavya, Soğuk Savaşın bitişi ve dolayısıyla iki kutuplu sistemin sona ermesiyle dağılmıştır. Bu açıdan değerlendirildiğinde Yugoslavya'da yaşanan iç savaşın, sistemsel dengenin tek taraflı bozulduğu ve ABD'nin uluslararası sistemin lideri ve/veya hegemonik gücü olarak algılandığı 1990-2001 dönemiyle senkronizasyon/paralellik arz etmesi bu kuramsal perspektifin pratik bir yansıması olarak yorumlanabilir. Fakat bu yorumlamadan uluslararası sistemin alt sistem olan Balkanları tek taraflı etkilediği gibi bir çıkarım yapmak yanıltıcı olabilir. Zira tezin temel argümanının da ileri sürdüğü gibi bölgesel bir alt sistem olan Balkanlardaki değişim-dönüşüm, uluslararası sistemde meydana gelen değişim-dönüşüm ile karşılıklılık içermiştir. Başka bir deyişle iki kutuplu sistemin sona ermesi Balkanlardaki bölgesel dengeyi etkilediği gibi Balkanlarda yaşanan değişim-dönüşüm süreci de Soğuk Savaş konjonktürünün sonlanmasında katalizör işlevi görmüştür. Kısacası uluslararası sistem ile alt sistem arasındaki söz konusu etkileşim, işteş olarak karşılıklılık çerçevesinde gerçekleşmiştir.

BÖLÜM II

BALKAN TARİHİ VE YUGOSLAVYA'NIN DAĞILMASININ TARİHSEL ARKA PLANI

1. Balkan Tarihine Genel Bakış ve Güney Slav Halkları

Yugoslavya birden çok ulusun ve dinin iç içe yaşadığı Balkanlar bölgesinde yine çok uluslu, dinli ve kültürlü bir devlet olduğu için bazı kavram ve kelimeler çeşitli kaynaklarda farklı şekillerde verilmekte ve okuyucuda kafa karışıklığı yaşanmasına neden olmaktadır. “Boşnak” kelimesinin bir milleti mi yoksa dini mi temsil ettiği veya I. Yugoslavya ile II. Yugoslavya'nın arasındaki fark veya benzerliğin neler olduğu gibi konularda yaşanan kavram ve tanım karmaşasının giderilmesi hem Balkanların hem de tarihsel süreklilik içerisinde Yugoslavya deneyiminin daha açık bir şekilde anlaşılabilmesi için önem taşımaktadır.

“Balkanlar” kelimesinin etimolojik kökeni Farsçadan Türkçeye geçen “Balkan” sözcüğünden gelmektedir.⁴¹ Balkan sözcüğü ise “*ormanlardan oluşan dağlık alan, sarp ve ormanlık sıradağ*” anlamına gelmektedir.⁴²

---

⁴¹ Fatma Sel Turhan, Balkanlaşmanın Sona Ermesi Bölgesel İşbirliğine Bağlı, <<http://www.setav.org/public/HaberDetay.aspx?Dil=tr&hid=70277&q=balkanlasmanin-sona-ermesi-bolgesel-isbirligine-bagli>> (10.01.2012)

⁴² Barbara Jelavich, *Balkan Tarihi 1: 18. ve 19. Yüzyıllar*, Küre yayınları, İstanbul, 2006, s. 1-2.

Balkanlar kavramı yazılı kaynaklarda ilk kez 1808’de Alman coğrafyacı Johann August Zeune tarafından coğrafi bir isim olarak “Balkan Yarımadası” tanımıyla kullanılmıştır. Balkan kavramı daha sonra 1831 yılında G. Thomas Keppel tarafından kaleme alınan “Balkanlara Bir Seyahat” isimli kitapta kullanılmış ve kitap ismi olarak kayıtlara geçmiştir. Balkan sözcüğünün yaygınlaşarak daha sık kullanılması ve yazılı kaynaklarda yer alması ise ancak 19. Yüzyılın ortalarında mümkün olmuştur.⁴³

Balkanlar sözcüğü genellikle bir yarımadayı tanımlayan coğrafi tanım olarak kullanılmakla birlikte içerdiği kültürel ve fiziki bir aitlik tanımı da mevcuttur. Balkanlar denildiğinde akla belirli bir kültürel ve fiziksel yapı gelmesini Bulgar Tarihçi Maria Todorova Balkanları Tahayyül Etmek (Imagining the Balkans) adlı eserinde “tarihi ve coğrafi somutluk” olarak betimlemiştir.⁴⁴

Balkanlar neresidir? Günümüzde hangi ülkeler balkan ülkeleri kategorisine girmektedir? gibi sorular Balkanları coğrafi olarak konumlandırmak açısından önemlidir. Klasik anlamda Balkanlar coğrafi olarak batıda Adriyatik ve İyonya denizleri, güneyde Ege denizi ve doğuda Karadeniz’le üç tarafı çevrili bir yarımadayı oluşturur. Balkan yarımadasının kuzey sınırı ise farklı bakış açılarına göre tanımlanır. Bir bakış açısı Balkan yarımadasının Ukrayna’ya kadar uzandığını savunurken diğerine göre Romanya’nın kuzey sınırı Balkanların doğal sınırı kabul edilmektedir.⁴⁵

Balkanlar olarak tanımlanan bölgede bugün 12 ülke bulunmaktadır ancak bu ülkelerin hepsinin Balkan ülkesi olduğu kabul edilmemektedir. Romanya’nın AB üyeliğinin de etkisi ile kendisini Avrupa ülkeleri içerisinde tanımladığı bilinmekle birlikte bu noktada önemli ayrım coğrafya ve kültür olarak karşımıza çıkmaktadır. Ülkesel sınırları Balkan Yarımadasında bulunan Romanya hem üyesi olduğu AB’nin etkisiyle hem de kültürel olarak Avrupalı olduğu iddiasını taşımaktadır. Avrupa kültürünün Balkan kültürüne göre daha demokratik, özgür, insancıl olduğu iddiasından ileri gelen bu ayrım Balkanların Avrupa gözüyle alternatif bir isimle, Güneydoğu Avrupa (Southeastern Europe) olarak anılmasını beraberinde getirmiştir.⁴⁶

⁴³ R. Craig Nation, War in The Balkans 1991-2002, *The Strategic Studies Institute Publication*, 2003, s. 1-2 <<http://www.strategicstudiesinstitute.army.mil/pdf/files/00117.pdf>> (10.01.2012)

⁴⁴ İbid. s. 4-5.

⁴⁵ İbid. s. 6-8.

⁴⁶ Fatma Sel Turhan, Balkanlaşmanın Sona Ermesi...

Balkanların alternatif bir isimle Güneydoğu Avrupa olarak anılmasının arka planında “Balkanlaşma” kavramı ve içerdiği negatif anlamlar yer almaktadır. Balkanlaşma siyasi literatürde, balkan halklarının sürekli huzursuzluğu ve yeni ulus devletlerin oluşması ile birlikte mevcut coğrafyanın daha küçük parçalara bölünmesi olarak tanımlanmaktadır.⁴⁷ Balkanlaşma sadece coğrafi olarak küçülmeyi ve huzursuzluğu anlatmakla kalmamıştır. Ayrıca batılı kaynaklarda balkanlar hakkında kaleme alınan macera romanları ve seyahat yazılarında Balkan halkları “ilkel, vahşi, tehlikeli ve barbar” olarak nitelenerek zihinlerde coğrafyadan başka kültürel bir resim de çizilmek suretiyle yüksek Avrupa değerlerinden daha aşağı bir kültürün yaşandığı yer olarak tasvir edilmiştir.⁴⁸

Bu konuya Bulgar Tarihçi Maria Todorova, Edward Said’in Batının Doğuya ilişkin oryantalist perspektifini Balkanlar açısından inceleyerek vurgu yapmıştır. Todorova ‘Balkanları Tahayyül Etmek’ adlı eserinin giriş kısmında; “Batı kültüründe bir hayalet geziniyor: Balkanlar hayaleti” cümlesini kullanarak Batı dünyasının kendine dönük tanımlamasında Balkanlara dair ürettiği söylemin rolüne atıf yapmıştır.⁴⁹

Diğer yandan Yugoslavya kelimesi, güney anlamına gelen “Yugo” sözcüğü ile birlikte Balkan topraklarının en eski halkları Ulahlar, Helenler ve Arnavutlardan sonra bölgeye yerleşen ve uzun bir dönemdir çoğunluğu oluşturan halkların adı olan “Slav” kelimelerinin birleşiminden oluşmaktadır.⁵⁰ Yugoslav kelimesi “Güney Slavları” anlamını taşırken Yugoslavya da “Güney Slavların Yurdu” anlamına gelmektedir ve bu kelimeyi ilk kez 1938 yılında Sırp tarihçi Teodor Pavloviç kullanmıştır.⁵¹

Yugoslavya sözcüğü anlam olarak Güney Slavlarının Yurdu olduğuna göre Güney Slavları kimlerdir ve genel olarak Slavlar kaçça ayrılmaktadır sorularını da cevapladığımızda; genel olarak Slavlar, Doğu Slavları, Batı Slavları ve Güney Slavları olarak ekonomik, kültürel ve toplumsal koşullar uyarınca üç kısma ayrılmıştır. Bu ayrım ise Büyük Ruslar, Beyaz Ruslar ve Ukraynalılar Doğu Slavları; Polonyalılar, Çekler ve

⁴⁷ Halis Ayhan, “Arnavut ve Sırp Savları Bağlamında Kosova’nın Sahipliği Sorunu”, Selçuk Üniversitesi *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 23, 2010, s. 74.

⁴⁸ Fatma Sel Turhan, *Balkanlaşmanın Sona Ermesi...*

⁴⁹ Maria Todorova, *Balkanları Tahayyül Etmek*, Çev. Dilek Şendil, İletişim Yayınları, 2003, İstanbul, s. 1-2

⁵⁰ R. Craig Nation, *War in The Balkans...*, s. 4.

⁵¹ İrfan Kaya Ülger, *Yugoslavya Neden Parçalandı? Balkan Dramının Perde Arkası*, Seçkin Yayıncılık, 2003, Ankara, s. 15.

Slovaklar Batı Slavları; Hırvatlar, Sırlar, Slovenler ve Bulgarlar Güney Slavları şeklinde yapılmaktadır.⁵²

Güney Slavları; Sırlar, Hırvatlar, Slovenler, Bulgarlar şeklinde tanımlanıyor olsa da tarihsel süreklilik içerisinde ulus kimlik mücadelesini ancak 20. Yüzyılda tamamlayabilen Makedonlar da Güney Slavlarındandır.⁵³ Ayrıca 10. Yüzyıldan sonra Ortodokslukla Katolikliği reddederek Bağımsız Bosna Kilisesini kurup Bogomil öğretisine bağlı kalan Bosnalılar böylelikle kendilerini Hırvat ve Sırp kimliklerinden ayırmış ve Osmanlı idaresi ile birlikte İslam dinine geçiş yapmışlardır. Ancak etnik köken olarak Bosnalı Müslümanlar da Güney Slav halklarındandır.⁵⁴

Güney Slav halkları olarak tanımlanan Yugoslav halkları tarihsel süreç içerisinde birbirleri ile etkileşim halinde olmalarına rağmen Balkan coğrafyasının çok dağlık olması bu etkileşimi sınırlı kılmıştır. Esasen aynı etnik kökenden gelen Boşnak, Hırvat, Sırp, Sloven gibi uluslar hem farklı dinlere inanmış hem de çok benzer olmakla birlikte Slav dilinin farklı lehçelerini konuşmuşlardır. Aslında tarihi süreç içerisinde aynı dili konuşan ve aynı etnik kökene sahip bir toplum içerisinde farklı Slav halkları farklı inanışlar ve farklı lehçeler meydana gelmiştir. Zaman içerisinde yaşanan farklılaşmalar ivme kazanmış ve sonuçta etnik milliyetçilik boyutuna kadar ulaşmıştır.⁵⁵

Tarihsel süreç içerisinde Yugoslav halkları çeşitli siyasi, kültürel, ekonomik ve toplumsal olaylar yaşamış, imparatorlukların egemenliği altına girmiş ve güç mücadelelerinin ortasında kalmışlardır. Güç mücadelelerinin ortasında kalan Yugoslav halkları ilk kez 1918 yılında Avusturya, Macaristan ve İtalya'nın işgaline karşı korunmak amacıyla birlikte yaşama iradesini göstererek Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı'nı kurmuşlar ve bu krallık siyasi literatüre I. Yugoslavya deneyimi olarak geçmiştir. Sırp-Hırvat-Sloven

⁵² Nesrin Kenar, *Bir Dönemin Perde Arkası Yugoslavya: Yugoslavya Sorununun Ulusal ve Uluslararası Boyutu*, Palme Yayıncılık, 2005, Kocaeli, s. 12.

⁵³ Yugoslavya hakkında karıştırılan temel konulardan birisi de Arnavut halkının Güney Slav halklarından olmaması ve ancak bununla beraber Yugoslavya içerisinde hatırı sayılır bir Arnavut nüfusun yaşamış olmasıdır. Zira Arnavutlar Kosova'da çoğunluğu oluşturmuş eski Yugoslavya halklarından olmakla birlikte etnik olarak Slav kökenli değildirler. Bugün Türkiye'de Yugoslavya göçmeni olarak anılan Arnavut etnik kökene sahip vatandaşların büyük çoğunluğu Makedonya ve Kosova'dan Türkiye'ye göç etmişlerdir.

⁵⁴ Nesrin Kenar, *Bir Dönemin Perde Arkası Yugoslavya:...*, s. 14-17.

⁵⁵ Andrey Ivanov, *The Balkans Divided: Nationalism, Minorities and Security*, Frankfurt, Euro-Atlantic Security Studies, Peter Lang, 1996, cilt. 1, s. 23.

Krallığı'nın I. Yugoslavya olarak anılmasının bir başka nedeni ise 1929 yılında devletin adının Yugoslavya Krallığı olarak değiştirilmesidir.⁵⁶

Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı'nın oluşmasında hem büyük güçlere karşı ortak savunma anlayışı hem de Sırp dil bilim reformisti Vuk Stefanoviç Karadziç'in "Merkezi Güney Slav Diyalektiği" tanımlaması etkili olmuştur. Karadziç, Merkezi Güney Slav Diyalektiği ile konuşan herkesi Sırp olarak tanımlamış ve Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı bu politik anlayış üzerine Sırp merkezli kurulmuştur.⁵⁷

I. Yugoslavya deneyimi 1941 yılında Almanya'nın Yugoslavya'yı işgali ile son bulmuş ve II. Dünya Savaşı yılları süresince Yugoslavya topraklarında iç savaş hüküm sürmüştür. Sırp Milliyetçisi Çetnikler ile Sırp Komünistleri Partizanlar Almanya'nın Yugoslavya'yı işgaline karşı mücadele gerçekleştirirken bir süre sonra fikir uyuşmazlığına düşmüş ve kendi aralarında silahlı mücadele gerçekleştirmişlerdir. Bu süreç içerisinde milliyetçi Hırvatların kurduğu Ustaşa hareketi de Büyük Hırvatistan'ı kurmak idealiyle Sırp'lara karşı saldırılar gerçekleştirmiştir ve Sırp-Hırvat ihtilafının temelleri bu süreçte atılmıştır.⁵⁸

II. Dünya Savaşı'nın sona ermesine yakın II. Yugoslavya olarak anılan ve Jossip Broz Tito'nun önderliğinde 1943 yılında kurulan Demokratik Federal Yugoslavya, 1946'da Yugoslavya Federal Halk Cumhuriyeti ve son olarak 1963'te Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti (Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija) olarak isim değiştirmiştir.⁵⁹

II. Yugoslavya 29 Kasım 1943 tarihinden 27 Nisan 1992'ye kadar yukarıda anılan değişik isimlerle ve ekonomik, politik, toplumsal gelişmelerle devam etmiş, 1992 yılında başlayan iç savaş ile birlikte yaşanan dağılma sürecine girmiştir. Bugün Yugoslavya'nın sahip olduğu topraklarda Sırbistan, Hırvatistan, Slovenya, Bosna-Hersek, Makedonya, Karadağ ve 2008 yılında bağımsızlığını kazanan Kosova olmak üzere toplam yedi ülke bulunmaktadır.⁶⁰

⁵⁶ Ceyda Üçyıldız, Eski Yugoslavya Cumhuriyetlerinin Yapılanmasında AB'nin Rolü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisan Tezi), 2006, Ankara Üniversitesi, Ankara.

⁵⁷ Christopher Cviic, Remaking the Balkans, London, Royal Institute of International Affairs, 1995, s. 69.

⁵⁸ İrfan Kaya Ülger, *Yugoslavya Neden...*, s. 44-49.

⁵⁹ Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti, <http://www.hazer.tv/ulkeler/yugoslavya_bilgi.html> (13.01.2012).

⁶⁰ <<http://www.terra.es/personal2/monolith/yugoslav.htm>> (13.01.2012)

Bu perspektifte irdelendiğinde Balkanlar, tarihin çeşitli dönemlerinde farklı devlet, imparatorluk ve toplulukların istilasına uğramış ve tarihsel süreklilik içerisinde de çok çeşitli etnik gruplara ev sahipliği yapmıştır. Balkanların tarih içerisinde büyük güçlerin mücadele alanı olarak görülmesi ve bu anlamda istilalara uğraması, Avrupa'nın sahip olduğu 5 büyük yarımadadan birisi olarak Avrupa ile Asya kıtaları arasında geçiş işlevi görmesi, jeopolitik olarak Afrika kıtasına yakınlığı ve Akdeniz siyasetine etkisi ile açıklanabilir. Balkanlar güneybatıda Adriyatik denizi, güneyde Akdeniz ve güneydoğuda Marmara Denizi ile Karadeniz tarafından çevrelenen bir yarımada olarak coğrafyasında Bulgarlar, Yunanlılar, Türkler, Arnavutlar ve genel olarak Güney Slavları⁶¹ diye tabir ettiğimiz Eski Yugoslavya halkları olmak üzere 5 ana etnik grubu içinde barındırmaktadır. En eski Balkan toplulukları ise Helenler, Ulahlar ve Arnavutlar olmakla birlikte Yugoslavya topraklarında asırlardır çoğunluğu oluşturanlar hep Slav halkları olmuştur. Günümüzde Slav Halkları olarak adlandırılan Slovenler, Hırvatlar, Müslümanlar (Boşnaklar), Sırp ve Makedonların 4. Yüzyılda Güneydoğu Avrupa'ya doğru başlayan ve 7. yüzyılda Trakya, Dalmaçya, Makedonya ve Yunanistan'a yerleşmesiyle sona eren göç dalgası ile Slav toplulukları Balkan yarımadasına yerleşmiş ve yayılmışlardır.⁶²

Güney Slav halklarının Balkan yarımadasındaki tarihçesine genel olarak baktığımızda; Makedonlar M.Ö. 700'lü yıllarda bir krallık kurmuş, Slovenler 7. yüzyılda bölgeye göç etmiş ve herhangi bir devlet kurmaksızın başta Frank Kralları ve sonra Germen İmparatorluğu olmak üzere çeşitli istilalara maruz kalmışlardır. Hırvatlar da 395 yılında Doğu-Batı Roma İmparatorlukları döneminde Roma'nın batısına yerleşmiş ve 9. yüzyılda ilk bağımsız devletlerini kurmuşlardır. Sırp ise Hırvatların aksine Roma'nın doğusuna yerleşmiş ve 12. Yüzyıldan sonra önemli bir bölgesel güç haline gelerek 13. yüzyılın son döneminde Balkan devletlerinin birçoğu üzerinde egemenlik kurmuşlardır. Bosnalılar ise ortaçağ devleti olarak I. Tvrtko tarafından 1377'de ilan edilen Bosna ve Sırbistan Devleti'ni oluşturmuşlardır. Son olarak Karadağlılar da 11. yüzyılda nüfusu

⁶¹ Slav halkları Doğu, Batı ve Güney Slavları olarak üç ana gruba ayrılmaktadır. Doğu Slavları; Ukraynalılar, Beyaz Ruslar ve Büyük Ruslar, Batı Slavları; Polonyalılar, Çekler, Slovaklar ve Güney Slavları; Slovenler, Hırvatlar ve Sırp olarak gruplandırılmıştır. Konu ile ilgili daha fazla bilgi için bkz; Hugh Poulton, *The Balkans: Minorities and States in Conflict*, New Edition, London: Minority Rights Publication, 1993, s.1.

⁶² Tanıl Bora, *Yugoslavya: Milliyetçiliğin Provokasyonu*, 2.baskı, İstanbul, Birikim Yayınları, 1995, s.19-20.

sadece Sırp'lardan oluşan Zeta Prenslüğünü oluşturmuş ve yüzyıl kadar yaşayan bu ortaçağ devleti daha sonra Sırp egemenliği altına girmiştir.⁶³

Çok genel bir perspektifte bile bakıldığında Slav halklarının -Slovenler haricinde- ortaçağda birbirleri üzerinde egemen yahut birbiriyle çatışmalı devletlere sahip olduğunu ve dolayısıyla Slav halkları arasındaki egemenlik ve üstünlük mücadelesinin tarihin çok eski dönemlerine kadar uzadığını görebiliriz. 524,701 kilometrekarelik bir toprak parçası olan Balkanlarda bugün itibariyle 12 egemen ülkenin⁶⁴ nüfusundan yaklaşık 51 milyon insan yaşamaktadır.⁶⁵

Balkanlar doğu-batı koridorunda geçiş güzergâhında bulunması ve dağlık topografyasının küçük topluluklara birbirinden uzak ve dolayısıyla güvenli yaşam alanları sunması sebebiyle tarih içerisinde birçok kavmin uğrak ve yerleşim noktası olmuştur. Balkanların zor coğrafyası misafiri olan halklar arasında etkileşimi sınırlarken diğer yandan halkların kimlikleri noktasında çok fazla iç içe geçmesine olanak vermemiştir. Bu durum Balkan coğrafyasında kimlik çeşitliliği oluşturmuş ve Balkan coğrafyasına tarihte hükmetmiş hemen her kavim ve medeniyetin izlerinin uzun dönemlerce yaşamasını sağlamıştır. Öyle ki Stavrianos bölgenin bu özelliğini şu satırlarında çok yalın bir şekilde ifade etmiştir:

*“Balkan topraklarından geçen bir gezgin her şeyden çok, uzun ve çeşitliliklerle dolu geçmişin sayısız izlerinden etkilenir. Tesadüfen eski bir Roma hamamının önünden geçebilir ya da Romalıların yaptığı bir yolda yürüyebilir. Bir Bizans kilisesindeki Ortaçağ fresklerini veya bir Müslüman camiinin zarif minarelerini beğeniyle seyretmek için durabilir.”*⁶⁶

Balkanlarda etnik farklılıklarla birlikte çok dinli yapı önce Latin ve Grek dünyaları arasında sıkışmış, Roma döneminde ise Batı ve Doğu ekseninde Ortodoksluk ve Katoliklik arasında rekabet alanı haline gelmiştir. 15. Yüzyıldan itibaren Osmanlı İmparatorluğunun bölgeyi ele geçirmesi ile Balkan coğrafyası ve halklarının Müslümanlıkla da tanışmasıyla bölge dinsel anlamda daha karmaşık bir hal almıştır.⁶⁷

⁶³ İrfan Kaya Ülger, *Yugoslavya Neden Parçalandı? Balkan Dramının Perde Arkası*, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2003, s. 25-26.

⁶⁴ Bu ülkeler: Arnavutluk, Bosna-Hersek, Bulgaristan, Karadağ, Kosova, Makedonya, Sırbistan, Hırvatistan, Slovenya, Türkiye, Romanya ve Yunanistan.

⁶⁵ The World Factbook (<https://www.cia.gov/>) üzerinden yapılan nüfus değerlendirmelerinin sonucudur. (15.10.2011)

⁶⁶ S. Stavrianos, *The Balkans Since 1453 with a New Introduction*, London, Hurst and Company, 2000, s.1.

⁶⁷ Nesrin Kenar, *Yugoslavya: Yugoslavya Sorununun Ulusal ve Uluslararası Boyutu*, Ankara, Palme Yayıncılık, 2005, s. 18.

Güney Slav halkları yüzyıllar boyunca birbirinden tamamen farklı kültürel ve tarihi etki altında kalmışlardır. Güney Slav halklarının bir bölümü Doğu kültürü olarak adlandırdığımız Osmanlı İmparatorluğu ve Bizans geleneğinin etkisi altında, diğer bölümü de Batı kültürü olarak adlandırdığımız Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, endüstri devrimi ve demokrasi hareketleri etkisinde kalmışlardır. Bu etkinin en belirgin örneği Batı etkisi altında kalan Hırvatların Katolik buna mukabil doğunun etkisini her daim hisseden Sırp'ların Ortodoks inancına sahip olması olarak gösterilebilir. Yugoslav halklarının yüzyıllar boyunca farklı medeniyet havzalarından etkilenmesi Yugoslavya'da yaşanan sorunlar üzerinde ve neticede Yugoslavya'nın dağılmasında karmaşıklaştıran bir etkiye neden olmuştur.⁶⁸

1.1 Osmanlı ve Avusturya-Macaristan İmparatorluklarının Mücadelesinde Balkanlar

Balkan halklarının tarihine bakıldığında kesin çizgilerle ayırım yapmak mümkün olmasa da Güney Slav halklarının kurdukları ortaçağ devletlerinin uzun süreli yaşam alanı bulamadığı ve tarihsel süreç içerisinde Avusturya-Macaristan ve Osmanlı imparatorlukları etkisi altında zaman zaman tamamen bağımlı zaman zaman ise otonom, özerk veya kısa dönemli bağımsızlıklar yaşadıkları görülmüştür.⁶⁹

I. Dünya Savaşı ve onun hemen akabinde 1918'de Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı kurulana kadar Balkan yarımadası ve Güney Slav halkları bu iki imparatorluğun mücadelesi ve kültürel, siyasi, ekonomik tesiri altında kalmışlardır. Osmanlı İmparatorluğu ilk olarak 1371 yılında Makedonya'yı egemenliği altına almış ve Osmanlı İmparatorluğu'nun Balkanlardaki egemenlik alanı ve nüfuzu 20. yüzyıla kadar sürmüştür. Osmanlı İmparatorluğu 1389 Kosova savaşı ile Sırbistan'ı, 1463'te Bosna-Hersek'i, 1478'de Karadağ'ı egemenliği altına alırken Hırvatlar ve Slovenler Avusturya-Macaristan'ın egemenliği altında yaşamaktaydılar. Başka bir ifade ile Hırvatistan, Slovenya ve Voyvodina Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun ve aynı dönemde Sırbistan, Makedonya, Kosova Osmanlı İmparatorluğu'nun yönetimi altında, Bosna-

⁶⁸ Tanıl Bora, *Yugoslavya: Milliyetçiliğin...*, s. 23 – 28.

⁶⁹ Nesrin Kenar, *Yugoslavya Sorununun Ulusal ...*, s. 17.

Hersek ise 1878'e kadar Osmanlı İmparatorluğu'nun ve daha sonra Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun yönetimindeydi.⁷⁰

Bu tarihsel süreçte bölge halkları arasında birbirlerine karşı derin ve yüksek derecede bir düşmanlığın olduğunu söylemek mümkün değildir. Bölge halkları Avusturya-Macaristan ve Osmanlı İmparatorluklarının yönetimleri altında geniş otonomiye sahip bir şekilde yaşamaktaydı ve kendi aralarında herhangi bir ayrılık ve çatışma oluşmamıştı. Bölge halkları arasındaki esas düşmanlığın büyük güçlerin altında oldukları dönemlerden ziyade birbirlerini yönetmelerinin söz konusu olduğu istikrarsızlık dönemlerinde ortaya çıktığı görülmektedir.⁷¹

Güney Slav halklarının imparatorluklar döneminde Osmanlı ve Habsburg hanedanları arasında oluşan sınıra binaen Katolik, Ortodoks, Müslüman kimliklerini daha da belirginleştirdiğini söyleyebiliriz. Zira Osmanlı ve Avusturya-Macaristan imparatorluklarını ayıran sınır tarihsel dönemde de 395 yılında bölünen Doğu ve Batı Roma imparatorlukları arasındaki sınırla aynı ve hatta Yugoslavya'yı bölen Batı Avrupa menşeli Katolik Hırvatlar ve Slovenlerle Müslüman kimlik mücadelesi veren Boşnaklar ve Ortodoks Sırları ayıran da aynı sınırdır.⁷²

Osmanlı İmparatorluğu'nun etkisi altında kalan Güney Slav halkları ve Avusturya-Macaristan İmparatorluğu etkisi altında yaşayan Slav halkları her ne kadar bu imparatorlukların kültürel, dini, ekonomik ve siyasi etkilerini hissetmiş olsa bile genel olarak sahip oldukları otonomi nedeniyle kendi has kimliklerini korumak ve sürdürmek konusunda sorunlar yaşamamıştır. Aslında bu durum Yugoslavya'nın dağılması sürecinde birbirine çok fazla benzer dili konuşmalarına ve ortak geçmişe sahip olmalarına rağmen Güney Slav halklarının birbirlerine göre derin farklılıklar görmüş olmalarının temelini de oluşturmaktadır. Osmanlı İmparatorluğunun Balkanlarda yerleştirdiği en önemli sistemlerden birisi "Millet Sistemi" olarak karşımıza çıkmaktadır. Osmanlı millet sistemine göre halk Müslüman ve zımnî yani Müslüman olmayan olmak üzere ikiye ayrılmıştı. Müslüman olmayanlar da Müslüman olanlar gibi kurallara uyan ve korunan kimselerdi ancak askerlik ve vergi gibi konularda Müslümanlar ile Gayri-Müslimler arasında bazı farklılıklar bulunuyordu. Bu durum Osmanlı hâkimiyeti altındaki Balkan coğrafyasında din

⁷⁰ L. Carl Brown, *İmparatorluk Mirası: Balkanlarda ve Ortadoğu'da Osmanlı Damgası*, Çev. Gül Çağalı Güven, İstanbul, İletişim Yayınları, 2000, s. 8-10.

⁷¹ Nesrin Kenar, *Yugoslavya Sorununun Ulusal ...*, s. 21.

⁷² Stefanos Yerasimos, *Milliyetler ve Sınırlar: Balkanlar, Kafkasya ve Ortadoğu*, Çev. Şirin Tekeli, 2. baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 1995, s. 16-17.

değiştirme yoluna gitmeden İslami yaşam tarzını benimsemeyi yani Osmanlılaştırmayı yaygın hale getirmiştir.⁷³

Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun da egemenliği altındaki Güney Slav halkları üzerinde asimilasyona varan etkilerinin olduğunu söylemek mümkün değildir. Örneğin 1878 yılından itibaren egemenliği altına giren Bosna-Hersek'te toplumsal ve ekonomik hayatı genel olarak koruma politikası izleyen Avusturya-Macaristan yönetimi Müslüman Beyleri kollayan ve statükoyu korumayı hedefleyen hamleler gerçekleştirmiştir.⁷⁴

Osmanlı İmparatorluğu'nun 17. yüzyılda Viyana Kuşatması ile birlikte Balkanlarda başlayan başarısızlığı hem Rusya'nın hem de Avusturya-Macaristan'ın aynı döneme işaret eden güçlenmesi ve yayılcı politikaları ile Balkanlar üzerinde etkisini göstermeye başladı. Doğuya doğru genişleme stratejisi izleyen Avusturya-Macaristan ve Batıya doğru ilerleyen Rusya bu politikalarına araç oluşturacak şekilde Osmanlı İmparatorluğunu zayıflatıcı etkiler bağlamında Slav halklarını isyana teşvik etmeye başlamıştır. İlk başta Pan-Ortodoks politikası üzerinden Sırları ayaklandıran Rusya, Sloven ve Hırvatların Katolik olması nedeniyle bu politikasını tümenden değiştirmiş ve Panslavizm olarak tayin etmiştir.⁷⁵

Avrupa güç dengesinde yaşanan değişim ve Osmanlı İmparatorluğu'ndaki sistemsel çöküş ile birlikte Balkan coğrafyasındaki genel görünüm değişmeye başlamıştır. Rusya'nın Balkan halklarını kışkırtması ve Avusturya-Macaristan'ın önceleri bu politikaya destek olması Osmanlı İmparatorluğu'nun Balkanlardaki etkisini yitirmesini hızlandırırken bir süre sonra Avusturya-Macaristan ile Rusya'nın da çıkarları çatışmaya başlamış ve iki ülke arasında Balkan coğrafyası üzerinde ihtilaflar yaşanmıştır. Örneğin Rusların desteği ile isyan çıkaran Sırlar kazanamadıkları bağımsızlığı 1814 Viyana Kongresinde Avrupalı

⁷³ Millet sistemi, Müslüman olmayan dini toplulukların dini liderler tarafından yönetildikleri ve kendi dinlerini uygulamada serbest oldukları bir yönetim şekliydi. Millet sistemi ile Osmanlı İmparatorluğu sonraları ulus-devletlere dönüşecek olan ön ulusların varlıklarını sürdürmesini sağlamıştır. Bu konuda bkz; İlber Ortaylı, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Millet", *Tanzimattan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt 4, İstanbul: İletişim Yayınları, s.997.

⁷⁴ Aydın Babuna, "The Emergence of the First Muslim Party in Bosnia-Herzegovina", *East European Quarterly*, Vol. XXX, No:2, 1996, s. 130 -143.

⁷⁵ George Castellan, *Balkanların Tarihi (14. – 20. Yüzyıl)*, Çev. Ayşegül Yaraman Başbuğu, 2. Baskı, İstanbul, Milliyet Yayınları, 1995, s. 257 – 259.

güçlerin de desteğini alarak kazanmak istediklerinde Avusturya-Macaristan yönetiminin etkisi ile bu talepleri bir kere daha reddedilmiştir.⁷⁶

Sırpaların bağımsızlık talepleri isyanlar ve devrin büyük güçlerinin destekleri ile en nihayetinde 1878 Ayastefanos antlaşmasıyla Karadağ ile birlikte gerçekleşti ve hem Sırbistan hem Karadağ bağımsızlığını kazandı. Ancak Avrupa güç dengesi açısından Ayastefanos Antlaşması Rusların politikaları doğrultusunda bir adım olarak görüldüğü için özellikle İngiltere ve Avusturya ve antlaşmanın kurduğu yeni Balkan devletleri bu durumu değiştirmek maksadıyla Berlin Kongresi'ni topladı. Ayastefanos Antlaşmasının kurduğu Büyük Bulgaristan Berlin Kongresi ile üçe bölünmüş ve Osmanlı İmparatorluğu yönetimine bırakılmış Karadağ ve Sırbistan'ın sınırları genişlemiş, Bosna-Hersek ise Osmanlı İmparatorluğu yönetimine bağlı olmak koşuluyla Avusturya'nın işgaline bırakılmıştır.⁷⁷

Balkan ülkeleri 19. Yüzyılın sonlarına doğru bağımsızlıklarını kazanma süreçlerinde herhangi bir azınlık sorunu yaşamamak için göç ve asimilasyon politikaları uygulamışlardır. Osmanlı İmparatorluğu'nun yönetiminin fiilen son bulmasıyla birlikte bir milyonu aşan sayıda Müslüman nüfusun Balkan coğrafyasını terk ettiği ve Rumeli ile Anadolu topraklarına göç ettikleri bilinmektedir.⁷⁸

Yoğun göç ve asimilasyon politikalarına rağmen yeni kurulan Balkan devletlerinin etnik homojenlik kazanamadığı ve hatta bu yer değiştirme ile daha da karmaşık bir etnik yapıya evrildiği söylenebilir. Osmanlı İmparatorluğu'nun Balkanlarda uyguladığı özerk yönetim sisteminin de farklı dil, din ve kültürlerin yaşamasına izin verdiği ve farklı kimliklerin asimile edilerek homojenleştirilmesini engelleyici etkisiyle birlikte Yugoslavya'yı oluşturan Slav halkları imparatorluklar döneminde de iç içe ve karmaşık bir hayatı sürdürmeye devam etmiştir.⁷⁹

Osmanlı İmparatorluğu'nun hem askeri hem de ekonomik anlamda gücünü sürdürdüğü dönemlerde Balkan halklarının milliyetçilik yolu ile kendi ülkelerini oluşturması gibi yaklaşımlara sahip olmadığı ancak Osmanlı İmparatorluğu eski gücünü yitirdiği ve Avrupa güç dengesinin de değişmeye başladığı dönemde yine Avrupalı

⁷⁶ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Büyük Osmanlı Tarihi*, Cilt 5, 6. Baskı, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, s. 70-71.

⁷⁷ ibid, s. 74.

⁷⁸ H.Yıldırım Ağanoğlu, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Balkanlar'ın Makus Talihi Göç*, İstanbul, Kum Saati Yayıncılık, 2001, s. 34-35.

⁷⁹ Nesrin Kenar, *Yugoslavya Sorununun Ulusal ...*, s. 22.

devletlerin de konjonktürle doğru orantılı olarak sağladıkları destekle beraber bu eğilimlere kapıldığı görülmektedir. Balkan halklarının kendi devletlerini kurma eğilimine girmelerinde 1789 Fransız ihtilalinin Avrupa’da yarattığı havanın etkisi de önemli bir yer tutmuştur.⁸⁰ Balkanların yaşadığı bu ulusçuluk ve “uyanış” döneminde gerek Hırvatlar gerekse Sırp-Ortaçağ döneminde sahip oldukları devletleri tekrardan kurabilmeyi umut etmişler ve bunun mücadelesini vermişlerdir.

Fransız ihtilalinin getirdiği bağımsızlık ve ulusçuluk hareketleri ile birlikte Balkanlarda yaşayan Slavlar sadece Osmanlı İmparatorluğu’na karşı ayaklanmamıştır. Avusturya-Macaristan topraklarında yaşayan Slav halkları da Avusturya-Macaristan’a karşı Panslavizm hareketi geliştirmişlerdir. Panslavist hareket Osmanlı ve Avusturya-Macaristan İmparatorluklarının yıkılması gerektiğini ve bunların yerine Rusya egemenliği altında tüm Slavları içine alan yeni bir devlet kurulmasını savunuyordu. 2 Haziran 1848’de Prag’da ilk Pan-Slav Kongresi toplanmış ve değişik ülke egemenliklerinde yaşayan Slavların sorunları tartışılmış ve kongrenin her sene değişik bir Slav kentinde gerçekleştirilmesine karar verilmiştir.⁸¹

1867’de Moskova’da toplanan ikinci Pan-Slav kongresi Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı’na giden süreçte önemlidir. Bu kongrede ortaya atılan tüm Slavların Ortodoks mezhebine bağlı olmaları ve Slav alfabesini kullanmaları fikri Katolik Hırvatları rahatsız etmiştir. Slav dünyasının birisi Rusya’da diğeri Prag başkentli olarak ve üçüncüsü de Belgrat başkentli olan Güney Slav Krallığı olarak üç parçaya bölünmesi fikri Belgrat başkent olmak üzere kurulacak olan Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı’nın fikri temeli olarak görülebilir. Bu fikri temelin oluşmasında ise 1850’lerde Sırp, Hırvat ve Slovenleri temsil eden bilim adamlarının Ortak Edebiyat Dili Antlaşması imzalaması etkili olmuştur. Zira bu antlaşma ile “Yugoslavizmin” kırılma noktası olan Yugoslav dilinin aynı dilin farklı diyalektikleri olduğu savunmasıydı. Yugoslav birliğini oluşturacak olan tek dil ancak farklı diyalektikler ve tek ulus ancak farklı kabileler gibi aslında gerçeği yansıtmayan fikirler bu

⁸⁰ Fransız ihtilalinin yarattığı ulusçuluk ve bağımsızlık akımları Fransa ve Rusya tarafından bölgesel siyaseti etkileyerek Osmanlı ve Avusturya – Macaristan gibi imparatorlukları zayıflatmak amacıyla Balkan halklarına adeta empoze edilmiştir. Bkz; Orhan Koloğlu, *Osmanlı Döneminde Balkanlar*, İstanbul, Ortadoğu ve Balkan İncelemeleri Vakfı Yayını, s.76

⁸¹ Hans Kohn, *Panslavizm ve Rus Milliyetçiliği*, 3. Baskı, Çev. Agah Oktay Güner, Ankara, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayını, 1991, s. 87 – 96

antlaşma ile oluşmuş ve hatta Sırp-Hırvat-Sloven Krallığının anayasasına da konulmuştur.⁸²

Balkan Savaşlarının başlaması ve akabinde I. Dünya Savaşı sürecinde Almanya ve İtalya'nın birliklerini sağlaması, Osmanlı ve Avusturya-Macaristan İmparatorluklarının dağılması ile birlikte Balkanlarda da Yunanistan, Bulgaristan gibi devletlerin oluşması Güney Slavları arasında birleşerek kendi devletlerini oluşturma fikrini perçinlemişti. Ancak bu fikrin oluşmasına 1912 yılındaki Balkan savaşından sonra topraklarını oldukça genişleten ve Büyük Sırbistan idealine ulaşmak isteyen Sırbistan'ın ve yine benzer şekilde Büyük Hırvatistan'ı oluşturmak isteyen Hırvatların tutumu engel olmuştur. Her iki ulusun da hedeflediklerine ulaşmaları için birbirleri üzerinde egemenlik kurmaları gerekmiştir.⁸³

Aslında Yugoslavya fikri bu çatışmanın çözümüydü ancak henüz bu fikri zorunluluğun oluşması için yeterli şartlar sağlanmamıştı. Slovenler Avusturya-Macaristan içerisinde kendi özgün kimliklerini korumakla beraber devlet olma gelenekleri de olmadığı için Sırlara düşman olmayı da içerisinde barındıran Avusturyalı olma eğilimindeydiler. Ancak I. Dünya Savaşı sona erdiğinde ve Avusturya-Macaristan İmparatorluğu da savaşın kaybedenleri arasında yer alıp ayakta kalamayacağı anlaşılınca Slovenler de Sırlar ve Hırvatlarla daha yakın ilişkiler kurma yoluna gitmiştir.⁸⁴

Bosna-Hersek'in Avusturya-Macaristan yönetimi altında bulunması Sırbistan açısından elde edilmeyi zorlaştırırken diğer yandan yine aynı egemenlik altında bulunan Hırvatlar ve Slovenlerle birlikte Güney Slav halklarının birleşmesi ve birliği açısından da olumlu bir durum oluşturuyordu. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun I. Dünya Savaşı sonrasında yıkılması ile birlikte Hırvatlar, Slovenler ve etnik anlamda Slav, inanç olarak Müslüman olan Boşnaklar yeni arayış içerisine giriyordu. O dönemde tek egemen devlet olan Sırbistan ise I. Dünya Savaşı sonrasında Güney Slavlarının birliğini ve özgürlüğünü sağlayacak tek güç olarak görülüyordu. Savaş sonrasında müttefik ülkelerin farklı eğilimlerde olması ve çatışan bazı çıkarlar Güney Slav halklarının birlikte hareket etmesi ve nihayetinde Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı'nı kurmasını sağlayacaktı. Büyük ve güçlü bir Sırbistan varlığının Panslavist politikalarına engel olabileceği endişesi ile Rusya, Avusturya'nın dağılmasının ardından oluşacak devletlerin Alman ve Rus etkisine girmesi endişesiyle de Fransa ve İngiltere'nin karşı gelmesi Sırların idealleriyle örtüşmüyordu.

⁸² İbid. s. 94 – 98.

⁸³ Nesrin Kenar, *Yugoslavya Sorununun Ulusal ...*, s. 34.

⁸⁴ İbid, s. 35.

Büyük Sırbistan idealinin İtalya ile Dalmaçya kıyıları hususunda çatışıyor oluşu da Sırbistan'ın büyümesine olanak sağlamayınca Sırp'lar geçici olarak Sloven ve Hırvatlar ile Belgrad merkezli ortak bir devlet kurma eğilimine yönelmişlerdi.⁸⁵

1913 tarihinde yapılan Bükreş Anlaşması ile Osmanlı İmparatorluğu'nun Balkanlardaki egemenliği sona ermiş, I. Dünya Savaşından sonra ise Katolik Slav halklarını bünyesinde barındıran Avusturya-Macaristan İmparatorluğu dağılmıştır. 15. yüzyıldan 19. yüzyıla kadar Balkanlarda yaşayan Slav halkları doğuda Osmanlı, batıda ise Avusturya-Macaristan İmparatorlukları idaresi altında yaşarken oluşan bu yeni konjonktürle birlikte Balkanlarda yeni bir dönem başlamıştır.⁸⁶

2. Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı ve Yugoslavya Krallığı (1918-1941)

I. Dünya Savaşının sonunda Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun yıkılması ve yukarıda bahsedilen konjonktürel nedenlerin etkisiyle 1928 yılında adı Yugoslavya olarak değiştirilecek olan Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı kurulmuştur. Sırp ve Hırvat dillerinde "Yugoslav" kelimesi Güney Slavları anlamına gelirken "Yugoslavya" ise Güney Slavlarının yurdu anlamında kullanılmıştır. Kelimeyi ilk kez 1839 yılında bir Sırp tarihçi olan Teodor Pavloviç kullanmıştır.⁸⁷

Avusturya-Macaristan İmparatorluğu dağılınca parlamentosunun 73 Slav milletvekili Zagreb'de toplanarak "Sloven-Hırvat-Sırp Milli Komitesi" kurmuş ve amaçlarını da Avusturya-Macaristan egemenliği altında yaşayan tüm Slav halklarını bağımsız bir devlette buluşturmak olarak açıklamıştır. Bu amaç doğrultusunda komite yeni bir devlet oluşumu için Sırbistan ile temasa geçerken I. Dünya Savaşının galip devletleri, parçalanmış Avusturya-Macaristan'ın unsurları olan Slovenya, Hırvatistan ve Bosna-Hersek'in Sırbistan'la birleşip yeni bir devlet oluşmasını Balkan sorununun çözülmesi amacıyla istemiştir. Makedonya ve Karadağ'ı ilhak etme hedefi noktasında Rusya'nın desteğini alamayan Sırbistan ise Hırvat ve Slovenler ile temaslarını arttırmaya ve bu temaslarda daha esnek tutum göstermeye başlamıştır.⁸⁸

⁸⁵ İrfan Kaya Ülger, *Yugoslavya Neden...*, s. 34-37.

⁸⁶ Mark Mazower, *The Balkans: From the End of Byzantium to the Present Day*, Phonix Press, London, 2000, s. 112-115.

⁸⁷ İrfan Kaya Ülger, "Ortadoğu Sorunu ve Yugoslavya'nın Dağılmasının Avrupa Dış Politikası Çerçevesinde Analizi". <<http://stradigma.com/turkce/eylul2003/print04.html>> (21.11.2011)

⁸⁸ Tanıl Bora, *Yugoslavya: Milliyetçiliğin...*, s. 39.

Yukarıda andığımız gelişmelere müteakip Korfu'da Temmuz 1917'de imzalanan bildirgeyle Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı (SHS) kurulmasına karar verilirken 1 Aralık 1918 tarihinde Sırbistan Krallığı ve Sırp-Hırvat-Sloven bağımsız devletlerini bir araya gelmesi ile SHS Krallığı ilan edilmiştir ve buna göre:

1. Yugoslavya, Karacorceviç hanedanlığı altında Sırp, Hırvat ve Slovenlerin krallığı olacaktır.
2. Latin ve Kiril alfabelerinin ikisi de kullanılacak ve Sırp, Hırvatlar, Slovenler için ortak vatandaşlık uygulanacak, din eşitliği sağlanacaktır.
3. Gizli oy ile seçilen temsilciler meclisi vasıtasıyla oluşan parlamenter bir monarşi hüküm sürecektir.⁸⁹

SHS Krallığı'nın ilan edilmesinin ardından Ekim 1918'de tamamen bağımsız devletler olarak ilan edilen Dalmaçya, Hırvatistan ve Slavonya SHS Krallığına katılma isteğini beyan etmiştir. Karadağ parlamentosu ve Macaristan'dan ayrılan Voyvodina da SHS Krallığına dahil olma kararı almıştır. 10 Eylül 1919'da imzalanan St. Germain Barış Anlaşması ile yeni kurulan SHS Krallığı uluslararası toplum nezdinde de tanınmıştır.⁹⁰

SHS Krallığı kurulduğunda adeta bir milletler mozaiği şeklindeydi ve iç sınırlar hususunda da herhangi bir düzenleme olmaksızın kurulmuştu. Sayım raporlarına göre krallıkta yer alan milletler ve azınlıklar oranlarıyla birlikte şu şekildeydi: Sırp %41, Hırvatlar %22, Slovenler %8,5, Bosnalı Müslümanlar (Boşnaklar) %8, Makedonlar %5, Arnavutlar, %3,5, Macarlar, Ulahlar, Çingenele ve diğerleri %12.⁹¹

Kosova'nın krallık kurulduğunda sürece Sırbistan Krallığı altında doğrudan dahil olduğunu ve bu durumun ise Arnavutlarca hiç kabul edilebilir olmadığını söyleyebiliriz. Zira 1913'ün Kosova'nın sömürgeleştirilme sürecinin başlangıcı olduğu ve bölgede yer alan %25 Sırp nüfusun süreç sonunda %33 dolayına yükseldiği gözlenmiştir.⁹²

SHS Krallığı'nın siyasi tarihi 1918'de kuruluşundan 1929'a kadar devam eden parlamenter demokrasi ve 1929'dan 1941 II. Dünya Savaşına kadar süren diktatörlük dönemi olarak iki kısma ayrılabilir. Daha önce de belirtildiği gibi krallığın çok etnikli mozaik üzerinde iç sınırları düzenleyen bir anlaşmadan yoksun olarak kurulması tarihi geçmişi de olan Hırvat-Sırp çekişmesini kısa sürede yeniden ortaya çıkardı. Sırbistan'ın

⁸⁹ Nesrin Kenar *Yugoslavya Sorununun Ulusal ...*, s. 43.

⁹⁰ İrfan Kaya Ülger, *Yugoslavya Neden...*, s. 37.

⁹¹ Tanıl Bora, *Yugoslavya: Milliyetçiliğin...*, s. 41.

⁹² Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı Dönemi. <http://www.ihh.com/kosova> (14 Şubat 2011)

tüm kontrolü eline geçirmek amacıyla 1921 yılında muhalif Hırvat ve Slovenlere rağmen yaptığı anayasa değişikliği ile krallık tamamen Sırp kontrolü altında merkezleştirilmişti.⁹³

Hırvat ve Slovenlerin bu durumu kabullenmemesi ve çeşitli ayaklanmalar gerçekleştirmeleri üzerine Ocak 1929'da Kral Aleksander Karacorçević 1921 anayasası ve parlamentoyu feshederek yönetimi ele geçirmiştir. Böylelikle milli ve tarihi sınırlar göz önünde bulundurulmadan ülkeyi 9 bölgeye ayıran ve Sırp egemenliğini arttıran yeni bir anayasa (Vidovdan Anayasası)⁹⁴ yürürlüğe koyularak devletin adı “Yugoslavya” olarak değiştirilmiş, “tek kral, tek devlet, tek millet” felsefesi benimsenmiştir. 1929 yılında yaşanan bu değişimle birlikte SHS Krallığı'nın Yugoslavya adını alması Balkan tarihinde bu dönemin I. Yugoslavya dönemi olarak anılmasına neden olmuştur.⁹⁵

1929'da Yugoslavya Krallığının kurulması ile birlikte eğitim sistemi tek ulus oluşturabilmek amacıyla Yugoslavizm mantığı doğrultusunda reform edilmiş ancak bu dönemde hazırlanan kitaplar Yugoslav halklarını bir araya getirmek noktasında eksik kaldığından bir Yugoslavya birliği oluşturmak pek mümkün olmamıştır. Bunun temel nedeni ise henüz çözümlenmemiş ulusal sorunların 1929 Vidovdan Anayasası ile adeta bir kere daha üstünün örtülmesi ve Yugoslavizm bilinci oluşturma amacıyla yazılan yeni kitapların “Büyük Sırbistan” ideasını çağrıştıran olmasıdır.⁹⁶

SHS Krallığı ile Yugoslavya Krallığı'nın yaşadıkları sorunların merkezinde Sırp-Hırvat gerilimi bulunmakla birlikte Yugoslavya Krallığında Makedonların ve Karadağlıların ulus olarak tanınmaması ve Müslüman Boşnakların da sadece dinsel anlamda tanınması diğer sorunlardı. Tüm bu gelişmelerin sonucu olarak bu dönemde Makedonya ve Hırvatistan'da ayaklanmalar gerçekleşmiş, Makedonlar Yugoslav söyleminden uzaklaşmaya karar vermiş ve bazı Hırvatlar başka ülkelere sığınmışlardır. Sırplarla Hırvatlar arasında gerilen ilişkileri düzeltmek yönünde teşebbüsler yapılmasına rağmen Fransa ve İngiltere'nin 1938 yılında Hitler'in Çekoslovakya'daki isteklerine razı gelmeleri ile birlikte Yugoslavya hükümeti de kendi geleceği ve güvenliği üzerine odaklanmak zorunda kalmıştır. Avusturya'nın ilhakıyla birlikte Almanya'nın Yugoslavya'ya sınır komşusu haline gelmesinin çok gecikmemesi ve Mussolini

⁹³ İrfan Kaya Ülger, *Yugoslavya Neden...*, s. 38.

⁹⁴ Vidovdan Anayasası Yugoslavya'nın eski sınırlarını ve kimliklerini haritadan silerek, tarihi bölgeleri ortadan kaldırmış ve ulusal idari birimler yerine coğrafi mantığa uygun olarak “banovin” adıyla 9 idari bölge oluşturmuştur. Böylelikle banovinlerin üç tanesi dışında kalanların hepsinde Sırp çoğunluk oluşmuştur.

⁹⁵ Tanıl Bora, *Yugoslavya: Milliyetçiliğin...*, s. 46.

⁹⁶ Nesrin Kenar, *Yugoslavya Sorununun Ulusal ...*, s. 55.

İtalya'sının Dalmaçya topraklarında hak iddia etmesi Yugoslavya'nın dış tehdidi daha etkili biçimde hissederek iç meselelerine odaklanmasını zorlaştırmıştır.⁹⁷

1929 dünya ekonomik buhranı ve akabindeki gelişmelerle Avrupa'daki güç dengesi yeniden hızlı bir değişim içerisine girerken Fransa ve müttefikleri güç kaybediyor, bunun aksine Almanya ile İtalya gibi devletler yeniden güçleniyordu. Almanya ve İtalya'nın yükselişi Japonya'yı da içine alarak Almanya-İtalya-Japonya mihver üçlüsünü oluşturmuş ve 1940'tan itibaren Yugoslavya'nın da mihvere dahil olması için baskılar yapmaya başlamıştır. Aynı dönemde Yugoslavya tarihsel saikler ve I. Dünya Savaşı sırasında gösterilen ortak çaba nedeniyle Fransa ile yakınlaşmış ve daha sonra İngiltere'nin de Balkanlara olan ilgisini açıklamasıyla tarafsız bir politika izlemeye çalışmıştır. Ancak Yugoslavya'nın komşuları olan Macaristan, Romanya, Arnavutluk ve Slovakya'nın da Alman güdümüne girmesiyle bunalmış, 1942'de Almanya-Yugoslavya arasında mihvere katılma anlaşması imzalanmıştır.⁹⁸

Yugoslavya'nın dış politikada Alman yayılcılığının baskısı altında kalması ve dünya ekonomik bunalımının etkisiyle Almanya'ya ekonomik bağımlılığının artması da Yugoslavya'nın mihver güçlerine dahil olmasında yadsınamayacak bir etki oluşturmuştur. Yugoslavya'nın Almanya ile anlaşmasının hemen akabinde bu durumdan rahatsız olan Sırp milliyetçiliğinin yoğun olduğu ordu, hükümet ve kralı askeri bir darbeyle devirerek yönetimi ele geçirmiş, bunun üzerine de Almanya Yugoslavya'yı işgal etmiştir.⁹⁹

I. Yugoslavya dönemi ile ilgili bir değerlendirme yapmak gerekirse, bu dönemde de Balkan coğrafyasında yaşamakta olan farklı etnik ve dinsel gruplar arasındaki tarihsel düşmanlığın devam ettiği, devletin Sırp-Ortodoks egemen yapısının özellikle Katolik Hırvatlarla olan sorunları derinleştirip büyüttüğü görülmektedir. Yeni devlet içerisindeki bu çatlak daha kuruluş aşamasında oluşmuş ve demokratik olmayan Vidovdan Anayasası ile perçinlenmiştir. Hiçbir hükümet görev süresini tam olarak sürdürememiş, seçimler iki yılda bir tekrarlanmış ve hükümetler parlamentonun kararıyla değil Sırp kralı tarafından oluşturulmuştur. Yugoslavya'da ülkenin karışık yapısına uygun tanzim edilmiş bir siyasal sistem ve yapı oluşturulamamıştır.¹⁰⁰

⁹⁷ İbid. s. 56.

⁹⁸ Erleta Gjejlani, Değişen Uluslararası Güvenlik Sistemi Bağlamında Yugoslavya'nın Dağılması ve Kosova'nın Nihai Statüsü Sorunu, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), 2007, Uludağ Üniversitesi, Bursa

⁹⁹ Tanıl Bora, *Yugoslavya: Milliyetçiliğin...*, s. 47.

¹⁰⁰ İbid. s. 48.

Yugoslavya ile oluşturulmak istenen tek uluslu yapıyla çokuluslu devlet realitesi uyumsuzluk göstermiş ancak devletin sağlamaştırılması ve farklılıkların kabul edilmesi yönünde adımlar atılamamıştır. 1940'lara doğru bu yönde geçte olsa atılan adımlar sadece Hırvatlarla ilgili sorunları çözmeye odaklanmış ve yeterli olmamıştır. I. Dünya Savaşının sonunda konjonktürün dayattığı bir devlet olarak ortaya çıkan I. Yugoslavya içindeki yapısal sorunların ve farklılıkların Yugoslavizm kavramı etrafında bütünleştirilememesi, Avrupa güç dengesinde değişim ve dolayısıyla Avrupalı güçlerin Balkanlara dair politikalarındaki çıkar çatışması sonucunda Almanya'nın başını çektiği mihvere dahil olmak zorunda kalmış ve I. Yugoslavya Krallığı Nisan 1941'de Alman işgaline maruz kalarak yıkılmıştır.¹⁰¹

3. İkinci Dünya Savaşında Yugoslavya'da Yaşanan Gelişmeler (1941-1945)

Yugoslavya'da II. Dünya Savaşı sonrasında yaşanan gerginlikler ve çatışmaların büyük kısmı savaşın sürdüğü yıllarda yaşanan gelişmelerin birer ürünüdür. Yugoslavya'nın 1941 yılında Mihver'e teslim olmasından sonra Almanya'nın himayesi altında Bağımsız Hırvat Devleti kurulmuştur. Bosna-Hersek ve Hırvatistan topraklarında kurulan bu devletin dışında kalan Yugoslavya topraklarına ise Mihver ülkelerinin değişik saldırıları olmuştur. Sırbistan'da Alman yanlısı bir devlet kurulurken İtalya Dalmaçya kıyılarını, Slovenya'nın güney tarafını işgal etmiş ve İtalya'nın işgali altında bulunan Arnavutluk, Kosova ve Karadağ'ın bir kısmını içine alacak şekilde genişletilmiştir.¹⁰²

Bosna-Hersek ve Hırvatistan toprakları üzerinde kurulan Bağımsız Hırvat Devleti'nin nüfusunun yarısına yakını Sırplar ve Boşnaklardan oluşuyordu ve devletin başında faşist Ustaşa Hareketi'nin önderi Hırvat Ante Paveliç bulunuyordu. Ante Paveliç liderliğindeki Bağımsız Hırvat Devleti Hitler'in 1941 Haziran'ında Rusya'ya karşı başlattığı saldırıda ona destek verirken Yugoslavya'da Almanya'nın işgaline karşı ilk direniş Sırp milliyetçisi olan Çetnikler tarafından veriliyordu. Hırvat milliyetçileri Almanya'nın işgalinde bağımsız bir devlet sahibi oldukları için Hitler ile birlikte hareket ederken Sırp milliyetçileri bunun aksine Alman işgaline karşı direniş gösteriyorlardı. Çetnik hareketinin başında Londra'da bulunan sürgün Sırp Kralının atadığı Savaş Bakanı Draja Mihayloviç bulunuyordu. Çetnikler Alman işgaline karşı mücadele veriyor ve

¹⁰¹ Nesrin Kenar, *Yugoslavya Sorununun Ulusal...*, s. 58.

¹⁰² Barbara Jelawich, *History of Balkan, Vol. II*, Cambridge University Press, London 1985, s. 264.

Londra'daki sürgün krallıkça destekleniyordu. Çetniklerin mücadeleleri eski krallığı yeniden kurmayı hedeflemişti.¹⁰³

Alman işgaline karşı direnen bir başka grup ise Tito önderliğindeki Partizan hareketiydi. Ancak Partizanların amacı sadece işgalcileri ülkeden kovmakla sınırlı değildi, aynı zamanda Yugoslavya'da "Komünist" bir sistem kurmayı hedefliyorlardı. Bu anlamda Alman işgaline karşı gerilla savaşı başlatmaları Almanya'nın Rusya'ya saldırı başlatması ile aynı tarihte olmuştu. Partizanlar Yugoslavya'yı işgalden kurtardıktan sonra ulusal bir nitelikten öte ulus-üstü bir yapı ile yönetimi tanzim etmeyi hedeflemiş ve Komünist Partisinden ciddi destek almıştır.¹⁰⁴

Tito önderliğinde hareket eden Partizanlar ile Mihayloviç önderliğinde hareket eden Çetnikler Alman işgaline karşı durmak noktasında birleşirken savaş sonrasında kurulmasını öngördükleri düzen açısından ciddi bir ayrılık yaşıyordu. Bu durum önceleri Alman işgaline karşı birlikte hareket etmelerine yardımcı olmuşsa da kısa bir süre sonra Partizanlar ile Çetniklerin arası açılmıştı. Çetnikler Sırp egemen bir devlet kurmayı hayal ediyor, Partizanlar ise uluslar-üstü bir yapı ile Komünist Yugoslavya'yı oluşturmayı arzuluyordu. Diğer tarafta ise Alman ve İtalyan desteğiyle kurulan Bağımsız Hırvat Devleti ve devletin başındaki faşist Ustaşa hareketinin toprakları dahilinde bulunan Hırvat dışındaki etnik unsurlara karşı gerçekleştirdiği "etnik temizlik" devam ediyordu. Ustaşa hareketi ve önderi Ante Paveliç'e göre topraklarında bulunan yabancı unsurların bir kısmı yok edecek, bir kısmı sürülecek ve kalanlar da mezhep değiştirilmeye zorlanarak Katolik olacaktır.¹⁰⁵

II. Dünya Savaşı'nın nasıl sonuçlanacağı Yugoslavya'nın da kaderinde belirgin bir rol oynayacaktı. Savaş Mihver kuvvetlerinin yenilgisiyle sonuçlanınca hali hazırda Mihver güçlerince kurulmuş Bağımsız Hırvat Devleti'nin varlığını sürdürmesi mümkün değildi. Geriye kalan iki aktör olan Çetnikler ve Partizanlar arasında yaşanan çekişmede Partizanların lideri Tito'nun etnik köken olarak Hırvat ve ulus-üstü bir Yugoslavya idealine bağlı olması Yugoslavya'da bulunan diğer etnik unsurlardan daha fazla sempati ve destek almasını sağlamıştı çünkü Çetniklerin amacı Sırp egemen Yugoslavya krallığının devam ettirilmesi idi.

¹⁰³ İbid. s. 265-268.

¹⁰⁴ İrfan Kaya Ülger, *Yugoslavya Neden Parçalandı...*, s. 47.

¹⁰⁵ İbid. s. 48.

1943 yılında İtalya'nın teslim olması ile birlikte Partizanlar İtalyan işgali altındaki topraklarda yer alan silahları ele geçirdi. Almanya'nın da savaşı kaybedeceğinin belirginleşmesi ile birlikte Alman-İtalyan desteğiyle hareket eden Ustaşa hareketinden kopmalar yaşanıyor ve kopan militanlar Hırvat olan Tito'nun Partizan hareketine dahil oluyorlardı. Savaşın sonucu belirginleşmeye başlayınca İngiltere ve SSCB arasında Yugoslavya'nın da kaderi belirginleşiyordu. O dönemde bölgeye ilgi duymayan ABD'nin Yugoslavya üzerinde herhangi bir tasarrufu bulunmuyordu. İngiltere Başbakanı Churchill ile SSCB lideri Stalin arasında Doğu Avrupa üzerinde etki alanlarını belirlemek üzere gerçekleştirilen Yüzdeler Anlaşması Yugoslavya'ya da uygulandı ve Yugoslavya'nın %50 doğu %50 batı etkisi altında kalmasına karar verilmişti.¹⁰⁶

Bu gelişmeler yaşanırken Tito Ulusal Anti Faşist Konseyi (AVNOJ) adlı bir yapı oluşturdu ve bu yapıya Yugoslavya'da yaşamakta olan tüm uluslardan temsilcileri dahil etti. Tito içeride elini güçlendirmeye çalışırken dışarıdan da Stalin liderliğindeki SSCB'nin desteğini kazanmak istiyordu ve SSCB'den yardım talep etmişti. Ancak Stalin'in İngiltere ile yaptığı Yüzdeler Anlaşmasına zarar vermemek için bu isteği kabul etmemesiyle daha sonra Stalin ile Tito arasında yaşanacak anlaşmazlıkların temeli atılıyordu. Tito kurduğu AVNOJ ile kendisini hükümet ilan etti ve AVNOJ'un hükümet ilan edilmesi aslında Yugoslavya'nın yeni yapısını ilan ediyordu. AVNOJ bünyesinde tüm uluslar ve azınlıklar olduğuna göre yeni Yugoslavya'da da her ulusun ve azınlığın hakkı ve kimliği tanınmıştı.

Mayıs 1945'de Berlin'in düşmesi ile birlikte Yugoslavya'da bulunan Alman askerleri teslim oldular. Almanlar teslim olmadan önce Tito Sovyet orduları ile birlikte Belgrad'a girmişti ve İngilizlerin baskısı ile birlikte sürgündeki krallığın hükümet üyeleri ile birlikte bir kabine kurarak Yugoslavya Krallığı'nın son Başbakanı olmuştu. Tito'nun Sovyet askerleri ile birlikte Belgrad'a gitmesi ve Krallığın son Başbakanı olmasıyla birlikte Çetnikler gerilemiş ve Mihayloviç Belgrad'dan kaçmak zorunda kalmıştı.¹⁰⁷

Almanya'nın savaşı resmen kaybetmesi ve Yugoslavya'daki askerlerinin teslim olmasından sonra 29 Kasım 1945'te Yugoslavya krallığı resmen kaldırıldı ve daha önce yapılan seçimlere katılan tek parti olan komünist partisinin aldığı %90 oy ile seçilen temsilciler Sosyalist Federal Yugoslavya Cumhuriyeti'ni kurdular.

¹⁰⁶ Tanıl Bora, *Yugoslavya: Milliyetçiliğin...*, s. 52.

¹⁰⁷ İrfan Kaya Ülger, *Yugoslavya Neden Parçalandı...*, s. 52.

4. Sosyalist Federal Yugoslavya Cumhuriyeti ve Tito Dönemi (1945-1980)

Yugoslavya tarihinde “II. Yugoslavya” olarak anılan Sosyalist Federal Yugoslavya Cumhuriyeti (Socialist Federal Republic of Yugoslavia - SFRY) 1945’te kurulmasından 1980’e kadar Jossip Broz Tito’nun yönetimi altında kalmıştır. Kasım 1945’te yapılan seçimleri Tito önderliğindeki halk cephesi kazanmış ve temelleri II. Dünya Savaşı sürecinde atılan Sosyalist modele uygun bir federal anayasa hazırlanarak altı federe devletten (Sırbistan, Hırvatistan, Slovenya, Bosna-Hersek, Karadağ, Makedonya) ve iki özerk yapıdan (Voyvodina, Kosova) oluşan Sosyalist Federal Yugoslavya Cumhuriyeti kurulmuştur.¹⁰⁸

II. Yugoslavya Güney Slav halklarının Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı ile başlayan birlik denemesinin ikincisi olarak karşımıza çıkarken ilk birleşme denemesine göre önemli farklılıklarla kurulmuştur. Sosyalist Federal Yugoslavya Cumhuriyeti (SFRY) halkların eşitliği ve kardeşliği prensibine sıkı sıkıya bağlı Partizanlar tarafından kurulurken amaçlanan, birinci birlik denemesi olan SHS Krallığı döneminde başarısızlıklara neden olan milliyetçilik düşüncelerinin olabildiğine zayıflatılmasıydı. Partizanların bu yaklaşımı II. Dünya Savaşından sonra diğer halkların kendi bağımsızlıklarını aramak yerine SFRY bünyesine katılmayı kabul etmesinde anahtar rolü oynarken burada Hırvat etnik kökene sahip karizmatik lider Tito’nun etkisi de yadsınamayacak düzeyde etkili olmuştur. Tito’nun bu etkisi zaman içerisinde SSCB’den bağımsız ve farklı politikalar izlemesi ile birlikte Yugoslav siyasal sisteminin “Titoizm” olarak adlandırılmasına neden olacak kadar ileri gitmiştir.¹⁰⁹

II. Yugoslavya deneyimini SHS Krallığı’ndan ayıran ilkeler her ne kadar Tito’nun şahsında belirmiş gözükse de SFRY’ye yön veren değer ve prensipler sırasıyla; sosyalist piyasa ekonomisi, özyönetim, federalizm, bağlantısız dış politika ve “1941 Kulübü”¹¹⁰ şeklinde karşımıza çıkmaktadır.¹¹¹

SFRY’nin II. Dünya Savaşının bitiminde her türlü iç çekişmeye rağmen kurulabilmesi Tito’nun karizmatik kişiliği ve liderliğiyle yukarıda saydığımız beş prensiple birlikte milliyetçi Sırp haricinde hemen her halkın ortak iradesine dayanmıştır. II. Dünya

¹⁰⁸ Oral Sander, *Siyasi Tarih Cilt. 2: 1918 – 1994*. 5. Baskı, Ankara, İmge Yayınları, 1994, s. 215.

¹⁰⁹ Nesrin Kenar, *Yugoslavya Sorununun Ulusal...* s. 70.

¹¹⁰ 1941 Kulübü Partizan hareketinin kurulduğu dönemdeki adıdır ve bu kulübe dahil olanların hemen hepsi İkinci Yugoslavya’da önemli noktalara bizzat Tito tarafından getirilmişlerdir.

¹¹¹ İrfan Kaya Ülger, *Yugoslavya Neden...*, s.53.

Savaşı süresince Yugoslavya topraklarında yaşanan iç savaştan yorgun düşen halkların kendilerine de söz hakkı verilecek olan yeni yönetimi benimsemeleri çok zor olmamıştır. Nitekim 1945 yılında Yugoslavya’da yapılan seçimlere komünist partinin adaylarından başka aday girememişse de halk bu seçimlerde %90 oranında bir oy kullanarak temsilcilerini seçmiştir.¹¹²

SFRY kurulduğu 1945 yılından itibaren Tito önderliğinde sosyalist bir ekonomik sistem uyguluyordu ve ilk dönemde uygulamaların hepsi Stalin SSCB’sinin kopyası şeklindeydi. Stalin ile Tito arasında henüz II. Dünya Savaşı bitmeden oluşan anlaşmazlık SFRY’nin ilk yıllarında SSCB’ye öykünmesine engel olmamıştı. Stalin’in Churchill ile yaptığı Yüzdeler Anlaşması neticesinde Tito’nun beklediği desteği göstermemesi ve hatta Çetniklere destek vermesi Tito ile aralarının açılmasına neden olmuştu. Tito’nun bu yaşanan anlaşmazlıktan SSCB’nin yardımı olmaksızın da Alman işgalinden kurtulup yeni bir yapı kurabileceği tecrübesini edinmesi ve karizmatik liderliği bir süre sonra Stalin ile yollarının ayrılmasına ve hatta dönem dönem başka alanlara yansıyan bir rekabete dönüşmesine neden olmuştu. Tito’ya göre belirlenen SSCB ve SFRY ilişkileri eşitlik esasına dayanıyordu ve Tito sosyalist ülkeler arasındaki dayanışmayı desteklemekle birlikte SSCB’nin liderliğinde ona bağlı ülke konumunda görünmeyi reddediyordu. Buna mukabil Stalin sosyalist ülkelerin örgütlendiği Kominform’a liderlik ediyor ve SSCB’nin tüm sosyalist ülkelerin liderliğini üstlendiği bir yapıyı sürdürmeyi hedefliyordu.¹¹³

1945 yılında kurulduktan sonra sosyalist sistemi uygulamaya koyan SFRY kısa zamanda sosyalist yapıyı ve özellikle SSCB’yi örnek alan reformları; hizmet sektörü, bankacılık, taşımacılık gibi alanlarda gerçekleştirmişti. Tito yönetimindeki SFRY 1945’ten 1947’ye kadar sosyalist düzenlemeleri hızla gerçekleştiriyor ve 1947 yılında Kominform’un kuruluşuna da katılıyordu. Uluslararası sistemin Soğuk Savaş yıllarının başlangıcı olarak sayacağımız bu yıllarda hızla kutuplaşması ile eş zamanlı yaşanan bu gelişmeler SFRY’nin Doğu Bloğuna hızlı bir şekilde entegrasyonu olarak görülüyordu. Bu durumun Stalin ve SSCB tarafından memnuniyetle karşılanması beklenirken çelişkili denilebilecek bir şekilde Stalin bu hızlı değişim sürecinden rahatsızdı. Zira II. Dünya Savaşı biterken İngiltere Başbakanı Churchill ile yaptığı anlaşmaya göre Yugoslavya üzerinde Doğu ve Batı bloklarının etkisi yarı yarıya olacaktı.¹¹⁴

¹¹² İbid, s.52.

¹¹³ Nesrin Kenar, *Yugoslavya Sorununun Ulusal...*, s. 85.

¹¹⁴ Mustafa Aydın, “Yüzdeler Antlaşması”, Baskın Oran (ed.). *Türk Dış Politikası ...*, s. 201.

SSCB ile SFRY arasındaki bir başka sorunlu alan dış politika konusunda ortaya çıkıyordu. Tito'nun "Balkan Federasyonu" gibi bir ideale bağlı olduğu endişesini taşıyan SSCB yönetimi Arnavutluk ve SFRY, Bulgaristan ve SFRY arasında yaşanan yakınlaşmalardan ciddi anlamda rahatsızlık duyuyordu. Bu noktada SFRY'nin ve Tito'nun denetlenmesi ve hatta iktidardan uzaklaştırılması için SSCB kendi ajanlarının SFRY içerisinde serbestçe dolaşımına izin verilmesi talebinde bulunmuştu. Tito beklenen bir şekilde bu talebi kabul etmedi ve SSCB ile SFRY arasındaki gerilim bu şekilde daha da belirginleşti. Stalin Bulgaristan ile SFRY'nin eşit düzeyde bir federasyon oluşturmasını istiyordu ve bunun "Güney Slav Birliği" oluşturacağını düşünüyordu ancak bu isteği de SFRY tarafından kabul edilmemişti. Tito ise Stalin'in bu isteklerinin ardında SSCB'nin Doğu Avrupa ve Balkanları kendi kontrolüne almak emelleri taşıdığını düşünüyor ve SSCB'yi tehdit olarak algılıyordu.¹¹⁵

Tito ile Stalin arasında ve dolayısıyla SSCB ve SFRY ilişkilerinde yaşanan bu gerilim 1948 yılında Bükreş'te yapılan Kominform toplantısında ilişkilerin kopmasına neden oluyor ve Stalin Tito yönetimindeki SFRY'yi "milliyetçilik" yapmak ve bu ideolojiye bağlı olmakla suçluyordu. Kominform kurulduğu günden itibaren Stalin'in kontrolünde bir örgüttü. Stalin'in başlattığı suçlamalar çeşitlenerek artmış ve iddialara göre SFRY Marksist-Leninist çizgiyi terk ettiği gibi Batılı ülkelerin kolonisi haline gelmişti. 1948 yılında Bükreş'te yapılan Kominform toplantısı SSCB ve SFRY ilişkileri için bir dönüm noktası oluşturmuş ve Stalin'in talebi ile SFRY Kominform'dan ihraç edilmişti.¹¹⁶

Stalin Kominform'dan ihraç olan SFRY'de lider olarak Tito'nun daha fazla kalamayacağını düşünmüştü ancak hesapları tutmamıştı. SFRY'nin Kominform'dan ihraç edilmesi çok sonraları Titoizmin sorgulanması gibi olumsuz bir sonuç doğurmuş ancak olumlu sonuçları çok daha fazla olmuştur. SFRY'nin Kominform'dan ihraç edilmesinden sonra Yugoslav komünistleri Tito merkezinde toplanmıştır. Zira Tito'nun Stalin'e meydan okuması hem ülke içerisinde hem de ülke dışarısında popülaritesini arttırmış ve Tito'yu daha güçlü bir lider yapmıştır.¹¹⁷

SSCB ile yolların ayrılması ile birlikte Tito Batının yardım taleplerine karşı ülkede tek başına iktidar olması ve mevcut bir muhalefetin de bulunmamasının yarattığı rahat ortamda ilgi göstermiştir. Soğuk Savaşın henüz başlangıcında Doğu Bloğunda yaşanan bu

¹¹⁵ Nesrin Kenar, *Yugoslavya Sorununun Ulusal...*, s. 86.

¹¹⁶ Oral Sander, *Siyasi Tarih...*, s. 216.

¹¹⁷ Nesrin Kenar, *Yugoslavya Sorununun Ulusal...*, s. 85.

ayrılık Batının işine geliyordu ve Avrupa, ABD ve BM SFRY'ye ekonomik yardım elini uzatıyordu. Özellikle ABD'nin Truman doktrini çerçevesinde gerçekleştirdiği yardım ve destek Tito'nun elini rahatlatmış ve SFRY'nin kendine özgü ekonomik modelini gerçekleştirebilmesine olanak sağlamıştır.¹¹⁸ SSCB ile SFRY'nin yollarının ayrılmasının bir başka olumlu sonucu ise SFRY içerisindeki halkların kendi etnik milliyetçi duygularını dış tehdit olarak algıladıkları SSCB gerginliği nedeniyle ön plana çıkarmaması ve SFRY'nin bütünlüğü noktasında pozisyon almaları şeklinde olmuştur. Ayrıca SSCB ile SFRY arasında yaşanan bu gerilimli dönem SFRY'nin sosyalist ekonomik modelden kopmasına neden olmadığı gibi Stalin'in 1955 yılında ölmesi ile birlikte SFRY'nin SSCB ile de ilişkilerini düzeltmesi mümkün olmuştur. SFRY ile SSCB arasında yaşanan bu ayrılık Tito'nun özyönetim olarak adlandırılan sosyalizmde yeni bir yol izlemesini ve Batı ile kötü olan ilişkilerini düzeltmesini sağlamıştır.¹¹⁹

II. Yugoslavya'da Marksizm'in teorik çerçevede ele aldığı ve tartıştığı bir düşünce olarak özyönetim uygulaması ilk kez 1950'de pratiğe dökülmeye başladı. Özyönetim SFRY'de "*Fabrikalar İşçilerin, Topraklar Köylülerin*" sloganı ile Tito tarafından tanıtılmakta ve birçok yeni yasal ve kurumsal düzenleme bu hedefle gerçekleştirilmekteydi.¹²⁰ Projenin temelinde işletmelerin yönetimini işçiler arasında oluşturulan konseylere devretmek bulunuyordu ve bu amaçla özyönetim kapsamına; ulaşım, tarım, ormancılık, maden gibi işletmeler dahil ediliyordu. Özyönetim Tito'nun SSCB ile yaşanan gerginlikten sonra ideolojik bir boşluk oluşmasına engel olmak ve hakkında yapılan sosyalist sistemden koşturulan suçlamalarına da bir cevap niteliği taşıyordu. Ayrıca Tito özyönetim uygulaması ile SSCB'nin uygulamalarında yanlış olduğunu düşündüğü yerleri değiştiriyordu. SSCB'de devlete tahkim edilen gücü Tito halka ve işçilere veriyordu ve böylelikle işçiler üretim, yönetim ve kendi kaderleri hakkında söz sahibi olabiliyordu. Bu amaçla işçi konseyleri kurulmuştu ve egemenliğin en alt kademelere kadar indirilmesi hedeflenmişti. Stalinist ekonomik gelişme sistemine tamamen ters olan özelleştirmeler de özyönetim sisteminin konusuydu. Örneğin tarım özelleştirilmişti.¹²¹

¹¹⁸ Tanıl Bora, *Yugoslavya: Milliyetçiliğin...*, s. 64.

¹¹⁹ Nesrin Kenar, *Yugoslavya Sorununun Ulusal...*, s. 86.

¹²⁰ Alparslan Işıklı, *Kuramlar Boyunca Özyönetim ve Yugoslavya Deneyi*, Alan Yayınları, İstanbul, 1983, s. 122.

¹²¹ *ibid.* s. 126.

SFRY’de özyönetim uygulaması 1950’de başlarken kurumsallaşması ancak 1960’lı yılları bulmuş ve bu süreçte merkezi planlama terkedilerek özerk teşebbüsler oluşturulmuş, fiyatların düşük tutulması suretiyle pazar ekonomisine kısmen benzeyen bir yapı tesis edilmiştir. Toprakların dışında her şey devletten toplumun sahipliğine geçirilmiştir. 1951’den sonra gelmeye başlayan Batı yardımları ile birlikte yeni ekonomik sistem daha güçlü işlerken SFRY Batılı ülkelere de ekonomik fırsatlar sağlamaya başlamıştır. Bu durum SFRY’nin bağımsızlığına katkı sunarken, halkın da zenginleşmesine fırsat sağlamıştır. Halkın yönetime ve ülkesine inanmasını ve bağlılık hissetmesini arttıran bu zenginleşme süreci SFRY’de zaman içinde kısmen de olsa oluştuğunu söyleyebileceğimiz “Yugoslav” kimliğine de katkı sağlamıştır.

Tito’nun yönetimde bulunduğu dönemde SFRY’de halkın yaşam standartları yükselirken bunda özyönetim uygulamasının etkisi olmakla birlikte bu ekonomik başarının tamamen özyönetim ilkesine bağlanması yanıltıcı olacaktır. Zira bu dönemde Batı tarafından SFRY’ye yapılan yüklü ekonomik yardımların ve yurtdışında çalışan SFRY vatandaşlarının aktardığı zenginliğin önemli bir katkısı olmuştur. Özyönetim ilkesi ilk yıllarında SFRY’nin endüstrileşmesi ve dünyada meydana gelen gelişmelerin takip edilebilmesi noktasında olumlu bir etki yapmış olsa da endüstrileşmenin SFRY içerisindeki federe devletlerde farklı bir seyir izlemesi bazı bölgelerin geri kalması ve bazılarının çok hızlı gelişmesini, dolayısıyla SFRY içerisinde ekonomik dengesizliklerin oluşmasını da beraberinde getirmiştir.¹²²

SFRY ekonomisinin 1950’li yılların sonlarına doğru hızla artan ivmesini kaybetmesi ve gerilemeye başlaması ile birlikte bazı ekonomik reform girişimleri yapılmıştır, ancak bu girişimler ekonomik konularda politikacıların ve özellikle Tito’nun sıkı kontrol uygulaması nedeniyle ancak 1965 yılında yapılabilmektedir. 1965’te yapılan reformlar ile birlikte ülke ekonomisi liberalleştirilmeye çalışılmıştır, ancak 1968 yılında patlak veren öğrenci olayları ile birlikte bu adımlar geri çekilmiş ve sekteye uğramıştır.

SFRY’nin özyönetim sistemi uygulamaya başladığı ilk yıllardaki ekonomik altın çağı çok uzun sürmemiş ve 1960’lı yıllar ekonomik gerileme ve reform çabaları içerisinde geçmiştir. 1965’te söz konusu olan liberal ekonomiye geçiş öğrenci hareketleri ile sekteye uğrayınca SFRY içerisinde gelişmiş ve gelişmemiş bölgeler arasında huzursuzluklar baş göstermiştir. Slovenler gelişmiş ekonomilerini daha ileri götürmek için merkezi

---

¹²² ibid. s. 129.

liberalleşme yolunda reformlar için zorlarken, diğer yanda Bosna-Hersek, Makedonya, Karadağ gibi gelişmemiş bölgelere giden kaynaklardan şikâyetçi oluyorlardı. Bosna-Hersek, Sırbistan, Makedonya ve Karadağ ülke ekonomisinden ürettiklerinden fazla pay alıyorlardı; zira üretim alanları zayıftı. Bunun tam tersine Hırvatistan ve Slovenya ürettikleri oranında pay alamamak ve gelirlerinin merkezde toplanıp üretmeyen bölgelere aktarılması hususunda şikâyet ediyorlardı. Bunun yanında federal sistemde gerçekleştirilen reformlar da ülkenin tüm etnik unsurlarını memnun etmemiş, çeşitli sorunların gündeme gelmesine neden olmuştu.

SFRY kurulduğunda Tito'nun öncelikli amacı SHS Krallığı döneminde yaşanan etnik temelli ayrımların ortadan kaldırılması ve eşitlik temelinde her etnik kimliğin kendini ifade edebildiği yeni bir yapı kurmaktı. Eşitlik temelinde oluşturulacak bu yapı federal bir sistemi gerekli kılmıştı ve bu federal düzen içerisinde komünistler etnik gruplara odaklanmadan ve dahil olmadan tüm halkın kalkınmasını önceleyen amaçlar ortaya koyacaktı. Tito bu amaçlarını ifade eden ve etnik kimliklerin birbirine saygı içerisinde bulunacağını gösteren “kardeşlik ve birlik” sloganını oluşturmuştu.¹²³ Birlik ve kardeşlik sağlanmadığı sürece çok uluslu bir yapı içerisinde Yugoslav birliğinin ve Yugoslavya hayalinin gerçekleşemeyeceği SHS krallığı döneminde tecrübe edilmişti ve II. Dünya Savaşı süresince Tito bunu en bariz şekilde yaşayanlardan biriydi.

Tarihteki SHS krallığı tecrübesinden hareket eden ve II. Dünya Savaşında faşist eğilimli Ustaşa ve Çetnik gruplarının yaşattığı kıyımı ve acıyı bilen Partizanların yeni sistemi gücünü herhangi bir ulusal kimlik ve merkezi yapıdan almayan federal yapı ile kurmaları gerekiyordu. SFRY içerisinde yer alan ulusal kimliklerin yaşadıkları topraklar göz önüne alındığında Slovenya dışındaki kalan tüm topraklarda homojen bir yapı yoktu. Sırbistan içerisinde Müslüman Boşnaklar, Hırvatistan'da Sırp, Makedonya'da Arnavutlar, Bosna-Hersek'te Sırp ve Hırvatlar yaşıyordu ve bu karmaşa içerisinde federal bir sistemin milletler üstü bir organizasyon ile kurulması tek çıkar yol olarak görülüyordu. Bu karmaşık etnik harita federe devletlerin içerisinde dahi “milli” söyleminin kullanılmasını tehlikeli ve SFRY'nin bütünsel varlık ve çıkarlarına negatif etki edebilecek nitelikteydi. Ancak oluşturulacak bir “Yugoslav” kimliği ile bu ayrımcılık giderilebilirdi ve bu kimliğin oluşturulması da çok kolay değildi. SFRY'nin kuruluşunda Sırp, Hırvat, Sloven, Karadağlılar, Makedonlar ve Müslümanlar kurucu unsur olarak sayılıyordu

¹²³ Nesrin Kenar, *Yugoslavya Sorununun Ulusal...*, s.71.

ancak Kosova'da Sırlara göre daha yoğun nüfusu olan ve Makedonya'da da azımsanmayacak bir nüfusa sahip Arnavutların ismi anılmıyordu.

SFRY işte bu ortam içerisinde SSCB'nin 1936 Anayasasını model alarak 1946 Anayasasını hazırlamış ve Sırbistan, Hırvatistan, Makedonya, Slovenya, Karadağ, Bosna-Hersek cumhuriyetleri ile birlikte Voyvodina Özerk Eyaleti ile Kosova Özerk Bölgesi'nden oluşan bir federasyon olarak kurulmuştu.¹²⁴ SFRY'nin merkezileşme konusunda da tartışmalar mevcuttu ve merkezi bir yapıdan başka SHS krallığı deneyimiyle de açıkça görüldüğü gibi anti-merkeziyetçi olunmalıydı. Merkezileşmenin SHS krallığı tecrübesinde Sırlar lehine oluşturduğu durum dağılmanın da nedenlerinden birisi haline gelmişti ve SHS krallığı yapılan Vidovdan Anayasası ile 9 özerk bölgeye ayrılmasına rağmen neredeyse her özerk bölgede Sırların baskın nüfusa sahip olması büyük problemler yaratmıştı. Bu nedenle cumhuriyetler arasındaki sınırlar tarihi veriler ve karmaşık etnik yapı gözetilerek belirlendi.

Komünist SFRY'de milliyetçilik düşüncesi adeta bir virüs olarak görülüyordu ve Komünist Yugoslavya'nın milliyetçi düşünceleri olabildiğince azaltması ve ortadan kaldırması gerekliliği doğrultusunda hareket edilmeye çalışılıyordu. Bu anlamda SFRY'nin federal yapısı tüm uluslara belli derecede otonomi veriyordu ancak her özerk birimde ve federe cumhuriyette siyasal güç uygulama alanında egemen ulusa aitti. Bu durumda egemen ulus dışında kalan uluslar ve kimlikler bir bakıma egemen ulusun tercihlerine ve merhametine bırakılmış oluyordu. Bu sorunun çok fazla yaşanmamasının en önemli nedeni Komünist Parti'nin her federe ve özerk birimde iyi örgütlenmiş olması ve oluşacak herhangi bir tehdidi önceden fark edip çözüm için gerekli tedbiri almasıydı.

II. Yugoslavya deneyimi her ne kadar birincisinin tecrübeleri ve oluşturduğu riskler göz önüne alınarak gerçekleştirilmiş olsa da zaman içerisinde bu eşitlik ve kardeşlik üzerine kurulan yapıda farklılaşmalar meydana geldi. Ekonomik verilerin de etkisiyle Hırvatistan ile Slovenya eşitler arasında daha eşit olmak, Sırbistan ise tarihi refleksleri ile bütün SFRY'yi denetimi altında tutmak isteyince federe birimler arasında çatışma ve krizler oluşmaya başladı. SFRY'nin 1946 Anayasası her ne kadar inanç özgürlüğü tahsis etmişse de ilk yıllarda izlenen SSCB yanlısı politikaların da etkisiyle dini gruplar ciddi bir

¹²⁴ Bu anayasa ile Kosova ve Voyvodina dışındaki cumhuriyetlere self-determinasyon hakkı tanınmıştır. Anayasada açıkça hak olarak belirtilen bu durumun uygulanması mümkün değildi. Çünkü bu haklarını ebediyen SFYC içinde yaşamak üzere kullandıkları da vurgulanmıştı. Dolayısıyla bu anayasa İkinci Yugoslavya'nın dağılmasını ve parçalanmasını öngörmüyordu; Bkz. Tanıl Bora, *Yugoslavya: Milliyetçiliğin...*, s. 84-85.

baskı altında kaldı. Ortodoksluk çok fazla tahrip edilmemiş olmakla birlikte bazı Katolik kiliseleri yıkıldı, Müslümanlar sadece sosyal yaşamlarında değil bireysel yaşamlarına varacak şekilde baskı altına alındı. II. Yugoslavya olarak adlandırdığımız SFRY’de ön alınan amaç tüm ulus kimliklerinin “Yugoslav” kimliği altında birleştirilmesi olduğu için bu anlamda dinsel farklılıklar da tehdit ve bu birlikteliği yıkıcı etkenler olarak görülüyordu.

SFRY yaşanan krizlere karşı bir takım yasal ve anayasal reformlar yapmak suretiyle milliyetçiliğin yükselmesini engelleme çabalarına girişmiş ve bilhassa SSCB ile yolların ayrılmasından sonra sosyal politikalara dair gerçekleşen komünizm etkisi hafiflerken Batı dünyası ile yakınlaşma toplumda liberalleşmeyi beraberinde getirmiştir. Bu süreçten sonra SFRY içerisinde ulusal kimlikler arasındaki farklılıklardan ziyade şehirli ve köylü toplum arasında farklılaşmalar baş göstermiştir. Yeni nesillerin etnik kökenlerinden ziyade şehirli kökenleri farkındalık oluşturuyordu ve bu durum az ve çok gelişmiş federe birimler arasında genel bir tablo oluşturunca doğrudan ulusal kimliklere yansiyordu. Örneğin Hırvatistan ve Slovenya, Bosna-Hersek, Sırbistan ve Makedonya’ya oranla daha zengin olduğu için köylü ile şehirli olmak arasındaki farklar Hırvat ve Sloven olmak ile Boşnak olmak ve Sırp olmak arasındaki uçurum gibi algılanıyordu.¹²⁵

Tito önderliğindeki SFRY’de yaşanan krizlere ve gerilimlere anayasal çözümler üretmek amacıyla 1963 yılında yeni bir anayasa yürürlüğe konuldu. 1952 Anayasasına göre daha özgürlükçü ve cumhuriyetlerin yetkilerini genişleten bir yapıya sahip 1963 Anayasasıyla birlikte Hırvatlara, Boşnaklara ve Arnavutlara daha geniş yetkiler tanınmıştır ve bu durum bilhassa Sırp tarafından memnuniyetsizlikle karşılanmıştır. 1963 Anayasası ile Boşnakların “ulus” olarak tanınması süreç içerisinde diğer uluslarında daha fazla hak talep etmesine ve 1966-68’de Kosovalı Arnavutların protesto gösterileri başlatmasına giden yolu açmıştır. Arnavutların temel talebi SFRY’de kurucu ulus olmak olarak ortaya çıkarken Arnavutça bir üniversite açılması ve eğitimde Arnavutçanın başlaması ile yatıştırılmıştı.¹²⁶

1970’li yıllara gelindiğinde yapılan her yeni anayasal değişiklik ile federal devlet yapısı 1946 Anayasasında belirlenen şekilden bambaşka bir yapıya evrilmiş ve SFRY içerisinde milliyetçi talepler yükselmeye başlamıştır. Tito’nun kurduğu federal yapının

¹²⁵ Egon Zizmand, “The Collapse of the Yugoslav Economy” *Soviet Studies*, Vol. 44. No.1, 1992, s. 105.

¹²⁶ İrfan Kaya Ülger, *Yugoslavya Neden Parçalandı...*, s. 71.

başarısız olmasının en önemli nedeni otonom olmaması ve aralarında büyük farklılıklar bulunan cumhuriyetleri kendi planlaması doğrultusunda eşitleme çabasına girişmesidir. Tito'nun SFRY için oluşturduğu federal yapı, aslında işlevsel olmakla birlikte federal düzeyde sosyalist sistemin milliyet sorununa çare üretememesi ve her yeni soruna yeni yetkiler ve özgürlükler veren bir perspektife sahip olması nedeniyle başarılı olamamıştır. Sırbistan'a ait olan Kosova ve Voyvodina'nın önce özerk daha sonra 1974 Anayasası ile cumhuriyet yetkileri ile donatılması sorunu çözmek yerine derinleştirmiş ve Sırpların milliyetçi eğilimlerini körüklemiştir. Kuruluş aşamasında Arnavutların kurucu unsur olarak anılmaması, Boşnakların ancak 1963 yılında bir ulus olarak tanınması, Güney Sırbistan olarak anılan Makedonya'nın federe bir cumhuriyet olarak tanınması yoluyla Sırbistan'dan koparılması, ekonomik verileri güçlü olan Hırvatistan ve Slovenya'nı diğer federe birimlerin yükünü çekmek zorunda kalması gibi nedenler federal sistemin zaflarıydı. Tito'nun ölümü ile birlikte tartışmaya açılan tüm bu konular 1991'de SFRY'nin dağılmasına zemin hazırlamıştır.

4.1 Dış Politikada Bağlantısızlık ve Yugoslavya Halk Ordusu

Yugoslavya'nın 1948 yılında Bükreş'te yapılan Kominform toplantısında ihraç edilmesi ve SSCB ile yollarının ayrılmasından sonra ülke ekonomik olarak Batı desteği almaya başlayıp istikrarlı bir çizgide ilerliyordu. Ancak bu, ne sosyalist ne de liberal olmayan ve özyönetim olarak adlandırılan yeni durumun ideolojik bir altyapısı ve dış politikaya yansımaları yoktu. Tito bu yeni ve kendine özgü sistem içerisindeki konumunu daha güçlü kılmak ve Soğuk Savaş'ın ikiye böldüğü uluslararası sistem içerisinde Doğu veya Batı Bloğunu tercih etme baskısı altında kalmamak için yeni bir ideoloji, bir bakıma üçüncü bir yol arayışına girmişti. Yugoslavya görünürde ekonomik anlamda Batı Bloğuna ancak ideolojik anlamda sosyalist bir siyasi parti altında Doğu Bloğuna bağlı görünüyordu ve bu avantajları olmakla birlikte birleştirici ve bütünleştirici etkiden yoksun bir duruma işaretledi. Stalin'in "dünyanın iki kampa bölündüğü ve oluşacak üçüncü bir kampın ise Batıya ve kapitalist sisteme hizmet edeceği" yönündeki görüşünün de baskısı altındaki Tito Yugoslavya'sı hem bu görüşü çürütecek hem de Stalin'den bağımsız olacak yeni bir yolu, bağlantısız dış politika ve Bağlantısızlar Hareketini oluşturdu.

İdeolojik olarak Stalin'in Moskova'sından bağımsız komünistlik ve ekonomik olarak da Batı ile seviyeli ilişkiler kuran ve kendine özgü "özyönetim" uygulamasına sahip pazar ekonomisi Yugoslavya'nın Soğuk Savaş yıllarında Batı ve Doğu arasında önemli bir

konuma oturmasını sağladı. Hem Batı hem de Doğu Bloğu farklı zamanlarda en azından karşı taraftan uzak tutmak amacıyla Yugoslavya'ya ilgi gösterip yaklaşırken Tito'nun kıvrak zekası ve liderliği bu durumu kullanıp her iki bloktan da mali, ticari yardımlar alabilmesini mümkün kılmıştı.¹²⁷

Tito bağlantısızlık politikasını izlerken hem ülkesindeki karizmasını arttırmış hem de gelişmekte olan ülkelerin ilgisini çekmeyi başararak karizmatik liderliği sayesinde bir süre sonra gelişmekte olan ülkelerin lideri pozisyonuna ulaşmıştır. 1955 yılında Bandung'da düzenlenen Asya-Afrika halkları zirvesi ile temelleri atılan ve 1961 yılında Belgrad'da kurulan "Bağlantısızlık Hareketi" içerisinde Tito etkin ve lider pozisyonu ile birlikte hem Yugoslavya özelinde gücünü ve karizmasını arttırmış hem de uluslararası sistemde 50'den fazla ülkenin bir arada bulunduğu bir sistemin diplomatik desteğini arkasına almıştır.¹²⁸

Yugoslavya'nın bağlantısız dış politikası ve Bağlantısızlar Hareketi içerisinde yer alıp liderliğini üstlenmesinin en büyük etkilerinden birisi "Yugoslav" ortak kimliğine olan inancın ve bu kimliğin benimsenmesinin artması olmuştur. Uluslararası arenada bir hareketin liderliği konumunda bulunan Yugoslavya'nın halkları bu gururla birlikte "Yugoslav" ortak kimliği noktasında nispeten daha fazla bütünleşmiş ve birleşmişlerdir. Tito'nun böyle bir harekete önderlik ediyor olması da bu anlamda önemli bir etki oluşturmuştur. Zira bilindiği gibi "Yugoslav" ortak kimliğini en çok vurgulayan Tito olduğu için ona olan inanç ve güvenin artması bu yönde pozitif etki oluşturmuştur. Dolayısıyla "Titoizm" daha fazla kurumsallaşmış ve aslında ilerleyen yıllarda Tito'nun ölümü ile birlikte ayrılık hareketlerinin daha kolay ve hızlı gelişmesinin temelleri bu şekilde oluşmuştur.¹²⁹

Dış politikada bağlantısız kalınması ve bunun bir neticesi olarak bağlantısızlık hareketi üyesi olmanın Yugoslavya'da önemli bir etkisi de Müslümanlar üzerinde olmuştur. Bağlantısızlık Hareketi'ne Mısır lideri Nasır, Hindistan lideri Nehru ile birlikte önderlik eden Tito, halkların kardeşliği ve eşitliği sloganı ile birlikte işaret ettiği üçüncü dünya vatandaşlarına Yugoslavya Müslümanlarını da dahil etmiş ve Müslümanlara egemen

¹²⁷ Tanıl Bora, *Yugoslavya: Milliyetçiliğin...*, s. 67.

¹²⁸ Mehmet Hasgüler - M. Bülent Uludağ, *Devletlerarası ve Hükümetler Dışı Uluslararası Örgütler*, 3. Baskı Kasım 2007, Alfa Yayınları, İstanbul, s. 434.

¹²⁹ Nesrin Kenar, *Yugoslavya Sorununun Ulusal...*, s. 91.

ulus olmasalar bile kurucu ulus olma hakkı tanımış ve Müslümanlığı bir ulus kimliği olarak Yugoslavya Anayasasına dahil etmiştir.¹³⁰

Yugoslavya'yı oluşturan temel dinamiklerden biri de halk ordusu olmuştur. Yugoslavya'da ordunun silahlı kuvvetler rolü üstlenmesinden başka siyasi, ekonomik ve sosyal hayatta da etkisi çok yüksekti. Dünyanın önde gelen silah üreticilerinden biri olan Yugoslavya silah üretimi ile kendi kendine yetebilirken aynı zamanda Bağlantısızlık Hareketi içindeki üçüncü dünya ülkelerine de silah satmaktaydı ve bu silah endüstrisi Yugoslavya Halk Ordusu'nu ekonomik anlamda etkili bir aktör haline getiriyordu. Siyasi olarak ise Yugoslavya Halk Ordusunun ülkenin mevcut düzenini korumak, bölünmesini engellemek sosyal ve siyasal düzenin devamını sağlamak gibi rolleri bulunmaktaydı. Yugoslavya Halk Ordusuna verilen bu özel statü ülkenin yaşadığı sorunlara ve krizlere doğrudan müdahil olması noktasında kendisini yetkili ve etkili görmesi sonucunu doğurmuştur.¹³¹

Yugoslavya'da yaşanan krizi ve çatışmaları anlamak ve açıklamak noktasında Yugoslavya Halk Ordusunun rolü önemlidir. II. Dünya Savaşı sonrasında kurulan Yugoslavya'da Yugoslav Komünist Partisi ile silahlı Partizan Hareketi arasındaki güçlü bağ Partizan Hareketinin Yugoslavya Halk Ordusuna dönüşmesi ile bitmemiş aksine ülke kurulurken oluşan yönetimde birçok önemli noktaya Partizan Hareketi içerisinden atamalar yapılmıştır.¹³²

Yugoslavya Halk Ordusu'nun ağırlıklı olarak Sırp ve Karadağlılar tarafından oluşması ve 1970'li yılların başında Tito tarafından ordunun görevinin sadece dış tehditlere değil ülkenin düzeninin korunması için içeriden gelecek saldırılara karşı da korunması olarak genişletilmesi ordu içerisinde ve Yugoslavya genelinde Hırvat ve Sırp çekişmesini körükleyici bir etkiye neden olmuştur. Zira 1970'li yılların başlarında Hırvatistan içerisinde çıkan etnik milliyetçi söylemler Tito'nun orduyu iç düşmandan arındırması için yönlendirmesini beraberinde getirmiştir.¹³³

1974 Anayasası ile birlikte Yugoslavya Halk Ordusu'nun Merkezi Komitede sahip olduğu %2'lik etkinin %12'ye çıkarılmasıyla birlikte ordu özerk bir yapı kazanmış bunun yanında federal başkanlık konseyi içerisinde sahip olduğu koltuğu da kullanmak suretiyle

¹³⁰ ibid, s. 92.

¹³¹ İbid. s. 103.

¹³² İbid.

¹³³ İbid. s. 105.

siyasi gelişmelere daha fazla etki etmeye başlamıştır. Ordu mensuplarının yüksek maaşları, sahip oldukları yüksek sosyal statü ve siyasi etkilerini kaybetmek istememeleri federal başkanlık konseyi içerisindeki etkin konumlarını kullanmalarını ve Yugoslavya'nın dağılma sürecinde statükocu bir yaklaşımı benimseyip ayrılma taraftarı cumhuriyetlere karşı güç kullanma konusunda kendi menfaatlerini düşünerek harekete geçmelerini sağlamıştır.¹³⁴

5. Tito Sonrası Dönem ve Dağılmaya Giden Süreç (1980-1990)

Yugoslavya'da 35 yıllık iktidarının ardından 4 Mayıs 1980 tarihinde Tito'nun ölümüyle birlikte yeni bir dönem başlamış ve genel olarak Yugoslavya'nın dağılmaya gidişinin başlangıcı Tito'nun ölümü olarak işaret edilmiştir. Tito'nun ölümünden önceki on yıllık süreci de dahil ettiğimiz takdirde Yugoslavya'nın dağılması Tito'nun son on yılı ve ölümünden sonraki on yıl olarak iki kısma ayrılabilir. Çünkü Yugoslavya'yı parçalanmaya götüren süreç esasen 1970'li yıllarla birlikte belirmeye başlayan milliyetçi hareketler ve bu milliyetçi hareketleri bastırmak amacıyla 1974 yılında gerçekleştirilen anayasa reformu ile başlamıştır. Yugoslavya içerisinde milliyetçilik, ekonomik zorluklar ve cumhuriyetler arasında yaşanan ekonomik eşitsizlikler ile boğuşmaya başladıktan hemen sonra 1979 dünya petrol krizi yaşanmış ve akabinde Yugoslav ekonomisi daha da kötü bir hal almıştır.¹³⁵

Tito'nun ölümünden sonra Yugoslavya'yı bir arada tutan karizmatik ve güçlü liderlik artık yoktu ve Federal Başkanlık sistemi her yıl bir başka Cumhuriyete geçmek üzere kurgulanmıştı. Tito'nun ölümünün akabinde Federal Başkanlık görevine Makedonya temsilcisi seçilmişti ve hedef Tito'nun ölümünden sonra yine Tito varmış gibi her şeyin kontrol edilmesi ve Tito'nun çizdiği yolda devam edilmesiydi. Ancak Tito'nun ölümü ile birlikte Yugoslavya'nın dağılına kadar devam edecek olan siyasi tartışma dönemi başlamış ve Tito'nun ölümü ile yaşanan büyük şok kısa sürerken siyasi boşluk ve kaos uzun bir döneme yayılmıştır.¹³⁶

¹³⁴ Jr. Gagnon, "Historical Roots of the Yugoslav Conflict", <http://www.ithaca.edu/gagnon/articles/io/io-fin07.htm> (12.03.2012)

¹³⁵ Nesrin Kenar, *Yugoslavya Sorununun Ulusal...*, s. 109.

¹³⁶ İbid. s. 110.

BÖLÜM III

YUGOSLAVYA'NIN DAĞILMASININ DIŞSAL BOYUTU VE ULUSLARARASI AKTÖRLERİN YUGOSLAVYA SORUNUNA YAKLAŞIMLARI

1. Büyük Güçlerin Yugoslavya Sorununa Yönelik Politikaları

Uluslararası sistemin Soğuk Savaş döneminde en belirgin özelliği iki kutuplu bir yapıya sahip olmasıydı. Dönemin iki süper gücü olan ABD ve SSCB arasında oluşan bu ekonomik-politik kutuplaşma, 1980'in sonlarına doğru SSCB'nin çöküşü ve dağılması ile birlikte uluslararası sistemin politik, ekonomik, hukuki ve güvenlik denklemlerinde değişim yaşamasına neden oldu. Yaşanan bu değişim ile birlikte ülkelerin kendi konum tanımlamalarını yenilemeleri bir zorunluluk haline gelirken, Ortadoğu, Kafkaslar ve Balkanlar gibi bölgesel sistemlerde oluşan güç boşluğunun belirginleştiği yeni bir dünya ortaya çıkmıştır.¹³⁷

---

¹³⁷ Ahmet Davutoğlu, *Stratejik Derinlik Türkiye'nin Uluslararası Konumu*, Küre Yayınları, Nisan, 2001, İstanbul, s. 74-76.

Soğuk Savaşın bitişinin en önemli göstergesi bölünmüş Avrupa'yı simgeleyen Berlin Duvarı'nın yıkılması olmuş ve bunu takiben SSCB'nin Glasnost¹³⁸ ve Perestrojka¹³⁹ politikalarını uygulaması, bu politikaların Doğu Bloğu ülkelerinde reform hareketlerini beraberinde getirmesi ve Doğu Bloğu ülkelerinin Sovyetler Birliği'nin denetiminden çıkmasıyla birlikte SSCB'nin dağılma sürecini başlatmıştır.¹⁴⁰

SSCB'nin dağılması Soğuk Savaş dönemini sona erdirirken aynı zamanda SSCB'nin etki alanında olan bölgelerde güç boşlukları oluşmasına, "Sovyet Tehdidi" karşısında Soğuk Savaş döneminde oluşan NATO'nun işlevinin sorgulanmasına ve bunlarla birlikte güç boşluğu oluşan alanlarda yaşanmakta ve yaşanacak olan çatışmalara ilişkin BM'nin rolünün nasıl olacağına dair sorgulamaları beraberinde getirmiştir.¹⁴¹

Soğuk Savaşın bitişiyile paralel bir süreçte Yugoslavya'da iç kriz derinleşmekteydi. Yugoslavya Soğuk Savaş dönemi boyunca hem Batı hem de Doğu Bloğuna mesafeli tutumu ve Bağlantısızlar Hareketindeki öncü rolüyle 1980'li yılların ikinci yarısına kadar uluslararası sistemde itibarlı bir konuma sahipti ve bu konumu içeride yaşanan sorunları nispeten geri plana itebiliyordu. 1989 yılına gelindiğinde Tito'nun başlattığı üçüncü dünya ile ilişkiler devam ediyor ve Yugoslavya Bağlantısız Ülkeler Dünya Konferansı'na ev sahipliği yapıyordu. Yugoslavya açısından olumlu olarak değerlendirilebilecek bu tablo Soğuk Savaş şartlarının son bulması ile birlikte kurulacak yeni düzene uyum sağlama ve kendi konumunu sorgulama evresinde Yugoslavya'yı oluşturan cumhuriyetlerin birbirlerinden farklı yönelişler sergilemesi, bu farklı yönelimlerin Yugoslavya içinde donmuş veya arka plana itilmiş milliyetçilik ve ekonomik krizlerin yeniden belirginleşmesine neden olmuştur.¹⁴²

Tarihsel arka planda ağırlıklı olarak Batı Avrupa'nın etkisinde kalan Katolik Hırvatlar ve Slovenler kendi geleceklerini Berlin Duvarı'nın yıkılması ile gerçekleştirmeye başlayan Avrupa Bütünleşmesi içerisinde görüyordu. Bununla birlikte yine tarihsel bir arka

¹³⁸ Glasnost fikir ve ifade özgürlüklerinin bileşkesi olarak Sovyetler Birliği'nin son döneminde ülkenin özellikle ekonomik sorunlarını çözmek amacıyla uygulanmış politikalarıdır. Bu politikayla amaçlanan toplumun her kesimine söz hakkı tanıyıp toplumda devlete ve yöneticilere karşı güven oluşturmaktır.

¹³⁹ Sovyetler Birliği'nde 1979'da Leonid Brejnev tarafından önerilen ve dönemin devlet başkanı Mhail Gorbaçov'un desteklediği yeniden yapılandırma anlamına gelen Perestrojka, ekonomik ve siyasal sistemi reforme etme girişimidir. Sosyalizmin işlemeze hale geldiği Sovyetler Birliği'nde ekonomiyi liberalleştirme ve siyasi sistemi özgürleştirme girişimi olarak da ifade edilebilir.

¹⁴⁰ "The illusion of collective security (post cold war international security)", www.encyclopedia.com/doc/1G1-17100943.html, (15.04.2012)

¹⁴¹ Ahmet Davutoğlu, *Stratejik Derinlik Türkiye'nin Uluslararası Konumu* s. 291 – 314.

¹⁴² İrfan Kaya Ülger, *Yugoslavya Neden Parçalandı? Balkan Dramının Perde Arkası*, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2003, s. 98-99.

plana sahip saiklerle Sırp'lar kendi liderliklerinde ve Rusya öncülüğünde gerçekleşecek Slav Birliğini en uygun çözüm olarak düşünüyorlardı. Yugoslavya'yı oluşturan cumhuriyetler arasında yaşanan bu gelecek tahayyülü çatışması, beraberinde tarihi anlaşmazlıkları da gün yüzüne çıkarmıştır.¹⁴³

Uluslararası Sistemin statik durumunu yitirdiği Soğuk Savaş'ın sonu, Avrupa'da iç bütünleşme ve iç pazara geçmenin tartışıldığı, Rusya'nın ekonomik krizler ve etnik karmaşalara odaklandığı, ABD'nin ise Balkan coğrafyasını Avrupa'ya tevdi edip Ortadoğu'da Körfez Savaşı ve Somali müdahalesi ile ilgilendiği bir dönem olmuştur. Balkan coğrafyasında Yugoslavya adım adım dağılmaya ilerlerken tarihsel verilerinde işaret ettiği üzere herhangi bir dış tehdidin olmayışı Balkan halklarının birbirleri ile çatışmaları ve birlikteliklerini yitirmelerine her zaman olduğu gibi bir kez daha olanak sağlamıştır.¹⁴⁴

Yugoslavya'da yaşanan çatışmalar derinlik kazanmaya başladığında başta Avrupa kıtasında yer alan Almanya, İngiltere, Fransa gibi büyük ülkelerle birlikte Soğuk Savaşın bitişiyle "yeni dünya düzeni" argümanı çerçevesinde tek süper güç olarak lanse edilen ABD ve dağılan SSCB'nin ardılı olan Rusya'nın çıkarları çerçevesinde Yugoslavya sorununa ilişkin değişen yaklaşımları olmuştur. Yugoslavya sorununun diplomatik yollarla önlenemeyişi ve uzun süren bir iç savaşa evrilmesinde büyük güçler olarak adlandırdığımız bu ülkelerin izledikleri farklı politikaların da etkisi olmuş, Yugoslavya'da yaşanan çatışmalar çok uzun bir döneme yayılmış ve büyük insanlık dramları yaşanmıştır. Bu kısımda Yugoslavya sorununun dışsal boyutunun büyük güç olan ulus devletlerin hangi politikalarıyla şekillendiği farklı başlıklar altında incelenecektir.

1.1. Amerika Birleşik Devletleri'nin Yugoslavya Politikası

Soğuk Savaş sonrası dönemde stratejik önemi ön plana çıkan Kafkasya ve Ortadoğu bölgelerinde olduğu gibi Balkanlarda da güç boşluğu yaşanmış ve 1990'lı yılların başında ABD Başkanı George Herbert Bush'un oluşturduğu "yeni dünya düzeni" söylemi ile birlikte tek süper güç konumunda olduğu iddiasıyla ABD bu güç boşluklarını ya kendi

---

¹⁴³ İbid. s. 100.

¹⁴⁴ İbid. s. 100-101.

çıkarları doğrultusunda dizayn etmeye ya da aleyhine yaşanacak gelişmeleri engelleyici önlemler almaya yönelmiştir.¹⁴⁵

Yugoslavya'nın dağılmaya girdiği süreçte ABD'nin önceliği Irak'ın Kuveyt'i işgali karşısında Irak'a karşı gerçekleştirdiği Körfez Savaşıydı ve ABD için Ortadoğu'da yaşanan gelişmeler Balkan coğrafyasına göre çok daha önemliydi. ABD açısından Balkanlar gerek stratejik önemi açısından gerekse ekonomik anlamda çok önemli görülüyordu. Bunun arka planında yatan sebepler, Ortadoğu coğrafyasının zengin petrol kaynaklarına sahip olmasına karşın Balkanların böyle bir zenginliği barındırmaması ve Balkanlarda ABD'nin ticari yatırımlarının bulunmaması idi. Ayrıca ABD karar mercilerine göre Balkanlar Avrupa Birliği'nin çözmesi gereken bir mesele olarak değerlendirilmiştir.¹⁴⁶

ABD'nin Yugoslavya krizini Avrupa Birliği'nin bir meselesi olarak yorumlamasını “yeni dünya düzeni” argümanının uygulanması olarak görmek mümkündür. 1993 Ocak ayında göreve başlayan Bill Clinton'ın dış politika yaklaşımı olarak ABD; esas olarak demokrasi ve serbest piyasa ekonomisinin oluşturulması ve yerleşmesini tesis etmeyi ve çatışmalarda doğrudan müdahale yerine bu gelişmelerde AB gibi bölgesel güçlere ve Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) ve BM gibi bölgesel ve küresel organizasyonlara destek vermeyi öngörmüştür.¹⁴⁷

Yugoslavya krizini AB ve BM'ye bırakan ABD, krizin her yeni günde derinleşip AB ve BM tarafından bir çözüm bulunamadığı belirginleşince krize doğrudan müdahale etmek durumunda kalmıştır. ABD'nin bekle ve gör şeklinde yorumlanabilecek bu politikasının arka planında “tek süper güç” konumunu ispatlama ve ABD olmadan AB'nin dahi sorunlara çözüm geliştiremediğini ortaya koyma dürtüsü olduğu da söylenebilir. Böyle bir iddianın gerçekliği tartışmalı da olsa ABD'nin Yugoslavya'nın dağılma sürecinde patlak veren iç savaşa müdahalesi ile çatışmaların sona erdiği görülmüştür.¹⁴⁸

Yugoslavya krizinde ABD'nin uzun süren bekle ve gör politikasından sonra harekete geçmesi ve Bosna-Hersek'te yaşanan iç savaşı ancak Boşnaklara karşı gerçekleşmiş soykırımdan sonra sonlandıran aktör olması esasen Bosna-Hersek veya Balkanlar

¹⁴⁵ Tayyar Arı, Ferhat Pirinççi, “Soğuk Savaş Sonrasında ABD'nin Balkan Politikası”, *Alternatif Politika*, Cilt. 3, Sayı. 1, 2011, s. 2-3.

¹⁴⁶ Glenny Misha, *Balkanlar 1804-1999: Milliyetçilik, Savaş ve Büyük Güçler*, Çev. Mehmet Harmanacı, 2000, İstanbul, Sabah Yayınları, s. 506 – 507.

¹⁴⁷ Tayyar Arı, Ferhat Pirinççi, *ibid.* s. 5.

¹⁴⁸ Vasil Tuporkovsky, “The Dissolution of Yugoslavia: An Insider's View”, *Mediterranean Quarterly*, Spring 1993, s. 24.

özelindeki çıkarları noktasında değil Avrupa çıkarları ekseninde gelişmiştir. 1995'te yayınlanan “Genişleme ve Müdahil Olma Konularında Ulusal Güvenlik Stratejisi” (*A National Security Strategy of Engagement and Enlargement*) belgesinde ABD, küresel liderlik hedefinde olan ve hedefini gerçekleştirirken seçici angajmanlara girebilecek fakat çıkarları zorunluluk oluşturduğu zaman tek başına hareket etmekten kaçınmayacak bir strateji tanımlamasına girişmişti. Bu strateji bağlamında ABD'nin Avrupa'daki çıkarları “askeri güç ve işbirliğine dayanan istikrarlı ve güvenli bir Avrupa'nın oluşması; Amerikan sermayesinin Avrupa pazarlarına güvenle, serbestçe girebilmesi ve demokrasi ve özgürlüklerin Orta ve Doğu Avrupa'da geliştirilmesi” şeklinde tanımlanmıştır.¹⁴⁹

Yukarıdaki tanımlamadan da anlaşılacağı gibi ABD'nin Balkanlarda yaşanan Yugoslavya krizi ve özelde Bosna İç Savaşı'na yaklaşımı dolaylı bir çıkar anlayışına yaslanmaktaydı. ABD, Yugoslavya'da çıkan çatışmaların artarak genişlemesi Avrupa'da çıkabilecek yeni bir savaş riskini ve beraberinde oluşacak uzun süreli istikrarsızlığı ekonomik çıkarları ve müttefikleri ile ilişkilerine yapacağı olumsuz yansımalar nedeniyle tehlikeli görmüştür. Bunun yanı sıra Soğuk Savaşın bitişiyle NATO'nun sorgulanan rolüne ilişkin yeni bir tanımlama ve NATO'nun meşruiyetini merkezileştirme de ABD açısından önemli olmuştur.¹⁵⁰ ABD'nin bölgede Sırp merkezli oluşabilecek Rus etkisini tehlikeli görmesi, yaşanan insanlık dramına etkisiz kalarak insan hakları ve demokrasi bağlamında oluşturmaya çalıştığı imajı zedelemeyi göze almak istememesi de Yugoslavya krizine uzunca bir süre bekledikten sonra müdahale etmiş olmasının nedenleri arasında sayılabilir.¹⁵¹

ABD'nin Yugoslavya krizine yaklaşımını genel olarak değerlendirecek olursak, Soğuk Savaş'ın bitişi ile birlikte ABD uluslararası politikada üstünlüğünü koruma ve sürdürme amacıyla G. W. Bush döneminde “yeni dünya düzeni”, B. Clinton döneminde “seçici angajman ve genişleme” gibi söylemler üzerinden politikalarını yürütmüştür. Uluslararası politika konularında üstünlük ve liderlik iddiasındaki ABD'nin Yugoslavya krizine kayıtsız kalması mümkün olmadığı gibi kriz dolaylı yollardan ABD çıkarlarını etkileyen bir boyuta ulaşmıştır. ABD Yugoslavya krizinin başlangıcında toprak bütünlüğü tezi üzerinden hareket edip sorunu Avrupa Birliği ve Birleşmiş Milletler gibi aktörlerin

¹⁴⁹ The White House, *A National Security Strategy of Engagement and Enlargement*, Washington DC, U.S., *Government Printing Office*, 1995, s. 26-28.

¹⁵⁰ S. J. Blank, U.S. Policy in the Balkans: A Hobson's Perspective, *Strategic Studies Institute*, U.S. Army War College, 1995. s. 4.

¹⁵¹ Tayyar Arı, Ferhat Pirinççi, *ibid.* s. 7.

alanına itmiştir. Ancak krizin derinleşmesi ve çatışmaların şiddetinin artması ile birlikte Avrupa kıtasına yayılan daha büyük bir istikrarsızlık halinin kendi çıkarları açısından tehdit oluşturması ve uluslararası politikanın belirleyici aktörü konumunu sürdürmesine fırsat sağlayıp NATO'nun Soğuk Savaş sonrası rolünü meşrulaştıracak girişimleri gerçekleştirmiş ve krizin en azından insanı trajedi boyutunun sonlandırılmasını sağlamıştır.

1.2. Rusya Federasyonu'nun Yugoslavya Sorununa Yaklaşımı

Yugoslavya krizi patlak verdiğinde Rusya, Soğuk Savaş'ın bitişi ve Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlikte bir değişim-dönüşüm süreci yaşıyordu ve bölgesel anlamda bir Balkan politikası henüz net olarak belirginleşmemişti. Dolayısıyla Rusya'nın Yugoslavya krizine yönelik yaklaşımı eski Sovyet Politikası olan Yugoslavya sorununu bu ülkenin iç meselesi olarak değerlendirme ve toprak bütünlüğüne vurgu yapmanın devamı niteliği göstermişti. Zira Sovyet Liderliği Yugoslavya krizinde yaşanacak parçalanmanın direkt olarak kendilerine etki edeceğini düşünmüştür.¹⁵²

Rusya'nın değişim ve dönüşüm sürecinde olması sebebiyle etkin bir Balkan politikası izleyememiş olması ve Batılı devletlerin Yugoslavya krizine dair bütün inisiyatiflerini desteklemesi, bu dönemde ABD'ye bağımlılığının da yarattığı etki ile çok eleştirilmiş ve Rusya'nın iç politikasında muhalefetin malzemesi haline gelmiştir. Rusya'nın en çok eleştirildiği konulardan birisi ise tarihi ve kültürel bağlarla Slav kardeşliği üzerinden ilişkiler yürüttüğü Sırbistan'a karşı 1992 yılında BMGK tarafından alınan ambargo kararını veto etmemiş olmasıdır. Rusya'nın yine aynı dönemde Irak'a uygulanan BM ambargosuna ve Libya'ya karşı ambargoya destek vermesi, dönemin Rus Dışişleri Bakanı Andrei Kozirev'in Batı dünyası ile birleşme politikası izlemesi Rusya içerisinde radikal muhaliflerin darbe girişiminde bulunacak kadar ileri gitmesine neden olmuştur.¹⁵³

Yugoslavya krizinde Rusya'nın tutumu 1994 yılında değişmeye başlamıştır. Bu döneme kadar Batı politikalarına angaje olan ve aksi yönde bir tutum sergilemeyen Rusya BM'nin Sırlara karşı hava saldırıları düzenleme girişimine çok sert bir tepki ile karşı

¹⁵² Cem Oğuz, "Rusya'nın Balkan Politikası ve Balkanlardaki Gelişmelerin Rus Siyasetine Etkileri: 1991-2000", *Balkan Diplomasisi*, Derleyen: Ömer E. Lütem - Birgül Demirtaş Coşkun, Ankara, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları, 2001, s. 266.

¹⁵³ İbid. s. 268-270.

çıkıştır. Rusya'nın bu ani ve keskin politika değişikliğinin altında iç politikada yaşanan gelişmeler bulunmaktadır. 1991 yılından itibaren Rus muhalefet Boris Yeltsin'i Yugoslavya krizindeki edilgen tutumu ve tarihi müttefikleri olan Sırp'ları yalnız bırakması sebebiyle şiddetle eleştirirken 1993 yılında gerçekleşen parlamento seçimlerinde milliyetçi ve komünist muhalefetin Duma'ya seçilmeleri Yeltsin tarafından bir uyarı olarak algılanmıştır. Rusya halkının Yugoslavya krizine karşı hassasiyeti kendi ülkelerindeki etnik ve dini çatışmaların artması ile yoğunlaşmıştır; çünkü Ruslar Yugoslavya'da yaşanan her etnik ve dini çatışmanın ve olası bölünmenin kendi ülkelerine yansıtacağı ve ülkelerinin parçalanması riskini doğuracağını düşünmüştür.¹⁵⁴

Rusya'da Yugoslavya krizine dönük politika değişiminin bir başka sebebi ise Rusya'daki ekonomik ve demokratikleşme reformlarının ancak Batı desteği ile olacağına inanan "Atlantikçi" grupta yaşanan hayal kırıklığıydı. Atlantikçi grup Rusya'nın batı ile bütünleşmesiyle istikrar yaşayacağına inanırken diğer yanda Batı Yugoslavya krizine dair herhangi bir çözüm üretmiyor, etkisiz ve kararsız kalıyordu. Bu durum Rusya içerisindeki Atlantikçi grubun da Batıya duyduğu güveni yitirmesine ve Rusya için yeni bir dış politika konsepti benimsenmesi gerekliliğine inanmalarına neden olmuştur. Rusya için yeni dış politika konsepti ise Sovyetler Birliği'nin bakiye coğrafyasında yaşanan tüm istikrarsızlık ve sorunlara Rusya'nın rol oynamadığı hiçbir çözüm yolunun olmadığı, etnik ve dini konulara müdahale eden Batı dünyasının son derece dikkatle hareket etmesi gerektiği ve Rusya'nın Balkan politikasının bu doğrultuda geliştiğini ifade etmiştir. Tüm bu gelişmeler etrafında Rusya'nın Yugoslavya krizindeki Batı yanlısı ve edilgen tavrı değişmek durumunda kalmış ve Rusya Yugoslavya krizinde daha etkin bir rol edinme çabasına girişmiştir.¹⁵⁵

Rusya'nın Yugoslavya sorununa dair temel politikalarını değerlendirmek gerekirse, Rusya 1994 yılında başlayan dış politika değişimi ve dönüşümü neticesinde Yugoslavya krizinde Ortodoks ve Slav kardeşliği üzerinden yeni bir eğilime yönelirken bizzat Rusya'nın çıkarları söz konusu olduğunda bu kardeşlik politikasını da yok sayabilmiştir. Yugoslavya krizi henüz başladığında Batı yanlısı bir politika izlemeyi ulusal çıkarları için olmazsa olmaz gören Rusya o dönemde Ortodoks ve Slav kardeşleri olan Sırp'ları çok önemsememiş ancak daha sonra bilhassa iç politik gelişmeler ve Batının Yugoslavya krizine çözüm bulmada yaşadığı sorunlarla imaj yitirmesi nedeniyle keskin bir politik

¹⁵⁴ İbid. s. 271.

¹⁵⁵ İbid. s. 271-272.

dönüş gerçekleştirmiştir. Rusya'nın Yugoslavya krizinde temel politikası kendi çıkarlarını önceleyip Balkan coğrafyasında olabildiğine etkinliğini sürdürmek olarak şekillenirken bu bağlamda Rusya BM ve Temas Grubu içerisinde etkili olmaya çalışmış ancak bununla birlikte NATO'nun bölgede çok etkili olmasına her zaman soğuk bakmıştır.

1.3. Yugoslavya Sorununda Almanya Perspektifi

Almanya, Yugoslavya'nın parçalanma sürecinde 23 Aralık 1991'de Slovenya ve Hırvatistan'ın bağımsızlıklarını tanıyan kararı ile çok önemli bir dönüm noktası oluşturmuştur. Almanya'nın bu kararını Avrupa Topluluğu'nun oluşturduğu Badinter Komisyonu'nun¹⁵⁶ ayrılan Cumhuriyetlere ilişkin tanıma kriterlerini uyup uymadığına dair raporunu beklemeden almış ve bir anlamda Yugoslavya'dan ilk kopuş olan Sloven ve Hırvat bağımsızlıklarına yeşil ışık yakarak Yugoslavya'da kaçınılmaz sonun başlangıcına kapı aralamıştır.¹⁵⁷

Almanya'nın Slovenya ve Hırvatistan'ın bağımsızlıklarını Avrupa Topluluğu'nun kararını beklemezsizin tanınmasında bu iki ülke ve halklarıyla tarihten gelen yakınlığının etkisi olmakla birlikte Almanya'yı bu yönde hızlı hareket ettiren en önemli neden II. Dünya Savaşı zamanından süregelen görünür olmayan büyük devlet olma ve küresel liderliğe oynama dürtüsü olmuştur. Almanya II. Dünya Savaşından itibaren ekonomisini hızla geliştirmiş ancak siyasi arenada çok fazla belirgin olarak görülmemiştir. BM Güvenlik Konseyi içerisinde daimi üyeliği bulunmayan Almanya Avrupa merkezli yaşanan Yugoslavya krizinde ön alıp Avrupa Topluluğu içerisinde liderlik pozisyonu elde etmenin ve dünya siyasetinde etkili olmanın yollarını aramıştır.¹⁵⁸

Yugoslavya krizinde Almanya'nın diğer Avrupa Topluluğu ülkelerinden farklı pozisyon belirleyerek tanıma eğilimine girmesinin arka planında yatan bir başka sebep ise Yugoslavya'dan ayrılacak cumhuriyetlere self-determinasyon hakkının tanınmamasının Almanya'nın kendi meşruiyetini tartışmaya açacak olmasıdır. Almanya Yugoslavya krizinden henüz bir yıl öncesinde self-determinasyon hakkını kullanıp iki Almanya'nın

¹⁵⁶ 16 Aralık 1991'de Fransız Anayasa Hukuku Uzmanı Robert Badinter başkanlığında kurulan "Badinter Komisyonu" cumhuriyetlerin tanınma şartlarını belirtmiştir. Komisyon'un görevi; bağımsızlıklarını ilan eden cumhuriyetlerin ekonomik durumlarını, insan hakları ve demokrasi alanlarındaki ilerlemelerini saptama ve rapor hazırlamak olarak belirlenmiştir.

¹⁵⁷ İrfan Kaya Ülger, *Yugoslavya Neden Parçalandı?...* s. 108.

¹⁵⁸ Hüseyin Bağcı, *Balkanlar (1991 – 1993) Güvenlik Politikası ve Risk Analizi*, Dış Politika Enstitüsü, Ankara, 1994, s.53-54.

birleşmesine gönderme yaparak bağımsızlığını ilan eden cumhuriyetlere karşı izleyeceği politikanın self-determinasyon ilkeleri çerçevesinde olacağını vurgulamıştır.¹⁵⁹

Almanya'nın Yugoslavya krizinden Avrupa liderliğine oynama ve dünya siyasetinde etkin olma fırsatı devşirmesinin yanı sıra Yugoslavya'da yaşanan çatışmaların neden olduğu göçmen dalgasına maruz kalması gibi bir başka sorunu da göz ardı etmesi mümkün değildi ve bu göçmen dalgasından kurtulmanın bir yolu olarak Yugoslavya'da yaşanan çatışmaları sonlandıracak ve Sırp yayılcılığını durduracak bir önlem olarak da Slovenya ve Hırvatistan'ı tanımıştı. Almanya tanıma politikası ile birlikte Sırp'ların uluslararası toplumca tanınmış devletlere olan saldırısını sonlandıracağını düşünüyordu ancak Almanya'nın bu öngörüsünün tam aksine çatışmalar daha da yoğunlaşmıştır.¹⁶⁰

Yugoslavya krizinin Almanya açısından Avrupa siyaseti içerisinde liderlik etme ve dünya siyasetinde önemini hissettirme fırsatı sunmasının yanında Almanya'nın iç hukuki düzenlemelerini gerçekleştirmesi ve sorunun uluslararası boyuta taşınması ile birlikte NATO içerisinde rolünü arttırmasına da zemin olmuştur. Almanya Anayasasının 24. Maddesi NATO alanı dışında asker kullanımını engellemekteydi ve Yugoslavya krizi bu engeli aşmak için önemli bir fırsat oluştururken Almanya'nın uluslararası gelişmelerde etkin rol oynayabilmesini sağlamıştır. Almanya askeri güçlerinin 1993 yılının Nisan ayında NATO kapsamında uçuşa yasaklı bölgeleri korumak amacıyla Bosna-Hersek'te kullanılması bizzat NATO Müttefikler Yüksek Komutanlığı'nın talebi ile gerçekleşmiştir. Almanya Anayasasının bu anlamda bir askeri güç kullanımına izin vermemesine rağmen Almanya Anayasa Mahkemesi'nden alınan izin ile bu müdahale gerçekleştirilebilmiş ve bir bakıma Almanya için askerlerini farklı alanlarda kullanabilmenin önü açılmıştır.¹⁶¹

Almanya'nın Yugoslavya'da yaşanan savaflara ve dağılma sürecine ilişkin temel yaklaşımları genel bir çerçevede değerlendirilirse, Almanya yeni devletlerin tanınmasını diğer Avrupa Topluluğu ülkelerinin aksine desteklemiştir. Almanya'nın bu politikasının arkasında Slovenya ve Hırvatistan ile sahip olduğu tarihsel bağlar, Almanya'da çalışmakta olan Hırvat işçilerin oluşturduğu hatırı sayılır baskı ve hepsinden önemli olarak ifade edebileceğimiz Almanya'nın II. Dünya Savaşından itibaren uluslararası ortamda ekonomik verilerin dışında olmayan varlığını siyasi alanda da hissettirme arzusu yatmaktadır.

¹⁵⁹ Nesrin Kenar, *Yugoslavya: Yugoslavya Sorununun Ulusal ve Uluslararası Boyutu*, Ankara, Palme Yayıncılık, 2005, s. 449.

¹⁶⁰ Hüseyin Bağcı, *İbid*, s. 55.

¹⁶¹ Nesrin Kenar, *Yugoslavya: Yugoslavya Sorununun Ulusal ...*, s. 454.

Almanya'nın dünya siyasetinde etkin olma arzusu diğer Batılı ülkeleri bu anlamda rahatsız etmiş ve Almanya'nın yeniden dönüşü olarak algılanan bu girişimleri karşısında pozisyon belirleme gereksinimi duymuşlardır. Almanya ise Yugoslavya krizini bu bağlamda çok iyi değerlendirmiş ve tüm uluslararası kurum ve kuruluşlarda etkin bir rol üstlenerek krizin çözümü konusunda Almanya etkisini hissettirmek ve böylelikle büyük güç olduğunu ispat etmek için çalışmıştır. Temas Grubu içerisinde yer almak, Yugoslavya'ya karşı savaşa dahil olmak, barışçıl çözüm için katkı gibi tüm alternatiflerin içerisinde Almanya'nın varlığı bu çabasının bir yansıması olmuştur. Nihayetinde barışçıl çözümün mümkün olmadığı anlaşıldığında Almanya NATO içerisinde alınan kararları desteklemiş ve yapılan müdahalede ABD ile birlikte rol almıştır. Soğuk Savaş yıllarında Almanya askeri stratejisi ulusal güvenlik üzerine kurulu sınırlı bir misyonu üstlenirken Yugoslavya krizi ile birlikte askeri strateji ve savunma stratejisi yeniden tanımlanmış ve Almanya ülke savunması ve NATO ittifakı dışındaki çatışmalara dahil olma imkanı kazanmıştır. Almanya Balkanlara dönük izlediği politikalara Fransa'yı ikna etmeye çabalamış ve böylelikle bugün Avrupa Birliği içerisinde daha belirgin olan Almanya-Fransa ittifakının temellerini oluşturmuştur.

1.4. Fransa'nın Yugoslavya Sorununa Bakış Açısı

Yugoslavya krizi yaşanırken Fransa'da Francois Mitterand iktidardaydı ve temel yaklaşım Fransa'nın iki dünya savaşında da ittifak ilişkisi içerisinde bulunduğu Sırp lar özelinde Yugoslavya, Çekoslovakya ve Romanya gibi Fransız politikalarının takipçisi olan ülkelerde yaşanabilecek bir istikrarsızlığın önlenmesi üzerine kurulmuştu. Bununla birlikte Avrupalı kimliği ve bütünleşik Avrupa fikrinin sıkı bir savunucusu olan Mitterand yaşanacak krizlerin sonunda yeni devletlerin kurulmasını istikrarı bozan ve bütünleşik Avrupa fikrine zarar verecek bir gelişme olarak değerlendirmiştir. Bu saiklerle Fransa, Almanya dışındaki Avrupa Topluluğu ülkeleri gibi Yugoslavya'nın toprak bütünlüğüne büyük önem vermiş ve Almanya'nın Yugoslavya krizini değerlendirip Fransa'nın önüne geçme ihtimalini tehdit olarak değerlendirmiştir. Hırvatistan ve Slovenya'nın bağımsızlıklarını tanıma kararı Fransa'da çok uzun ikna süreçlerine rağmen büyük bir memnuniyetsizlikle gerçekleşmiştir. Fransa'nın tarihi veriler üzerinden uyguladığı Sırp yanlısı politika Birleşmiş Milletler'de görevli Fransız askerlerinin Bosna-Hersek'te Sırp larca esir alınması ile birlikte adeta tam tersi bir ivme kazanmıştır.¹⁶²

¹⁶² Nesrin Kenar, *Yugoslavya: Yugoslavya Sorununun Ulusal ...*, s. 459.

Yugoslavya krizinin Hırvatistan ve Slovenya'nın bağımsızlıkları ile geri dönülmez bir dağılma sürecine girdiği anlaşıldığında Fransa artık milli çıkarlarını temel alan uzun erimli dış politika yaklaşımları bağlamında gerek ekonomik ve diplomatik gerekse askeri anlamda krize olabildiğince müdahil olmaya çabalamış ve bu çabaları ile bir anlamda Almanya'nın etkinliğini de azaltmak istemiştir. Fransa'nın Almanya'yı dengeleme çabaları diğer yanda NATO'nun adeta bir ABD kuvvetiymiş gibi hareket etmesini ve sınırsız bir hareket alanına sahip olmasını beraberinde getirirken Fransa bu duruma da karşı durmuş ve Yugoslavya krizinin genel olarak BM çerçevesinde ele alınmasını ve kendisinin de daimi üyesi olduğu Güvenlik Konseyi kararlarının önemsenmesini istemiştir.¹⁶³

Fransa'nın Yugoslavya krizine ilişkin genel yaklaşımları ise Fransa da diğer tüm aktörler gibi öncelikle milli çıkarlar bağlamında krize yaklaşmış ve krizin her yeni aşamasında temel politikasını yine milli çıkarları ekseninde geliştirmiştir. Fransa kriz başlarken Sırp yanlısı bir tutum izlenimi verirken kendi askerlerinin Sırp larca esir alınmasıyla birlikte tutumunu Sırp karşıtı bir pozisyona çevirmiş ve Fransız başkanlık seçimlerinde aday olan Jacques Chirac Sırp savaş suçluları olarak daha sonra Lahey'de yargılanacak olan Slobodan Miloseviç, Radovan Karadžić ve Radko Mladıç'i savaşın gerçek suçluları olarak ilan etmiş, NATO'nun Sırp larca karşı saldırması gerekliliğini vurgulamıştır. Fransa'nın Yugoslavya krizinde temel endişesi NATO'nun sınırsızca güç kullanması ve BM'in rolünün arka plana itilmesi ile birlikte Almanya'nın krizi kullanarak kendi jeopolitik ve stratejik konumunu ilerletmesi olarak belirlemiştir. Fransa BM'in etkin bir şekilde krize müdahale etmesini sağlayarak sorunun ABD merkezli çözülmesini engellemek istemiş olsa da kriz süresince ABD nezdinde önemli bir ortak olarak kalmayı da önemsemiştir.

1.5. Yugoslavya Sorununda İngiltere'nin Tavrı

İngiltere I. ve II. Yugoslavya'nın kuruluş aşamalarında etkin rol oynamış bir aktör olarak Yugoslavya'nın dağılması sürecine hem hazırlıksız yakalanmış hem de dağılmayı kabul etmek anlamında uzun süre inkarcı bir yaklaşımı benimsemiştir. İngiltere de Fransa gibi bağımsızlıklarını ilan eden Cumhuriyetleri tanıma konusunda isteksiz davranmış ve Almanya'nın tanımaya ilişkin yaklaşımını Balkan coğrafyasına yeniden nüfuz etme politikası olarak değerlendirmiş ve tehdit olarak algılamıştır. İngiltere bir ada devleti olarak

---

¹⁶³ İbid. s.460.

kendisine ulaşmayacak göç akınından ve şiddetten ötürü tehdit algılamadığı için Yugoslavya’da yaşanan çatışmaları ve insanlık dramını bir anlamda çok fazla önemsememiştir.¹⁶⁴

İngiltere’nin Yugoslavya krizine ilişkin politikaları doğrudan müdahil olmak yerine Avrupa’nın yerleşik düzeninde kendisine bir konum arayan klasik İngiliz tavrına yakın olmuş ve İngiltere ABD’nin etkisiz kaldığı süreç içerisinde Avrupalı güçler arasında bir denge kurmak ve uzlaşma oluşturmak çabasına girişmiştir. Bu anlamda Almanya ve Fransa’nın politikalarının birbirine uyumlu hale getirilmesi için çabalayan İngiltere önceleri NATO’nun Sırp’lara karşı saldırı yapmasına karşı gelmiş ancak daha sonra ABD öncülüğünde gerçekleştirilen müdahalelere sınırlı da olsa destek sağlamıştır. İngiltere ABD liderliğinde yürütülen NATO operasyonlarına destek verirken ABD’nin Bosna-Hersek’te silah ambargosunun kaldırılması teklifini Müslümanlar silahlanacak endişesi ile reddetmiştir.¹⁶⁵

Yugoslavya’nın dağılma sürecinde İngiltere’nin izlediği politikalar değerlendirildiğinde, İngiltere Avrupalı güçler ile ABD arasında bir denge oluşturacak yaklaşımları benimsemekten uzak durmamış ve Yugoslavya krizinin hali hazırda kendisine maliyet yaratmıyor oluşunun rahatlığı ile dolaylı yoldan aktif roller üstlenmiştir. İngiltere’nin ABD öncülüğünde gerçekleştirilen Bosna-Hersek müdahalesine sınırlı katılımı ve NATO müdahalesine ABD’nin liderlik etmesine verdiği onay Avrupa Topluluğu içerisinde İngiltere’nin ABD’nin Avrupa içerisindeki truva atı olup olmadığının sorgulanmasına yol açarken bu anlamda İngiltere denge unsuru olarak Fransa’nın NATO içerisinde “Özerk Avrupa” savunması fikrini desteklemiştir.

2. Uluslararası Örgütlerin Yugoslavya Sorununa Yaklaşımları

Yugoslavya’da Slovenya ve Hırvatistan’ın Cumhuriyet parlamentolarında bağımsızlık konusunu referanduma götürme kararı alması ve yapılan referandumlarda halkların neredeyse tamamının bağımsızlık yönünde görüş belirtmesi ile birlikte önce Yugoslavya Federal ordusu Slovenya’ya ve burada yaşadığı başarısızlığın ardından Hırvatistan’a saldırı gerçekleştirip etnik çatışmalar baş gösterdiğinde krizin uluslararası bir boyut kazanmaması mümkün görünmemiştir. Almanya’nın Slovenya ve Hırvatistan’ı

¹⁶⁴İbid. s. 460.

¹⁶⁵İbid. s. 461.

tanıma konusunda AT'ye yaptığı baskı ve nihayetinde AT'nin kararını beklemeden bu iki ülkeyi tanınması ile birlikte Yugoslavya krizi uluslararası bir konuma gelmiştir.¹⁶⁶

Yugoslavya krizinin uluslararası bir boyut kazanmasında etnik çatışmaların alevlenmesi ile birlikte Avrupa'nın güvenliği açısından ve uluslararası güvenlik boyutunda oluşturduğu tehdit önemli rol oynamıştır. Yugoslavya'da durdurulamayan bir savaşın bütün Balkan coğrafyasına yansiyarak Balkan savaşı haline gelmesi ve Avrupa'ya sınır olan bölgeler öncelikli olmak üzere tüm Avrupa'da istikrar ve düzeni etkilemesi kaçınılmaz bir son olarak görülmüştür. Bununla birlikte Yugoslavya krizi dönemselsel olarak Doğu Avrupa ülkeleri ve dağılan SSCB'de domino etkisi yaratarak küresel düzeye yayılan etnik çatışmaları beraberinde getirme riskini taşımıştır.¹⁶⁷

Uluslararası sistemin iki kutuplu halinin henüz sona erdiği ve liberal ekonomik ve demokratik dönüşümün zaferi olarak yorumlandığı bu süreçte farklı bölgelerde yaşanacak çatışmaların küresel düzeyde bir çatışmayı tetiklemesi gerek AT gerekse NATO ve BM açısından meşruiyet ve yeterlilik sorunsalını oluşturabilirdi. Bu anlamda Yugoslavya krizinin Yugoslavya içerisinde kalması ve en kısa zamanda en az hasarla çözümü için soruna BM, AT, AGİT ve son raddede NATO gibi uluslararası örgütler arabuluculuk, hakemlik ve nihayetinde askeri müdahale seçenekleri ile müdahil olmuşlardır.

2.1. Avrupa Birliği ve Yugoslavya Sorunu: Ortak Dış ve Güvenlik Politikasının Test Alanı

Yugoslavya krizinin ortaya çıktığı dönemde AB¹⁶⁸ diğer tüm aktörler gibi hazırlıksız ve kararsız bir politika takip etmek durumunda kalmıştır. Henüz Maastricht Anlaşmasının imzalanmadığı ve siyasi birliğin oluşmadığı bu dönemde AB'nin Ortak Dış ve Güvenlik Politikası (ODGP) tartışılırken Yugoslavya krizi bu anlamda adeta bir test işlevi görmüştür. Yugoslavya'nın dağılma sürecinde her yeni aşamada AB içerisindeki ülkelerin milli çıkarlarının farklılaşması ve öncelik olarak görülmesi nedeniyle birlikte hareket etme kabiliyetini gösterememiştir. Yugoslavya'dan ilk kopuşun yaşandığı Slovenya ve Hırvatistan'ın 1991 Haziran'ında bağımsızlıklarının ilanı ile birlikte Federal Ordu ile

¹⁶⁶ İrfan Kaya Ülger, *Yugoslavya Neden Parçalandı?...* s. 108.

¹⁶⁷ Nesrin Kenar, *Yugoslavya: Yugoslavya Sorununun Ulusal ...* , s. 268.

¹⁶⁸ Bu bölümde Avrupa Topluluğu (AT) yerine kafa karışıklığı oluşturmaması açısından Avrupa Birliği (AB) ifadesi kullanılmıştır. Zira Avrupa Topluluğu 1993 yılında imzalanan Maastricht Anlaşması ile Avrupa Birliği olmuştur.

Sloven ve Hırvat güçleri arasında yaşanan çatışmalarda AB yaptığı açıklama ile Yugoslavya'nın toprak bütünlüğü konusunda desteğini belirtmiştir.¹⁶⁹

Yugoslavya'nın dağılmasının birinci evresi olarak adlandırabileceğimiz Hırvat-Sırp çatışmaları esnasında AB bölgeye gönderdiği gözlemciler ile durumu kontrol altına almaya ve arabulucu rolü üstlenmeye çalışırken bu yaklaşımların yetersiz kalması neticesinde ekonomik yaptırımların uygulanması konusunu tartışma konusu haline getirmiştir. Sırpların Federal Ordu desteğini de alarak Hırvatistan'a saldırması üzerine çatışmaları durdurmak maksadıyla AB savaşı tarafları Lahey Barış Konferansı'nda buluşturmuş ancak bu diplomatik çabalar Sırbistan'ın uzlaşmaz tavrı ile başarısızlığa uğramıştır. Bunun üzerine AB Avrupa Siyasi İşbirliği çerçevesinde Yugoslavya'ya ekonomik yaptırım uygulama kararı almıştır. AB tarafından alınan ekonomik yaptırım kararı, Yugoslavya'nın AB ile imzalayacağı ticaret ve işbirliği anlaşmasının askıya alınmasından, Yugoslavya'ya silah ve petrol ambargosu uygulaması için BM'ye çağrı yapılmasına kadar bir dizi maddeyi içinde barındırmıştır.¹⁷⁰

AB açısından Yugoslavya krizinde politika değişikliğine gitmenin zorunluluk oluşturduğu nokta Sırp-Hırvat çatışmaları sürerken Vukovar kentinin Sırp tarafından işgal edilmesi olmuştur. AB bu gelişmenin akabinde yaptığı açıklamada koşulların oluşması halinde 15 Ocak 1992 tarihinden itibaren Yugoslavya'dan ayrılan cumhuriyetlerin tanınabileceğini belirtmiştir. Bu bağlamda bağımsızlıklarını ilan eden cumhuriyetlerin tanınmasına ilişkin yeterli olup olmadıklarını tespit etmek amacıyla Badinter Komisyonu kurulmuş ve komisyondan bağımsızlık ilan eden ülkelerin ekonomik yeterlilikleri ile birlikte insan hakları ve demokrasi açısından değerlendirilmeleri istenmiştir.¹⁷¹

AB'nin Yugoslavya krizine ilişkin öncelikle toprak bütünlüğü çağrısı yapıp akabinde ayrılan cumhuriyetleri tanıyabileceğini açıklaması topluluk içerisindeki ülkelerin milli çıkarlarını önçelemesinin bir yansıması olmuştur. Almanya self-determinasyon ilkesi bağlamında Slovenya ve Hırvatistan'ın tanınmasını politika olarak izlerken diğer tarafta Sırlara destek veren İngiltere ve Fransa Yugoslavya'nın toprak bütünlüğünü savunmuştur.

¹⁶⁹ Başak Kale, "Avrupa Birliği'nin Balkan Politikası: Çelişkiler İçinde Bir Yanılsama", ed. Ömer Engin Lütem, Birgül Demirtaş Coşkun, *Balkan Diplomasisi* (içinde) Asam yayınları, Ankara, 2001, s. 293-294.

¹⁷⁰ İrfan Kaya Ülger, "Ortadoğu Sorunu ve Yugoslavya'nın Dağılmasının Avrupa Dış Politikası Çerçevesinde Analizi", <http://stradigma.com/turkce/eylul2003/print04.html> (12.02.2012)

¹⁷¹ Gjejlani Erleta, *Değişen Uluslararası Güvenlik Sistemi Bağlamında Yugoslavya'nın Dağılması ve Kosova'nın Nihai Statüsü Sorunu*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), 2007, Uludağ Üniversitesi, Bursa

AB içerisindeki bu farklılaşma Almanya'nın Slovenya ve Hırvatistan'ı tanıması ile derinleşirken AB de bu gelişme ile birlikte ayrılan cumhuriyetleri tanımak durumunda kalmıştır. AB içerisindeki bu bloklaşma Maastricht süreci ile zemini oluşturulmaya çalışılan ODGP'yi anlamsızlaştırmış, ODGP çalışmaları bir anlamda başlarken sekteye uğramıştır.¹⁷²

AB'nin Yugoslavya krizine ilişkin yaklaşımlarını genel olarak değerlendirildiğinde, birlik Yugoslavya krizi ile adeta bir sınavdan geçmiş ve rüştünü ispat edememiştir. Kriz başladığında Yugoslavya'nın toprak bütünlüğüne güçlü vurgu yapan ancak zaman içerisinde birlik içerisindeki ülkelerin milli çıkarlarının öncelenmesi ile birlikte bu politikasında değişime gitmek zorunda kalan AB hemen yanibaşında cereyan eden çatışmalara ve insanlık dramına karşı eli kolu bağlı bir konumda diplomatik çabaları da dışarıda bıraktığımız zaman adeta seyirci kalmıştır. Yugoslavya'da Slovenya ve Hırvatistan'ın bağımsızlıklarını ilan etmeleri ve AB tarafından bu bağımsızlıkların tanınacağı anlaşıldığında Sırlar için "Büyük Sırbistan" hayalini gerçekleştirmek bir anlamda daha cazip hale gelmiştir. AB'nin kendi içerisinde yaşadığı ikilem Yugoslavya'da krizin tırmanmasına engel olma çabalarını boşa çıkardığı gibi krizin derinleşmesi ve savaşın şiddetlenmesini beraberinde getirmiştir. Avrupalılar diplomatik çaba ve ekonomik yaptırımlarla birlikte krizi soğutacaklarını düşünürken bu yaklaşım Federal Ordu'nun da desteğini alan Sırların saldırılarını daha da şiddetlendirmesine zemin hazırlamıştır. Artan çatışmalara dair AB'nin yaklaşımı ateşkesi sağlayacak bir formülün bulunmasıydı ve bu amaçla çeşitli diplomatik girişimler sergileniyordu ancak bu yaklaşım beraberinde askeri güç olmaksızın başarıya ulaşmayacaktı. AB'nin kolektif bir askeri güce sahip olmaması elini kolunu bağılıyordu ve bu durum AB'nin olası sıcak çatışmalarda hangi askeri güce başvuracağı sorunsalını gündeme getiriyordu. AB'nin bu askeri güçten yoksun olması ve ortak bir Yugoslavya politikası geliştirememesi Avrupalıların henüz ekonomik birlikten öteye geçen bir yapı kuramadığı ve siyasi konularda ortak bir tutum sergileyemediğini ortaya koymuştur. Zira Avrupa'nın Yugoslavya krizine ilişkin yaklaşımını dönemin AB Başkanı Jacques Delors "Avrupa'nın ergenlik çağı" ifadesini kullanarak adeta itiraf etmiştir.¹⁷³

¹⁷² Crnica Osman, AB Genişleme Sürecinde Batı Balkan Ülkeleri, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), 2007, Ankara Üniversitesi, Ankara

¹⁷³ Susan L. Woodward, *Balkan Tragedy: Chaos and Dissolution After the Cold War*, Washington, Brookings Publishing, 1995, s. 296.

2.2 Birleşmiş Milletler ve Yugoslavya Sorunu: İnsani Müdahale ve Srebrenitsa Soykırımı

BM kurulduğu II. Dünya Savaşı şartlarında savaşın getirdiği ağır yıkım ve insan kaybından alınan dersle dünya barışını ve güvenliğini koruma ve devam ettirmeyi ilk hedef olarak benimsemiştir. BM Antlaşması savaşa başvurmayı yasakladığı gibi savaşın kabul edilmediği bir dünya yaklaşımını savunmaktadır. Antlaşmanın birinci maddesinde örgütün amaçları; uluslararası barış ve güvenliği sağlamak, uluslararası işbirliğine dayalı ilişkileri geliştirmek ve uluslararası sorunların çözüm merkezi olmak olarak belirtilmiştir.¹⁷⁴

BM'nin Yugoslavya sorununa müdahil olması uluslararası barış ve güvenliğin sağlanması hedefiyle doğrudan ilgilidir ve BM uluslararası barış ve güvenliğin sağlanması hususunda öncelikli sorumluluk ve yetkiyi antlaşmanın VI, VII ve VIII. Bölümlerinde yer alan hükümler etrafında Güvenlik Konseyi'ne vermiştir. Bu yetkiye göre Güvenlik Konseyi Antlaşmanın VI. Bölümünde anılan uyuşmazlıkların barışçı çözüm yolları konusunda tavsiye kararı verme yetkisine ve VII. Bölümündeki düzenleme ile uluslararası barışın ve güvenliğin tehdit edilmesi, bozulması ve saldırı durumunda bağlayıcı karar alma yetkisine sahip olmuştur.¹⁷⁵

Yugoslavya sorununda BM'nin rolü Güvenlik Konseyi'nin yaklaşımları ve aldığı kararların dışında uluslararası barışın ve güvenliğin tehlikeye düştüğü durumlarda Güvenlik Konseyi'nin dikkatini bu konuya çekme yetkisine sahip Genel Sekreter'in davranışıyla da ilgili olmuştur.¹⁷⁶

Yugoslavya'da çatışmaların başlaması ve giderek derinleşen bir ivme kazanması ile birlikte Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (BMGK) 23 Eylül 1991 tarihinde 713 sayılı kararı alarak Yugoslavya'ya silah ambargosu uygulamasına başlarken aynı zamanda tüm devletlere bu uygulamaya riayet etme çağrısında bulunmuştur.¹⁷⁷

Ambargo ile hedeflenen çatışmaların yoğunluğunu azaltmak için ülkeye silah ve mühimmat girişini engelleyerek mevcut çatışma halinin daha riskli boyutlara ulaşmamasını sağlamak olmuştur. BMGK'nın bu kararı ilkesel olarak olumlu görülse bile Yugoslavya

¹⁷⁴ Hüseyin Pazarcı, *Uluslararası Hukuk Dersleri, II. Kitap*, Gözden Geçirilmiş 4. Baskı, Turhan Kitapevi, Ankara, s.124.

¹⁷⁵ İbid. s. 127-128.

¹⁷⁶ İbid. s. 131.

¹⁷⁷ UN Security Council Resolution 713(1991), 25 September 1991.

içerisindeki bütün taraflara uygulandığı için adaletli bir uygulama olmamıştır. Yugoslavya'dan bağımsızlığını ilan eden Slovenya ve Hırvatistan ve daha sonra Bosna-Hersek de bu ambargoya maruz kalmış ve Federal Ordu desteğinde hali hazırda ellerinde silah ve muhimmat bulunduran Sırlara karşı zayıf pozisyonda bırakılmıştır. BMGK'nın uyguladığı silah ambargosu elinde silahları bulunan Federal Ordu destekli Sırları etkilememiş, saldırıya maruz kalan Sloven, Hırvat ve Boşnakların Sırp güçleri karşısında savunmasız ve korumasız bir şekilde kalmalarına neden olmuştur.¹⁷⁸

Yugoslavya'da yaşanan krize ilişkin BMGK'nın bir başka kararı 15 Kasım 1991 tarihli toplantıda alınan 724 sayılı karardır. 724 sayılı karar ile BMGK daha önce almış olduğu 713 sayılı kararın içerdiği ve uygulanması öngörülen, silahların ve askeri teçhizatın Yugoslavya'ya gönderilmesini engelleyen ambargonun tam ve etkili biçimde uygulanmasını ve bu anlamda Genel Sekreter'in insanı alanda yaptığı girişimlerin desteklenmesini istemiştir.¹⁷⁹ BMGK Yugoslavya sorununa ilişkin aldığı 724 sayılı ikinci karar ile birlikte daha önce almış olduğu 713 sayılı kararı vurgulayıp Genel Sekreter'in rolüne atıf yaparken aslında daha Yugoslavya sorununun en başında aldığı kararların etkisiz ve yetersiz kaldığını kendi kendine itiraf etmiştir.

Yugoslavya krizinde 30 Mayıs 1992 tarihine gelindiğinde halen daha çatışmalar sürmekte ve BM'in aldığı kararlar adeta yok hükmündeydi. BMGK bu tarihte aldığı 752, 757 ve 820 sayılı kararlar ile Sırbistan ve Karadağ'a yönelik geniş çaplı ekonomik yaptırımlar uygulanmasını istemiştir. Zira bu dönemde Sırbistan ve Karadağ uluslararası kamuoyu nezdinde saldırgan taraf olarak nitelenmiştir. 1994'e gelindiğinde BM Sırbistan'a Bosna-Hersek'te Boşnaklara karşı savaşı Sırlara karşı ekonomik yaptırımlar uygulamaya ikna etmişse de Sırların Hırvatistan'da ve Bosna-Hersek'te savaşma kapasitelerinde herhangi bir değişiklik gözlenmemiştir.¹⁸⁰

BM'nin aldığı tüm kararlara ve arabuluculuk çabalarına rağmen Yugoslavya'daki kriz her geçen gün daha büyük insanlık dramlarının yaşandığı sivil kayıpların arttığı çatışmalarla devam etmekteydi. BM Genel Sekreter'i Perez De Cuellar ve Yugoslavya krizi için atadığı özel temsilcisi ABD Dışişleri Bakanı Cyrus Vance bu gelişmeler üzerine Yugoslavya'da çatışma içerisindeki tüm tarafların, diyalog ve çözüm için çaba gösteren üçüncü ülkelerin çalışmalarının barışçıl bir çözüme ulaşmada yetersiz kaldığına ve çözüm

¹⁷⁸ Nesrin Kenar, *Yugoslavya: Yugoslavya Sorununun Ulusal ...*, s. 276.

¹⁷⁹ UN Security Council Resolution, 724(1991), 15 November 1991

¹⁸⁰ Nesrin Kenar, *Yugoslavya: Yugoslavya Sorununun Ulusal ...*, s. 277.

bulamadığına kanaat getirerek bu şartları oluşturabilmek amacıyla “Barış Gücü Operasyonları” oluşturulmasını gündeme getirmişlerdir ve Yugoslavya’da yaşanan iç savaşı bitirmek amacıyla “Barış Gücü Operasyonları” oluşturulmuştur.¹⁸¹

BMGK 15 Aralık 1995’te aldığı 724 sayılı karar ile Barış Koruma Operasyonları için hazırlanan planları ve girişimi onaylayarak bir grup askeri görevli ve polisi planı uygulamaları için Yugoslavya’ya göndermiştir.¹⁸²

BM’nin Yugoslavya’nın dağılma sürecinde ve yaşanan sıcak çatışmalarda oynadığı rolü genel olarak değerlendirmek gerekirse, Yugoslavya krizi başladığında BM öncelikle bölgesel uluslararası kurumlar olan AB ve AGİT’in krizi sonlandırmak adına taraflar arasında arabulucu rolü üstlenmesi ve çözümü sağlamasını beklemiş ancak adı geçen örgütlerin çatışmaları durdurma ve çözüme ulaşma noktasında yetersiz kalmasından sonra Yugoslavya savaşına doğrudan müdahil olmuştur. 8 Ekim 1991 tarihinde BM Genel Sekreteri Perez De Cuellar’ın ABD Dışişleri Bakanı Cyrus Vance’i Yugoslavya’ya özel temsilci olarak atamasından, Bosna-Hersek’te Müslüman Boşnaklara karşı Bosnalı Sırp larca uygulanan soykırımdan sonra daha etkin şekilde sürdürdüğü girişimler ve Bosna-Hersek’te savaşı bitiren Dayton Antlaşmasına kadar diplomatik ve barışı koruma gücü oluşturmak yoluyla aktif olan BM’nin Yugoslavya krizini sadece insani bir müdahale olarak algılaması büyük bir yanlgı olmuştur.

BM’nin barışı koruma operasyonlarına en büyük ihtiyacın olduğu yer Bosna-Hersek olmasına rağmen bu operasyonların en başarısız olduğu ve sonuç olarak BM tarafından güvenli bölge ilan edilen Srebrenitsa’da 8.000’den fazla Boşnağın soykırıma uğramasına engel olunamaması BM’nin barışı sağlama ve güvenliği oluşturma konusunda sorgulanmasına neden olmuştur.¹⁸³ Yugoslavya’nın dağılma sürecinde en büyük insanlık dramının yaşandığı Bosna-Hersek’e ilişkin BM krize dahil olduğu tarihten çatışmaların sonlandırıldığı döneme kadar geçen yaklaşık dört yıl içerisinde 100’den fazla güvenlik konseyi kararı almıştır. BM’nin bu kararları uygulama ve sivilleri koruma yetkisi olmasına rağmen Bosna-Hersek’te II. Dünya Savaşı’ndan sonra tarihin gördüğü en büyük soykırım Boşnaklar üzerinde gerçekleştirilmiştir.

¹⁸¹ “Former Yugoslavia – UNPROFOR: Background”, http://www.un.org/Depts/dpko/dpko/co_mission/unprof_b.html, (26.04.2012)

¹⁸² UN Security Council Resolution 724(1995) 15 December 1995.

¹⁸³ Lahey’deki Uluslararası Adalet Divanı 26 Şubat 2007’de Srebrenitsa’daki katliamı “soykırım” olarak kabul etti ancak devlet olarak Sırbistan’ın sorumlu tutulamayacağına karar verdi. İlgili kararın özeti için bkz; <http://www.icj-cij.org/docket/files/91/13687.pdf> (11.07.2012)

BM'nin bu etkili olmayan ve sonuç üretemeyen kararları ve yaklaşımlarını açıklamak adına Güvenlik Konseyi üyelerinin farklı yaklaşımlarından bahsetmek ve Rusya'nın Sırbistan ile olan tarihi ve kültürel ittifakının Güvenlik Konseyi'nin hareket alanını zaman zaman sınırladığı söylenebilir. Benzer şekilde BM görev gücü komutası altında Yugoslavya'ya giden askerlerin BM şartı ve emir-komutasından daha çok kendi ülkelerindeki emir-komuta zincirini izlediği ve bu durumun yaşanan çatışmalara müdahale konusunda zorluklar yaşattığı da iddia edilebilir. Nitekim Bosna-Hersek'te görev alan Fransız General Philippe Morillon Saraybosna'da emir aldığı tek patronun BM Genel Sekreteri olduğunu ancak Fransız bir görevli olarak doğrudan Fransa'daki Amiral Lanxade'ın daha üstün rolünü koruması da gerektiğini ifade etmiştir.¹⁸⁴

Yugoslavya'da yaşanan iç savaş ve çatışmalara öncelikle diplomatik çabalarla müdahil olan BM, bu diplomatik çabaların Sırp yayılcılığını engelleyememesi ve sivil kayıpların artması ile birlikte barışı koruma operasyonları adı altında Yugoslavya'ya çeşitli ülkelerin askerlerinden oluşan askeri güç ve sivil polis göndermiştir. Bölgeye gönderilen BM askerlerinin Bosna-Hersek'te yaşanan iç savaşta Sırlar tarafından esir alınması ve BM'nin güvenli bölge olarak ilan ettiği Srebrenitsa'da Sırların Boşnaklara karşı soykırım niteliğinde insanlık suçu işlemleri ile birlikte BM Yugoslavya'da yaşanan gerilimi NATO müdahalesine yeşil ışık yakarak önlemek durumunda kalmıştır.

BM'nin dünya barışından sorumlu bir uluslararası örgüt olarak Yugoslavya krizi süresince izlediği politikalar ciddi bir reforma ihtiyacı olduğunu ortaya koymuştur. Yugoslavya krizinden alınan en önemli derslerden birisi yaşanan krizlerin çatışma aşamasına geçmeden önce BM tarafından önleyici diplomasi ile krize hızlı ve etkin müdahale edecek çatışmaları önceden engelleme kabiliyetine sahip hızlı müdahale gücü oluşturması gerekliliğinin açığa çıkması olmuştur.

BM'nin Yugoslavya krizi süresince etkili ve sonuç alıcı bir politika izleyememiş olmasına Güvenlik Konseyi içerisinde barış ve güvenliğin sağlanmasından önce ulusal çıkarlarını referans alan yaklaşımların varlığı ve bir ülkenin verdiği veto oyu ile sistemin işlemez hale gelmesi etkili olmuştur.

Yugoslavya krizi ile birlikte BM'nin dünya barışını ve güvenliğini koruma ve sürdürme misyonu bağlamında tüm aksak yönlerine rağmen varlığını sürdürmesi gerekliliği ve ihtiyacı karşıladığı görülmekle birlikte bu misyonunu gerçekleştirmede

¹⁸⁴ Nesrin Kenar, *Yugoslavya: Yugoslavya Sorununun Ulusal ...*, s. 314.

engeller oluşturan ve eksik kalan fonksiyonel yapısının reforme edilmesi gerektiği görülmüştür.

2.3. Kuzey Atlantik İttifakı ve Yugoslavya Sorunu: Alan Dışı Müdahale ve Yeniden Yapılanma

BM antlaşmasının 51. Maddesinin verdiği hükümlerle bölgesel savunma örgütü olarak kurulan NATO, uluslararası barışın ve güvenliğin korunmasında ve sağlanmasında etkin rol oynama misyonunu BM antlaşmasının 51. Maddesinin yer aldığı VII. Bölümde yer alan “Barışın Tehdidi ve Bozulması ve Saldırı Eylemi Durumunda Yapılacak Hareket” başlığından almıştır.¹⁸⁵

NATO’yu kuran Kuzey Atlantik Antlaşması’nın önsözünde üye devletlerin BM antlaşmasında belirtilen ilkelere ve amaçlara bağlı kalacakları ve barış içinde yaşama arzusunu tüm ülkeler ve hükümetler arasında sağlayarak Kuzey Atlantik Bölgesi’nde barışın korunması maksadıyla çalışmalarını birleştirmeyi arzu ettikleri vurgulanırken antlaşmanın birinci maddesinde BM amaçlarına uygun olarak uluslararası anlaşmazlıkları barışçıl yollarla çözmeyi kabul ettikleri ve ayrıca kuvvet kullanma ve tehditten kaçınacakları belirtilmiştir.¹⁸⁶

NATO Antlaşmasında belirtildiği üzere uluslararası barışı koruma ve uluslararası anlaşmazlıkları çözüme bağlamında Yugoslavya krizine BM’nin temel yaklaşımları esasında taraf olmuş ve 1992 yılının Aralık ayında yapılan NATO Dışişleri Bakanları toplantısında Yugoslavya’da yaşanan çatışmalarla ilgili olarak BMGK kararlarını desteklemek üzere uygulanan yaptırımları ve önlemleri inceleyerek gerekli faaliyetleri uygulamak hususunda hazır olduğunu açıklamıştır. NATO, bu açıklamanın akabinde Batı Avrupa Birliği (BAB) ile birlikte, BM tarafından uygulanan ambargonun Adriyatik Denizindeki uygulamalarını yürütmüştür.¹⁸⁷

Yugoslavya krizine BMGK’nın aldığı kararları desteklemek ve yine BMGK sorumluluğu altında yürütmek üzere dahil olan NATO ilk olarak Adriyatik Denizi üzerinden Yugoslavya’ya uygulanan BM ambargosunu BAB ile birlikte yürüttükten sonra yine BAB Konseyi ile birlikte BM güvenlik bölgelerinin korunması için gerçekleştirilen

¹⁸⁵ Ibid. s. 345.

¹⁸⁶ North Atlantic Treaty Organization: Washington Treatment.

¹⁸⁷ Gülnur Aybet, *NATO’s Developing Role in Collective Security*, Ankara, Ministry of Foreign Affairs, Center for Strategic Research, 1999, s. 5.

hava saldırıları ve BM'nin daha sonra alabileceği kararların uygulanması için olasılık planlarının hazırlıkları, hava ve deniz operasyonları gibi BM Antlaşmasına uygun birçok tedbirin alınması ve uygulanmasında rol oynamıştır.¹⁸⁸

NATO'nun Yugoslavya krizinde en belirgin rolü Bosna-Hersek'te yaşanan iç savaş sırasında ortaya çıkmıştır. Bosna-Hersek'te yaşanan iç savaş sürecinin dışında NATO'nun temel faaliyetleri güvenliği sağlamak, ambargonun denetimini yapmak ve hava sahasını denetlemek olarak belirginleşmiştir. Ancak Bosna-Hersek'te derinleşen çatışmalar ve Sırp'ların BM tarafından güvenli bölge olarak ilan edilen Bihaç, Zepa, Srebrenitsa, ve Tuzla ile birlikte Saraybosna'da artan silahlı tehdidi ve ağır silahları bu bölgelerde konuşlandırmalarıyla birlikte 5 Şubat 1994'te Saraybosna'da gerçekleşen ve 68 sivilin ölümüne neden olan havan toplu Pazar yeri saldırısı üzerine NATO'nun ilk kez hava saldırısı gerçekleştirmiştir.¹⁸⁹

NATO tarafından gerçekleştirilen hava saldırıları Saraybosna'nın askersizleştirilmesi noktasında başarılı olurken güvenli bölgelerden olan Gorazde ve Srebrenitsa'da bu saldırılar tam başarıya ulaşmamıştır. Srebrenitsa'da BM askerlerinin Bosnalı Sırp'lar tarafından rehin alınması üzerine BM, NATO'dan Srebrenitsa'daki görevlilerin korunmasını talep etmiş ve BM'nin tespit ettiği hedeflere NATO saldırıları gerçekleştirilmiştir ancak bu saldırılar Srebrenitsa'nın Bosnalı Sırp'lardan arındırılmasını sağlamadığı gibi Boşnakların daha sonra Uluslararası Ceza Mahkemesi (UCM) tarafından soykırım olarak tanınacak olan katliama maruz kalmasına neden olmuştur.¹⁹⁰

NATO'nun Yugoslavya krizindeki rolü çatışmaların önlenmesi ve uluslararası barışın sürdürülmesi konularının dışında çatışmalar sona erdiğinde Dayton Antlaşması'nın imzalanması ve Bosna-Hersek Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonra da devam etmiştir. Uygulama Gücü (IFOR) bünyesinde NATO bölgede kalıcı ve sağlam bir barışın sağlanması adına tarihinde ilk kez sahası dışındaki bir harekatta kara kuvvetlerini kullanmış ve IFOR'a önderlik ederek Avrupa Güvenliği'nin gelecekteki uygulamaları ve NATO'nun bu noktada üstleneceği role ilişkin yeni bir açılım gerçekleştirmiştir. NATO 30 ülkeden 60.000 personele sahip çok uluslu bir güç oluşturarak "Barış İçin Ortaklık"

¹⁸⁸ İbid. s. 318.

¹⁸⁹ Nesrin Kenar, *Yugoslavya: Yugoslavya Sorununun Ulusal ...*, s. 360.

¹⁹⁰ http://www.icty.org/x/cases/krstic/acjug/en/040419_Krsti_summary_en.pdf (05.05.2012)

kavramının önemini ortaya çıkarırken NATO'nun üye olmayan ülkelerle diyalog ve iş birliği adımlarını kolaylaştırmıştır.¹⁹¹

NATO'nun Yugoslavya krizine yönelik müdahalelerini genel olarak değerlendirmek gerekirse, Soğuk Savaş döneminde Varşova Paktı ve Sovyet tehdidi karşısında bölgesel bir savunma örgütü olarak kurulan NATO'nun Yugoslavya'nın dağılma süreciyle birlikte kendi rolünün ve öneminin sorgulanma aşamasında Yugoslavya krizine dönük ortak bir komutanlıkla hızlı ve etkin bir şekilde harekete geçip müdahale edebilmesi ve NATO dışında böyle bir yapının yokluğunun farkedilmesi, NATO açısından kendini yenileyen ve önemini hissettiren bir durum oluşturmuştur. BM'nin amaç ve ilkeleri kapsamında hareket etme hedefiyle BM ile özel bir ilişkisi bulunan NATO ittifakı, Yugoslavya krizinde gerçekleştirdiği başarılı hava saldırıları ile BM'nin de meşruiyetine sahip bir örgüt olarak Avrupa güvenliği açısından önemli bir konumda olduğunu hissettirmiştir. Normal koşullar altında alanı dışında kalan Yugoslavya krizine BM şemsiyesinin sağladığı meşruiyet ve yetkilendirme ile dahil olan NATO uluslararası ilişkilerin büyük değişime sahne olduğu ve etnik çatışmalar ile sınır sorunlarının baş gösterdiği dünya konjonktüründe sadece kendi alanında değil, gerçekleştireceği yeni diyalog ve genişleme hareketleri ile küresel anlamda bir rol üstlenebileceğinin işaretlerini göstermiştir.

Yugoslavya krizinde gerçekleştirilen barışı koruma operasyonlarında BM'nin zaman zaman karar almada gecikmesi ve bu kararları uygulama noktasında askeri güç kullanımı gerektiğinde yetersiz kalarak kolektif bir askeri yapıya ihtiyaç duyması, soruna dahil olan ülkelerin çıkar çatışması neticesinde askeri güç kullanımında çekimser tavrı NATO'nun krizde doğrudan aktif bir rol üstlenmesine zemin hazırlamıştır.

3. İç Savaş-Dağılma Sonrası Eski Yugoslavya Cumhuriyetlerinin Yeniden İnşası ve Avrupa Birliği

Soğuk Savaşın bitişi ile birlikte AB de diğer tüm aktörler gibi uluslararası sistemin yapısı ve işleyişinde yaşanan değişikliklerden siyasal, ekonomik, güvenlik ve kültürel olarak etkilendi. SSCB'nin dağılması ve Berlin Duvarının yıkılarak iki Almanya'nın birleşmesi Avrupa Kıtasında ve doğal olarak II. Dünya Savaşından itibaren kıtanın parlayan yıldızı ve yükselen gücü olan AB'de de bir takım politika değişikliklerine gidilmesine yol açtı. Önceleri durumu bir zafer olarak nitelendiren ve tüm Avrupa kıtasının

¹⁹¹ Javier Solana, "NATO'nun Bosna'daki Rolü: İttifak'a Yeni Bir Yol", *NATO Dergisi*, 1996, No.1, s. 3.

AB değerleri ve politikaları ile uyumlu hale geleceğini düşünenler Yugoslavya'nın yaşadığı iç savaş ve kanlı dağılma süreciyle birlikte bu düşüncesini sorgulamak zorunda kalmıştı.

Uluslararası sistemde köklü bir değişime yol açan Soğuk Savaşın bitişi esnasında AT ülkeleri parasal birliğe geçiş yaptıkları, dış politika ve güvenlik, adalet ve içişleri alanlarında da ortak politikaları kapsayacak bir siyasi birliğe geçiş zemin hazırladıkları Maastricht sürecini yaşıyorlardı. Bu süreçle birlikte ekonomik anlamda güçlü bir bölgesel bütünleşme projesi olan AT, ortak dış ve güvenlik politikası ile adalet ve içişleri alanlarında işbirliğiyle birlikte siyasal bir hüviyet kazanarak Avrupa Birliği'ni oluşturmuştu. Maastricht anlaşmasıyla birlikte ekonomik ve parasal birlikten siyasi birliğe geçişin kurumsallaşacağı ve içselleştirileceği derinleşme sürecine girmesi beklenen Avrupa Birliği hemen yanı başında patlak veren Yugoslavya Krizi ile birlikte bu yeni kurumsallaşma sürecini sahada uygulama, sınama fırsatını bulmuş ve buna mecbur kalmıştı.

3.1. Eski Yugoslavya Cumhuriyetlerini Yeniden İnşa Süreçlerinde Avrupa Birliği'nin Hedefleri

Yugoslavya'nın dağılma sürecine girmesi ile birlikte AB'nin üyelerine komşu olan ve Avrupa kıtasını tehdit eden bu krizle ilgilenmemesi mümkün değildi. AB'nin 1990'ların başında patlak veren Yugoslavya krizine yönelik politikaları diplomatik çabaların ötesine geçememiş ve AB Ortak Dış ve Güvenlik Politikasını uygulama alanı bulduğu bu ilk olayda başarısızlığa uğramıştır. Bu başarısızlığın akabinde ABD'nin inisiyatifi ile Yugoslavya krizi ancak 1995 yılında Dayton Barış Anlaşması¹⁹² ile çatışmasız bir hale getirilebilmiş ve AB bu süreçten sonra özellikle 2000'li yıllara gelindiğinde Yugoslavya'dan bağımsızlığını ilan eden cumhuriyetlerin yeniden inşasında rol almaya çalışmıştır.¹⁹³ AB'nin Eski Yugoslavya Cumhuriyetlerinin yeniden inşasında etkili olma çabası elbette belirli çıkar ve stratejik hedefleri de bünyesinde barındırmaktadır. Avrupa kıtasının güvenliğinin Yugoslavya'da yaşanan iç savaş süreci ile ciddi anlamda tehdit altına girmesi, AB'yi Dayton Barış Anlaşması'ndan günümüze kadar olası çatışmaları önleme ve dolayısıyla kendi güvenliğini sağlama anlamında bölgeye yoğunlaştırmıştır.

¹⁹² Bosna-Hersek'te Hırvat-Sırp-Boşnak gruplar arasında yaşanan savaşı sonlandıran anlaşmadır. Anlaşma metni için bkz; http://www.ohr.int/dpa/default.asp?content_id=379 (22.09.2012)

¹⁹³ Mustafa Türkeş, Göksu Gökkoç, The European Union's Strategy towards the Western Balkans: Exclusion or Integration?, *East European Politics and Societies*, 20/4, 2006, ss. 659-690

Balkan coğrafyasında çıkan çatışma ve oluşan istikrarsızlık süreçlerinin Avrupa kıtasına yansımaları mülteci sorunu, insan, silah ve uyuşturucu kaçakçılığı ve organize suç örgütü faaliyetlerinin AB üyesi ülkelere sıçraması şeklinde olmuştur. Eski Yugoslavya'daki istikrarsız ortam ve çatışmalardan kaçmak zorunda kalan mültecilerin AB ülkelerine sığınmalarının yarattığı sosyal ve ekonomik sıkıntılar AB üyesi ülkelerde ırkçılığın da artmasına neden oluyordu. Bosna'daki iç savaş devam ederken 1994 yılında Eski Yugoslavya'dan AB ülkelerine çok sayıda insan göç etmişti.¹⁹⁴

Eski Yugoslavya Cumhuriyetlerinin ekonomilerinin kötüye gitmesi ise kaçakçılık, işsizlik ve gümrüklerin denetimsiz hale gelmesini beraberinde getirirken, bu durum bu ülkelere AB ülkelerine uyuşturucu ve insan ticaretini kolaylaştırmıştır. Öyle ki AB ülkelerinde yakalanan uyuşturucunun yarıya yakını bu ülkeler üzerinden AB sınırlarına sokulmuştur.¹⁹⁵ Benzer şekilde Eski Yugoslavya Cumhuriyetleri Doğu Avrupa ve Güney Amerika'dan yapılan silah kaçakçılığı konusunda geçiş bölgesi olmuşken diğer taraftan AB ülkelerine giren göçmenlerin çoğu yine bu ülkeler üzerinden geçmiştir.¹⁹⁶ Söz konusu sorunlar AB'nin dağılan Yugoslavya'dan bağımsızlığını kazanan yeni ülkelerin demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan hakları, sınır güvenliği gibi konularda yeniden yapılandırılması konusunda etkili davranmasına neden olmuştur.

AB'nin Batı Balkanlar olarak da adlandırılan Eski Yugoslavya Cumhuriyetlerinin bulunduğu Güneydoğu Avrupa bölgesinin inşası sürecinde ekonomik anlamda bazı hedefleri de mevcuttur. Bölge AB ülkeleri için potansiyel bir pazar ve yatırım alanı olmakla birlikte bölgede bu doğrultuda oluşturulacak istikrarlı ve güvenli ortam AB ve üyesi ülkelerin Karadeniz ve Ortadoğu ülkelerine uzanan bir ticaret ve işbirliği havzası oluşturmasına imkan tanıyacaktır. Oluşacak bu istikrarlı ortamın sağlayacağı işbirliği ve ticaret imkanları küresel aktör olma sorunsalını da çözmesi açısından AB'ye yardımcı olacaktır.

1990'ların başında temelleri atılan ve Yugoslavya Krizi ile başarısızlıkla sonuçlanan Ortak Dış ve Güvenlik Politikası yaklaşımının Eski Yugoslavya

¹⁹⁴ Williams M. Allan, *The Balkans: A European Challenge, Reconstructing The Balkans*, Derek Hall and Darrick Danta (ed.), New York, John Wiley and Sons, 1996, ss. 211-226

¹⁹⁵ Chris Patten, EU Strategy in the Balkans, *The International Crisis Group, Brussels*, 10 July 2001, <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=SPEECH/01/338&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en> (15.07.2012)

¹⁹⁶ Misha Glenny, Migration Policies of Western European Governments and the Fight Against Organised Crime in South East Europe, *Journal of Southeast European and Black Sea Studies*, 4/2, 2004, s. 250.

Cumhuriyetlerinin inşası sürecinde etkin şekilde kullanılması hem bölgesel hem de uluslararası anlamda aktör olma konumunu güçlendirecektir. Başka bir deyişle AB'nin gerçek anlamda küresel bir aktör olup olmadığı Eski Yugoslavya Cumhuriyetlerinin yeniden inşası sürecinde üstleneceği rollerin başarıya ulaşip ulaşamaması ile doğrudan bağlantılı olacaktır.¹⁹⁷ AB Güvenlik ve Dış Politika Yüksek Temsilcisi Javier Solano'nun "*Balkanlar geçmişte olduğu gibi gelecekte de AB Ortak Dış ve Güvenlik Politikası için bir test olmaya devam edecektir*" sözleri bu durumu açık bir şekilde ifade etmektedir.¹⁹⁸ Eski Yugoslavya Cumhuriyetlerinin yeniden inşa sürecinde etkin rol almanın AB açısından bir başka önemi ise özellikle Yugoslavya Krizinde ortaya çıkan, AB'nin ABD olmaksızın krize çözüm üretemeyen imajını ortadan kaldırmak olacaktır.¹⁹⁹

3.2. Avrupa Birliği'nin Batı Balkanları İnşa Sürecinde Kullandığı Araçlar

Yugoslavya Krizi yaşandığı sırada öngörüsüzlüğün neden olduğu hazırlıksız yakalanma ile birlikte AB, krize yönelik diplomatik ve siyasi anlamdaki tüm girişimlerine rağmen başarısızlığa uğramış ve ancak ABD'nin inisiyatif alması sonucunda Yugoslavya'da yaşanan çatışmalar durdurulabilmiştir. AB'nin bu başarısızlığı Yugoslavya krizi ve Yugoslavya'nın dağılma sürecine olan ilgisini azaltmadığı gibi AB, özellikle Yugoslavya'nın dağılması ve Kosova krizinden sonra Eski Yugoslavya Cumhuriyetlerinin yeniden yapılandırılmasında birincil aktör olmuş ve her yeni aşamada edindiği tecrübelerle birlikte daha etkili politikalar izlemeye başlamıştır. Yugoslavya'nın tarihsel arka planına baktığımızda, bu devletin yapaylığıyla birlikte içerisinde yaşayan Güney Slav halklarının her zaman bir dış tehdit veya düzen kuruculuğuyla bir arada yaşama iradesi gösterdiği açıkça görülmektedir. Soğuk Savaş sırasında her ne kadar bağlantısız bir politika izlemiş olsa da Yugoslavya'nın uluslararası sistemin getirdiği koşulların bir ürünü olduğu Soğuk Savaşın bitişi ile birlikte sistemde yaşanan kırılmalarla bir iç savaşa sürüklenmesiyle açığa çıkmıştır. Büyük yıkım ve acılara sahne olan dağılma sürecinden sonra Eski Yugoslavya halkları ve bu halkların yeni devletlerinin sistemin değişen koşullarına uyum sağlaması için gereken yeni bir inşa süreci için daha önce Osmanlı İmparatorluğu, Avusturya-

¹⁹⁷ Emilian Kavalski The Western Balkans and EU; the probable membership, *South East European Review*, 1/2, 2003, s. 199.

¹⁹⁸ Javier Solano, The Development of a Common Foreign and Security Policy and the Role of High Representative; lecture given at the Institute of European Affairs, Dublin, 30 March 2000, http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/discours/30.03.dublin.iea.doc.html (17.07.2012)

¹⁹⁹ M. Abramovitz, H. Hurlburt, Can EU Hack The Balkans?, *Foreign Affairs*, September/October 2002, vol. 81, No. 5, s. 4.

Macaristan İmparatorluğu ve SSCB'nin üstlendiği büyük güç rolünü bu kez AB üstlenmiştir. Eski Yugoslavya Cumhuriyetleri uluslararası sistemde yaşanan güç boşluğu neticesinde ortaya çıkan bir alt bölge olarak Balkanlarda güvenlik ikilemi ile karşı karşıya kalmışlar ve bu süreç ancak yine bir dış müdahale ile ABD tarafından sonlandırılmıştır. Ancak yeniden yapılanmanın maliyeti ve koordinasyonu bir bölgesel güç olarak AB'ye bırakılmıştır. ABD Dışişleri Bakanlığındaki Balkan Özel Dairesinin kapatılması ve ABD'nin önemli bir bölgesel aktör olarak sürekli AB'yi gündeme getiriyor olması bunun göstergesi olmuştur.²⁰⁰

3.2.1 İlk Adım: Royaumont Süreci ve Bölgesel Yaklaşım

AB'nin 1990'lı yılların başından Kosova krizinin yaşandığı 1999 yılına ve Kosova krizinde izlediği tutuma bakıldığında birlik ruhundan ve birlikte hareket etmekten uzak olduğu ve ekonomik gücünü siyasi bir güç olarak pekiştiremediği görülmektedir. Yugoslavya'da yaşanan kriz kontrol edilemez bir boyuta geldiğinde ve yine Kosova krizi patlak verdiğinde bu sorunlara dönük AB perspektifinin etkisizliği görülmüş ve sorunlar AB inisiyatifinden hızla çıkarak BM ve NATO'ya taşınmıştır.²⁰¹

1995 yılında ABD liderliğinde oluşturulan Dayton Barış Anlaşması ile birlikte Eski Yugoslavya'da yaşanan iç savaş durdurulabilmiş ve bu süreçten sonra da AB etkili olmaya çalışsa da anlaşmanın uygulanma aşamasında da ABD ön planda olmuştur. Yugoslavya Krizinin başlangıcında çözüm üretecek diplomatik çabalar noktasında başarısız olan AB, çatışmaların sona erdirilmesinde başat aktör rolünün ABD tarafından sürdürülmesine engel olamazken, çatışmaların sona ermesiyle birlikte Eski Yugoslavya Cumhuriyetlerine yönelik ilk kapsamlı girişimini Royaumont Süreci ile gerçekleştirdi. 12 Aralık 1995 tarihinde AB Dönem Başkanlığını elinde bulunduran Fransa'nın önerisiyle AB, ABD, Rusya ve Güneydoğu Avrupa ülkeleri tarafından Güneydoğu Avrupa'da istikrar ve iyi komşuluk ilişkileri oluşturmak ve Dayton Barış Anlaşması'nın uygulanmasını desteklemek amacıyla Royaumont Süreci başlatıldı.²⁰²

²⁰⁰ Ana E. Juncos, EU's post-conflict intervention in BiH: (re) integrating the Balkans and (re) inventing The EU, Southeast European Politics, Vol. 4, No. 2, November 2005, p. 88 – 89.
<http://www.seep.ceu.hu/archives/issue62/juncos.pdf> (17.07.2012)

²⁰¹ Robert Dover, The EU and Bosnian Civil War 1992-95: the Capabilities – Expectations Gap at the heart of the EU Foreign Policy, European Security, Vol. 14, No. 3, September 2005, p. 299-304

²⁰² Royaumont Süreci için bkz. <http://www.hri.org/MFA/thesis/autumn98/royaumont.html> (19.07.2012)

Royaumont Süreci AB'nin tek başına aldığı bir inisiyatif olmamakla birlikte öncülüğünü yaptığı bir girişimdir. Söz konusu sürecin amacı; barış ve demokrasi gibi ortak değerleri temel alan konseptte sivil toplum, kültür ve insan hakları konularında bölgesel projeler gerçekleştirilerek farklı etnik, dini ve kültürel değerlere sahip gruplar arasında iletişim kanalları açmak, Güneydoğu Avrupa ülkelerinin vatandaşları ile AB vatandaşları arasında yakınlaşma sağlamaktır.²⁰³ Bu temel konsept çerçevesinde sürecin eylem planı şu şekilde tanımlanmıştır;

- Süreç içerisinde olan ülkeler arasındaki ilişkilerin normalleştirilmesi ve bu anlamda iyi komşuluk antlaşmalarının imzalanması,
- Sürece dahil olan bölge ülkeleri arasında karşılıklı saygı ve hoşgörüyü teşvik edecek projelerin oluşturulması ve serbest dolaşım ile ifade hürriyetinin gerçekleştirilmesi,
- Bölgenin inşasında bir araç olarak sivil toplumun bölgedeki sorunların çözümü ve bölge ülkelerinin işbirliği konusundaki öneminin etnik, kültürel, dinsel ve bilimsel alanda işbirliğine teşvik edilmesidir.²⁰⁴

Bu hedefler doğrultusunda Şubat 1998'de İstanbul'da ve Temmuz 1998'de Selanik'te konferanslar gerçekleştirilirken bu konferanslarda Royaumont süreci çerçevesinde eğitim, medya, iletişim ve katılım konuları üzerinde çalışıldı. Çalışılan konular üzerinde gerçekleştirilecek projeleri yürütmesi için Selanik'teki toplantıda bir Sivil Toplum Örgütü Forumu kurularak, koordinasyon komitesi oluşturuldu ve tüm bu faaliyetler Avrupa Komisyonu'nun finansmanı ile yürütüldü. Tüm bu girişim ve faaliyetlere rağmen Royaumont süreci Batı Balkan ülkelerinin yeniden inşası noktasında çok etkili olmadı; çünkü sürecin içinde barındırdığı ve AB ülkeleri ile Batı Balkan ülkeleri arasındaki hukuki ilişki zeminini oluşturacak mekanizmalar yoktu. Süreci etkinleştirmek için Kasım 1998'de Royaumont süreci koordinatörünün görevleri ve çalışma esaslarını belirlemek ve daha sonra süreci Ortak Dış ve Güvenlik Politikası alanına dahil etmek gibi girişimler yapılsa da AB'nin Batı Balkan ülkeleri üzerindeki etkisi

²⁰³ Hans-Georg Ehrhart, Prevention and Regional Security: The Royaumont Process and the Stabilization of South East Europe, p. 330 -332. <http://core-hamburg.de/documents/yearbook/english/98/Ehrhart.pdf> (19.07.2012)

²⁰⁴ The Stability Pact and Lesson from a Decade of Regional Initiatives, http://www.esiweb.org/pdf/esi_document_id_1.pdf (19.07.2012)

açısından belirgin değişiklikler olmadı ve Royaumont Süreci yürürlükten kaldırılarak Güneydoğu İstikrar Pakti'nin çalışma grubuna dahil edildi.²⁰⁵

AB Royaumont süreci başlatıldıktan bir yıl sonra, 1996 yılında Güneydoğu Avrupa ülkeleri olarak tanımladığı Arnavutluk, Bosna Hersek, Hırvatistan, Makedonya ve Yugoslavya Federal Cumhuriyeti'nden oluşan beş Batı Balkan ülkesine “Bölgesel Yaklaşım” adı altında yeni bir politika geliştirmiştir. Bu politikanın geliştirilmesindeki temel neden Royaumont sürecinin Batı Balkan ülkelerinin yeniden yapılandırılmasında etkili olamamasıdır. Şubat 1996'da Avrupa Komisyonu'nun önerisi ile AB Konseyince kabul edilen Bölgesel Yaklaşım politikası, Batı Balkan ülkeleri arasında ekonomik ve siyasi ilişkilerin güçlendirilmesini öngören iki ayağa sahiptir. Bölgesel Yaklaşım Politikasını Royaumont sürecinden ayıran en önemli fark, ilişkilerin güçlendirilmesi için uygulanması gereken şartları uygulamayan ve ağırdan alan ülkelere yönelik verilecek olan ticari ayrıcalıkların askıya alınması, yardımların durdurulması ve uygulamaların ertelenmesi gibi yaptırımlar içeren bir “havuç-sopa” mekanizmasına sahip olmasıdır.²⁰⁶

3.2.2 Bölgesel Yaklaşım Politikası'nın Anahtarı: Şarta Bağlılık Stratejisi

AB Konseyi, Batı Balkan ülkelere uygulanabilecek sonuç getirici bir strateji ortaya koymak bağlamında daha önce Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin yapılandırılma sürecinde uyguladığı “Şarta Bağlılık” ilkesini Nisan 1997'de kabul etmiştir. Böylece Bölgesel Yaklaşım çerçevesinde gerekli esneklik göz önünde bulundurularak, AB'nin belirlediği siyasi ve ekonomik koşullara ulaşılması için ticari ilişkilerin, mali yardımların ve ekonomik işbirliğinin sağlanması şartlarına bağlanmıştır. “Şarta Bağlılık” uygulamasının bir ortaklık anlaşması çerçevesinde AB'ye dahil olmayan tüm Batı Balkan ülkelere (Arnavutluk, Hırvatistan, Bosna-Hersek, Sırbistan-Karadağ, Makedonya) yönelik geliştirilmesi kararlaştırıldı. Bütün koşulların tüm ülkelere uygulanacağı ancak ilişki düzeylerindeki farklılıkların da göz önünde bulundurulacağı “Şarta Bağlılık” stratejisinin

²⁰⁵ Elif Uçkan Dağdemir, Batı Balkan Ülkeleri ile Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Tam Üyelik Olasılıkları Üzerine Bir Değerlendirme, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 59/1, s.92, http://www.politics.ankara.edu.tr/dergi/pdf/59/1/Dagdemir_Elif_Uckan.pdf (19.07.2012)

²⁰⁶ Özge Onursal, Regional Cooperation as Political Conditionality: The Case of the Western Balkans, *Ortadoğu ve Balkan İncelemeleri Vakfı*, İstanbul, OBİV Yayınları, 2005, s. 167-169.

gerekliliklerinin denetlenmesi ise BM ve AGİT gibi kurumların vereceği raporlarla denetlenecekti.²⁰⁷

AB'nin "Bölgesel Yaklaşım" stratejisinin merkezine "Şarta Bağlılık" ilkesini yerleştirmesi daha önce Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinde olduğu gibi kısa vadede Batı Balkan ülkelerini de Avrupa standartlarına uygun şekilde dönüşüm ve inşaya tabi tutma amacını taşıyordu. "Şarta Bağlılık" ilkesi AB ile Batı Balkan ülkeleri arasında uygulamaya konulduğu günden bu zamana kadar AB'nin bu ülkelerle geliştirdiği ilişkilerin temelini oluşturdu. Batı Balkan ülkelerinin ekonomik, siyasi ve sosyal dönüşümlerini hızlandırmak ve teşvik etmek isteyen AB, havuç-sopa mantığına benzeyen "Şarta Bağlılık" ilkesi çerçevesinde bu ülkeleri kendisine entegre etmeyi hedeflemiştir.²⁰⁸

Batı Balkan ülkeleri Şarta Bağlılık yaklaşımıyla birlikte gerçekleştirdikleri reformlara karşılık olarak mali, ticari kolaylıklar, ekonomik işbirliği fırsatları ve fon alabiliyordu. Yaşanan aksaklıklar ve AB'nin öne sürdüğü şartlarla reform önerilerini yerine getirmeyen ülkelerle ilişkiler ya duraklatılıyor ya da sağlanan ödül niteliğindeki imkanlar azaltılmak suretiyle bir bakıma reform yapmayan ve AB'nin öne sürdüğü yeniden yapılanma şartlarını uygulamayan ülkeler cezalandırılıyordu. İleri sürülen şartların yerine getirilmesi Batı Balkan ülkelerinin AB entegrasyon süreçlerini hızlandırırken diğer yandan daha fazla AB fonu almasına imkan tanımıştır.²⁰⁹

AB Royoumont sürecinden çıkardığı dersler doğrultusunda Batı Balkan ülkelerine yönelik daha etkin ve sonuç alıcı bir mekanizma olarak Bölgesel Yaklaşım'ı geliştirmiştir. Bölgesel Yaklaşım politikasının akamete uğradığı nokta ise 1999 yılında patlak veren Kosova krizidir. Kosova Krizi ile birlikte Bölgesel Yaklaşım'ın getirdiği tüm öneri ve yenilikler adeta yok hükmüne düşmüştür. Zira öngörülen istikrar ortamı ve iyi komşuluk ilişkileri bir kere daha sıcak çatışmalarla birlikte bozulmuştur. AB'nin Royoumont süreci ile başlayıp Bölgesel Yaklaşım ile devam eden Batı Balkan ülkelerini insan hakları, demokrasi ve hukukun üstünlüğü gibi normatif alanlarda inşa etme sürecinin Kosova Krizi ile çıkmaza uğraması ve AB'nin başlayan çatışmaları engelleyecek mekanizmalara sahip

²⁰⁷ EU Bulletin 4-1997, "Council conclusion on the principle of conditionality governing the development of the EU's relations with certain countries of South East Europe", [http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52000PC0281\(01\):EN:HTML](http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52000PC0281(01):EN:HTML) (19.07.2012)

²⁰⁸ Dimitar Bechev, Carrot&Sticks Norm: The EU and Regional Cooperation in South East Europe, Journal of Southeast Europe and the Balkans, Vol. 8, N. 1, April 2006, p. 30-31.

²⁰⁹ Dimitar Bechev, EU Conditionality in South East Europe: Bringing Commitment to the Process, Working Paper, SEE Studies Programme European Studies Centre, Oxford, 2003, p. 4-5.

olmayışı, Batı Balkan ülkelerine yönelik politikasını yeniden gözden geçirmesi gerekliliğini doğurmuştur. Royaumont sürecinin daha genişletilen ve yenilenen şekli olan Bölgesel Yaklaşım politikasının Kosova Krizi ile akamete uğramasının dışında bölgesel işbirliğini güçlendirecek yeni öneriler geliştirememesi ve ayrıca politikaya verilecek mali desteğin sınırlı olması gibi zayıf yanları da mevcuttu. Ancak Bölgesel Yaklaşım politikasının amacına ulaşamamasında en önemli neden politikanın ilgili ülkeleri amaca yönlendirecek güçlü teşvik unsurlarına sahip olmayıştı.²¹⁰

3.3. Batı Balkan Ülkelerinin Avrupa Birliği Üyelik Perspektifi: İstikrar ve Ortaklık Süreci/İstikrar ve Ortaklık Anlaşmaları

Bölgesel Yaklaşım, Şarta Bağlılık ilkesi ile birlikte Batı Balkan ülkelerinde etkili olmakla birlikte belirli sınırları aşamamıştır. AB Şarta Bağlılık ilkesini uygularken, Orta ve Doğu Avrupa ülkelerindeki gibi hızlı bir yeniden yapılanmayı hedeflemişti; ancak Batı Balkan ülkeleri, Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri gibi normatif anlamda yapılandırmaya ihtiyaç duymakla birlikte büyük bir iç savaştan çıktıkları için sosyal, iktisadi ve siyasi anlamda adeta bir enkaz devralmıştı. Bu aşamada Batı Balkan ülkeleri diğer Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri gibi kısa vadede demokrasi, insan hakları, hukukun üstünlüğü, sınır güvenliği, şeffaflık, medya ve ifade hürriyeti gibi konularda reformları gerçekleştirememiştir. Norm bazında yaşanacak yeniden inşanın yanında bir de iç savaşın bıraktığı enkazın inşası için ciddi bir motivasyon ve maddi desteğe ihtiyaç duyan Batı Balkan ülkelerine Bölgesel Yaklaşım çerçevesinde ve Şarta Bağlılık ilkesi etrafında sunulmayan en önemli havuç AB'ye tam üyelik perspektifiydi. Bunun dışında Bölgesel Yaklaşım Batı Balkan ülkeleriyle AB arasında yasal bir ilişki zemini de kuramamıştı. Bu eksiklerle birlikte 1999'da başlayan Kosova Savaşı, AB'nin Batı Balkan politikasını yeniden gözden geçirmesi ve bu ülkelere tam üyelik perspektifi de sağlayacak daha kapsamlı ve uzun erimli bir Batı Balkan politikası geliştirmesini sağlamıştır.

Kosova'da başlayan çatışmalarla birlikte Avrupa kıtasının güvenliğinin yeniden tehdit altına girmesi, Batı Balkan ülkelerine yönelik yapılan girişimlere rağmen bölgede istikrarsız ortamın devam etmesi ve Dayton Barış Anlaşması sonrası yapılan AB girişimlerinin etkisizliği yeni bir stratejinin gerekliliğine işaret ediyordu. Avrupa Politikaları Çalışmaları Merkezi (Center for European Policy Studies-CEPS) tarafından

²¹⁰ Elif Uçkan Dağdemir, Batı Balkan Ülkeleri ile Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne..., s. 93.

“Savaş Sonrası Güneydoğu Avrupa” başlıklı çalışmanın yayınlanması ve AB çevrelerinde kabul görmesi ile birlikte AB’nin Batı Balkan ülkelerine yönelik yapacağı yeni stratejik hamlenin zemini oluştu.²¹¹ Yayınlanan CEPS planına göre Batı Balkan ülkelerinin uzun vadeye yayılan ve kapsamlı bir inşayı öngören AB’ye tam entegrasyon sürecinin bir başka adı olan “İstikrar ve Ortaklık Süreci” (Stabilisation and Association Process-SAP) oluşturulmuştu.²¹²

3.3.1 İstikrar ve Ortaklık Süreci - SAP

İstikrar ve Ortaklık sürecinin 1999’da başlatılması ile birlikte AB ile Batı Balkan ülkeleri ilişkilerinde AB’nin ekonomik ve siyasal araçların dışında kalan tüm sosyal ve normatif unsurlarını da kullandığı yeni bir dönem başlamıştır. Avrupa Komisyonu Mayıs 1999’da yayınladığı bildiriye, Batı Balkan ülkelerinin reform sürecini desteklemek ve AB ile bu ülkeleri yakınlaştırmak amacıyla “İstikrar ve Ortaklık Süreci” uygulamaya konulmasını tavsiye etmiş ve bu tavsiye üzerine Genel İşler Konseyi Haziran 1999’da yapılan toplantıda İstikrar ve Ortaklık sürecini kabul etmiştir.²¹³

AB’nin Yugoslavya Sorunu’nun bitişiyle birlikte Batı Balkan ülkelerini kendi değerleri çerçevesinde yeniden yapılandırma, bu bölgeyi kendisiyle bütünleştirerek tam entegrasyonu gerçekleştirme ve Balkanlarda yaşanan sorunlara nihai çözüm bulma hedefi ilk kez İstikrar ve Ortaklık Süreciyle birlikte bu kadar açıkça ortaya konulmuştur. Daha öncede belirtildiği gibi AB için bir bölgesel alt sistem olan Balkanlarda yaşanan sorunların çözülmesi ve bölgenin istikrarlı bir hale getirilmesi çeşitli fırsatları içinde barındırmakla birlikte AB’nin bölgesel ve küresel anlamda aktör olma sorunsalı açısından bir sınav niteliğindedir. Yugoslavya’da başlayan krize başından itibaren dahil olmak isteyen ancak her yeni evrede başarısızlıkla karşılaşan AB, İstikrar ve Ortaklık Süreci ile birlikte daha önce Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinde uyguladığı modeli Batı Balkan ülkelerinde uygulama kararı almıştır. AB, tıpkı kendi tarihsel serüveninde olduğu gibi Batı Balkan ülkeleri içerisindeki Avrupa değerlerini benimseyen gruplar aracılığıyla ortak çıkar

²¹¹ Michael Emerson, Daniel Gros, The CEPS Plan for the Balkans, Centre for European Policy Studies, 1999, p. 11 – 15. <http://www.ceps.be/book/ceps-plan-balkans> (19.07.2012)

²¹² *The CEPS Plan for the Balkans...*, s. 16-19.

²¹³ AB Resmi Gazetesi, Genel İşler Konseyinin 1999 tarihli 2192 sayılı toplantısında alınan kararlar.

unsurunu ön plana çıkarmak ve bunu bütün Batı Balkanlara yayarak “Elitlerin Güvenlik Toplumunu” oluşturmak istemiştir.²¹⁴

İstikrar ve Ortaklık Sürecini önemli hale getiren unsurlardan biri ortaya koyduğu yükümlülüklerin her ülkenin durumunu ayrı ayrı ele alarak düzenlemiş olmasıdır. Kısa vadeli çözümlerden ziyade bölge ülkelerinin AB değerleri çerçevesinde yeniden inşasını kalıcı kılacak olan ve uzun vadeye yayılan İstikrar ve Ortaklık süreci, Batı Balkan ülkelerinde yeni politikaların geliştirilmesini, yeni kurumların inşasını ve yeni yasaların çıkarılmasını gerektirecektir. İstikrar ve Ortaklık sürecinin getirdiği yenilik ve önem atfedilen bir özelliği ise AB ile Batı Balkan ülkeleri arasında ikili ve Batı Balkan ülkelerinin kendi aralarında bölgesel bir işbirliğini öngörecektir. Royaumont Süreci, Bölgesel Yaklaşım gibi denenmiş stratejilerden edinilen tecrübelerle birlikte AB, Batı Balkan ülkelerine dönük olarak hem kapsamlı hem de sonuç alıcı bir süreç olarak İstikrar ve Ortaklık stratejisini ortaya koymuştur. AB böylelikle Batı Balkan ülkelerini hem kendi koşulları içerisinde ele alan hem de birbirleri ile ilişkilerini düzenleyen bir yaklaşımla birlikte İstikrar ve Ortaklık Sürecinin sonunda ülkelerle anlaşmalar (İstikrar ve Ortaklık Anlaşmaları – Stabilisation and Association Agreements – SAA) imzalayarak hukuki bir zemin de oluşturabilmiştir.²¹⁵

3.3.2 İstikrar ve Ortaklık Anlaşmaları - SAA

İstikrar ve Ortaklık Sürecini AB'nin Batı Balkan ülkelerine yönelik politikaları içerisinde en farklı kılan niteliği, koşullar yerine getirildiğinde AB ile Batı Balkan ülkeleri arasında imzalanan İstikrar ve Ortaklık Anlaşmaları'na sahip olmasıdır. AB tarafından Batı Balkan ülkelerine hak ve yükümlülükler getiren bu anlaşmaların genel kapsamı şu şekildedir:

- AB mevzuatının Batı Balkan ülkelerinde aşamalı bir şekilde uygulanması,
- AB ticaret bölgesinin aşamalı bir şekilde oluşturulması,
- Adalet, içişleri, yasadışı göç, ulaşım, enerji ve sınırların kontrolü gibi alanlarda AB ile Batı Balkan ülkeleri arasında işbirliğinin oluşturulması,

²¹⁴ Emilian R. Kavalski, Consensual Hegemony and the West European Promotion Order, *Avrupa Çalışmaları Dergisi*, Cilt 4, No 1, Ankara, 2004. s. 84-87.

²¹⁵ Marie-Janine Calic, EU Policies Towards the Balkans: Fostering Ownership of Reforms, *The International Spectator*, Vol. XXVIII, No. 3, 2003, p. 113-114.

- Batı Balkan ülkeleri arasında sermaye, mal, hizmet, işgücü ve girişimcilerin serbest dolaşımını sağlayacak anlaşmaların imzalanması.²¹⁶

İstikrar ve Ortaklık Anlaşmaları, Batı Balkan ülkeleri için oluşturulan özel düzenlemeler olmakla birlikte Katılım Anlaşmaları ve Avrupa Anlaşmalarına ek olarak AB tarafından sunulan üçüncü nesil anlaşmalar olmuştur. Batı Balkan ülkelerinin AB'ye üyelik perspektifiyle birlikte bu ülkeler için potansiyel adaylık anlamında tanımlanması ve sadece ortaklık oluşturmakla kalmayıp aynı zamanda Balkanlar bölgesinde siyasi istikrar tesis etmeyi hedeflemesi İstikrar ve Ortaklık Anlaşmalarının diğer anlaşmalardan ayrılan özgün taraflarını oluşturmaktadır.²¹⁷

İstikrar ve Ortaklık Anlaşmaları, Batı Balkan ülkelerinin yaptığı reformların her bir ülke için kendine özgü koşulları çerçevesinde işleyen süreçler şeklinde AB Komisyonu tarafından takip edilmesi ve bunun sonucunda yeterli görülmesi durumunda gerçekleştirilir. Öncelikle anlaşmaya ilişkin müzakerelerin yapılabilmesi için AB Komisyonu onay vermeden önce bir fizibilite çalışması yapılır ve bu çalışmanın tamamlanmasıyla birlikte yine AB Komisyonu tarafından İstikrar ve Ortaklık Anlaşmasının müzakereye açılmasına dair bir öneri hazırlaması gerekmektedir. AB Komisyonunun hazırladığı müzakere başlangıç önerisi AB Konseyi tarafından kabul edildiği takdirde, müzakereler yine AB Konseyi'nin oluşturduğu komitenin sağladığı danışmanlık desteğiyle Komisyon tarafından yürütülür. Müzakerelerin başarıyla tamamlanmasıyla oluşturulan İstikrar ve Ortaklık Anlaşması, anlaşmaya taraf olan Batı Balkan ülkesi, AB Konseyi ve AB üyesi devletlerce onaylanarak yürürlüğe girmektedir. İstikrar ve Ortaklık Anlaşması'nın yürürlüğe girmesiyle birlikte hem AB hem de ilgili Batı Balkan ülkesi belirli haklara ve yükümlülüklerle sahip olur ve böylelikle hukuki bir ilişki zemini oluşturulur. Hukuki ilişki zemininin oluşması AB ile ilişki kuran Batı Balkan ülkesinin yapması gereken siyasi ve ekonomik reformları gönüllülük prensibine göre değil zorunluluk çerçevesinde yapmasını

²¹⁶ Commission of the European Communities, The Stabilisation and Association Process for South East Europe, First Annual Report, 03/04, Brussels, 2002, p. 13-14.

http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/the_former_yugoslav_republic_of_macedonia/saa03_01_en.pdf
(19.07.2012)

²¹⁷ David Phinnemore, Stabilisation and Association Agreements: Europe Agreements for the Western Balkans?, *European Foreign Affairs Review*, Vol. 8, 2003, p. 79.

sağlar. Bu zorunluluk hali Batı Balkan ülkelerinin AB tarafından inşasını daha hızlı ve kaçınılmaz bir süreç olarak olumlamaktadır.²¹⁸

İstikrar ve Ortaklık Anlaşmaları Batı Balkan ülkeleri ile AB arasında hukuki bir ilişki zemini kurmak ve bu ülkelerin AB'ye üyeliklerini gerçekleştirme yönünde olumlu bir aşama oluşturmakla birlikte tıpkı İstikrar ve Ortaklık Süreci gibi açık uçlu olması ve tam üyelikle anlaşma garantisi vermemesi açısından eleştirilebilir düzeydedir. Nitekim bugüne kadar AB ancak Makedonya (2004), Hırvatistan (2005), Arnavutluk (2009) ve Karadağ (2010) ile bütünsel anlamda İstikrar ve Ortaklık Anlaşması yürürlüğe koyabilirken, Sırbistan ve Bosna-Hersek ile İstikrar ve Ortaklık Anlaşmasının ticaret bölümünü geçici bir anlaşma ile yürürlüğe koyabilmiştir.²¹⁹ Bu açıdan bakıldığında İstikrar ve Ortaklık Anlaşmaları için kullanılan retorik AB tarafında idealist olduğu görülmektedir.

İstikrar ve Ortaklık Anlaşmaları, eleştirilen yönlerine rağmen Batı Balkan ülkelerinin yeniden inşası sürecinde uyguladığı yardım ve destek programları ile önemli bir mesafe alınmasını sağlamıştır. İstikrar ve Ortaklık Anlaşmaları'nın bir öncülü olan İstikrar ve Ortaklık sürecini teşvik amacıyla Aralık 2000'de yürürlüğe giren ve Arnavutluk, Hırvatistan, Bosna-Hersek, Federal Yugoslavya Cumhuriyeti ve Makedonya'yı kapsayan "Yeniden Yapılanma, Kalkınma ve İstikrar için Topluluk Yardımı" (Community Assistance on Reconstruction, Development and Stabilisation-CARDS) programı bu anlamda önemli katkılar sunmuştur.²²⁰ CARDS yardım programının bölgeye yönelik öncelikleri şu başlıklar altında şekillenmiştir:

- Bölgenin yeniden yapılanması, mültecilere yardım ve bölge istikrarının kurulması,
- Hukukun üstünlüğü, insan haklarına saygı ve sivil toplumun güçlendirilmesi,
- Bağımsız medya kuruluşlarına destek sunulması, organize suçlara karşı mücadele,
- Demokratikleşmeyi teşvik için kurumsal zeminin oluşturulması,
- Kadın – erkek eşitliği, eğitim gibi alanlarda reformlar yapılması, çevrenin korunması ve yoksulluğun azaltılması,
- Sürdürülebilir ekonomik kalkınmanın sağlanması ve piyasa ekonomisine geçiş noktasında reformların yapılması,

²¹⁸ Christian Pippin, The Rocky Road to Europe: The EU's Stabilisation and Association Process for the Western Balkans and the Principle of Conditionality, *European Foreign Affairs Review*, Vol. 9, 2004, p. 224-226.

²¹⁹ <http://ec.europa.eu/trade/creating-opportunities/bilateral-relations/regions/balkans/> (19.07.2012)

²²⁰ http://www.mathra.gr/files/regional_strategy_paper_en.pdf (20.07.2012)

- CARDS dahilinde olan ülkelerin kendi aralarında, AB'ye üye ülkelerle, aday ve aday statüsünde olmayan diğer ülkelerle işbirliğinin teşvik edilmesi.²²¹

CARDS programı dahilinde Batı Balkan ülkelere yapılan yardımlar mültecilerin geri dönüşü, alt yapı sorunlarının bir kısmının çözülmesi ve nispi düzeyde istikrarın yakalanması anlamında pozitif sonuçlar getirmiştir. Ancak daha öncede belirtildiği gibi Batı Balkan ülkelerinin büyük bir savaşın akabinde yeniden inşa edilmesi birkaç yardım programı ile gerçekleştirilebilecek bir hedeften başka daha spesifik kurumsal inşaya odaklanacak uzun erimli stratejiler geliştirilerek mümkün olabilir. AB'nin de bu anlamda CARDS dışında yeni girişimleri olmuştur. 2000-2006 yıllarını kapsayan CARDS programının akabinde AB, Batı Balkan ülkeleri için 2007-2013 dönemli "Katılım Öncesi Mali Yardım" (Instrument for Pre-Accession Assistance-IPA) programını geliştirmiştir. Bunun dışında AB'nin CARDS programıyla paralel olarak yürüttüğü "Tek Taraflı Ticari Ödünler" (Autonomous Trade Measures-ATM's) ve "Bölgesel Boyut" (Regional Dimension) gibi programlar 1996'da Batı Balkan ülkelere yönelik oluşturulan OBNOVA²²² programının devamı niteliğini taşımıştır.

AB'nin Batı Balkan ülkelere dönük olarak uyguladığı Tek Taraflı Ticari ödünler ve Bölgesel Boyut programlarına da kısaca baktığımızda, bu ülkelerin AB standartları düzeyine en yakın noktaya nasıl getirilebileceğine odaklanılmıştır. AB'nin kendi deneyimindeki gibi bölge ülkeleri arasında karşılıklı bağımlılık oluşturmak yoluyla etnik, dini, kültürel ve siyasi krizleri önleyecek belirli bir istikrar havzası inşa etme girişimi gerçekleştirilmiştir. Tek Taraflı Ticari Ödünlerle birlikte Batı Balkan ülkelerinin AB ile gerçekleştirdiği ekonomik ilişkilere kolaylık sağlanması hedeflenirken bu kolaylığın bölge ülkeleri üzerinde serbest piyasa ekonomisine geçiş ve rekabet koşullarına uyum noktasında pozitif etkiler etmesi düşünülmüştür. AB'nin Batı Balkan ülkelerinden ithal edeceği mal ve hizmetin gümrüğe tabi olmamasını öngören Tek taraflı Ticari ödünler belirli bir hareketlilik yaratsa da Batı Balkan ülkelerinin hem standart olarak AB'den uzak olması hem de ithal edebilecekleri çok fazla ürünün bulunmayışı bu beklentilerin gerçekleşmesine engel olmuştur. Diğer taraftan bu ticari ödün uygulaması bölge ülkeleri arasındaki ekonomik farkları daha üst düzeye taşımıştır. Bosna-Hersek ile Hırvatistan'ın aynı ticari

²²¹ Official Journal of European Communities, L306, 05.12.2000, p. 1-6. (Council Regulation (EC) 2666/2000 on assistance for Albania, Bosnia and Herzegovina, Croatia, the FRY and the FYROM). http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/financial_assistance/cards/general/2666_00_en.pdf (20.07.2012)

²²² Eski Yugoslavya'da konuşulan Sırp-Hırvat dilinde "yenileme" anlamına gelmektedir.

ödünlere sahip olması her ne kadar fırsat eşitliği gibi görünse de ülkelerin özgün koşullarına bakıldığında Eski Yugoslavya döneminden gelen ekonomik arka plan farklılıklarının AB'nin uyguladığı bu politikada da etkili olduğu görülmüştür. Hırvatistan'ın Eski Yugoslavya'nın en iyi iki ekonomisinden biri olduğu düşünüldüğünde AB'nin uyguladığı ticari ödünlere yine Eski Yugoslavya'nın ekonomik anlamda en kötü performansına sahip olan Bosna-Hersek ve Makedonya gibi ülkelere daha avantajlı bir şekilde yararlanması normaldir. AB Tek Taraflı Ticari ödünlere programının dışında Bölgesel Boyut adı altında Batı Balkan ülkelerini kendi aralarında işbirliği yapmasını AB üyeliği için zorunluluk haline getiren farklı bir program da geliştirmiştir. Kasım 2000'de AB ülkeleri ve 5 Batı Balkan ülkesinin devlet-hükümet başkanları düzeyinde gerçekleştirilen Zagreb Zirve'sinde ortaya konulan bölgesel yaklaşım, zirvenin sonuç bildirgesinde Batı Balkan ülkelerinin AB'ye üyeliklerini kendi aralarındaki işbirliğine endeksleyen bir perspektifle belirlenmiştir.²²³ Bölgesel Boyut yaklaşımı ile AB aşağıda sayılan hedeflerin Batı Balkan ülkelerince gerçekleştirilmesini öngörmüştür:

- Batı Balkan ülkeleri arasındaki ilişkilerin ve işbirliğinin AB üyesi ülkeler arasındaki düzeye çıkarılması,
- Batı Balkan ülkelerinin önce kendi aralarında ve komşu ülkelerle birlikte AB ülkelerini de kapsayan şekilde serbest ticaret anlaşmalarından oluşacak bir ağ kurması,
- AB'nin altyapı sistemlerine ve ulaşım, enerji, sınırların kontrolü gibi daha geniş kurumsal altyapı sistemlerine Batı Balkan ülkelerinin aşamalı bir şekilde dahil edilmesi,
- Hem bölge ülkeleri hem de AB için tehdit oluşturan organize suçlar ve yasadışı göç gibi konularda ortaklaşa mücadele sürdürülebilmesi ve ülke hükümetlerinin buna ikna edilmesi.

AB'nin Bölgesel Boyut ile ortaya koyduğu bu hedeflerin Batı Balkan ülkelerinin kurumsal, siyasal, sosyal ve ekonomik anlamda yeniden inşası için retorik olarak çok uygun olmasına rağmen tamamının kısa vadede ve kolaylıkla pratiğe dökülmesi mümkün olmamıştır.

Batı Balkan ülkelerinin Yugoslavya'nın dağılmasından sonra sisteme yeniden entegre olması ve istikrara kavuşması için AB'nin yukarıda bahsedilen araçları oluşturan

²²³ Zagreb Summit Final Declaration, http://www.see-educoop.net/education_in/pdf/western-balkan-summit-oth-enl-t02.pdf (20.07.2012)

ve bu araçların denetim ve yeniden yapılandırılmasını sağladığı, Haziran 2000 Feira, Kasım 2000 Zagreb, Haziran 2003 Selanik zirveleri AB ile Batı Balkan ülkeleri arasındaki ilişkilerin şekillenmesinde önemli kilometre taşları olmuştur. Bu zirveler dışında AB ile Batı Balkan ülkeleri arasında resmi-gayri resmi düzeyde çeşitli zirve, forum ve toplantılar gerçekleştirilmiş ve Batı Balkan ülkelerinin AB perspektifi sürekli olarak canlı tutulmaya çalışılmıştır. Bunların dışında AB'nin öncülük ettiği ve çeşitli uluslararası örgütlerle birlikte kırktan fazla ülkenin dahil olduğu Güneydoğu Avrupa İstikrar Pakti²²⁴ da Balkanlara yönelik inşa süreçlerinde oluşturulan daha geniş katılımlı bir platform olmuştur.

4. Avrupa Birliği'nin Batı Balkan Ülkelerine Yönelik Politikalarının Değerlendirmesi

Eski Yugoslavya cumhuriyetlerinin AB'nin Batı Balkan politikaları çerçevesinde geldiği nokta değerlendirildiğinde, özellikle Kosova Savaşı'nın NATO müdahalesi ile sona erdiği 1999 yılından bugüne kadar bu ülkelere çok önemli katkılar sunmuştur. AB'nin uyguladığı çeşitli mali, kurumsal destek programları çerçevesinde Eski Yugoslavya cumhuriyetleri ağır yıkıcı etki bırakan dağılma sürecinin ardından savaşın oluşturduğu yıkımı nispi anlamda atlatabilmiş ve kısmen istikrarlı bir sürece adım atabilmişlerdir. AB olmaksızın bu ülkelerin ekonomik – sosyal anlamda savaşın bıraktığı tahribatı ortadan kaldırmaları çok mümkün olmayacağı gibi bugün sahip oldukları AB üyelik perspektifi de düşünüldüğünde AB'nin bu ülkeler için bir nevi kurtarıcı hüviyetine büründüğü görülecektir. AB Balkanlar bölgesinde başlattığı askeri, siyasi ve ekonomik girişimlerle bölgede başat aktör konumuna gelirken Batı Balkan ülkelerinin AB değerleri ekseninde yeniden yapılanmasına yönelik izlediği politikalarla barış, işbirliği ve yeni bir gelecek kurabilme noktasında cesaretlendirici bir rol oynamıştır. Bugün Eski Yugoslavya cumhuriyetlerinde demokratik yollarla iktidara gelen siyasi partilerin varlığı ve her yeni günde demokratikleşme, insan ve azınlık hakları, serbest piyasa ekonomisine uyum, mültecilerin geri dönüşleri, savaş suçlularının yargılanması konusunda uluslararası kurumlarla işbirliği gibi konularda olumlu anlamda yaşanan gelişmeler AB'nin özellikle 2000'li yıllarla birlikte izlediği politikaların yansımaları olmuştur.

Batı Balkan ülkelerinin kendi aralarında sorunları barışçıl yollarla çözmeye çalışması, çok yakın bir geçmişte birbirleri ile savaş ve çatışma içerisinde olan ülkelerin

²²⁴ Güneydoğu Avrupa İstikrar Pakti hakkında detaylı bilgi için bkz. <http://www.stabilitypact.org/about/default.asp> (20.07.2012)

gerçekleştirdiği karşılıklı resmi ziyaretler, sivil toplum örgütleri nezdinde yapılan ortak etkinlikler, konferans ve sempozyumlar bölgede AB politikaları çerçevesinde ne kadar önemli gelişmelerin yaşandığının göstergesidir. AB ile Batı Balkan ülkeleri arasında bugüne kadar gerçekleşen ilişki düzeyi AB'nin Yugoslavya Krizi başladığında oluşturduğu diplomatik çabaların yetersiz olması nedeniyle uğradığı başarısızlık imajını olumlu anlamda değiştirmiştir. Balkanlarda yaşanan sorunların tam manasıyla çözüldüğünü söylemek mümkün değilse bile 2013 başında birliğe üyeliği gerçekleşecek olan Hırvatistan örneği Batı Balkan ülkeleri açısından önemli bir motivasyon unsuru oluşturacaktır. Benzer bir şekilde 2006 yılında potansiyel adaylık statüsünden aday statüsüne yükselen Makedonya örneği AB'nin Balkanlar politikasının başarısız olarak nitelendirilmesine engel olmaktadır. AB'nin Batı Balkan ülkelerini yeniden inşa sürecinde bütün sorumluluğun AB'ye yüklenmesi de hakkaniyetli bir yaklaşım olmayacaktır. Her bir Batı Balkan ülkesinin Hırvatistan'ın izlediği reform sürecini izlemediği gerçeği görülmekle birlikte Bosna-Hersek gibi Dayton Anlaşması ile eskisinden daha karmaşık bir siyasi sisteme sahip bir ülkeyi de bu anlamda Hırvatistan ile aynı şartlarda karşılaştırmak adaletli olmayacaktır.

Batı Balkan ülkeleri Avrupa'nın bir parçası ve AB üyesi ülkelerle sınır komşusu olması açısından, bölgede istikrar ve güvenliği tesis etmeyi birincil hedef olarak benimseyen AB'nin temel ilgi alanına girmektedir. Batı Balkan ülkelerinin etnik açıdan kendine özgü koşulları ve bu anlamda homojenliğin sağlanamamasının yarattığı risk faktörü belirgin olsa da AB gibi barış ve istikrar temelinde kurulan ve başarısını ispatlamış bölgesel entegrasyon projesi içerisinde bu risk faktörünün çözülmesi için daha fazla çaba harcanması gerekmektedir. Etnik ayrımcılığın ve milliyetçiliğin temelinde sosyo-ekonomik koşullar ve özgürlük konusu bulunmaktadır. Dolayısıyla etnik köken ve din ayrımı gözetilmeden halkın refahının yükselmesi ve özgürlük alanlarının genişlemesi Batı Balkan ülkelerinin en temel sorunu olan etnik milliyetçiliğin çözülmesini beraberinde getirecektir. AB'nin bu ülkelere yönelik gerçekleştirdiği mali yardımların ve demokratik kurumsallaşmayı teşvik eden stratejilerin uzun vadeye yayılması temel sorunların çözümünde önemli mesafeler alınmasını sağlayabilir. Batı Balkan ülkelerindeki zayıf yapılanmalar ve aralarında devam etmekte olan sorunlar, bu ülkelerin AB entegrasyonu için gereken reformları gerçekleştirmesinde önemli bir sorundur. AB bu sorunu şarta bağlılık gibi uygulamalarla çözmeyi denemiş olsa bile ülkelerin bizatihi kendi koşullarından kaynaklanan bu sorunların çözümünde kısa vadeli stratejilerin aksine uzun

ve sorun odaklı stratejilerin geliştirilmesi gerekmektedir. Son dönemde AB'nin içine düştüğü ekonomik sıkıntılar ve dolaylı olarak yaşanan milliyetçi-ırkçı yaklaşımlar genişleme konusunda ve Batı Balkan ülkeleri özelinde atılan adımları yavaşlatmış ve durma noktasına getirmiştir. Avrupa güvenliğini ve dolayısıyla küresel güvenliği tehdit edebilecek herhangi bir çatışmanın Balkanlarda yaşanmaması için demokrasi, insan hakları, hukukun üstünlüğü gibi normatif alanlarda bölgeyi inşa edebilecek en önemli aktörün AB olduğu ifade edilebilir.

BÖLÜM IV

YUGOSLAVYA'NIN DAĞILMA SÜRECİNİN ULUSAL VE ULUSLARARASI ALGILARI

1. Türk Medyası'nda Yugoslavya'nın Dağılma Süreci

Yugoslavya'nın dağılmasının kamuoyları nezdinde nasıl algılandığının yansımalarını görebilmek için çokça okunan medya organlarında dağılma süreci boyunca yer alan köşe yazıları, haberler ve haber analizlerinin değerlendirmesi önemli bir yer tutmaktadır. Bu bölümde Yugoslavya'nın dağılma sürecindeki medya yansımalarını Türkiye ve uluslararası boyut olmak üzere iki kısımda ele alarak Yugoslavya'da yaşanan iç savaşın ve dağılma sürecinin gerek Türk kamuoyu gerekse uluslararası kamuoyu tarafından nasıl değerlendirildiği açıklanmaya çalışılacaktır.

Türk Medyası'nın Yugoslavya'nın dağılma sürecindeki tutumunu ele almadan önce dış habercilik yaklaşımını ele almak yararlı olacaktır. Son dönemde olumlu yönde çok yavaş değişimler yaşanmakla birlikte Türk Medyası dış habercilik konusunda dünyanın çok gerisinde bir ivmeye sahiptir.²²⁵ Türk Medyası dış politika gelişmelerini ve uluslararası ilişkileri okur ve aktarırken konulara yerel yaklaşmakta ve geniş bir perspektifle dünyayı okuma konusunda eksiklik yaşamaktadır. Bu perspektif sorunu Türk Medyası'nın uluslararası gelişmeleri ve dış politika olaylarını ele alırken yerel gündeme hapsolmasını

---

²²⁵ Mücahit Küçükylmaz, Hakan Çopur, *Türk Basınında Dış Habercilik*, 1. Basım, SETA Yayınları, Ankara, Mayıs 2010, s. 70.

ve dolayısıyla ideolojik kalarak derinlikli analizler gerçekleştirememesi sorununun beraberinde getirmektedir.²²⁶

Türkiye’de dış habercilik sektörünün dünya ortalamasından geride kalmasına sebep olan diğer bir sorun ise nitelikli eleman açığı ve dış habere ulaşmanın yüksek maliyeti konusudur. Dış habere ulaşmanın maliyetlerinin yüksek olmasıyla birlikte dış politika haberlerinin okuyucunun ilgisini çekmemesi ve bu anlamda dış haberlere ayrılan alanların kısıtlı olması da bir başka sorunu oluşturmaktadır. Türk Medyası da diğer tüm medya unsurları gibi ticari kaygı taşımaktadır. Dış habere olan ilgi yoksunluğu dış haberciliğe ayrılan bütçelerin kısılmasını, dış haber sayfalarının azalmasını ve alınan reklamların bu sayfalara yerleştirilmesini beraberinde getirmektedir.²²⁷ Maddi yükü ağır, eleman ihtiyacı nitelikli ve okurda yarattığı ilgi düşük olan dış haberciliğin Türk Medya sektöründe dünya ile başabaş bir kaliteye sahip olması ve yükselen bir ivmeyle hareket etmesi mümkün olmamıştır.

Medya sektörü içerisinde dış habercilik diğer haber birimlerine göre çok özel ve farklı bir konuma sahiptir. Dış haberciliğin özel konumu farklı bir ülke ve dolayısıyla farklı dil, kültür, din vs. gibi unsurları içerisinde barındırıyor olmasıyla ilgilidir. Dış haberciler medya sektöründe; dil bilen, daha çok çalışan, bilgi ve kültür düzeyi yüksek ve gazeteci faaliyeti yürüten bir bireyden çok akademisyen kimliğine yakın bireyler olarak algılanmaktadır. Dış haber elemanlarının iletişim eğitimi alan kişiler yerine uluslararası ilişkiler eğitimi almış kişilerden tercih ediliyor olması da aslında bu durumun somut örneklerinden biridir.²²⁸ Türkiye’de uluslararası ilişkiler disiplininin dünyaya kıyasla çok daha yeni olması ise Türk Medyası’nda dış haberciliğin ve dış haber analizi kalitesinin neden henüz yeterli seviyeye ulaşmadığını açıklamak noktasında önemli bir argümandır.

Dış haberciliğin Türkiye’de gelişmemesi ve ancak son yıllarda dünyaya paralel bir ivme oluşturma çabası göstermesinin arka planında Türkiye’nin yoğun iç politik gündeminin de etkisi bulunmaktadır.²²⁹ Ancak dış habercilik anlamında bu niteliksiz ve geri kalmış durum son yıllarda Türk Dış Politikası’nın daha aktif bir tutum sergilemesi, küreselleşme ile birlikte yeni medya araçlarının oluşması, dil bilen insan sayısının hızla

---

²²⁶ İbid. 75.

²²⁷ İbid. 76 – 77.

²²⁸ İbid. s. 30.

²²⁹ İbid. s. 31.

artması ve dış haberlere olan kamuoyu ilgisinin yükselmesiyle paralel olarak olumlu bir ivme kazanmıştır. Dış haberciliğin yabancı ajanslar üzerinden kopyala yapıştır şeklinde yapıldığı gelenek yavaş yavaş terkedilmeye ve yurtdışı temsilcilikleri ve yurtdışına muhabir göndermek suretiyle saha analizine de dayanan yeni ve nitelikli dış habercilik anlayışı oluşmaya başlamıştır.

Türk Medyası'nın dış habercilik vizyonunun ve dış haberciliğin Türkiye'deki konumunun sorunlu bir başka yanı ise evrensel anlamda gazetecilik mesleğinin kamu yararına yapılması ilkesini ıskalayıp daha çok farklı güçlerin ekonomik angajmanları, kültürel sermaye döngüleri ve siyasi yakınlık ilişkileri noktasında araç haline gelmiş olmasıdır.²³⁰ Bu durum dış politika haberlerinin sunuşunda subjektif bir tutumu ve yönlendirmeyi ihtiyaç haline getirmiştir. Türkiye'nin dışında yaşanan herhangi bir gelişmeyi Türkiye'nin mevcut gündemi ve sorunları açısından hangi etkileri yapacağı sorusuna kendi çıkar ve dünya görüşü çerçevesinde yorum getirerek sunan bir gazetecilik ve dış habercilik anlayışı sağlıklı bir durum değildir. Medyayı aynı zamanda toplumu yönlendiren, yönlendirmekle kalmayıp şekillendiren ve bu şekillendirme üzerinden eyleme geçmesini sağlayan bir araç konumuna da sokmaktadır.

Türk Medyası'nın Yugoslavya'nın dağılma sürecinde yukarıda belirtilen sorunlu tarafları sebebiyle Yugoslavya krizine de gereken ilgiyi göstermediği söylenebilir. Dönemin yüksek tirajlı gazeteleri olan Milliyet, Hürriyet, Cumhuriyet ve Türkiye²³¹ gazetelerinin özellikle 1992 – 1995 yılları arasında yaşanan Bosna Savaşı süresince Yugoslavya krizini daha belirgin bir şekilde gündeme taşıdığı adı geçen gazetelerin arşivlerinde yapılan inceleme sonucunda tespit edilmiştir.²³² Yugoslavya krizine ilişkin Türk Medyası'nın rutin dış habercilik anlayışının dışına çıktığı ve krize özel bir önem gösterdiği hadise Türk tır şöförlerinin Slovenya'da kritik bir durumda kalmış olmasıdır. Bu olay ile birlikte Yugoslava krizi Türk basınında daha fazla görünürlük kazanmıştır.²³³ Bosna Savaşı patlak verip Saraybosna kuşatma altına alınmaya kadar çok ilgisiz bir dış habercilik performansı sergileyen Türk Medyası 1991'de Hırvatistan'da yaşanan iç savaşı

²³⁰ İbid . s. 81.

²³¹ Çalışmada Hürriyet ve Milliyet gazeteleri dönemin en çok satanları olması, Türkiye ve Cumhuriyet Gazeteleri de Hürriyet ve Milliyet gazetelerine göre daha farklı yayın çizgilerine sahip olmaları sebebiyle tercih edilmiştir.

²³² 1993 yılında Türkiye Gazetesinin tirajı günlük olarak 328 bin ile Hürriyet, Milliyet ve Sabah gazetelerinden hemen sonra 4. sıradadır. Türkiye Gazetesi, "Tirajlar", 6 Mart 1993

²³³ Tanıl Bora, *Milliyetçiliğin Provakasyonu...* s. 241.

bir süre sonra kanıksamış, analiz ve yorum haberciliğine oranla zorluk ve acı içerisindeki insanlardan oluşan fotoğraf haberciliğine indirgemıştır. Türk Medyası'nın farklı ideolojik kolları Yugoslavya'da yaşanan krize yönelik tatmin edici ve kamuyu bilgilendirici haber yapmak yerine çok kez kendi ideolojik eksenleri üzerinden değerlendirmeler yapmışlardır. Kendisini cumhuriyet değerleri ve sol ekseninde konumlayan Cumhuriyet Gazetesi'nin başyazarı İlhan Selçuk Bosna'da yaşanan iç savaşı protesto için Taksim'de gerçekleştirilen mitingi kaleme aldığı yazısında;

*“Kürsüye çıkan Özal bağırtıyor: ‘Laik Türkiye’, kalabalık ‘yuuuh’. Özal Müslüman Türkiye diyor. Kalabalık ‘yaşa, varol’. Özal Bosna’ya Bosna diyor. Kalabalık yine ‘yaşa, varol’... Ama Bosna nere Taksim nere? Mehter takımıyla sefere çıktık mı Edirne son durağımız olur.”*²³⁴ ifadelerini kullanmıştır.

İlhan Selçuk Bosna'da iç savaşın şiddetle devam ettiği ve insanlık suçlarının yaşandığı bir dönemde Türkiye'deki Bosna algısını laiklik ve cumhuriyetçilik üzerinden ele alıp İslam unsuru ve Osmanlıcı bulduğu siyasi iktidarı ve halkın yaklaşımını eleştirmiştir. Diğer tarafta ise kendisine milliyetçi bir konum belirleyen Türkiye Gazetesi'nden Yalçın Özer yine Taksim'de yapılan mitingi konu aldığı yazısında;

*“Dünyaya Bosna'da yaşanan acıların mesajını işte böyle mitingler verebilir. Dış kamuoyuna bir de Balkanların karışabileceği mesajının verilmesi gerekiyor. İnaniyoruz ki dün Taksim'den Osmanlı'nın torunlarının sabrının taşmakta olduğu mesajı dünyaya en net şekilde verildi. Tertipleyenleri kutluyoruz.”*²³⁵ yorumu yapmıştır.

Yalçın Özer'in Cumhuriyet Gazetesi'nden İlhan Selçuk'a göre tam ters bir bakış açısı ile Yugoslavya'da yaşanan kriz ve iç savaşı ele aldığı yazısında Türkiye Osmanlı'nın mirasçısı olarak Bosna'da yaşanan drama sessiz kalmamalı mesajı verilmeye çalışılmıştır. Cumhuriyet ve Türkiye Gazetelerinin Bosna'da yaşanan savaşa ilişkin Türkiye'de düzenlenen mitinge yaklaşımı tamamen ideolojik bir bakış açısı ile yazarlarının köşelerine yansırken Milliyet Gazetesi'nden Taha Akyol konuyu daha derinlemesine ve bilimsel bir yaklaşım ile alarak köşesinin de adı olan “objektif” bir bakış açısını şu şekilde yansıtmıştır:

²³⁴ İlhan Selçuk, Cumhuriyet, 15 Şubat 1993.

²³⁵ Yalçın Özer, Türkiye, 14 Şubat 1993.

“Taksim Meydanı’nda Bosna için yapılan mitingde Bosna-Hersek ve Kosova Cumhurbaşkanı Aliya İzzetbegoviç ve İbrahim Rugova’nın mektuplarının okunması ve temsilcilerinin bulunması (...) bize büyük bir tarihi mirası hatırlattı ve Osmanlı coğrafyasındaki Müslümanların Türkiye Cumhuriyeti’ne ümit bağladıklarını düşündük. Bu acaba bizim hüsnükuruntumuz mu?(...) Zaten Türkiye Cumhuriyeti’ni kuran ‘tarih’ bu coğrafyanın mirası değil midir?Prof. Kemal Karpat ‘Ottoman Population 1830 – 1914’ adlı fevkalade mühim eserinde nüfus hareketlerine dikkat çekiyor (...) Türkiye Cumhuriyeti’ni kuran ve bugün bölgenin en güçlü en gelişmiş ülkesi yapan bu ‘Osmanlı Harmanı’ sadece son asrın göç olaylarından ibaret değildir. 215 Osmanlı sadrazamının 24’ü Abhaz, Çerkes, Çeçen ve Müslüman Gürcü olmak üzere Kafkasyalıdır. Osmanlı Sadrazamlarından 31’i Arnavut, 12’si Boşnaktır. Türkiye Cumhuriyeti bu derin kökler ve miras sebebiyle (...) Osmanlı coğrafyasındaki bütün bahar umutları Türkiye Cumhuriyetine bağlanmış bulunuyor.”²³⁶

Taha Akyol’un bu değerlendirmesi içerdiği akademik bilgi, tarihi perspektifle birlikte Yugoslavya’da yaşanan kriz ve iç savaşa ilişkin Taksim’de düzenlenen mitingün önemini güncel iç politik meseleler ile ilişkilendirmek yerine konuyu Türkiye’nin hangi boyutta görmesi gerektiğine yönelik bir perspektife taşımıştır.

Türk Medyası’nın Yugoslavya krizini ve iç savaşı kendi dinamiklerinden çok Türkiye’nin iç politika dinamikleri ekseninde ele aldığını gösteren bir başka örnek ise Hürriyet Gazetesi yazarı Oktay Ekşi’nin köşesindeki değerlendirmeleridir. Oktay Ekşi Taksim’de gerçekleştirilen Bosna mitingini köşesinde;

“Daha birkaç ay önce ‘Bosnalıların Türklerle ilgisi yoktur. Onlar İslam dinini kabul etmiş Sırplardır.’ diyen Cumhurbaşkanı Turgut Özal’ı dün Taksim meydanında kükrerken görünce, herhalde siz de kısa zamanda amma değişti demişsinizdir (...) Özal orada tam bir İslamcılık nutku çekti. (...) Laikliği ağzına almamaya itina gösterdi. Türkiye’nin Bosna – Hersek ilgisini sadece din temeli üzerine oturttu. Hoş miting zaten Bosna – Hersek görüntüsü altında sanki başka bir amaca hizmet için düzenlenmiş gibi değil miydi?”²³⁷ ifadeleri ile yorumlamıştır.

²³⁶ Taha Akyol, Milliyet, 15 Şubat 1993.

²³⁷ Oktay Ekşi, Hürriyet, 14 Şubat 1993.

Oktay Ekşi de Cumhuriyet Gazetesi yazarı İlhan Selçuk gibi Yugoslavya krizine yönelik Bosna iç savaşı için yapılan mitingi Türkiye'nin gündeminde yer alan laiklik konusu ekseninde ele almıştır.

Türk Medyası'nda Yugoslavya'nın dağılma sürecinin yansımaları 1991'in Haziran ayı ile gündeme gelmeye başlamıştır. Yugoslavya'yı dağılmaya götüren sürecin tarihsel arka planına bakıldığında Türk Medyası'na yansımalarının geciktiği ve ancak şiddet olayları ve özellikle Yugoslavya topraklarında ve özelde Slovenya'da bulunan Türklerin de olaylardan etkilenmesi ile gündeme oturduğu görülmektedir. Milliyet Gazetesi'nin Yugoslavya'nın dağılmasına ilişkin ilk haberi 20 Haziran 1991 tarihli gazetenin dış haberler sayfasında en küçük puntolarla sunulan ve alt sırada kalan "*Yugoslavya Bölünmenin Eşiğinde*" başlığı ile verilmiştir.²³⁸ Milliyet'in haber kaynağı Alman Reuters haber ajansı olarak verilirken haberin geldiği merkezin Belgrad olarak ifade edilmesi Batı medyasının haberin kaynağına ulaşabilir olduğunun ve Türk Medyası'nın ise birincil kaynağa ulaşmak yerine daha önce yukarıda andığımız kopyala-yapıştır veya tercüme habercilik anlayışına sahip olduğunu göstermesi açısından bir örnek oluşturmaktadır. Türk Medyası'nın bu sorunlu yanını Yugoslavya krizi süresince zaman zaman aştığı ve kriz ve çatışma bölgelerine muhabirler göndererek haberin kaynağına ulaştığını da yine Milliyet Gazetesi'nin özellikle Slovenya'daki Türk tır şöförlerinin yaşadığı sorunları haberleştirirken gerçekleştirdiği görülmüştür. Milliyet'in anasayfada manşet altında "Türkler Yolda Kaldı" başlığıyla verdiği haberi muhabiri Ali Haydar Yurtsever Slovenya'nın başkenti Ljubjana'dan olayın muhatapları ile görüşerek aktarmıştır.²³⁹

Cumhuriyet gazetesi ise Yugoslavya krizini ve dağılma sürecini 1 Temmuz 1991 tarihinde manşete taşımıştır. Cumhuriyeti'in konuya doğrudan ilgisi Slovenya'daki Türk şöförler üzerinden gelişmiş, şöförlerin gözlem altında tutulmaları, aileleri ile yaptıkları görüşmeler ve gündelik yaşamlarına ilişkin ayrıntılar Yugoslavya'da yaşanmakta olan krizden ve dağılmaya giden süreçten daha fazla işlenmiştir.²⁴⁰ Cumhuriyet gazetesi Yugoslavya'da yaşanılacak felaketten ve Balkanları nasıl bir geleceğin beklediği gibi konulardan tamamen uzak ve sorunu daha çok gündelik gelişmeler üzerinden okuyan habercilik anlayışını Bosna'da yaşanan savaşın başlamasına kadar sürdürmüştür.

²³⁸ Milliyet, 20 Haziran 1991.

²³⁹ Milliyet, 28 Haziran 1991.

²⁴⁰ Cumhuriyet, 1 Temmuz 1991.

Cumhuriyet Gazetesi'nde Yugoslavya'nın dağılma sürecini kıdemli dış politika yazarı Ergun Balcı 2 Ekim 1991'de kaleme aldığı yazısında şöyle değerlendirmiştir;

“Yugoslavya’da cumhuriyetleri esnek bir konfederasyon içinde tutma umudu kalmadı. Büyük Sırbistan hayali bölgeye felaket getirecek (...) Almanya Yugoslavya’ya askeri güç gönderilmesini savunmuş ancak Yugoslavya’nın Almanya ve İtalya’nın nüfuz bölgesine girmesinden çekinen İngiltere bu öneriye karşı çıkmıştır. Yaşlı kıta bunalım karşısında tam bir çaresizlik örneği sergilemiştir. ABD ise sanki Batı Avrupa’nın çaresizliğini dünyaya sergilemek istermiş gibi Yugoslavya’daki yangının söndürülmesine yardımcı olacak hiçbir girişimde bulunmuyor (...) Balkanlarda Balkanlaşma süreci başlamıştır.”²⁴¹

Ergun Balcı gazetesinin yayın politikasına paralel bir şekilde Avrupa ve ABD'nin tutumlarını eleştirirken Yugoslavya'da yaşanan gelişmelere ilişkin yaklaşımını Batı dünyasının kullandığı oryantalist bir kavram olan “Balkanlaşmak” tabiri ile açıklamaktadır. Cumhuriyet gazetesinin Türkiye'nin resmi dış politikasına yakın ve hatta zaman zaman benzer bir yayın politikası izlediğini de Yugoslavya krizi sürecinde görmek mümkündür. Yugoslavya'nın parçalanması karşısında yaşanacak olaylara odaklanan Cumhuriyet gazetesi, 1992 yılında “Yunanistan'ın Türkiye Korkusu” başlığı ile verdiği bir haberde Yugoslavya'da yaşanan dağılma sürecinde Türkiye'nin Balkanlarda yaşayan Türk ve Müslüman unsurlarla ilişkilerini geliştirmesinin Yunanistan açısından endişe ve eleştiri ile karşılandığını vurgulamış ve klasik Türk-Yunan kriz atmosferine vurgu yapmıştır.²⁴² Cumhuriyet gazetesinin bu haberi Yugoslavya'nın dağılması sürecini Türk-Yunan gerginliği gibi bir perspektiften ele almış olmasıyla birlikte haber edilen konunun gerçek içeriğini iskalaması gibi bir hataya neden olmuştur.

Yugoslavya'nın dağılma süreci Hürriyet gazetesinde de 1990 yılının ikinci yarısında haberleştirilmeye başlamıştır. Türk Medyası'nın en çok satılan gazetelerinden birisi olarak Hürriyet'in Yugoslavya'nın dağılmasından önceki süreçte bu konuya ilişkin haberlere yer vermemiş olması eleştirilecek bir yön olmakla birlikte bunun sebeplerinden birinin Türkiye'de medyanın daha çok ticarileştiği ve kar marjlarını yükseltmek için magazin haberlerin ve reklamların görece çoğaldığı bir dönemin içinde olması gösterilebilir. Hürriyet gazetesi Hırvat-Sırp iç savaşının başlaması ile birlikte Yugoslavya krizine daha

²⁴¹ Ergun Balcı, Cumhuriyet, 2 Ekim 1991.

²⁴² Cumhuriyet, “Yunanistan'ın Türkiye Korkusu”, 12 Şubat 1992.

fazla yer ayırmaya başlamıştır. “Yugoslavya Kendi Kendini Öldürüyor” başlığı ile Hürriyet’de yayımlanan haber Yugoslavya’nın bütünlüğünü ve yaşanan savaşın sorumlularının Yugoslavya’nın tüm halkları olduğu vurgusu ile objektif bir tutum sergileme eğiliminde olduğunu göstermiştir.²⁴³ Hürriyet gazetesinin dış haberler sayfasından başka bazı köşe yazarları da Yugoslavya krizine yönelik yazılar kaleme almış ve Cumhuriyet, Türkiye gazetelerine görece çok sesli olan gazetede farklı bakış açıları da yer almıştır. Örneğin dönemin dış politika yazarı Ferai Tınç Yugoslavya’nın dağılması sürecini Türkiye’nin Balkan coğrafyasındaki çıkarları ve bu çıkarlar üzerinden bölgesel güç olma ihtimali üzerinden değerlendirdiği bir yazısında şu ifadelerle yer vermiştir:

“(...) Avrupa Topluluğu’nda ve diğer uluslararası kuruluşlarda sesini duyurmaya çalışan Türkiye’nin önünde çok parlak bir dönem açılıyor. Orta Asya’dan Avrupa’nın göbeğine kadar milyonlarca dost, üstelik birçoğu da bu kuruluşlara üye olmaya çalışan dost, Türkiye’nin kapısını çalıyor. (...) Avrupa’nın müslüman ülkelerle sentez arayışı, Türkiye’nin aracı olma niteliğini ön planda tutacak. Altmış sekiz yıllık cumhuriyet, 600 yıllık imparatorluğun sorumluluklarını, kan kardeşliklerini, akrabalık bağlarını unutturmaya yetmiyor. Boşnak dostlarımız gibi başı sıkışan İstanbul’un yolunu tutuyor. Hiç fena da olmuyor.”²⁴⁴

Ferai Tınç yazısında Osmanlı bakiyesine atıf yaparak Yugoslavya krizi ve başka coğrafyalardaki krizlerin Türkiye’nin kapısını çalan insanları beraberinde getirdiğini ve bu durumun Türk dış politikası açısından bir fırsat oluşturacağı savını öne sürerken Yugoslavya’da yaşanan dağılma sürecini ve bunun beraberinde getirdiği insanlık dramını arka plana atıp olaya pragmatik bir yaklaşım sergilemiştir. Bu yaklaşımın bir benzeri Hürriyet gazetesi yazarlarından Hadi Uluengin’in köşesinde de sıkça dillendirilmiştir. Hadi Uluengin Bosna’da yaşanan iç savaşa dair Türkiye’nin yapması gerekenleri önerdiği bir yazısında;

“Bosna-Hersek’te Türkiye’nin izleyeceği aktif politikalar, ülkemizin Balkanlardaki etkinliğini pekiştirmeye adaydır. (...) Diplomatik arenanın ötesinde Bosna – Hersek’te

²⁴³ Hürriyet, “Yugoslavya Kendi Kendini Öldürüyor”, 10 Kasım 1991.

²⁴⁴ Ferai Tınç, Hürriyet, 17 Kasım 1991.

atılacak her adım Türkiye'nin prestijini daha çok arttıracaktır. (...) Drina köprüsünü anlatan Rumeli türküleri de hafızamızdadır.”²⁴⁵ ifadelerini kullanmıştır.

Hadi Uluengin de Ferai Tınç gibi Yugoslavya'da yaşanan krizi ve Bosna'da sürmekte olan iç savaşı Türkiye'nin Balkanlarda etkisini genişletmesi açısından değerlendirmiş ve yine konunun insani boyutunu arka plana itmiştir.

Yugoslavya'nın dağılma süreciyle Hürriyet, Milliyet gazeteleri gibi çok sesli ve yüksek tirajlı gazeteler ve Cumhuriyet gibi daha çok laik, cumhuriyetçi hassasiyetler ekseninde yayım yapan Türk Medya unsurlarından sonra yine daha ideolojik ve milliyetçi bir perspektiften yayım yapan en yüksek tirajlı gazete yayını olan Türkiye gazetesi boyutundan da bir pencere açmak yararlı olacaktır. Türkiye gazetesinin Yugoslavya'nın dağılma sürecine yönelik en belirgin ilgisi köşe yazarı Mustafa Necati Özfatura'nın yazılarında karşılık bulmuştur. Mustafa Necati Özfatura Yugoslavya'nın dağılma sürecine ilişkin ilk yazısını “Yugoslavya'da İç Savaş Sinyalleri” başlığıyla kaleme almış ve şu görüşlere yer vermiştir:

“Yugoslav Ordusu Sırptır. Fanatik Sırp komunistleri merkezi yönetimi ellerinde tutmaktadır ve bütün Yugoslavya'yı Sırp yaparak Büyük Sırbistan kurma hayali içerisindedir. Yugoslavya dağılma noktasındadır. (...) Yugoslavya ve Hırvatistan'daki karışıklıklar komunizmin iflasını göstermektedir.”²⁴⁶

M. Necati Özfatura'nın yazısındaki bu ifadelerinden de anlaşılacağı üzere Türkiye gazetesinin genel yayım çizgisi köşe yazarı olan Özfatura'nın da benimsediği komünizme yönelik eleştirel bakış açısıdır ve Yugoslavya'da yaşanan krizde genel olarak doğru olmakla birlikte bütün sorumluluğu Sırlara yıkacak kadar subjektif bir yaklaşıma sahiptir. Özfatura'nın yazısından anlaşılan bir başka husus ise Yugoslavya ve Hırvatistan'ın farklı iki ülke gibi değerlendirildiği ve bilgi eksikliği veya yanılsama yaşandığıdır. Hırvatistan Yugoslavya Federal devleti içerisindeki bir federe cumhuriyettir ama Özfatura köşesinde bu ayrımı belirtme gereği duymadığı gibi Hırvatistan ve Yugoslavya'yı eşit iki ülke çağrışımı yapacak şekilde kullanmıştır.

²⁴⁵ Hadi Uluengin, Hürriyet, 21 Nisan 1992.

²⁴⁶ Mustafa Necati Özfatura, Türkiye Gazetesi, 7 Şubat 1991.

Türkiye gazetesinin Yugoslavya'nın dağılma sürecine yoğun ilgisi Bosna'da yaşanan iç savaş sırasında oluşmuş ve gazete gerek haberlerin içerikleri gerekse köşe yazarlarının kaleme aldığı yazılarla adeta Bosna'ya odaklanmıştır. Bu durum da Türkiye gazetesinin konuya ideolojik perspektifle yaklaştığını göstermesi bakımından önemli bir örnektir. Yugoslavya'nın dağılma süreci Türkiye gazetesinde de iç politik kaygılara yönelik yorumlara ve yönlendirme girişimlerine konu edilmiştir. Türk – İslam sentezi üzerinden konulara yaklaşan gazete ve yazarları ağırlıklı olarak komunizm eleştirisi, Osmanlı mirası üzerinden Türk soydaşlarla olan bağlar ve Bosnalı ve Kosovalı müslümanlar konularını sıkça işlemiş ve Yugoslavya krizini bu dar perspektifte ele almıştır. Türkiye gazetesinde Necati Özfatura'nın kaleme aldığı bir başka yazı ise Yugoslavya krizi ile Türkiye'nin iç politikası arasında kurulan bağı göstermesi açısından son derece ilginçtir. Necati Özfatura "Selamün Aleyküm" başlığı ile yayımladığı yazısında şu ifadelerle yer vermiştir:

"Gel be keko, şöyle sıkıca kucaklaşalım. Dünya bizi bekliyor. Senegalli zenci, Filipinler'deki çekik gözlü, Keşmir'deki buğday benizli. Azadi mi? Tut elimden birlikte haykıralım. Azadi! Eritre'ye, Mora'ya, Afganistan'a, Filistin'e, Bosna'ya, Kosova'ya... Biji...? Ah, evet elbette. Biji İslam kardeşliği!"²⁴⁷

Özfatura bu ifadeleri ile dünyada yaşanmakta olan Soğuk Savaş sonrası çalkantılı dönemin çatışmalı alanlarında Türkiye'nin bir kurtarıcı gibi beklendiği iddiasından hareketle Türkiye'de gündemin üst sıralarında yer alan PKK terörü ve Kürt Sorunu'na gönderme yapmış ve saydığı tüm bu coğrafyalardaki bireylerin İslam kardeşliği yapmasını önermiştir.

Cumhuriyet ve Türkiye gazetelerinin ideolojik anlamda Yugoslavya krizine angaje olmalarının yanında Milliyet gazetesinin yaşanan gelişmeleri daha nesnel ve objektif ele alan yaklaşımları Türk Medyası'nda ön plana çıkmıştır. "Yugoslavya Krizi 1-2" başlıklarıyla kaleme aldığı köşe yazılarında Sami Kohen şu satırları işlemiştir:

"Yugoslavya'da iç savaş tehlikesi tamamen ortadan kalktı mı? Dün varıldığı bildirilen 3 maddelik anlaşma uygulanabilecek ve durum tekrardan normale dönebilecek mi? (...) Bu kez daha iyimser olmak için bazı nedenler var. Bir kere anlaşmanın bir maddesi hemen uygulandı; Yugoslavya'nın nihayet yeni cumhurbaşkanı seçildi. (...) İkinci umut verici gelişme ise Slovenya ve Hırvatistan'ın geçen hafta ilan ettikleri bağımsızlığı 3

²⁴⁷ Mustafa Necati Özfatura, Türkiye Gazetesi, 30 Mart 1992.

ay için askıya almalarıdır. (...) Olayları bu noktaya getiren nedir? Slovenlerin ve de Hırvatların Sırları pek sevmediği, onlarla kader birliği yapmaktan hele son zamanlarda mutlu olmadıkları, ülkenin geri kalmış cumhuriyetlerini de sırtlarında taşımak istemedikleri, ayrıca rejimi de hiç tutmadıkları bir gerçektir. Tito'nun güçlü liderliği, o dönemin iç koşulları ve dış tehlikeleri birleştirici faktörler olmuştur. Ancak onun ölümünden sonra şartlar değişmiştir. Doğu-Batı yakınlaşmasından demokratikleşme ve liberalleşme akımlarına kadar çeşitli iç ve dış gelişmeler ülkede milliyetçilik duygularını ve ayrılıkçılık arzularını güçlendirmiştir. Kültür, ırk, din, mezhep, ekonomik yüzey, ideolojik ve siyasal inanç gibi farklılıklar bu ortam içinde iyice yüzeye çıkmıştır.”²⁴⁸

Sami Kohen'in yukarıdaki ifadeleri Yugoslavya krizine bir uzman bakış niteliğindedir. Diğer gazeteler ve köşe yazarlarında görülen ideolojik yaklaşımların aksine Kohen daha analitik, Yugoslavya'da ne olduğunu aktarma çabası içerisinde bir yazı kaleme alırken Türkiye'nin iç politik gündemine hapsolmadığı gibi daha geniş bir perpektifle konuyu dünyada yaşanan gelişmeler çerçevesinde ele alma gayreti göstermiştir. Bosna'da iç savaş patlak verip Sırp milislerin Müslüman Boşnaklara yaptıkları saldırılar katliam boyutlarına ulaştığında Türk Medyası konuya ilgisini yükseltirken Milliyet'te de Bosna'da yaşanan çatışmalar Nisan – Mayıs 1992 tarihlerinde sıkça anasayfada Saraybosna'ya gönderilen muhabir Ali Haydar Yurtsever imzalı haberler yer almaya başlamıştı. Türkiye ve Cumhuriyet gazeteleri dış haberleri ve köşe yazarlarının yorumlarıyla Bosna'da yaşanan iç savaşı kendi ideolojik pencerelerinden dar bir perspektifle ele alırken Milliyet gazetesi daha nesnel ve doğru bilgiyi aktarma kaygısına sahip olduğunu göstermiştir. Bosna'da iç savaş her yeni günde şiddetlenirken Sami Kohen “Sırlara Kim Dur Diyecek” başlığını verdiği yazısında şunları ifade etmiştir;

“Bütün belirtiler Bosna-Hersek'in 'Lübnanlaşma' yolunda olduğunu gösteriyor. (...) Olay yerine giden Türk diplomatı Ömer Ersun'un da belirttiği gibi, bu balkan ülkesi hızla uçuruma doğru gidiyor. Bosna-Hersek'e ve Belgrad'a giden herkes – BM'nin, AT'ın ve ABD'nin temsilcileri de- aynı görüşte. (...) Bosna'da olaylar bu cumhuriyetin diğer iki komşusu – Slovenya ve Hırvatistan gibi – bağımsızlığını ilan etmesiyle başladı. Bosna'nın 4.3 milyonluk nüfusunun yüzde 45'i Müslüman, yüzde 31'i Sırp, yüzde 18'i de Hırvat. Bağımsızlık ilan edildiği gün Sırlar (ki kendilerini Sırbistan'ın 'asil parçası' parçası olarak görüyorlar) referandumun sonucunu da kabul etmeyerek bu cumhuriyet içinde

²⁴⁸ Sami Kohen, Milliyet, 2 Temmuz 1991.

kendi bağımsızlıklarını ilan ettiler.Tabii bunu yapanlar, Sırp milliyetçileridir. Oysa Bosna-Hersek'te ıımlı, aklı başında çok Sırp var ki, iç içe yaşadıkları Müslümanlarla ve Hırvatlarla bozuşmak istemezler. (...) Eğer devreye giren uluslararası kuruluşlar ve yabancı güçler 'Kimse bizi dinlemiyor' diye pes ederse, Bosna gerçekten Lübnanlaşacaktır. Bunu önlemenin zamanı şimdidir. Ama nasıl? BM, Hırvatistan'a 14 bin kişilik bir barış gücü gönderdi. Artık başka gücü de kalmadı. AT'nin zaten polislik yapacak hali yok. Ama siyasal alanda yapılabilecek daha çok şey var! Sırbistan'ı iyice izole etmek gerek."²⁴⁹

Sami Kohen'in ifadelerinde Bosna-Hersek'in demografik yapısına ilişkin bilgilendirici ve uluslararası kamuoyunun yaşanan krize ve çatışmalara yönelik tutumu açıklanırken diğer tarafta bütün Sırpıları düşmanlaştırıcı ifadelerden uzak duran ve olaya etnik milliyetçilik perspektifinden bakmayıp çözümü arayan bir yaklaşım belirginleşmiştir. Bu yaklaşımı ile Kohen nitelikli ve bilgiye dayalı bir yorumu okuyucuyla buluşturmuş ve Yugoslavya'da yaşananları olabildiğince nesnel bir şekilde ele almıştır.

Türk Medyası'nın Yugoslavya'nın dağılma sürecine ve bu süreçte yaşanan iç savaşa dair yaptığı haberleri genel olarak değerlendirmek gerekirse, Yugoslavya dağılma sürecine girdiğinde gazetelere yansıyan çok fazla haber olmamakla birlikte belli başlı köşe yazarlarının konuya değişik pencerelerden baktığı gözlemlenmiştir. Türk Medyası'nda Yugoslavya krizine yoğun ilgi Slovenya'da Türk tır şöförlerinin mahsur kalması ile birlikte oluşurken bir zaman sonra bu ilginin de giderek azaldığı ve Hırvatistan'da yaşanan iç savaşa dair çok fazla haber yer almadığı, çıkan haberlerin de olayın doğası gereği savaşı gösteren fotoğraflarla süslendiği ancak bir süre sonra bu durumun da kanıksanıp sıradanlaştığı gözlemlenmiştir. Bosna'da patlak veren iç savaş ile birlikte Türk Medyası Yugoslavya'nın dağılma sürecine adeta kilitlenmiş, Bosnalı Müslüman halk ve Bosna'daki Osmanlı mirası üzerinden Türkiye ile ilgi kurulmuştur. Bosna iç savaşına kadar Slovenya'daki Türk tır şöförleri hadisesi dışında gazetelerin anasayfasına neredeyse hiç yansımayan Yugoslavya krizi Bosna – Hersek'in başkenti Saraybosna'nın 1992'nin Nisan ayında kuşatma altına alınmasıyla birlikte gazetelerin birinci sayfalarında geniş yer bulmuştur.

²⁴⁹ Sami Kohen, Milliyet, 22 Nisan 1992.

Yugoslavya'nın dağılma süreci Türk Medyası'nda genel olarak farklı ideolojik perspektiflerden değerlendirilmiş, yaşanan olayların gerçek boyutlarına, sebep-sonuç ilişkilerine ve uluslararası boyutuna çok nadir olarak değinilmiştir. Medyanın bir kısmı Yugoslavya krizine Türk – İslam perspektifinden yaklaşmak suretiyle Balkanlardaki Türk – İslam mirası olarak addedilebilecek Osmanlılık üzerinden konuya yaklaşırken, diğer tarafta Yugoslavya krizi liberal bir perspektifle Türk Dış Politikası'nın Balkan coğrafyasında etkisini arttırabilmesi için bir fırsat gibi değerlendirilmiştir. Medyanın bir kısmı ise Yugoslavya'da yaşanan gelişmeleri Türkiye'nin iç politika gündemiyle ilişkilendirmiş ve sorunun bütün boyutlarını ele alarak kamuoyuna sunma endişesini taşımamıştır.

Yugoslavya'nın dağılması sürecini haberleştiren Türk Medyası çoğunlukla haber kaynağı olarak batı medyasında çıkan haberleri tercüme etmeyi tercih ederken Milliyet, Türkiye gibi gazeteler olayın gerçekleştiği bölgelere zaman zaman muhabirlerini göndermiş ve doğru bilgiye birinci elden ulaşmayı başarmıştır. Gazetelerin yabancı dil bilen veya uluslararası ilişkiler eğitimi almış Sami Kohen, Ergun Balcı, Hadi Uluengin gibi köşe yazarlarına sahip olması Yugoslavya'nın dağılma sürecini daha yetkin ve derinlemesine analiz edebilen yazıların kamuoyu ile buluşmasına olanak tanımıştır.

Yugoslavya'nın dağılma sürecinde ortaya çıkan diğer bir durum ise Türkiye'de bu ülke ve Balkan coğrafyası hakkında sahip olunan bilgi birikiminin sınırlı olduğu ihtimalidir. Nitekim bu bilgi eksiği açığını ve dolayısıyla ilgisizliği farkedenden Hürriyet gazetesi Balkanlarla ilgili bir yazı dizisi hazırlamış ve bu yazı dizisinde Balkanlardaki Osmanlı kültür ve tarih mirasına camileri, köprüleri ve medreseleri tanıtarak dikkat çekmiştir.²⁵⁰ Hürriyet gazetesinin yayımladığı bu yazı dizisinde dikkati çeken bir başka unsur ise Bosna'da yaşanan savaş ve Yugoslavya'nın dağılma sürecinin nasıl magazinleştirdiğini görmemiz açısından önemlidir. Boşnak bir kadının fotoğrafı "Boşnak Güzeli" başlığı ile verilirken yaklaşık iki ay kadar sonra yine Hürriyet gazetesinde ilk sayfada çıkan bir haberin "Bosnalı Üç Kız Kardeş Adapazarı'nda"²⁵¹ başlığı ve Boşnak kızların makyajlı ve göze hoş gelen fotoğraflarıyla birlikte verilmesi savaşın magazinleştirilmesi, gazete satışlarıyla ilgili ticari kaygı unsurlarının yansımalarını göz önüne getirmiştir.

²⁵⁰ Hürriyet, 2 Nisan 1992.

²⁵¹ Hürriyet, 1 Haziran 1992.

2. Uluslararası Medyada Yugoslavya'nın Dağılma Süreci

Yugoslavya'nın dağılma süreci uluslararası medyanın gündeminde daha sıcak çatışmalar başlamadan önce ekonomik verilerin analizi üzerinden yansımaya başlamıştır. Tito'nun mucidi olduğu öz-yönetime dayalı komünist sistemin, Yugoslavya ekonomisini son dönemde özellikle alınan dış borçlarla da ilgili olarak dar boğaza soktuğu ve cumhuriyetler arasında ekonomik gelişmişlik düzeylerinde farkın rahatsız edici boyutlara geldiği günlerde Yugoslavya'da baş gösteren grevler, uluslararası medyanın gündemine oturmuştur. 22 Nisan 1991 tarihinde Wall Street Journal'da "Yugoslavya'da Dinar Devüle Ediliyor" başlığıyla çıkan haber Yugoslavya'nın ekonomik anlamda darboğaza girdiğinin yansıtılması açısından önemlidir.²⁵² 1991'in Mart ve Nisan aylarında ABD'deki günlük internet yayın organındaki haberlerde yer alan ifadeler şu şekildedir:

*"Yugoslavya'da 2. Dünya Savaşı'ndan bugüne gerçekleşen en büyük anti-komünist protesto mitinginde Slovenler ve Hırvatlar konfederal bir yönetime geçilmesi taleplerini aksi halde ise ayrılacakları tehdidini yöneltti."*²⁵³

*"Toplamda 700 bin kişinin katıldığı greve metal ve deri işçisi Sırlar, Bosnalı madenciler ve Slovenya ile Voyvodina özerk bölgesinde öğretmenler katıldı. Yugoslavya Havayolları Taşımacılığı firmasında da makinalar kapatıldı."*²⁵⁴

Yugoslavya'da yaşanan grev ve protestoların ABD'de yayın yapan bir internet sitesinde "anti-komünist" bir vurgu ile sunulmuş olması günün koşulları düşünüldüğünde normal karşılanmakla birlikte dikkate değerdir.

Uluslararası medyada Yugoslavya krizi ve yaşanan iç savaş genel olarak yakından takip edilirken konu ile ilgili çıkan haberler ve yorum yazıları da konuya geniş bir

²⁵² Yugoslavia to Devalue Dinar,

<http://pqasb.pqarchiver.com/djreprints/access/27690087.html?FMT=ABS&FMTS=ABS:FT&type=current&date=Apr+22%2C+1991&author=&pub=Wall+Street+Journal&edition=&startpage=NOPAGEC&desc=Yugoslavia+to+Devalue+Dinar> (15.05.2012)

²⁵³ USA TODAY, 700,000 in Yugoslavia's largest strike since WWII,

[http://pqasb.pqarchiver.com/USAToday/access/56144890.html?FMT=ABS&FMTS=ABS:FT&date=Apr+17%2C+1991&author=&pub=USA+TODAY+\(pre-1997+Fulltext\)&edition=&startpage=04.A&desc=700%2C000+in+Yugoslavia%27s+largest+strike+since+WWII](http://pqasb.pqarchiver.com/USAToday/access/56144890.html?FMT=ABS&FMTS=ABS:FT&date=Apr+17%2C+1991&author=&pub=USA+TODAY+(pre-1997+Fulltext)&edition=&startpage=04.A&desc=700%2C000+in+Yugoslavia%27s+largest+strike+since+WWII) (15.05.2012)

²⁵⁴ USA TODAY, 30,000 protesters storm army base in Yugoslavia,

[http://pqasb.pqarchiver.com/USAToday/access/56144890.html?FMT=ABS&FMTS=ABS:FT&date=Apr+17%2C+1991&author=&pub=USA+TODAY+\(pre-1997+Fulltext\)&edition=&startpage=04.A&desc=700%2C000+in+Yugoslavia%27s+largest+strike+since+WWII](http://pqasb.pqarchiver.com/USAToday/access/56144890.html?FMT=ABS&FMTS=ABS:FT&date=Apr+17%2C+1991&author=&pub=USA+TODAY+(pre-1997+Fulltext)&edition=&startpage=04.A&desc=700%2C000+in+Yugoslavia%27s+largest+strike+since+WWII) (15.05.2012)

perspektiften yaklaşmıştır. Örneğin Wall Street Journal'da Craig Formen Yugoslavya'da henüz şiddetli çatışmalar başlamadan 18 Mart 1991'de kaleme aldığı "Yugoslavya'da Ekonomik Reformlar Sendeliyor" başlıklı yazısında Yugoslavya'da yaşanan ekonomik sıkıntılarının her yeni çözüm denemesinde daha kötüye gittiğini ve bu sıkıntılarının beraberinde yakıt milliyetçiliğine varacak düzeyde etnik tansiyonu körüklediğini ifade etmiştir.²⁵⁵ Craig Forman'ın henüz Yugoslavya'nın dağılması ile ilgili fikirlerin çok sık dillendirilmediği bir dönem olan 12 Ocak 1990'da kaleme aldığı ve "Felçli Kavgayla Kuşatılmış Yugoslavya – Muhalif Milliyetler Federasyonun Yaşayabilirliğini Tehdit Ediyor" başlığını attığı yazısı uluslararası medyanın Yugoslavya krizine yönelik öngörü ve derinlikli analiz kabiliyeti bakımından önemli bir örnek olarak değerlendirilmelidir.²⁵⁶

Yugoslavya'nın dağılma sürecinde uluslararası medya organlarının neredeyse tüm gelişmeleri yakaladığı, tarihi bir arka plana dayanan bilgilendirici bir sunuş ile yayımladığı ve gazetelerin, internet kaynaklarının özellikle Yugoslavya'da çatışmaların başlamasıyla birlikte konuyu çok sık bir biçimde işlediği görülmektedir. Örneğin Wall Street Journal gazetesinin internet arşivinde yapılan taramada henüz çatışmaların başlamadığı 1989 ile 1991 yılları arasında yaklaşık 94 adet Yugoslavya haberinin yazıldığı tespit edilebilmektedir.²⁵⁷ Yugoslavya krizinin derinleşerek sıcak çatışmaların yaşandığı yıl aralığı olan 1992 – 1995 tarihleri arasında yapılan taramada ise 367 adet haber linkine ulaşılmıştır.²⁵⁸ Yugoslavya konusuyla bölgesel, küresel ve tarihi arka plan noktasında önemli derecede ilgisi olmayan İsrail'in Jerusalem Post gazetesinde 1989 ile 1995 yılları arasında yapılan taramada ise Yugoslavya ile ilgili 27 adet internet haberi bulunmuştur.²⁵⁹ Bazı uluslararası kuruluşların temsilcilerinin Yugoslavya krizi ile yakından ilgilendiği, 26 -

²⁵⁵Yugoslavia's Economic Reforms Falter - Crisis Helps Fuel Nationalist And Ethnic Tensions, <http://pqasb.pqarchiver.com/djreprints/access/27808990.html?FMT=ABS&FMTS=ABS:FT&type=current&date=Mar+18%2C+1991&author=By+Craig+Forman&pub=Wall+Street+Journal&edition=&startpage=PAG EA.1&desc=Yugoslavia%27s+Economic+Reforms+Falter+---+Crisis+Helps+Fuel+Nationalist+And+Ethnic+Tensions> (15.05.2012)

²⁵⁶Yugoslavia Beset by Paralyzing Bickering - Diverging Nationalities Threaten Federation's Viability <http://pqasb.pqarchiver.com/djreprints/access/27585059.html?FMT=ABS&FMTS=ABS:FT&type=current&date=Jan+12%2C+1990&author=By+Craig+Forman&pub=Wall+Street+Journal&edition=&startpage=PAG EA.8&desc=Yugoslavia+Beset+by+Paralyzing+Bickering+---+Diverging+Nationalities+Threaten+Federation%27s+Viability> (15.05.2012)

²⁵⁷ <http://pqasb.pqarchiver.com/> (16.05.2012)

²⁵⁸ <http://pqasb.pqarchiver.com/> (16.05.2012)

²⁵⁹<http://pqasb.pqarchiver.com/jpost/offers.html?message=The%20document%20format%20was%20not%20specified.> (16.05.2012)

27 Ağustos 1992’de Londra’da düzenlenen konferansa temsilciler gönderdiği²⁶⁰, Yugoslavya’da yaşanan siyasi krizleri daha çok insani boyuttan ele alarak mülteci konumuna düşen Yugoslavya vatandaşlarını gündeme getirdikleri ve yerel kaynakları kullanarak yaşanan gelişmelere Yugoslavya halkının penceresinden bakmaya çalıştıkları çeşitli haberlere yansımıştır. Örneğin 13 Kasım 1992’de ABD’nin günlük internet haber sitesinde yayımlanan haberde 10 yaşındaki Zumra Gutlic isimli Boşnak mültecinin Travnik şehrinde dilenerek edindiği iki patatesi ve Travnik mülteci merkezinde kalan 10 kişilik ailesi ön plana çıkarılmıştır.²⁶¹ Mültecilerle ilgili bir başka haber ise 26 Ağustos 1992 tarihinde yine aynı internet sitesinde “Batı’nın Yugoslavya’da Seçenekleri Neler” başlığıyla yayımlanan makalede Bosna’da 681 bin mülteci olduğu ve bunların çoğunluğunu Boşnak ve Hırvatların oluşturduğundan bahsedilmiştir.²⁶²

Uluslararası medyada Yugoslavya krizinin yansımaları şiddeti körüklediği ve etnik milliyetçiliği arttırdığı bir gerçek olan Eski Yugoslavya devlet başkanı Slobodan Miloseviç’in de fikir ve görüşlerine yer verecek kadar çok taraflı bir bakış açısı ile gerçekleştirilmiştir. 14 Kasım 1991’de ABD’nin günlük internet yayın organında Slobodan Miloseviç’in yayımladığı bir yazıyla uluslararası kamuoyu ile paylaştığı şu ifadeler yer verilmiştir.

“Srbistan, sözde ‘Büyük Srbistan’ oluşturmak için yalvarmamaktadır. Böyle bir ülke iddiası tarihi bir anakronizmdir. Srbistan Hırvatistan’ın içerisinde yaşayan 70 bin Sırpın Yugoslav vatandaşlığından vazgeçmesi için zorlanmaması ve onların haklarının ve beklentilerinin sağlanması kaydıyla Slovenya ve Hırvatistan’ın ayrılmasına karşı değildir. Srbistan hiçkimseden toprak talebi olan ve bu nedenle savaştan bir ülke değildir. Yugoslavlar, Hırvatistan’da yaşayan Sırpın eşit haklara sahip olmasını reddetmeye

²⁶⁰[http://pqasb.pqarchiver.com/USAToday/access/56219946.html?FMT=ABS&FMTS=ABS:FT&date=Aug+26%2C+1992&author=Sharon+Shahid&pub=USA+TODAY+\(pre-1997+Fulltext\)&edition=&startpage=09.A&desc=What+options+does+the+West+have+in+Yugoslavia%3F](http://pqasb.pqarchiver.com/USAToday/access/56219946.html?FMT=ABS&FMTS=ABS:FT&date=Aug+26%2C+1992&author=Sharon+Shahid&pub=USA+TODAY+(pre-1997+Fulltext)&edition=&startpage=09.A&desc=What+options+does+the+West+have+in+Yugoslavia%3F) (15.05.2012)

²⁶¹USA TODAY, U.N. moves toward blockade to end smuggling to Yugoslavia, [http://pqasb.pqarchiver.com/USAToday/access/56240012.html?FMT=ABS&FMTS=ABS&date=Nov+13%2C+1992&author=&pub=USA+TODAY+\(pre-1997+Fulltext\)&edition=&startpage=10.A&desc=U.N.+moves+toward+blockade+to+end+smuggling+to+Yugoslavia](http://pqasb.pqarchiver.com/USAToday/access/56240012.html?FMT=ABS&FMTS=ABS&date=Nov+13%2C+1992&author=&pub=USA+TODAY+(pre-1997+Fulltext)&edition=&startpage=10.A&desc=U.N.+moves+toward+blockade+to+end+smuggling+to+Yugoslavia) (15.05.2012)

²⁶²USA TODAY, What options does the West have in Yugoslavia?, [http://pqasb.pqarchiver.com/USAToday/access/56219946.html?FMT=ABS&FMTS=ABS:FT&date=Aug+26%2C+1992&author=Sharon+Shahid&pub=USA+TODAY+\(pre-1997+Fulltext\)&edition=&startpage=09.A&desc=What+options+does+the+West+have+in+Yugoslavia%3F](http://pqasb.pqarchiver.com/USAToday/access/56219946.html?FMT=ABS&FMTS=ABS:FT&date=Aug+26%2C+1992&author=Sharon+Shahid&pub=USA+TODAY+(pre-1997+Fulltext)&edition=&startpage=09.A&desc=What+options+does+the+West+have+in+Yugoslavia%3F) (15.05.2012)

*devam eden Hırvatistan'ın neden olduğu şiddetli ayrılığın doğrudan sonucu olan saçma bir savaşta öldürülüyor. Hırvatlar yasadışı silah ithal ediyor, paramiliter güçler kuruyor ve Hırvat devlet başkanının siyasi partisini silahlandırdılar. Çatışmalar Hırvatistan'daki Sırp köylerinde ve topraklarında Hırvat askeri saldırıları ile başladı. (...)*²⁶³

Yugoslavya'da yaşanan çatışma ve dağılma süreci uluslararası medyanın tanınan yayın organı Time Magazine'de de yankı bulurken iç savaşta şiddetin artarak devam etmesi ve uluslararası kamuoyu ile uluslararası örgütlerin bu insanlık dramına yönelik bir çözüm üretmiyor olması şiddetle eleştirilmiştir. Time dergisi 2 Aralık 1991 tarihinde "Yugoslavya: Cehennemde Yaşam" başlığı ile yayımladığı haberinde "2. Dünya Savaşı'ndan bir sahne gibi, hem de Avrupa'nın göbeğinde 3 ay boyunca Sırp kontrolündeki ordu Hırvat Danube şehrine saldırdı. Vukovar direnmeyi bıraktı ama ölümler devam ediyor."²⁶⁴ ifadelerine yer verirken Yugoslavya'da yaşanan şiddeti ön plana çıkarırken bu sürecin Avrupa'nın ortasında yaşanıyor olmasına adeta sitem etmiştir. Yine bir başka sayısında Time dergisinin Belgrat'taki muhabiri James L. Graft yazısına "Slobodan Miloseviç: Balkan Kasabı" başlığını atarken Miloseviç'in savaşı Belgrat'taki deri koltuğunun üzerinde rahatlık içerisinde sürdürme hevesini ve bunu yaparken de bütün suçu ayrılıkçı cumhuriyetlere havale ettiğini ifade etmiştir.²⁶⁵ Bosna'da iç savaşın başladığı ve Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi ve uluslararası kamuoyunun Yugoslavya'nın dağılma sürecine kayıtsız kalamadığı 1992'nin Temmuz ayında Time dergisi Bosna'da uygulanması kararlaştırılan ateşkese dair haberde "Bosna'da Bir Ateşkes Daha? Çok Geç" başlığını kullanırken Saraybosna'nın kuşatıldığı ve çatışmaların başladığı tarihten bu yana 30 defa ateşkes kararı alındığını ancak ateşkesin her seferinde bozularak bu durumun kanıksanmış bir hal aldığını ifade ederken yeni bir ateşkes var ama ülke diyebileceğimiz bir Bosna-Hersek kaldı mı? Sorusunu yönelterek savaşın yarattığı yıkıma dikkat çekmiştir.²⁶⁶ Yine benzer bir haber artık savaşın kanıksanma noktasına geldiği 1993

²⁶³USA TODAY, Peace in Yugoslavia requires justice for all
[http://pqasb.pqarchiver.com/USAToday/access/56177368.html?FMT=ABS&FMTS=ABS&date=Nov+14%2C+1991&author=Slobodan+Milosevic&pub=USA+TODAY+\(pre-1997+Fulltext\)&edition=&startpage=11.A&desc=Peace+in+Yugoslavia+requires+justice+for+all](http://pqasb.pqarchiver.com/USAToday/access/56177368.html?FMT=ABS&FMTS=ABS&date=Nov+14%2C+1991&author=Slobodan+Milosevic&pub=USA+TODAY+(pre-1997+Fulltext)&edition=&startpage=11.A&desc=Peace+in+Yugoslavia+requires+justice+for+all)
(16.05.2012)

²⁶⁴ Time Magazine, Yugoslavia: A Living Hell,
<http://www.time.com/time/magazine/article/0,9171,974413,00.html> (17.05.2012)

²⁶⁵ Time Magazine, Slobodan Milosevic: The Butcher of the Balkans,
<http://www.time.com/time/magazine/article/0,9171,975723,00.html> (17.05.2012)

²⁶⁶ Time Magazine, Another Cease-Fire In Bosnia -- Too Late?,
<http://www.time.com/time/magazine/article/0,9171,976068,00.html> (17.05.2012)

yılıının Ağustos ayında “Utandırılacak Bir Ders” başlığıyla verilirken haberin içeriğinde Bosna Savaşı’na dair yaşanan güncel gelişmeler ve Bosnalı Sırp, Hırvat, Boşnak liderlerin bir kere daha masaya oturması ele alınmış ancak temel vurgu Batı’yı gelecek yıllarda azap içinde bırakacak olan insanlık dramı ve soykırım konularına yapılmıştır.²⁶⁷

Yugoslavya’da Batı’nın ve uluslararası örgütlerin yaşanan çatışmaları önleyememiş olmasını sık sık gündeme getiren Time’da ABD’de 1992 yılında yapılan başkanlık seçimlerinde Bill Clinton ile George Bush’un seçim yarışında Yugoslavya konusunun işlenmesi de gündeme getirilmiştir. “Birini Ayırma Derecesi” başlığıyla 10 Ağustos 1992 tarihinde yayımlanan haberde Başkan aday Clinton’un kampanyasını iç sorunlar üzerine kurgulamasının Dış Politika açısından epey güçlü olan Başkan Bush’a karşı daha mantıklı olacağı ancak Bosna konusunda ikisi arasında yaşanan tartışmada Bush’un Yugoslavya konusunda savunmasız kaldığı ve Clinton’un onu altedebilmek için yeterince cesaretli olduğunun gözlemlendiği konu edilmiştir.²⁶⁸ Yugoslavya krizi süresince aktif bir tutum sergilemeyen Başkan Bush’un 1992 seçimlerinde Yugoslavya’ya yönelik daha aktif bir politika izleyeceği mesajı veren Clinton karşısında mağlup olduğu göz önüne alındığında Yugoslavya’nın dağılma sürecinde medyanın bu konuyu ele almış olmasının etkisi olduğu söylenebilir.

İsrail medyasının Yugoslavya’nın dağılma sürecine yönelik ilgisi ise Yugoslavya topraklarında yaşayan Yahudi cemaatinin karşılaştığı zorluklar ve sorunlar üzerine odaklanmıştır. Jerusalem Post gazetesinin 11 Ağustos 1992’de “Yugoslavya’daki Yahudiler için Durum Kötüleşiyor” başlığı ile yaptığı haberde, kuşatma altındaki Saraybosna’da yaşayan Yahudi Simha Dimtiz’e dayandırılan bilgilere göre durumun her yeni günde kötüye gittiği, 50 yahudinin yaşadığı Mostar’daki Yahudi temsilcisinin şehir terkettiği ve yıl sonuna kadar Yahudi ajansının 1000 kadar yahudiyi İsrail’e götürme umudu taşıdığı paylaşılmıştır.²⁶⁹

²⁶⁷ Time Magazine, A Lesson in Shame, <http://www.time.com/time/magazine/article/0,9171,978962,00.html> (17.05.2012)

²⁶⁸ Time Magazine, One Degree of Separation <http://www.time.com/time/magazine/article/0,9171,976209,00.html> (17.05.2012)

²⁶⁹ Jerusalem Post, Situation Worsening for Jews in Yugoslavia <http://pqasb.pqarchiver.com/jpost/access/99719279.html?FMT=ABS&FMTS=ABS:FT&type=current&date=Aug+11%2C+1992&author=BATSHEVA+TSUR+and+ASHER+WALLFISH&pub=Jerusalem+Post&edition=&startpage=01&desc=SITUATION+WORSENING+FOR+JEWS+IN+YUGOSLAVIA%20> (15.05.2012)

Almanya'nın medya organları ise Yugoslavya'nın dağılma sürecini en yakın takip eden uluslararası medya kuruluşlarından birisi olmuştur. Yugoslavya'nın Almanya ile Avusturya üzerinden oluşturduğu yakın komşuluk, Almanya'da yaşayan yüksek nüfuslu Hırvat işçiler ve Slovenya ile Almanya'nın tarihi bağları bu ilginin yoğunlaşmasının birincil sebeplerini oluşturmuştur. Alman basınında Yugoslavya'nın dağılma süreci özellikle Slovenya ve Hırvatistan'ın bağımsızlıklarını ilan etmeleri ile birlikte daha çok bölünmeyi destekleyen ve Hırvat, Sloven bağımsızlıklarına arka çıkan nitelikte olmuştur. Almanya'nın ünlü dergisi Der Spiegel Yugoslavya krizini sıklıkla haber konusu yaparken yaşanan insanlık dramlarının Yugoslavya'nın bir arada tutulması gibi anlamsız bir çabadan ileri geldiği ve self-determinasyon ilkesinin nasıl ki Doğu-Batı Almanyanın birleşmesi için kullanıldıysa bugün de Yugoslavya'dan ayrılmak isteyen cumhuriyetler için kullanılabileceğini savunan Almanya resmi politikasına yakın bir duruş sergilemiştir.²⁷⁰ Alman Der Spiegel dergisi Yugoslavya krizini zaman zaman kapak konusu haline getirerek kamuoyunun ilgisine sunarken Bosna'da yaşanan insani dramı konu edinmiş, Hırvatlarla Sırlar arasında yaşanan savaşta ise ağırlıklı olarak Sırları saldırgan, Hırvatları ise özgürlük mücadelesi veren unsurlar olarak yansıtmıştır.²⁷¹

Yugoslavya'nın dağılmasının uluslararası medyadaki görünümü her ne kadar insani boyutları ön plana çıkararak gerçekleştirilmiş olsa da zaman zaman yayının yapıldığı ülkenin çıkar ve menfaatleri ile birlikte iç politik gündemine göre yorumlandığı gözlemlenmiştir. Yugoslavya krizinde Batı dünyasının geciken ve çatışmaları engelleyemeyen tutumu genel olarak eleştirilmiş, Yugoslavya'da yaşananların tarihsel arka planı da yapılan haberlerde yansıtılmak suretiyle okuyucuya geniş bir perspektif sunulmuştur. Doğası gereği çatışmaların ve yıkımın fotoğraflanarak ön plana koyulduğu Yugoslavya'nın dağılma sürecinde, uluslararası medyanın haberin kaynağına ulaşmak, konuyu derinlemesine analiz etmek, bizzat savaşın içinde olanlarla gerçekleştirdikleri görüşmelerle sorunu yaşayanların penceresinden sunmak gibi konularda yeterince donanımlı olduğu ve Türk Medyası ile kıyaslandığında çok daha nitelikli yayın yaptığı tespit edilmiştir. Henüz Yugoslavya'da iç savaş devam ederken Robert Fisk gibi kıdemli dış politika habercisinin bölgeye gitmesi, gündelik yaşamdan dikkat çekici örnekleri konu alan yazılarla dünya kamuoyunun ilgisini çekme çabası ve 1993 yılında hazırladığı Bosna-

²⁷⁰ Der Spiegel, Jeden Meter verteidigen, <http://www.spiegel.de/spiegel/print/d-13692247.html> (17.05.2012)

²⁷¹ Der Spiegel, Der dümmste aller Kriege, <http://www.spiegel.de/spiegel/print/d-13679337.html> (17. 05. 2012)

Hersek Belgeseli²⁷², uluslararası medyada teknik donanım, finansman düzeyi ve bilgi birikiminin çok daha ileri seviyede olduğunu göstermektedir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Yugoslavya'yı oluşturan Güney Slav halkları birbirlerinden farklı tarihi, kültürel, dil ve din alanlarında yeniden yapılanma süreçleri yaşamış ve bu durum Yugoslav kimliği etrafında örgütlenmeyi zorlaştırmıştır. Yugoslavya deneyiminin I. ve II. Dünya Savaşları sonrasında uluslararası koşulların dayattığı bir zorunluluk olduğu gerçeği göz önünde bulundurulduğunda Yugoslavya'da yaşayan halkların dış tehdit algısı nedeniyle geçici sürelerle birlikte yaşama iradesi gösterdiğini ifade etmek mümkündür. I. Dünya Savaşının akabinde dış tehdit algısı ile Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı'nı oluşturan Güney Slav halkları dış tehditin ortadan kalktığı ve uluslararası koşulların değişim sürecinde olduğu II. Dünya Savaşı sırasında Yugoslavya'da yaşanan iç savaşın bir ön kopyası olarak ifade edilebilecek bir iç çatışma dönemi yaşamış, II. Dünya Savaşının sona ermesiyle birlikte uluslararası sistemde kurulan yeni denge etrafında yine dış tehdit algılaması içerisinde Yugoslavya'yı oluşturmuşlardır. Güney Slav halklarının tarihsel süreç içerisinde birbirleri aleyhinde toprak iddialarına sahip olduğu ve bu iddialarını gerçekleştirmek yönünde Ortaçağ Devletleri kurdukları tarihi bir gerçektir. Bu gerçek üzerinden hareket ettiğimizde Güney Slav halklarının Soğuk Savaş'ın bittiği ve uluslararası sistemin iki kutuplu yapıdan yeni bir yapıya dönüşüm aşamasında olduğu bir süreçte birbirlerine karşı gerek imparatorluklar dönemi ve öncesinde gerekse birinci ve ikinci dünya savaşları sürecinde gerçekleştirdikleri saldırganlıkları yeniden alevlendirerek Yugoslavya'yı iç savaşa sürüklemelerini anlamlandırmak mümkün olmuştur.²⁷³

Yugoslavya'nın dağılmasının iç etkenleri olan halklar arasındaki tarihsel düşmanlık ve rekabet, ülke içerisindeki Cumhuriyetler arasındaki farklı ekonomik gelişmişlik seviyesinin yarattığı sorunlar boyutundan kaçınılmaz olduğu ve yapay bir devlet olarak Yugoslavya'nın Tito'nun ölümünden sonra daha fazla ayakta kalamayacağı daha kriz başlamadan önce özellikle Milliyetçi Sırp Lider Slobodan Miloseviç'in iktidara gelmesiyle

²⁷² 1993 yılında Robert Fisk tarafından Discovery Channel için "From Beirut to Bosnia" ismiyle 3 bölüm olarak hazırlanan belgeselin ama Müslümanların Batı'dan neden nefret ettikleri sorusuna cevap aramaktı ancak Discovery Channel bu belgeseli İsrail yanlısı grupların mektup kampanyası nedeniyle gösterimden kaldırdı.

²⁷³ Mila Tanaskoviç, Mülakat 1.

birlikte belirginleşmiştir.²⁷⁴ Yugoslavya'nın dağılmasının dış faktörleri ise içeride yaşanan gelişmeler ile aynı tarihlerde yaşanan Soğuk Savaş'ın bitişi, iki kutuplu sistemin dağılması, Berlin duvarının yıkılışı ve bunların toplamında uluslararası sistemde yaşanan değişim olarak karşımıza çıkmıştır.²⁷⁵

Soğuk Savaş'ın bitişi, SSCB'nin yıkılması ve Varşova Paktı'nın dağılması ile birlikte uluslararası sistemde iki kutuplu yapının yerini nasıl bir düzenin alacağı tartışmalarının yaşandığı bir süreçte Yugoslavya'nın dağılması bu tartışmaların yönünü belirleyici bir etki yaratmıştır.²⁷⁶ Yugoslavya kriziyle birlikte Avrupa Birliği'nin Ortak Dış ve Güvenlik Politikası (ODGP) noktasında bir birlik oluşturamadığı, hemen yanibaşında yaşanan bir krize müdahale etme konusunda askeri güçten yoksun olduğu ve ABD'nin inisiyatifi ve NATO'nun desteği olmaksızın yaşanan etnik gerilim ve çatışmaların en azından durdurulamayacağı anlaşılmıştır.

Yugoslavya'nın dağılmasının uluslararası gelişmelerden, küresel ve bölgesel örgütlerin yaklaşımlarından ve ABD, Almanya, Fransa, İngiltere, Rusya gibi büyük güçlerin politikalarından bağımsız gerçekleştiğinin düşünülmemeyeceği görülürken²⁷⁷ bu faktörlerden etkilenerek parçalanan Yugoslavya'nın da paralel bir şekilde farklı değişimleri oluşturduğu tespit edilmiştir. Yugoslavya'nın parçalanma süreci ABD'nin "yeni dünya düzeni" argümanı çerçevesinde yakın gelecekte Avrupa Birliği adıyla anılacak olan Avrupa Topluluğu'yla ilişkilerini ve küresel hakimiyet perspektifinde Balkanlar politikasını şekillendirmiştir. Soğuk Savaş'ın bitişi ile birlikte iki kutuplu dünyanın son bulunduğu zaman diliminde Yugoslavya'nın dağılma sürecinin yaşanması ve Bosna'da yaşanan iç savaşın ancak ABD'nin müdahalesi ile sonlandırılması ABD'nin "yeni dünya düzeni" içerisinde başat aktör olma konumuna meşruiyet kazandırmıştır. Diğer tarafta Yugoslavya krizini başladığı süreçte Avrupa Topluluğu'na havale eden ABD Bosna müdahalesi ile Balkanlar politikasında özellikle askeri üsler oluşturmak noktasında yeni bir sayfa açmıştır.²⁷⁸

Yugoslavya'nın dağılma sürecinin etkilediği bir başka uluslararası politika konusu ise Avrupa Topluluğu'nun Ortak Dış ve Güvenlik Politikası (ODGP) noktasında yaşadığı

²⁷⁴ Remzie Shahini Hoxhaj Mülakat 2.

²⁷⁵ Mila Tanaskoviç, Mülakat 1.

²⁷⁶ Remzie Shahini Hoxhaj, Mülakat 2.

²⁷⁷ Amina Şeçeroviç, Mülakat 3 ve Gözde Kılıç Yaşın, Mülakat 4.

²⁷⁸ Gözde Kılıç Yaşın, Mülakat 4.

zaafiyeti ortaya çıkarması ve askeri bir güçten yoksun Avrupa Topluluğu'nun yanibaşında meydana gelen sıcak çatışmaları durdurma veya bitirme noktasında etkisiz kalacağını göstermesi olmuştur. Özelde Avrupa Topluluğu genelde ise Batı Avrupa'nın Yugoslavya'da yaşanan iç savaş ve dağılma süreciyle birlikte kendisini sorgulama ihtiyacı hissettiğini ve geleceğe dönük stratejiler bağlamında önemli çıkarımlar yaptığı görülmüştür. Avrupa Topluluğu'nun siyasi bir birlik olan Avrupa Birliği'ne dönüştüğü dönemde yaşanan Yugoslavya krizi, Avrupa Topluluğu'nun ekonomik bir birliktelikten siyasi konularda ortak karar alabilen bir birliğe dönüşmemesi halinde olası kriz ve çatışma durumlarında içindeki ülkelerin farklı yönlere çektiği ve işlevsiz bıraktığı bir mekanizma olarak kalacağı anlaşılmıştır.²⁷⁹

Yugoslavya krizi ve dağılma süreci uluslararası politikada Almanya'nın geri dönüşü ve II. Dünya Savaşından sonra askerlerini ilk kez dışarıya göndererek BM Güvenlik Konseyinde olmamakla birlikte etkinliğini arttırabileceğini de açığa çıkarmıştır. Bilindiği gibi Yugoslavya'nın dağılma sürecinde ilk kopuşu temsil eden Slovenya ve Hırvatistan'ın bağımsızlıklarını Avrupa Topluluğu'na rağmen tanıyan Almanya olmuştur.

Soğuk Savaş'ın bitişi, Doğu Bloğu'nun yıkılması ile birlikte işlevi sorgulanmaya başlayan NATO'nun Yugoslavya krizi ve dağılma süreci ile birlikte kendisine yeni bir meşruiyet alanı yarattığı söylenebilir. Sovyet tehdidine karşı bir güvenlik şemsiyesi olarak dizayn edilen NATO'nun SSCB'nin de dağılması ile birlikte yeni bir strateji etrafında kendisini oluşturma süreci Yugoslavya'da yaşanan iç savaşta yaptığı müdahaleler ile şekillenmiştir. BM çatısı altında ilk önce silah ambargosunu denetlemek göreviyle Adriyatik'e açılan NATO deniz güçleri daha sonra Bosna'da yaşanan iç savaş ve insanlık trajedisine BM'nin uçuşa yasak bölgeler uygulamasını gerçekleştirerek ve nihayetinde havadan Sırp mevzilerini bombalamakla dahil olmuş ve Avrupa'nın ortasında gerçekleşen bir etnik çatışmada ihtiyaç duyulacak askeri gücü oluşturacak şekilde hem Avrupa Birliği ile ilişkilerini hem de yeniden dizayn edilmekte olan küresel sistemle olan ilintisini şekillendirmiştir. Yugoslavya'nın dağılma süreci NATO için yeni bir konseptin kapılarını aralarken NATO ilk kez müdahale alanı dışında yer alan bir bölgede bulunmuş ve hatta kurduğu Barışı Uygulama Gücü (Implementation Force -IFOR-) ile savaştan sonra da bölgede kalmıştır.

---

²⁷⁹ Gözde Kılıç Yaşın, Mülakat 4.

NATO'ya benzer bir şekilde Yugoslavya'nın dağılma sürecinden etkilenen bir başka örgüt BM'dir. II. Dünya Savaşı koşullarında galip devletlerce şekillendirilen ve örgütlenen, dünya barışı ve güvenliğini koruma ve sürdürme konusunda birincil sorumluluğu yine II. Dünya Savaşı şartlarında ABD, Fransa, İngiltere, Rusya ve Çin'in daimi üye olduğu Güvenlik Konseyi'ne veren BM yapısı, Yugoslavya krizi ile birlikte daha fazla sorgulanmaya başlamıştır. Bosna'da yaşanan iç savaşta zamanında ve önleyici müdahale yapamayan ve nihayetinde II. Dünya Savaşından sonra Avrupa'nın merkezinde Srebrenitsa Soykırımı'nın yaşanmasını engelleyemeyen BM yapılanmasının dünyanın barış ve güvenliğini tesis etme noktasında ne kadar yeterli olduğu sorusu daha sık dillendirilmeye başlamıştır.²⁸⁰ Bu noktada Yugoslavya'nın dağılma sürecinde yaşanan gelişmelerin BM'yi önleyici diplomasi gibi farklı arayışlara yönlendirdiği tespit edilmiştir.

Yugoslavya'nın dağılma süreci 1989 yılında iktidara gelen milliyetçi Sırp Lider Slobodan Miloseviç'in Kosova'nın özerkliğini ortadan kaldırması ve Sırbistan'a bağlaması ile birlikte hali hazırda zeminini Cumhuriyetler arasındaki ekonomik farklılıkların ve Yugoslavya içerisindeki ulusların tarihten gelen birbirlerine karşı güvensizliklerinin oluşturduğu bir ortamda başlamış ve Aralık 1995'te imzalanan Dayton Barış Anlaşması'na kadar kanlı bir şekilde devam etmiş, yaşanan ayrılıklardan sonra 1992 yılında Sırbistan ile Karadağ'ın oluşturduğu Federal Yugoslavya Cumhuriyeti'nin Sırbistan-Karadağ şeklinde değiştirilmesi ile "Yugoslavya" ismi ortadan kalkmıştır. Sırbistan ve Karadağ cumhuriyetleri arasında kurulan Sırbistan-Karadağ devleti de 2006 yılında barışçıl yollarla ayrılmıştır. Yugoslavya'nın dağılma sürecinin başlamasında kilit rol oynayan Kosova'nın 17 Şubat 2008'de bağımsızlığını ilan etmesi ile birlikte Yugoslavya Sorunu'nun bittiği düşünülmektedir. Yugoslavya'nın dağılma süreci ve kanlı iç savaşın nihayete erdiğini söylemek mümkünse bile Yugoslavya'dan kalan sorunların uluslararası politikaya etki ettiği gerçeği yadsınamaz.²⁸¹ Eski Yugoslavya Cumhuriyetleri'nin Avrupa Birliği'ne üyelik süreçleri devam etmekle birlikte çok istikrarlı bir ilerlemenin olduğunu söylemek zordur. Yugoslavya'dan ilk kopan ülkelerden Slovenya, AB üyeliğini elde etti, Hırvatistan ise 2013 itibarıyla üyeliğe kavuşacak ancak Sırbistan, Bosna-Hersek, Makedonya, Karadağ ve son olarak Kosova'nın AB'ye üyelik süreçleri bir çok sorunun çözülmesine bağlı. Makedonya'daki Arnavut azınlığın devam eden hak talepleri, Sırbistan'ın Kosova'yı henüz

²⁸⁰ Remzie Shahini Hoxhaj, Mülakat 2.

²⁸¹ İbid.

tanınmamış olması ve Priştina-Belgrad arasında devam eden sorunlar²⁸², Bosna-Hersek'te Dayton Antlaşması ile birlikte oluşan istikrarsız yönetim yapısı gibi sorunlar ekonomik istikrar, demokratikleşme, hukukun üstünlüğü gibi konularda henüz yeterli mesafenin kaydedilememiş olması Eski Yugoslavya'nın yeni cumhuriyetlerini işbirliği imkanlarından mahrum etmektedir.²⁸³

Yugoslavya'nın dağılması ile oluşan yeni Balkan haritası kendi içerisinde sınır, azınlık, milliyetçilik ve ekonomik sorunlar yaşarken diğer tarafta bu sorunlar uluslararası politikaya etki eden konumunu korumaktadır. Örneğin Kosova'nın bağımsızlığı ile birlikte ABD-Rusya ekseninde yaşanan gerginlik, Güney Osetya konusunda 08.08.2008 tarihinde yaşanan Gürcistan-Rusya krizinde, Rusya'nın Kosova'nın rövanşını aldığı şeklinde yorumlanmıştır.²⁸⁴ Yine uluslararası politikanın bir meselesi haline gelmiş olan Kıbrıs Sorunu da zaman zaman Kosova'nın bağımsızlığı üzerinden tartışılmış ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ne Kosova modeli sıkça tartışılan bir konu olmuştur.²⁸⁵ NATO'nun Kosova'da gerçekleştirdiği operasyonun yakın dönemde yapılan Libya hareketine meşruiyet oluşturup oluşturmadığı tartışmaları yine Yugoslavya'nın dağılırken günümüzün uluslararası politika gelişmelerine bıraktığı bir başka etki olarak karşımıza çıkmaktadır.²⁸⁶

Soğuk Savaş'ın bitişi ile birlikte küresel sistemde yaşanan değişimin Yugoslavya'nın dağılma sürecinde önemli etkileri olmuştur. Bununla birlikte Yugoslavya'nın yaşadığı kanlı ve karmaşık dağılma süreci, bugün gerek Yugoslavya'dan ayrılan cumhuriyetleri gerekse uluslararası politik gelişmeleri etkilemeye devam etmektedir. Yugoslavya'nın dağılmasının akabinde bağımsızlıklarını kazanan Batı Balkan ülkelerinin AB'ye üyelik süreçleri devam ederken diğer taraftan bu ülkelerin ikili ilişkilerinde yaşadığı sorunlar güncelliğini sürdürmektedir. Bosna-Hersek'te Dayton Barış Antlaşmasının oluşturduğu koşulların yarattığı karmaşık bürokratik yapı, Kosova'nın Sırbistan ile ilişkilerinde yaşadığı sınır problemleri ve henüz tam manasıyla tanınmamış durumu, Makedonya'da belirli aralıklarla gündeme gelen ve tansiyonu yükselten Arnavut azınlık sorunu

²⁸² İbid.

²⁸³ Mila Tanaskoviç, Mülakat 1.

²⁸⁴ Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu Raporu, Gürcistan Krizi Değerlendirme Raporu, Ağustos 2008, Ankara, s.24, <http://www.usak.org.tr/dosyalar/rapor/tAN1vx8M96fa0KRSuxTSIHF9aC4HvU.pdf> (18.05.2012)

²⁸⁵ KKTC için önce Tayvan sonra Kosova Modeli, <http://www.usak.org.tr/makale.asp?id=2399> (18.05.2012)

²⁸⁶ Stratejik Düşünce Enstitüsü Analiz, İnsani Müdahale Kavramı ve Libya'nın Geleceği, Nisan 2011, Ankara, s.9, <http://www.sde.org.tr/userfiles/file/INSANI%20MUDAHALE%20KAVRAMI%20VE%20LIBYA%20GEL%20ECEGI%20analiz.pdf> (18.05.2012)

düşünüldüğünde Yugoslavya sorununun tam anlamıyla çözüme kavuştuğu söylenemeyeceği gibi bölgesel-küresel dinamiklere de halen sürmekte olan etkisi yadsınamaz. Yugoslavya dağıldıktan sonra ortaya çıkan siyasi-ekonomik-kültürel yıkımın AB tarafından inşası uzun süredir devam etmekle birlikte son dönemde bölgede artan etkinliğiyle Türkiye'nin de bu dönüşümde rolü ve önemi ilerleyen yıllarda belirleyici bir faktör olabilir mi, bölge ülkeleri arasında halen var olan etnik ve sınır sorunları Balkan coğrafyasında yeni sıcak çatışmalara veya derinleşen krizlere sebep olabilir mi gibi sorular Balkanların vee Eski Yugoslavya cumhuriyetlerinin önümüzdeki yıllarda da önemini sürdüreceğini ve araştırma konusu olacağını göstermektedir.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

Ağanoğlu, Yıldırım. Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Balkanlar'ın Makus Talihi Göç, Kum Saati Yayıncılık, İstanbul 2001.

Arı, Tayyar. Uluslararası İlişkiler Teorileri: Çatışma, Hegemonya, İşbirliği, Alfa Yayınları, 3. Baskı, İstanbul 2004.

Aybet, Gülnur. NATO's Developing Role in Collective Security, Ministry of Foreign Affairs, Center for Strategic Research, Ankara 1999.

Bağcı, Hüseyin. Balkanlar (1991 – 1993) Güvenlik Politikası ve Risk Analizi, Dış Politika Enstitüsü, Ankara 1994.

Bora, Tanıl Yugoslavya: Milliyetçiliğin Provokasyonu, 2.baskı, Birikim Yayınları, İstanbul 1995.

Brown, Carl (der.), İmparatorluk Mirası: Balkanlarda ve Ortadoğu'da Osmanlı Damgası, Çev. Gül Çağalı Güven, 1. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul 2000.

Brown, Chris; Ainley, Kirsten. Uluslararası İlişkileri Anlamak, (çev. Arzu Oyacıoğlu), Yayın Odası, İstanbul.

Castellan, George. Balkanların Tarihi (14. – 20. Yüzyıl), Çev. Ayşegül Yaraman Başbuğu, 2. Baskı, Milliyet Yayınları, İstanbul 1995.

Cviic, Christopher. Remaking the Balkans, Royal Institute of International Affairs, London 1995.

Davutoğlu, Ahmet. Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu, Küre Yayınları, İstanbul 2001.

Davutoğlu, Ahmet. Civilizational Transformation and the Muslim World, Quill, Kuala Lumpur 1994.

Hasgüler, Mehmet; Uludağ, Bülent. Devletlerarası ve Hükümetler Dışı Uluslararası Örgütler, 3. Baskı, Alfa Yayınları, İstanbul 2007.

Işıklı, Alparslan. Kuramlar Boyunca Özyönetim ve Yugoslavya Deneyi, Alan Yayınları, İstanbul 1983.

Ivanov, Andrey. The Balkans Divided: Nationalism, Minorities and Security, Euro-Atlantic Security Studies, Peter Lang Publication, Frankfurt 1996

Jelawich, Barbara. History of Balkan, Vol. II, Cambridge University Press, London 1985.

Jelavich, Barbara. History of The Balkans Eighteenth and Nineteenth Centuries, Vol. I, Cambridge University Press, 1983.

Kenar, Nesrin. Bir Dönemin Perde Arkası Yugoslavya: Yugoslavya Sorununun Ulusal ve Uluslararası Boyutu, Palme Yayıncılık, Kocaeli 2005.

Kohn, Hans. Panslavizm ve Rus Milliyetçiliği, 3. Baskı, (Çev. Agah Oktay Güner), Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayını, Ankara 1991.

Koloğlu, Orhan. Osmanlı Döneminde Balkanlar, Ortadoğu ve Balkan İncelemeleri Vakfı Yayını, Eren Yayıncılık, İstanbul 1993.

Köni, Hasan. Genel Sistem Kuramı ve Uluslararası Siyasetteki Yeri, Asam Yayınları, Ankara 2001.

Küçükylmaz, Mücahit; Çopur, Hakan. Türk Basınında Dış Habercilik, SETA Yayınları, Ankara, Mayıs 2010.

Mazower, Mark. The Balkans: From the End of Byzantium to the Present Day, Phonix Press, London 2000.

Misha, Glenn. Balkanlar 1804-1999: Milliyetçilik, Savaş ve Büyük Güçler, Çev. Mehmet Harmancı, Sabah Yayınları, İstanbul 2000.

Owen, David. Balkan Odyssey, Indigo Publishers, London 1996.

Pazarıcı, Hüseyin. Uluslararası Hukuk Dersleri II. Kitap, Gözden Geçirilmiş 4. Baskı, Turhan Kitapevi, Ankara 1994.

Poulton, Hugh. The Balkans: Minorities and States in Conflict, New Edition, Minority Rights Publication, London 1993.

Sander, Oral. Siyasi Tarih Cilt. 2: 1918 – 1994, 5. Baskı, , İmge Yayınları, Ankara 1994.

Stavrianos, Stavros. The Balkans Since 1453 with a new introduction, Hurst and Company, London 2000.

Todorova, Maria. Balkanları Tahayyül Etmek, Çev. Dilek Şendil, İletişim Yayınları, İstanbul 2003.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. Büyük Osmanlı Tarihi, Cilt 5, 6. Baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1995

Ülger, İrfan Kaya. Yugoslavya Neden Parçalandı? Balkan Dramının Perde Arkası, Seçkin Yayıncılık, Ankara.

Yerasimos, Stefanos. Milliyetler ve Sınırlar: Balkanlar, Kafkasya ve Ortadoğu, Çev. Şirin Tekeli, 2. baskı, İletişim Yayınları, İstanbul 1995.

Yoldaş, Yunus. İşlevsel-Yapısal Sistem Kuramı, Aktüel Yayınları, İstanbul 2007.

Walt, Stephan. “Uluslararası İlişkiler: Bir Dünya Bin Bir Kuram”, (çev. Başak Çalı), Foreign Policy: Bilginin Ufukları, Bahar 1998, Bilgi Üniversitesi Yayınları, , s. 25.

Woodward, Susan. Balkan Tragedy: Chaos and Dissolution After the Cold War, Brookings Publishing, Washington 1995.

MAKALELER

Arı, Tayyar; Pirinççi, Ferhat. “Soğuk Savaş Sonrasında ABD’nin Balkan Politikası”, Alternatif Politika, Cilt. 3, Sayı. 1, 2011, s. 1 – 29.

Ayhan, Halis. “Arnavut ve Sırp Savları Bağlamında Kosova’nın Sahipliği Sorunu”, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı: 23, 2010, s. 73 – 86.

Allan , Williams. The Balkans: A European Challenge, Reconstructing The Balkans, Derek Hall and Darrick Danta (ed.), New York, John Wiley and Sons, 1996, s. 211-226

Ateş, Davut. “Uluslararası İlişkilerde Konstrüktivizm: Orta yol Yaklaşımının Epistemolojik Çerçevesi”, Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt:10, Sayı 1, Haziran 2008, s. 214 – 235.

Babuna, Aydın. “The Emergence of the First Muslim Party in Bosnia-Hercegovina”, East European Quarterly, Vol. XXX, No:2, 1996, s. 131 – 159.

Blank, Stephen. U.S. Policy in the Balkans: A Hobson’s Perspective, Strategic Studies Institute, U.S. Army War College, 1995. s. 2 – 15.

Emeklier, Bilgehan. “Uluslararası İlişkiler Disiplininde Epistemolojik Paradigma Tartışmaları: Postpozitivist Kuramlar”, Bilge Strateji, Cilt. 2, Sayı. 4, Bahar 2011, s. 139 – 184.

Guzzini, Stefano. “A Reconstruction of Constructivism in International Relations”, European Journal of International Relations, cilt. 6, sayı. 2, s. 147 – 182.

Kaya, Sezgin. “Uluslararası İlişkilerde Konstrüktivist Yaklaşımlar”, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, cilt 63, sayı 3, s. 84 – 111.

Kale, Başak. “Avrupa Birliği’nin Balkan Politikası: Çelişkiler İçinde Bir Yanılsama”, ed. Ömer Engin Lütem, Birgül Demirtaş Coşkun, Balkan Diplomasisi (içinde) ASAM Yayınları, Ankara, 2001, s. 287 – 305.

Oğuz, Cem. “Rusya’nın Balkan Politikası ve Balkanlardaki Gelişmelerin Rus Siyasetine Etkileri: 1991-2000”, Balkan Diplomasisi, Derleyen: Ömer E. Lütem - Birgül Demirtaş Coşkun, Balkan Diplomasisi (içinde) ASAM Yayınları, Ankara 2001, s. 254 – 272.

Ortaylı, İlber. “Osmanlı İmparatorluğu’nda Millet”, Tanzimattan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi, Cilt 4, İletişim Yayınları, İstanbul 1986, s.996 – 1001.

Ruggie, John Gerard. “What makes The World Hang Together? Neo-Utilitarianism and The Social Constructivist Challenge”, International Organization, cilt. 52, sayı. 4, s. 856 – 885.

Solana, Javier. “NATO’nun Bosna’daki Rolü: İttifak’a Yeni Bir Yol”, NATO Dergisi, 1996, No.1, s. 1 – 12.

Tuporkovsky, Vasil. "The Dissolution of Yugoslavia: An Insider's View", *Mediterranean Quarterly*, Spring 1993, s. 14 – 25.

Yurdusev, Nuri. "Uluslararası İlişkiler Öncesi", *Sistem, Devlet ve Kimlik: Uluslararası İlişkilerde Temel Yaklaşımlar*, der. Atilla Eralp, İletişim Yayınları, İstanbul, 1996, s. 47-51.

Zizmand, Egon. "The Collapse of the Yugoslav Economy" *Soviet Studies*, Vol. 44. No.1, 1992, s. 11 – 112.

Türkeş Mustafa&Gökkoç, Göksu *The European Union's Strategy towards the Western Balkans: Exclusion or Integration?*, *East European Politics and Societies*, 20/4, 2006, ss. 659-690

Glenny, Misha, *Migration Policies of Western European Governments and the Fight Against Organised Crime in South East Europe*, *Journal of Southeast European and Black Sea Studies*, 4/2, 2004, s. 250.

Emilian Kavalski *The Western Balkans and EU; the probable membership*, *South East European Review*, 1/2, 2003, s. 199.

M. Abramovitz, H. Hurlburt, *Can EU Hack The Balkans?*, *Foreign Affairs*, September/October 2002, vol. 81, No. 5, s. 4.

Dover, Robert, *The EU and Bosnian Civil War 1992-95: the Capabilities – Expectations Gap at the heart of the EU Foreign Policy*, *European Security*, Vol. 14, No. 3, September 2005, p. 299-304

Onursal, Özge, *Regional Cooperation as Political Conditionality: The Case of the Western Balkans*, *Ortadoğu ve Balkan İncelemeleri Vakfı*, İstanbul, OBİV Yayınları, 2005, s. 167-169.

Bechev, Dimitar, *Carrot&Sticks Norm: The EU and Regional Cooperation in South East Europe*, *Journal of Southeast Europe and the Balkans*, Vol. 8, N. 1, April 2006, p. 30-31.

Bechev, Dimitar, *EU Conditionality in South East Europe: Bringing Commitment to the Process*, Working Paper, SEE Studies Programme European Studies Centre, Oxford, 2003, p. 4-5.

Emilian Kavalski, Consensual Hegemony and the West European Promotion Order, Avrupa Çalışmaları Dergisi, Cilt 4, No 1, Ankara, 2004. s. 84-87.

Calic, Marie-Janine, EU Policies Towards the Balkans: Fostering Ownership of Reforms, The International Spectator, Vol. XXVIII, No. 3, 2003, p. 113-114.

Phinnemore, David, Stabilisation and Association Agreements: Europe Agreements for the Western Balkans?, European Foreign Affairs Review, Vol. 8, 2003, p. 79.

Pippan, Christian, The Rocky Road to Europe: The EU's Stabilisation and Association Process for the Western Balkans and the Principle of Conditionality, European Foreign Affairs Review, Vol. 9, 2004, p. 224-226.

İNTERNET KAYNAKLARI

Turhan, Fatma Sel. “Balkanlaşmanın Sona Ermesi Bölgesel İşbirliğine Bağlı”

<<http://www.setav.org/public/HaberDetay.aspx?Dil=tr&hid=70277&q=balkanlasmanin-sona-ermesi-bolgesel-isbirligine-bagli>> (10.01.2012)

Nation, Craig. “War in The Balkans 1991-2002”

<<http://www.strategicstudiesinstitute.army.mil/pdffiles/00117.pdf>> (10.01.2012)

The Stability Pact and Lesson from a Decade of Regional Initiatives,

http://www.esiweb.org/pdf/esi_document_id_1.pdf (19.07.2012)

EU Bulletin 4-1997, “Council conclusion on the principle of conditionality governing the development of the EU’s relations with certain countries of South East Europe”

<http://eur->

[lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52000PC0281\(01\):EN:HTML](http://lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52000PC0281(01):EN:HTML)

(19.07.2012)

Comission of the European Communities, The Stabilisation and Association Process for South East Europe, First Annual Report, 03/04, Brussels, 2002, p. 13-14.

http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/the_former_yugoslav_republic_of_macedonia/saa03_01_en.pdf (19.07.2012)

<http://ec.europa.eu/trade/creating-opportunities/bilateral-relations/regions/balkans/>
(19.07.2012)

http://www.mathra.gr/files/regional_strategy_paper_en.pdf (20.07.2012)

Zagreb Summit Final Declaration

http://www.see-educoop.net/education_in/pdf/western-balkan-summit-oth-enl-t02.pdf
(20.07.2012)

Güneydoğu Avrupa İstikrar Paketi hakkında detaylı bilgi için bkz.

<http://www.stabilitypact.org/about/default.asp> (20.07.2012)

Official Journal of European Communities, L306, 05.12.2000, p. 1-6. (Council Regulation (EC) 2666/2000 on assistance for Albania, Bosnia and Herzegovina, Croatia, the FRY and the FYROM).

http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/financial_assistance/cards/general/2666_00_en.pdf
(20.07.2012)

Michael Emerson, Daniel Gros, The CEPS Plan for the Balkans, Centre for European Policy Studies, 1999, p. 11 – 15. <http://www.ceps.be/book/ceps-plan-balkans> (19.07.2012)

Elif Uçkan Dağdemir, Batı Balkan Ülkeleri ile Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Tam Üyelik Olasılıkları Üzerine Bir Değerlendirme, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 59/1, s.92, http://www.politics.ankara.edu.tr/dergi/pdf/59/1/Dagdemir_Elif_Uckan.pdf
(19.07.2012)

Hans-Georg Ehrhart, Prevention and Regional Security: The Royaumont Process and the Stabilization of South East Europe, p. 330 -332. <http://core-hamburg.de/documents/yearbook/english/98/Ehrhart.pdf> (19.07.2012)

Royaumont Süreci için; bkz. <http://www.hri.org/MFA/thesis/autumn98/royaumont.html>
(19.07.2012)

Ana E. Juncos, EU's post-conflict intervention in BiH: (re) integrating the Balkans and (re) inventing The EU, Southeast European Politics, Vol. 4, No. 2, November 2005, p. 88 – 89. <http://www.seep.ceu.hu/archives/issue62/juncos.pdf> (17.07.2012)

Javier Solano, The Development of a Common Foreign and Security Policy and the Role of High Representative; lecture given at the Institute of European Affairs, Dublin, 30 March 2000,

http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/discours/30.03.dublin.iea.doc.html (17.07.2012)

Chris Patten, EU Strategy in the Balkans, The International Crisis Group, Brussels, 10 July 2001,

<http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=SPEECH/01/338&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en> (15.07.2012)

Ülger, İrfan Kaya. “Ortadoğu Sorunu ve Yugoslavya’nın Dağılmasının Avrupa Dış Politikası Çerçevesinde Analizi”

<http://stradigma.com/turkce/eylul2003/print04.html> (19.01.2012)

“Uluslararası İlişkiler ve Uluslararası Sistem”, www.enfal.de/sosyalbilimler/u/006.htm, (19.01 2012).

“Gürcistan Krizi Değerlendirme Raporu”

<http://www.usak.org.tr/dosyalar/rapor/tAN1vx8M96fa0KRSuxTSIHF9aC4HvU.pdf> (18.05.2012)

“KKTC için önce Tayvan sonra Kosova Modeli”

<http://www.usak.org.tr/makale.asp?id=2399> (18.05.2012)

“İnsani Müdahale Kavramı ve Libya’nın Geleceği”

<http://www.sde.org.tr/userfiles/file/INSANI%20MUDAHALE%20KAVRAMI%20VE%20OLIBYA%20GELECEGI%20analiz.pdf> (18.05.2012)

The World Factbook, <https://www.cia.gov/> (15.10.2011)

Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti,

http://www.hazer.tv/ulkeler/yugoslavya_bilgi.html (13.01.2012).

<http://www.terra.es/personal2/monolith/yugoslav.htm> (13.01.2012)

Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı Dönemi. <http://www.ihh.com/kosova> (14.02.2011)

"Historical Roots of the Yugoslav Conflict",

<http://www.ithaca.edu./gagnon/articles/io/io-fin07.htm> (12.03.2012)

“The illusion of collective security (post cold war international security)”

www.encyclopedia.com/doc/1G1-17100943.html, (15.04.2012)

“Former Yugoslavia – UNPROFOR: Background”

http://www.un.org/Depts/dpko/dpko/co_mission/unprof_b.html, (26.04.2012)

http://www.icty.org/x/cases/krstic/acjug/en/040419_Krsti_summary_en.pdf (05.05.2012)

Yugoslavia to Devalue Dinar

<http://pqasb.pqarchiver.com/djreprints/access/27690087.html?FMT=ABS&FMTS=ABS:FT&type=current&date=Apr+22%2C+1991&author=&pub=Wall+Street+Journal&edition=&startpage=NOPAGEC&desc=Yugoslavia+to+Devalue+Dinar> (15.05.2012)

USA TODAY, 700,000 in Yugoslavia's largest strike since WWII

[http://pqasb.pqarchiver.com/USAToday/access/56144890.html?FMT=ABS&FMTS=ABS:FT&date=Apr+17%2C+1991&author=&pub=USA+TODAY+\(pre-1997+Fulltext\)&edition=&startpage=04.A&desc=700%2C000+in+Yugoslavia%27s+largest+strike+since+WWII](http://pqasb.pqarchiver.com/USAToday/access/56144890.html?FMT=ABS&FMTS=ABS:FT&date=Apr+17%2C+1991&author=&pub=USA+TODAY+(pre-1997+Fulltext)&edition=&startpage=04.A&desc=700%2C000+in+Yugoslavia%27s+largest+strike+since+WWII) (15.05.2012)

USA TODAY, 30,000 protesters storm army base in Yugoslavia

[http://pqasb.pqarchiver.com/USAToday/access/56144890.html?FMT=ABS&FMTS=ABS:FT&date=Apr+17%2C+1991&author=&pub=USA+TODAY+\(pre-1997+Fulltext\)&edition=&startpage=04.A&desc=700%2C000+in+Yugoslavia%27s+largest+strike+since+WWII](http://pqasb.pqarchiver.com/USAToday/access/56144890.html?FMT=ABS&FMTS=ABS:FT&date=Apr+17%2C+1991&author=&pub=USA+TODAY+(pre-1997+Fulltext)&edition=&startpage=04.A&desc=700%2C000+in+Yugoslavia%27s+largest+strike+since+WWII) (15.05.2012)

Yugoslavia's Economic Reforms Falter - Crisis Helps Fuel Nationalist And Ethnic Tensions

<http://pqasb.pqarchiver.com/djreprints/access/27808990.html?FMT=ABS&FMTS=ABS:FT&type=current&date=Mar+18%2C+1991&author=By+Craig+Forman&pub=Wall+Street+Journal&edition=&startpage=PAGEA.1&desc=Yugoslavia%27s+Economic+Reforms+Falter+----+Crisis+Helps+Fuel+Nationalist+And+Ethnic+Tensions> (15.05.2012)

Yugoslavia Beset by Paralyzing Bickering - Diverging Nationalities Threaten Federation's Viability

<http://pqasb.pqarchiver.com/djreprints/access/27585059.html?FMT=ABS&FMTS=ABS:FT&type=current&date=Jan+12%2C+1990&author=By+Craig+Forman&pub=Wall+Street+Journal&edition=&startpage=PAGEA.8&desc=Yugoslavia+Beset+by+Paralyzing+Bickering+---+Diverging+Nationalities+Threaten+Federation%27s+Viability> (15.05.2012)

Wall Street Journal Archive, <http://pqasb.pqarchiver.com/> (16.05.2012)

Jerusalem Post Archive

<http://pqasb.pqarchiver.com/jpost/offers.html?message=The%20document%20format%20was%20not%20specified.> (16.05.2012)

USA TODAY, U.N. moves toward blockade to end smuggling to Yugoslavia

[http://pqasb.pqarchiver.com/USAToday/access/56240012.html?FMT=ABS&FMTS=ABS&date=Nov+13%2C+1992&author=&pub=USA+TODAY+\(pre-1997+Fulltext\)&edition=&startpage=10.A&desc=U.N.+moves+toward+blockade+to+end+smuggling+to+Yugoslavia](http://pqasb.pqarchiver.com/USAToday/access/56240012.html?FMT=ABS&FMTS=ABS&date=Nov+13%2C+1992&author=&pub=USA+TODAY+(pre-1997+Fulltext)&edition=&startpage=10.A&desc=U.N.+moves+toward+blockade+to+end+smuggling+to+Yugoslavia) (15.05.2012)

USA TODAY, What options does the West have in Yugoslavia?

[http://pqasb.pqarchiver.com/USAToday/access/56219946.html?FMT=ABS&FMTS=ABS:FT&date=Aug+26%2C+1992&author=Sharon+Shahid&pub=USA+TODAY+\(pre-1997+Fulltext\)&edition=&startpage=09.A&desc=What+options+does+the+West+have+in+Yugoslavia%3F](http://pqasb.pqarchiver.com/USAToday/access/56219946.html?FMT=ABS&FMTS=ABS:FT&date=Aug+26%2C+1992&author=Sharon+Shahid&pub=USA+TODAY+(pre-1997+Fulltext)&edition=&startpage=09.A&desc=What+options+does+the+West+have+in+Yugoslavia%3F) (15.05.2012)

USA TODAY, Peace in Yugoslavia requires justice for all

[http://pqasb.pqarchiver.com/USAToday/access/56177368.html?FMT=ABS&FMTS=ABS&date=Nov+14%2C+1991&author=Slobodan+Milosevic&pub=USA+TODAY+\(pre-1997+Fulltext\)&edition=&startpage=11.A&desc=Peace+in+Yugoslavia+requires+justice+for+all](http://pqasb.pqarchiver.com/USAToday/access/56177368.html?FMT=ABS&FMTS=ABS&date=Nov+14%2C+1991&author=Slobodan+Milosevic&pub=USA+TODAY+(pre-1997+Fulltext)&edition=&startpage=11.A&desc=Peace+in+Yugoslavia+requires+justice+for+all) (16.05.2012)

Time Magazine, Yugoslavia: A Living Hell

<http://www.time.com/time/magazine/article/0,9171,974413,00.html> (17.05.2012)

Time Magazine, Slobodan Milosevic: The Butcher of the Balkans

<http://www.time.com/time/magazine/article/0,9171,975723,00.html> (17.05.2012)

Time Magazine, Another Cease-Fire In Bosnia -- Too Late?

<http://www.time.com/time/magazine/article/0,9171,976068,00.html> (17.05.2012)

Time Magazine, A Lesson in Shame

<http://www.time.com/time/magazine/article/0,9171,978962,00.html> (17.05.2012)

Time Magazine, One Degree of Separation

<http://www.time.com/time/magazine/article/0,9171,976209,00.html> (17.05.2012)

Jerusalem Post, Situation Worsening for Jews in Yugoslavia

<http://pqasb.pqarchiver.com/jpost/access/99719279.html?FMT=ABS&FMTS=ABS:FT&type=current&date=Aug+11%2C+1992&author=BATSHEVA+TSUR+and+ASHER+WALLFISH&pub=Jerusalem+Post&edition=&startpage=01&desc=SITUATION+WORSENING+FOR+JEWS+IN+YUGOSLAVIA%20> (15.05.2012)

Der Spiegel, Jeden Meter verteidigen

<http://www.spiegel.de/spiegel/print/d-13692247.html> (17.05.2012)

Der Spiegel, Der dümmste aller Kriege

<http://www.spiegel.de/spiegel/print/d-13679337.html> (17.05.2012)

YAYINLANMAMIŞ TEZLER

Crnica, Osman. **AB Genişleme Sürecinde Batı Balkan Ülkeleri**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), 2007, Ankara Üniversitesi, Ankara

Gjejlani, Erleta **Değişen Uluslararası Güvenlik Sistemi Bağlamında Yugoslavya'nın Dağılması ve Kosova'nın Nihai Statüsü Sorunu**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), 2007, Uludağ Üniversitesi, Bursa.

Üçyıldız, Ceyda. **Eski Yugoslavya Cumhuriyetlerinin Yapılanmasında AB'nin Rolü**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisan Tezi), 2006, Ankara Üniversitesi, Ankara.

DÖKÜMANLAR

The White House, **A National Security Strategy of Engagement and Enlargement**, Washington DC, U.S., Government Printing Office, 1995, s. 26-28.

UN Security Council Resolution 713(1991), 25 September 1991.

UN Security Council Resolution, 724(1991), 15 November 1991

UN Security Council Resolution 724(1995) 15 December 1995.

North Atlantic Treaty Organization: Washington Treatment.

Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Bosnia and Herzegovina v. Serbia and Montenegro) Summary of the Judgment of 26 February 2007

The General Framework Agreement for Peace in Bosnia and Herzegovina

GAZETELER

İlhan Selçuk, Cumhuriyet, 15 Şubat 1993.

Yalçın Özer, Türkiye, 14 Şubat 1993.

Taha Akyol, Milliyet, 15 Şubat 1993.

Oktay Ekşi, Hürriyet, 14 Şubat 1993.

Milliyet, 20 Haziran 1991.

Milliyet, 28 Haziran 1991.

Cumhuriyet, 1 Temmuz 1991.

Ergun Balcı, Cumhuriyet, 2 Ekim 1991.

Cumhuriyet, “Yunanistan’ın Türkiye Korkusu”, 12 Şubat 1992.

Hürriyet, “Yugoslavya Kendi Kendini Öldürüyor”, 10 Kasım 1991.

Ferai Tınç, Hürriyet, 17 Kasım 1991.

Hadi Uluengin, Hürriyet, 21 Nisan 1992.

Mustafa Necati Özfatura, Türkiye Gazetesi, 7 Şubat 1991.

Mustafa Necati Özfatura, Türkiye Gazetesi, 30 Mart 1992.

Sami Kohen, Milliyet, 2 Temmuz 1991.

Sami Kohen, Milliyet, 22 Nisan 1992.

Hürriyet, 2 Nisan 1992.

- EK -

YUGOSLAVYA'NIN DAĞILMASIYLA İLGİLİ YAPILAN MÜLAKATLAR

Yugoslavya'nın dağılmasının uluslararası politikaya etkileri kapsamında, dağılma öncesi yaşanan süreçlere siyasiler, sivil toplum örgütleri ve halkın nasıl yaklaştığını, Yugoslav (Sırp, Hırvat, Sloven, Boşnak) halkları için Yugoslavya'nın dağılmasının yarattığı pozitif ve negatif etkileri, uluslararası boyutunu, dağılmanın ardından ülkelerin AB'ye üyelik süreçlerini, dağılma sürecinden sonra kurulan yeni ülkelerin ekonomik, siyasi ve kültürel alanda temel sorunlarının tesbit edilebilmesi için bölgeyi iyi bilen gazeteci ve uzman görüşlerine başvurulmuş, bu bağlamda mülakatlar gerçekleştirilmiştir.

Mülakat 1

(Viyana Diplomat Akademisi Master Öğrencisi Mila Tanaskoviç ile gerçekleştirilen mülakat)

• **Yugoslavya'nın dağılması öncesi yaşanan süreçleri betimleyebilir misiniz?**

Sırp tarafı Yugoslavya dağılana kadar ülkenin bütünlüğünü ve birlikteliğini korumaya dair ellerinden gelen herşeyi yaptıkları argümanına hep daha yakın oldu. Sırp bilim adamlarının altını önemle çizdikleri konu büyük güçlerin Yugoslavya'yı mevcut sınırları ve yapısı ile sürdürmeye meraklı olduklarıdır. Bu durum 1991'de Slovenya ve Hırvatistan'ın Yugoslavya'dan ayrılmasının Almanya, Avusturya ve akabinde diğer Avrupalı büyük ülkelerce kabul edilmesinden sonra da kısmen böyleydi. Sırp liderlere ve akademisyenlere göre uluslararası toplum SSCB'de yaşanan parçalanmanın Balkanlarda Yugoslavya özelinde de yaşanmasını engellemek istemiştir ve Sırbistan'ı Karadağ ile birlikte bölgenin istikrar unsuru olarak görmüşlerdir.

• **Sürece siyasiler, sivil toplum örgütleri ve halk nasıl yaklaşıyordu?**

Yugoslavya'nın dağılma sürecinde her üçünün de farklı bir yaklaşımı mevcuttu. Politikacılar ikiye ayrılmıştı, Sırbistan Radikal Partisi lideri Vojislav Seselj ve Sırbistan Sosyalist Partisi lideri Slobodan Miloseviç'in başını çektiği aşırı sağcı ve milliyetçi politikacılar bugünkü Bosna-Hersek, Makedonya, Hırvatistan ve Karadağ'ın topraklarının

dahil olacağı “Büyük Sırbistan” kurma idealini açıkça tartışıyordu. Diğer tarafta ise gerçeği kabul eden ve Sırbistan’ın Yugoslav cumhuriyetlerinden ayrı olarak Karadağ ile birlikte yoluna devam edeceğine inanan ve bunu destekleyen politikacılar vardı.

Yugoslavya’nın dağılma sürecinde Sivil Toplum sektörü çok gelişmiş değildi ve var olanların da Batı ile yakın ilişkileri olduğu dolayısıyla geleceği çok daha iyi bildikleri düşünülüyordu.

Halk ise o zamanlar (bir kısmı halen daha aynı etkide) Yugoslavya nostaljisini yaşayanlar ve aşırı derecede milliyetçiler şeklinde konumlanmıştı.

- **Yugoslav (Sırp, Hırvat, Sloven, Boşnak) halkları için Yugoslavya’nın dağılmasının yarattığı pozitif ve negatif etkileri kısaca açıklayabilir misiniz?**

Burada yine Sırp tarafının yaklaşımıyla ilgilendiğini düşünüyorum. Sırp tarafında olumlu olarak ulusal kimliğin güçlenmesi ve teşvik edilmesini, kimsenin birbiri ile yaşamayı istemediği bir yapay devletin ayakta tutulması fikrinden vazgeçilmesini ve ekonomik olarak Sırbistan’dan görece daha az gelişmiş olan Makedonya, Bosna-Hersek gibi cumhuriyetlere destek olmak zorunluluğunun ortadan kalkmasını söyleyebilirim. Olumsuz etkiler ise hepimizin bildiği savaşlar, daha fazla mülteci, Sırbistan sınırları içinde artan işsizlik, ekonomi sektörünün dağılması, yaptırımlar ve ambargo...

- **Yugoslavya’nın dağılma süreci uluslararası gelişmelerden tamamen bağımsız ele alınabilir mi?**

Bana göre ve genel olarak Sırbistan tarafındaki görüş Yugoslavya’nın dağılmasının uluslararası faktörlerden bağımsız bir şekilde açıklanamayacağı yönündedir. Hatta genellikle Yugoslavya’nın dağılmasının tek nedeni olarak uluslararası faktörler ön plana koyulabiliyor.

- **Yugoslavya’nın dağılmasında etkili olan uluslararası faktörler nelerdir?**

Soğuk Savaş’ın sona ermesi, iki kutuplu sistemin çökmesi, Berlin Duvarı’nın yıkılması, Sovyetler Birliği’nin dağılması ve elbette o zaman için Avrupa Topluluğu’nun kendi alanında, bahçesinde yer alan güvenlik sorununu yönetmesi ve kendisini koruması yoluyla kendini ispat etmesi gerekliliği, ki biliyorsunuz genel olarak Balkan ve özelde

Yugoslavya sorunu Avrupa Topluluğu'nun meselesi olarak gösterilmiştir. Bölgesel sorunun yine bölgesel güç olan Avrupa Topluluğu tarafından çözümlenmesi istenmiştir, her ne kadar başarısız olsa da.

- **Yugoslavya'nın dağılmasının ardından yaşanan Avrupa Birliği'ne üyelik sürecini nasıl değerlendiriyorsunuz?**

Avrupa Birliği üyelik ve örgütlenme süreci sonu gelmek bilmeyen talepler listesinin Sırbistan'a dayatılması ve bu yolla Avrupa Birliği'nin Sırbistan'ı cebinde tutmak istemesi olarak görülüyor. Geçmişle hesaplaşma yapmak gerekliliği halk tarafından sıkça Sırp milli kimliği için bir tehdit ve Sırbistan'ın ruhunu ve omurgasını kırmak için bir girişim olarak algılanıyor. Medya ve kamu kurumları vatandaşlara Avrupa Birliği entegrasyon sürecinin olumlu etkilerini açıklamak için yeterince kampanya yapmıyor, bu yüzden halkın büyük çoğunluğu Avrupa Birliği entegrasyon sürecini gizemli bir şey ve kişisel hayatlarına tamamen etkisiz bir süreç olarak tanımlıyor. Tabii ki bu yaklaşım değişiyor ama halen daha şüphecilik devam ediyor.

- **Dağılma sürecinden sonra kurulan yeni ülkelerin temel sorunları neler olmuştur? Ekonomik, siyasi ve kültürel açıdan değerlendirebilir misiniz?**

Ekonomik açıdan, burada tabii yine sadece Sırbistan perspektifinden konuşuyorum, Yugoslavya'nın bir parçası olarak Sırbistan tüm ülkeyi yeterli hammadde, kapasite ve hemen herşeyi üretmek için sahip olduğu kendi kendine yeterli bir ekonomiye tabi kılındı. Ayrıca bu ekonomik şekil öz yönetim olarak uygulanmıştı. Sırbistan -daha doğrusu Sırbistan ve Karadağ, biliyorsunuz kendi aralarında mini bir Yugoslavya kurmuşlardı- bir gecede tüm dünyadan gelen yeni ortaklar için Pazar oluşturmak durumunda kaldı. Ve şunu da akılda buldurmak lazım, devlet firmaları (büyük halk fabrikaları ama halkın sahibi olmadığı) uzun süredir devlet sübvansiyonlarına dayanıyorlardı ve yeni durumda devlet ekonomisinin çökeceği bu açıdan oldukça açıktı. Ekonomi bunun ilkiydi daha sonra bunu üretim sistemi ve ulusal para birimi izledi ve sonunda Mini-Yugoslavya yaptırımlar ve ambargo ile birlikte yükselen enflasyon (hala dünyada en yüksekler arasındadır) ekonomik durumu işlemez hale getirdi. Devlet şirketleri çöktü ve işsizlik oranları roket etkisi ile yükseldi. Eski Yugoslav cumhuriyetleri için uygun olan ihracat pazarını savaş çarptı ve savaştan sonra bu Pazar da kapandı.

Kültürel açıdan ise Sırbistan yaptırımlar ve ambargo ile derin bir karanlık kuyuya düştü. Hiç kimsenin yurtdışına çıkmasına izin verilmiyordu. Bu tabii ki eğitim, spor ve diğer kültürel alanlara olumsuz yansdı. Bu durum Sırbistan'da güçlü bir milliyetçilik, yabancı düşmanlığı oluşmasına neden oldu ve bugüne kadar kendi inançlarına sarılarak, teşvikle yaşamalarını sağladı.

Siyasi açıdan ise çok ilginç bir durum, Yugoslavya'nın dağılmasından sonraki periyot ülkenin her şeyiyle yabancılaşmasına yardımcı oldu ve politikacılar bunu her zaman kendileri için bir altın hedef olarak gördüler. Politikacılar sınır ötesi gerilimi teşvik ettiler ve milliyetçi nefreti sürdürmeye çabaladılar, iç savaşın oluşturduğu kötü imajı sürdürmeye çalıştılar. İktidar partisi uluslararası alanda bütün saygısını yitirdi, muhalefet ise çok güçsüz ve bölünmüş olduğu için iktidara bir alternatif veya tehdit oluşturamadı ve tüm bunların sonucunda Sırbistan 10 yıllık politik bir uluslararası izolasyona tabi dönem yaşadı.

- **Balkan savaşlarının 100. Yılında Balkan barışı ve Balkan ülkeleri arasında işbirliği imkânlarını nasıl değerlendiriyorsunuz? Bu anlamda uluslararası aktörlerin rolü sizce nedir?**

Balkan savaşlarının bitiminden sonra bölge kendi içerisinde 1. Dünya Savaşı, 2. Dünya Savaşı ve 1990'lardaki iç savaş olmak üzere yıkım getiren üç savaş daha yaşadı. Kurbanların sayısı halen daha bilinmezken bu durumun barış ve işbirliği imkanlarını yavaşlatması söz konusu olacaktır. Ayrıca benim görüşüme göre milliyetçi çatışmalar dönemi geride kalmış olsa da sancılı devlet inşa süreci bitmiş değil. Kosova'nın halen daha bir sorun olarak ortada durduğunu unutmamak gerekir, hangi açıdan baktığınıza göre değişen bir sorun olarak Kosova bağımsız bir devlet mi yoksa Sırbistan'ın bir parçası mı, bu sorun halen sürüyor. Kuzey Makedonya ve Güney Sırbistan'da Arnavut azınlık/çoğunluk problemleri halen daha halledilmiş konular değil, gerginlikle ve ayaklanmalar sürüyor. Eski Yugoslav cumhuriyetleri için herkesin de söylediği gibi tıkanmış yoldan tek çıkış Avrupa Birliği entegrasyon sürecidir diye düşünüyorum. Ya da Batı Balkan ülkeleri birliktelik için ortak bir pozisyon belirleyene ve çeşitli ihtimalleri ön plana koyana kadar Avrupa Birliği tek çıkış yolu ve çözüm olarak görünüyor diyebiliriz.

- **Yugoslavya'nın dağılma sürecinde medya hangi konumdaydı? Halklar arasında yaşanan ayrılıklar doğal bir süreç miydi?**

1990'lı yıllarda Balkanlarda yaşanan savaşların medya savaşları olduğu söylenir ve iddia edilir. Bir çok kişi Batı medyasının kendi ilgi ve çıkarları doğrultusunda her yeni gün cumhuriyetlerin ayrı ayrı fotoğraflarını oluşturup yayımladığına inanmaktadır. Yugoslavya'nın medyanın etkisi olmadan dağıldığını söylemek hem çok zor hem de nankörlük olur; çünkü dağılmadan çok daha öncelerde de milliyetçi gerginlikler söz konusuydu, Yugoslavya'nın önceki 50 yılında da bu gerginlikler vardı ama kolayca yönetilebilmişti. Benim Yugoslavya'nın dağılması ile ilgili yaklaşımım kaçınılmaz olduğundan yanadır; çünkü yanlış ve yapay bir kardeşlik ve birlik yaklaşımı ve insanların çok fazla ve uzun süre baskı altında kalması bu süreci kaçınılmaz kılmıştır. Evet Yugoslavya'nın dağılması kaçınılmazdı ama güçlü ve yıkıcı, istilacı bir medya olmasaydı bu süreç bu kadar kanlı olmazdı ve insanlar arasında bu kadar nefret oluşmazdı.

- **Uluslararası aktörlerin bugün için Balkan ülkelerinin politikalarında etkisi sizce nedir? Yugoslavya sorunu bitmiştir diyebilir miyiz?**

Uluslararası aktörler bölge açısından artık kötü olarak görülüyorlar, bölge ülkelerinde uluslararası kuruluşlarla çok taraflı ve iki taraflı işbirlikleri yapmak için önemli bir açıklık olmakla birlikte bölge ülkeleri uluslararası kurumlarla ve büyük güçlerle işbirliğini önemser bir durumdadır. Benim fikrime göre önemli roller küresel güçlerden ziyade bölgesel güçlere verilmelidir; çünkü küresel güçlerin kendine özgü takvim ve konuları olmakla birlikte bölgeye ilişkin gerekli tarihi ve politik yakınlığa sahip olmadıkları ortadadır. Diğer taraftan bölgesel güçler ise hem daha spesifik ajandaları olması hem de bölge, yani balkanlar ile sahip oldukları tarihi bağ sebebiyle bölgenin sorunlarını ve meselelerini daha kolay ve kapsamlı anlayabiliyorlar.

Sonuç olarak Yugoslavya sorununun tüm ülkelerin bağımsızlıklarını kazanmaları ve kendi devletlerine sahip olmaları ile birlikte giderilmiş olduğunu söyleyebiliriz ama balkanlardaki problemlerin tamamen bittiğini düşünmüyorum zira bütün eski Yugoslavya ülkelerinin halen daha ulus inşası, ekonomilerinin güçlendirilmesi, hukukun üstünlüğünün sağlanması ve demokratikleşmesi ile birlikte Avrupa Birliği entegrasyonu sürecinde alacağı çok uzun mesafeler var.

Mülakat 2

(Priştine Üniversitesi Öğretim Üyesi Remzie Shahini Hoxhaj ile gerçekleştirilen mülakat)

- **Yugoslavya'nın dağılması öncesi yaşanan süreçleri betimleyebilir misiniz?**

Yugoslavya'nın dağılmasını 1974 ile 1989 yılları arasında yaşanan gelişmeler doğrultusunda ele alabiliriz. Kosovalı Arnavutlar açısından baktığımız zaman 1981 yılında yapılan protestolar bu süreçte önemli bir dönüm noktasıdır. Bu protestolara katılım gösteren çok sayıda akademisyen ve aktivist tutuklanmıştır. Kosova'nın otonomiye sahip olduğu zamanlarda 1974-1989 arasında farklı protestolar da olmuştur ve bundan önce de 1968 yılında yapılan protestolar vardır. Arnavut nüfusun mevcut durumlarını ilerletme çabalarıdır bunlar. Adem Demaçi'nin 28 yıllık hapis sürecinin başladığı protestolar bunlar. Adem Demaçi Arnavutlar için Mandela gibidir.

- **Sürece siyasilere, sivil toplum örgütleri ve halk nasıl yaklaşıyordu?**

İfade özgürlüğünüz olmadığı zaman kendinizi ifade etmeniz pek mümkün değil. Bu dönemde Arnavut politikacıların kendilerini açıkça ifade etmeleri mümkün değildi. Dolayısıyla yer altında illegal örgütlenme ve toplanmalar oluşmaya başladı. Komünist partide Azem Vlasi gibi Arnavut üyeler olmasına rağmen 1989'da Miloseviç iktidara gelene kadar Yugoslavya'nın dağılacağı çok açık değildi. İnsanlar bu döneme kadar baskıları ve gelişmeleri gerçekçi görmüyordu, ta ki Miloseviç iktidara gelip Sırp baskıları artmaya başlayana kadar. Baskılar arttığında ise kimsenin kendisini ifade etme gibi bir özgürlüğü yoktu çünkü herhangi bir tepki verildiğinde Sırlar tarafından ayrılıkçı ve terörist ve Yugoslavya'nın bir parçası olmak istemeyen insanlar olarak niteleniyordu. Komünist parti yetkilileri Arnavutlar da dahil olmak üzere halen daha Yugoslavya'nın birlik ve kardeşlik üzere olan sloganını kullanıyor ve birlikte yaşama idealinden bahsediyorlardı. Ama gerçek hayatta bu böyle işlemiyordu, Arnavutlar baskı altındaydı ve tehdit ediliyordu. Eğer Sırp-Hırvat dilini bilmiyorsanız bu başka bir tehdit haline geliyordu, diğerleri ile eşit olmanız mümkün olmuyordu. Arnavutlar için bu çok zordu çünkü Boşnaklar belki farklı bir dine sahipti ama Sırp ve Hırvatlarla dilleri ve kültürleri

çok benziyordu ama Arnavutlar hemen her konuda Yugoslavya içindeki uluslardan farklılık gösteriyordu. Sivil toplum adına o zaman çok fazla bir girişim elbette bugünkü gibi yoktu ama örnek olarak belki de Kosova Demokratik Ligi'ni söyleyebilirim, yazarlar tarafından kurulan bir organizasyon olarak Kosova Demokratik Ligi bu süreçte önemli roller oynamış ve daha sonra siyasi parti haline gelmiştir. O dönemde Arnavut halkı ellerinde olan tüm imkanları kullanmaya çalışmış Mother Theresa gibi daha çok insani olan örgütler de bu anlamda kullanılmaya, dönemin getirdiği ağır koşullara ilişkin halkta bilinç oluşturmaya çabalamıştır.

- **Yugoslav (Sırp, Hırvat, Sloven, Boşnak) halkları için Yugoslavya'nın dağılmasının yarattığı pozitif ve negatif etkileri kısaca açıklayabilir misiniz?**

Yugoslavya bildiğiniz gibi bir birlik konseptine, Avrupa Birliği'ne benzer bir konsepte sahipti, Tito'nun kurduğu bir konseptti bu ve bütün ulusların bir arada yaşadığı ve ekonomik ve politik kazanımları paylaşmayı ön gören bir konseptti. Fakat problem farklı kültürleri bir araya koyup kendi kimlik ve kültürlerini unutmalarının istenmesiydi. Uluslar bir araya koyuldukları zaman kendi geçmişlerini, kültürlerini ve kimliklerini unutmaları istenilecek ve bunları yaşamaları engellenecek şeyler değildir. Söylediğim gibi Yugoslavya'yı oluşturan her bir cumhuriyet kendi kimliğine ve tarihine sahip ve özellikle Arnavutlar bu konuda daha da hassastı çünkü Yugoslavya'nın bir parçası olmaya adeta zorlanmışlardır 1913 Londra konferansı sırasında. Arnavutluk'tan koparıldıktan sonra tabii. Olumlu olan şey şudur bugün bu ülkelerin hepsi bağımsızdır. Ama negatif olan şey ise Yugoslavya'nın dağılışı şeklidir. Her şeyin sona ermesi bütün ülkeler için ancak savaşların sonrasında olmuştur. Bana göre daha farklı bir çözüm bulunabilirdi, daha yumuşak bir geçiş yaşanabilirdi tabii ki eğer Sırlar Yugoslavya içerisinde bu kadar dominant olmak istemeselerdi. Eğer Sırlar bu kadar egoist olmasa ve büyük Sırbistan hayaline kapılmasaydı her şey çok daha kolay halledilebilirdi. Yugoslavya'nın dağılması Kosova'da yaşanan protestolar ve problemler ile başlamıştır bunu kabul etmemek mümkün değil.

- **Yugoslavya'nın dağılma süreci uluslararası gelişmelerden tamamen bağımsız ele alınabilir mi? Yugoslavya'nın dağılmasında etkili olan uluslararası faktörler nelerdir?**

Tarihsel süreçte baktığımızda Yugoslavya içerisinde yaşanan problemler eğer Kosova'daki protestolar ile başlamışsa bunlar henüz 1981 yılında yaşanmıştı ama Yugoslavya'nın dağılması 1989 ile başladı. Dolayısıyla Soğuk Savaş'ın bitişinin ve dünyanın her yerinde yaşanan devrim, değişim ve gelişmelerin etkisi bu anlamda önemlidir. Almanya'da Berlin Duvarı'nın yıkılması ve iki Almanya'nın birleşmesi ile başlayan bu süreçte Sovyetler Birliği'nin dağılması, Romanya'da Çavuşesku'nun düşmesi ve hatta Polonya'da yaşanan değişim ve dönüşümler elbette geniş ölçüde Yugoslavya'yı da etkilemiştir. Küresel bir bakış açısıyla düşündüğümüzde bu değişim ve dönüşümler birbiri ardına gelmiş ve birbirini tetiklemiştir. İnsanlar dünyada yaşanan gelişmeleri takip etmiş ve görmüştür ve bu süreçten etkilenmiştir. Kimliklerin yeniden yapılandığı dünyada Yugoslavya'da yaşayan ulusların bundan etkilenmemesi mümkün değildi.

- **Yugoslavya'nın dağılmasının ardından yaşanan Avrupa Birliği'ne üyelik sürecini nasıl değerlendiriyorsunuz?**

Avrupa Birliği'ne üyelik ve entegrasyon sürecine ilgi Kosova'da sanıyorum diğer ülkelere göre çok daha fazla ama yine düşünceme göre Kosova'nın köylerinde yaşayan Arnavutlar ve elbette diğer azınlıklar Avrupa Birliği'nin olumlu ve olumsuz yönlerine ve nasıl işlediğine dair bu yüksek ilgiye karşın yeterli bilgiye sahip değiller. Kosovalılar için Avrupa Birliği öncelikle ekonomik anlamda olumlu bir etki yaratacağı düşünülen bir süreç ve elbette büyük ve güçlü Avrupa'nın bir parçası olmak. Ancak bununla birlikte ekonomik refahın paylaşılacağı, belirli temel standartların oluşturulması gerekliliği konusunda pek bilgi sahibi değil Kosovalılar. Yine de tüm bu eksikliğe rağmen Kosova'da Avrupa Birliği sürecine bakış çok olumlu.

Aslında bu süreç pek yabancı da değil çünkü söylediğim gibi Yugoslavya'da da buna benzer bir konsept vardı ama teoride söylenenler pratikte uygulanamıyordu. Avrupa Birliği süreciyle birlikte bir ortaklık Kosovalılar için kimliğini, kültürünü kaybetmedikleri sürece çok cazip olacaktır. Ayrıca bugün Avrupa'da yükselen milliyetçiliği görmemiz lazım, eğer Avrupa'da bu milliyetçilik devam eder ve yükselirse Balkanların bundan

etkilenmemesi mümkün değil. Düşünceme göre Brüksel Balkan ülkelerinde aşırı milliyetçi hareketleri, marjinal grupları normalleştirilmesi gerekirken Avrupa’da milliyetçiliğin yükseldiğini görmek endişe verici.

- **Dağılma sürecinden sonra kurulan yeni ülkelerin temel sorunları neler olmuştu? Ekonomik, siyasi ve kültürel açıdan değerlendirebilir misiniz?**

Yugoslavya dağılmadan önce iyi bir ekonomiye sahiptik aslında. Örneğin madenlerimizin bir kısmı Avrupa içerisinde üçüncü sırada öneme sahipti ve bizim kendimize ait ürünlerimiz de mevcuttu. Ancak burada sorun bu üretim ve zenginliğin kendi ulusumuz yani Kosova için kullanılmıyor oluşuydu. Yaptığımız her şey ihraç ediliyordu ama biz sanki makine veya fabrika gibi Yugoslavya için çalışıyorduk. Sırplarla yaşadığımız savaşın temel nedenlerinden birinin de bu olduğunu düşünüyorum çünkü Sırlar Kosova’nın yeraltı zenginliklerinin farkındalar.

Peki şimdi ekonomik durumumuz neden kötü diye soracak olursan çünkü yaşadığımız savaşta fabrikalarımız çok fazla zarar gördü ve savaştan bahsediyorum dolayısıyla hemen sonrasında toparlanmak kolay olmadığı gibi küresel piyasaya girmek ve kendi ürünümüzü pazarlamak da bir o kadar zor. Dünya ekonomisinin belirli evrelerini yakalayamamış bir ülke olarak hele ki bu ekonomik düzende bir şey üretip satmanız çok kolay değil örneğin siz bir şey üretiyorsunuz ama Çin o ürünü çok daha ucuza mal edebiliyor ve sizin piyasada olmanız mümkün olmuyor. Ayrıca Yugoslavya döneminde alışlagelen bir sistem var ancak bugün dünya serbest piyasa ekonomisine geçti, biz ise Yugoslavya zamanında alıştığımız sosyalist düzeni aşma çabasındayız. Bu tabii sadece Kosova’nın değil hem tüm Eski Yugoslav cumhuriyetlerinin hem de bütün Balkanların yaşadığı bir problem.

- **Balkan savaşlarının 100. Yılında Balkan barışı ve Balkan ülkeleri arasında işbirliği imkânlarını nasıl değerlendiriyorsunuz? Bu anlamda uluslararası aktörlerin rolü sizce nedir?**

Evet, bu yıl ayrıca Arnavutluk’un 100. Yılı. İnsanların artık çok daha dikkatli bir şekilde hayatın nasıl ilerlediğini gördüğünü ve geçtiğimiz dönemlerde savaşın herhangi bir tarafa kazandırmadığını aksine her iki tarafa da kaybettirdiğini gördüğünü düşünüyorum ve buna inanıyorum. Dolayısıyla yakın gelecekte Balkanlarda barış havasının hakim

olacağını düşünüyorum ve buna kuvvetle inanıyorum. Tabii burada çok fazla iyimserim farkındayım ama şunu da belirtmeliyim eğer Arnavut sorunu, Balkanlardaki Arnavutların sorunu çözülmezse ve bitmezse barışın olamayacağını da görüyorum. Siz de biliyorsunuzdur Makedonya’da son dönemlerde yaşanan olayları, Arnavut çocukların tartaklanması gibi olaylar yaşandı. Arnavutların baskıya uğraması, bu Sırp lar yahut Makedonlar tarafından olmuş bir önemi yok veya Arnavutların benzer bir baskıyı diğer uluslara gerçekleştirmesi söz konusu olursa elbette barış ortamı oluşmayacaktır. Bu yüzden halklar arasında bu gibi gerilimleri önleyecek tek şey demokrasinin yerleşmesidir.

Bana göre Arnavutlar Balkanlarda en önemli istikrar unsurudur. Bunu neden söylüyorum çünkü Avrupa’lılar, Brüksel bu konuda Sırp lar ve diğer unsurlara gerekli baskıyı gerçekleştirmelidir. Bildiğiniz gibi Sırbistan’ın güneyinde çoğunluğu oluşturanlar Arnavutlar, yine benzer şekilde Makedonya’nın belirli bölgelerinde de Arnavutlar çoğunlukta. Eğer Brüksel Kosova’nın kuzeyindeki Sırp ların ayrılıkçı hareketlerine müsaade ederse, Makedonya’da Arnavutlar kötü muameleye maruz kalırsa bu durum tüm Balkanları için alacak bir istikrarsızlık sürecini beraberinde getirir. Örneğin Makedonya halen daha 2001’de imzalanan Ohrid anlaşmasını dikkate almadan hareket ediyor ve bu durum insanların günlük yaşamlarından genel olarak politik yaşama kadar etki edebiliyor. İşte bu yüzden eğer Balkanlarda temel insan hakları ve eşitlik sağlanmazsa barış ve huzur eskisinden daha kötü bile olabilir. Brüksel’in bu anlamda rolünün çok önemli olduğunu düşünüyorum. Sırbistan’da yapılan seçimlerde Milliyetçi Nikoliç’in iktidara özellikle Bosna’daki Sırp Cumhuriyeti ve Banja Luka’dan aldığı oylarla gelmiş olmasını Brüksel’in iyi okuması ve bu konularda daha etkili rol alması gerekiyor.

- **Yugoslavya’nın dağılma sürecinde medya hangi konumdaydı? Halklar arasında yaşanan ayrılıklar doğal bir süreç miydi?**

Bence doğal bir süreçti çünkü Yugoslavya dağılmadan önce Arnavutların herhangi bir medya organı yoktu. Komünist rejimin bir televizyonu vardı ve bu televizyonun bazı konularda Sırp ları provoke etmek için bilhassa Miloseviç döneminde kullanıldığını söyleyebiliriz. Ayrıca uluslararası medyanın Yugoslavya’nın dağılmasında etkili olduğunu belirtmem gerekiyor. Eğer uluslararası medya Kosova sorunu ve savaşı ile ilgili yayın yapmasaydı daha fazla insan kaybı ve yıkım olabilirdi. Bunun tam tersini de Bosna Savaşı için söyleyebiliriz, uluslararası medyanın Bosna savaşında da hızlandırıcı etkisi olmuştur

ama bu çok eksik kalmıştır. Uluslararası medya bu anlamda Bosna'da yaşanan dram ve soykırıma engel olacak inisiyatifi alamamıştır. Uluslararası toplumda gerekli ilgiyi uyandıran kadar çok vakit geçmiştir.

- **Uluslararası aktörlerin bugün için balkan ülkelerinin politikalarında etkisi sizce nedir? Yugoslavya sorunu bitmiştir diyebilir miyiz?**

Yugoslavya'nın dağılmasında uluslararası aktörlerin Balkan coğrafyasına olan ilgisinin etkisi olmuştu ve bunun bugün itibarıyla bittiğini söylemek çok kolay değil. Yugoslavya parçalandı, bitti evet ama halen daha devam eden daha önce bahsettiğim bazı problemler çözülmedikçe her şey bitti dememiz mümkün değil. Yeniden savaşlar yaşayacağımızı düşünmüyorum çünkü uluslararası aktörler buna müsaade etmeyecektir tabii bu bizi düşündükleri için değil kendi imajlarının tekrar bozulmasını istemedikleri için. Biliyorsun Bosna savaşında çok fazla bekleyen uluslararası toplum orada soykırım yaşanana kadar müdahale etmemişti ve bunun telafisini Kosova'da daha hızlı müdahale ederek yapmak istediler ama elbette Kosova'da da savaş oldu, kayıplar oldu. Avrupa Birliği ve Brüksel Sırbistan'a yeterli baskıyı yapmaz ve bu meseleleri hafife alırlarsa Yugoslavya sorunu bugün mevcut sınırlarımızın en ufak şekilde tartışmaya açılması ile birlikte yeniden başlayacaktır. Balkanlar bugün sorunsuz bir görünüme sahip olsa bile halen çok ciddi problemler olduğunu unutmamak ve bu problemlerin tüm balkan coğrafyasını tekrardan istikrarsızlığa sürüklemesine izin vermemeli.

Mülakat 3

(Bosna-Hersek Oslobodjenje Gazetesi Türkiye Temsilcisi Amina Şeçeroviç ile gerçekleştirilen mülakat)

- **Yugoslavya'nın dağılması öncesi yaşanan süreçleri betimleyebilir misiniz?**

Yugoslavya dağılmadan önce, Tito döneminde insanlar, mutlu olarak yorumlayabileceğimiz bir hayat yaşıyorlardı. Bazı etnik grupların belli bir takım sorunları vardı ama ekonomi, iş, hukuk/kanun vs. açısından kendilerini oldukça rahat ve güvende hissediyorlardı, çünkü devlet denilen yapı vardı. Tito döneminin bitmesiyle sorunlar da

başladı, hem ekonomik açıdan hem de özellikle etnik açıdan. İlk önemli işaretlerden biri 1989 yılında Kosova düzenlemesiydi, 1990'lara geldiğinde ise Slovenya bağımsızlığını ilan eden ilk oldu. O zamanlarda, her ne kadar sorunlar hissedilse de, 1992 yılında başlayacak savaşı, Boşnaklar adına konuşacak olursam, tahmin edemiyorduk. Yugoslavya döneminde, ilk komşularımız olan insanlarla savaşağımızı aklımıza bile getirmiyorduk.

- **Sürece siyasiler, sivil toplum örgütleri ve halk nasıl yaklaşıyordu?**

Bosna Hersek açısından konuşacak olursak, siyasiler olsun, STK veya halk, herkes sorunların farkındaydı fakat nasıl sonuçlar doğurabileceğini kimse düşünemiyordu. Bir taraftan, belki de korktuğumuz şeyleri bastırmak için o sonuçları düşünmek istemiyorduk. Bosna Hersek'te ülkenin bağımsızlığının ne kadar önemli olduğu, tüm artan çekişmelerle, daha iyi görünüyordu. Diğer tarafta ise, özellikle Sırbistan'ın, bunu kabul etmeyeceği açıkça görülüyordu. Siyasi konuşmalarda da liderler bunu açıkça dile getiriyorlardı, daha 1989 yılında Miloşević "Yine çatışmalardayız, silahsız çatışmalar ama, silahlı olma ihtimali de yok değil" demişti, fakat o zaman bile Bosna Hersek tarafı Yugoslavya'nın dağılmasıyla ilan edeceği bağımsızlığının, dört yıl sürececek savaşının başlangıcı olacağına inanamıyordu.

- **Boşnak halkı için Yugoslavya'nın dağılmasının yarattığı pozitif ve negatif etkileri kısaca açıklayabilir misiniz?**

Önceden bahsettiğim Yugoslavya döneminde var olan sağlam devlet yapısı yok olmuştu. Ülkelerin bağımsızlıklarını ilan etmeleriyle hepimizin bildiği Bosna Hersek savaşı da başladı ve bu en negatif etkisi oldu, diyebiliriz. Savaşta kaybedilen canlar başta olmak üzere, günümüzde de Bosna Hersek'in yönetim açısından yaşadığı sorunlar ortadadır. Fakat Tito döneminden sonra aldığı hal ile Yugoslavya'da kalmaktan, bağımsızlığın ilan edilmesi de millet açısından pozitif bir etki oldu. Öyle bir Yugoslavya'da, Sırbistan'ın baskısı altında kalmak bir tarihi, milleti yok ederdi. Miloşević ikinci bir Tito olmak istiyordu ki bu diğer milletler ki özellikle Boşnaklar açısından bir yok oluşun sessiz başlangıcı olurdu.

- **Yugoslavya'nın dağılma süreci uluslararası gelişmelerden tamamen bağımsız ele alınabilir mi?**

Uluslararası gelişmelerden bağımsız olarak süreci ele almak mümkündür, farklı açılardan araştırmak ama, o zaman da eksik bir araştırma yapmış oluruz. Çünkü, çok iyi biliniyor ki Yugoslavya'nın dağılmasında uluslararası camianın da rolü vardı, hem dağılmasında hem de dağılmasından sonra gelişen sorunlarda büyük etkileri vardı.

- **Yugoslavya'nın dağılmasında etkili olan uluslararası faktörler nelerdir?**

Yugoslavya dağılmadan önce, özellikle ekonomi sorunların en yüksek seviyede olduğu dönemde, uluslararası camiası (Dünya Bankası, IMF) bu sorunları daha da zorlaştırarak bir şekilde dağılma sürecine itmiştir. Uluslararası camia Yugoslavya'nın dağılma sürecine siyasi açıdan hazırlıklı değildi ama, yapıcı bir rol üstlendiği de söylenemez. Bazı Batı ülkeleri, Almanya gibi, bağımsızlığını ilan eden Slovenya ve Hırvatistan'ı tanımak için ısrarcı bir tavır sergilemişti ve bazı araştırmacılara göre, Yugoslavya'nın dağılmasına da katkıda bulunmuştu.

- **Yugoslavya'nın dağılmasının ardından yaşanan Avrupa Birliği'ne üyelik sürecini nasıl değerlendiriyorsunuz?**

Yugoslavya'nın dağılmasıyla oluşan görüntü Batı için bir deneme modeli olmuştur. Böyle bir modelde AB üyelik süreci oldukça karışık bir hal almaktadır. Örneğin, daha çok hakim olduğum Bosna Hersek konusunda, savaşı durduran Dayton Anlaşmasıyla oluşan, en basit bir kararı bile alamayan, karmaşık bir yönetim sisteminden bir takım AB şartlarını yerine getirmesini istemek de ne kadar doğru ve mümkün olabilir.

- **Dağılma sürecinden sonra kurulan yeni ülkelerin temel sorunları neler olmuştur? Ekonomik, siyasi ve kültürel açıdan değerlendirebilir misiniz?**

Yugoslavya'nın dağılmasıyla meydana gelen savaşıardan sonra en temel sorun, aslında bitmiş olarak görünen sorunların bitmemesidir. Savaşların durdurmasıyla yeni bir sıkıntılı süreç başlamıştır ki günümüzdeki haliyle kolay kolay çözülecek gibi de durmuyor. Siyasi açıdan Bosna'da nasıl işlediği zor anlaşılan üçlü yönetim sistemiyle, Kosova'daki sorunlar bunların başında gelenlerdir. Ama en zor yahut karışık durumda olan şüphesiz ki

Bosna Hersek'tir. Uluslararasıın dayatmasıyla değiştirilen bayrak, milli marş, oluşturulan yönetim sistemi Bosna Hersek'in ilerlemesinde büyük bir engeldir. Siyasi karışıklık olduğu zaman, ekonomik açıdan da pek bir ilerleme beklenemez. Bosna'daki işsizlik durumu yıllardır çözülüyor, Sırbistan'ın ekonomik durumu öyle ki oradaki gençler Bosna'da iş aramaya gelmek istiyorlar. Böyle bir ortam kültürel açıdan da milli duyguların baskı altında kalmasına yol açmaktadır.

- **Balkan savaşlarının 100. Yılında Balkan barışı ve Balkan ülkeleri arasında işbirliği imkânlarını nasıl değerlendiriyorsunuz? Bu anlamda uluslararası aktörlerin rolü sizce nedir?**

Yugoslavya'nın dağılmasıyla ortaya çıkan yeni ülkelerin bir çok sorunu olmuştur ki bunların en büyüğü yaşanan savaşlardı, Lahey mahkemesinin kararıyla yaşanan soykırımlar. Ülkeler arasındaki ekonomi, kültür ve sosyal ilişkiler tamamen kopmuştu. O ilişkiler yıllarca aynı ülke çatı altında oluşmuştu ve onların ani kopması, canlı eti kopartmaya benzemekteydi, dolayısıyla tekrar onarılması uzun zaman alacak. Balkanlarda birçok grup hala yakınlarının cenazelerini aramakta, yaraları sarmakta, savaş suçluları peşindedir. Tüm ülkeler yaşanan savaşlardan sonra kendi topraklarının yeniden ayağa kalkması için çaba göstermeye başladı, binaların yeniden yapılanması, ticaret, sosyal hayatın normale dönmesi gibi bir çok konuda kendi dertleriyle uğraştılar. Dolayısıyla, daha çok kendi içlerindeki sorunlara önem verdiler. Sırbistan'ın hala "büyük Sırbistan" projesinin izleri görünüyor. Kosova BM tarafından tanınan ülke olmak için çabalarken, Bosna Hersek entite yönetiminden dolayı Kosova'yı tanıyamıyor, dolayısıyla ikili ilişkileri de istediği gibi geliştiremiyor. Çünkü, Bosna'yı güçlendirebilecek neredeyse her yasa Sırp yönetimi tarafından durduruluyor. Savaşlardan sonra, Yugoslavya'nın dağılmasıyla en büyük ülke konumunda olan Sırbistan'ın diğer Balkan ülkeleriyle kurduğu ilişkiler samimi olmadı hiçbir zaman. Çoğu zaman gizli politikalar yürüttü ve bu politika ticari ve diğer ilişkilere de yansdı. Sırbistan, uzun yıllar aranan savaş suçlularını sakladı, bu bilinen bir sırdır. Bunun yanında Eyup Ganiç ve eski General Yovan Divyak hakkında dava açtı, bunun sonucunda ikisi de aylarca gözaltında tutuldu. Bu örneklerle bilinen bir ülke ne tür başarılı işbirliği yapılır sorusuna cevap vermek oldukça zordur. Diğer tarafta, Hırvatistan, Slovenya, Bosna Hersek ve son dönemde Karadağ arasında işbirliğinin daha başarılı şekilde gerçekleştiğini söylemek mümkündür. Bosna Hersek'in reform konusunda daha hızlı hareket etmesi ve AB standartlarını yakalaması bunları daha da geliştirecektir.

- **Yugoslavya'nın dağılma sürecinde medya hangi konumdaydı? Halklar arasında yaşanan ayrılıklar doğal bir süreç miydi?**

O dönemde medyanın gücü de günümüzdeki gibi değildi, fakat medyayı da taraflara göre değerlendirmek şart. Eski Yugoslavya medyası da ülkelere göre dağılmıştı, ona göre yayın politikaları benimsemişti, Batı medyası ise savaşta da olduğu gibi yanlı davranmıştı. Halklar arasında yaşanan ayrılıkları da yorumlamak lazım. Bosnalılar için doğal bir süreç değildi, beklenmedik bir şeydi ve Sırp'lar ateş etmeye başladıkları zaman bile halk "savaş olmaz" diyordu. Fakat diğer tarafta, önceden hazırlanmış bir plan uygulanıyordu ve onlar için doğal bir süreçti.

- **Uluslararası aktörlerin bugün için Balkan ülkelerinin politikalarında etkisi sizce nedir? Yugoslavya sorunu bitmiştir diyebilir miyiz?**

Uluslararası aktörler günümüzde de yaşananlardan net bir ders almadığını görüyoruz. Karaciç, Miloşeviç, Mladiç ve diğerlerinin yıllarca bulunamamasının bir bahanesi olamaz. Mahkemelerin bu kadar uzun sürmesi de büyük yanlışlardan biridir. Savaşta yakınlarını kaybedenlerin acısını hiçbir şey dindiremez ama hiç olmasa suçlu olanların suçlu ilan edildiğini duymak istiyorlar. Diğer tarafta, uluslararası aktörler tüm ülkelerin reform sürecinin hızlandırılmasını ve bir an önce AB standartlarına uygun hale gelmesini istiyor ki böylece bürokrat sorunlarını azaltmış olur ve ekonomi açısından da yeni yollar açmış olur. Uluslararası toplum Balkan problemlerinden artık yoruldu ve o eksilmiş ilgi de hissediliyor. Tüm ülkeleri AB üyesi olarak görmek istemesi de tüm problemleri en aza indirmek için tek yol olarak görmesinden kaynaklanıyor. Sırbistan'ın ve Bosna'nın NATO üyeliğine karşı çıkan Rusya, özellikle Bosna'nın üye olmasını istemiyor, bunun için de Sırbistan üzerinden politikasını sürdürüyor. Jeostratejik ve jeopolitik açıdan Eski Yugoslavya bölgesinin önemli bir bölge olduğunu söyleyebiliriz, unutmayalım ki Birinci Dünya Savaşı da Saraybosna'da başlamıştı. Tüm bunlara bakarsak, Yugoslavya sorununun bitmediğini görmek mümkündür.

Mülakat 4

(21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü Balkanlar Uzmanı Gözde Kılıç Yaşın ile gerçekleştirilen mülakat)

- **Yugoslav (Sırp, Hırvat, Sloven, Boşnak) halkları için Yugoslavya'nın dağılmasının yarattığı pozitif ve negatif etkileri kısaca açıklayabilir misiniz?**

Tüm bu halklar için Yugoslavya dağılmasaydı daha mutlu, huzurlu, refah içerisinde yaşarlardı demek mümkün değil. Ancak Tito dönemi eski Yugoslavya'nın bazı bölgeler hariç neredeyse tamamında son 20 yıl boyunca özlemle anıldı. Bundaki ana neden yeni döneme adaptasyonda yaşanan zorluklar ve kuşkusuz ekonomik sıkıntı ve işsizliğin baş edilemeyecek noktaya ulaşmasıdır. Öte yandan sosyal tarih, “olsaydı, etseydi” gibi varsayımlarla yorumlanamaz. Bugün için denilebilir ki dağılma süreci sonrası açısından en şanslı millet Slovenler olmuş, dağılmanın tüm faydalarından yararlanmış, hızlı biçimde Batı ile entegrasyonu gerçekleştirmiş ve Balkanlı kimliğini en çabuk reddeden millet olmuşlardır. Hırvatlar bu şanslılıkta ikinci sırada gelir. Batı ile entegrasyon için ödemeleri gereken bedel yine diğerlerine göre az olmuştur ve Almanya'nın sıkı desteği ile yeni sisteme uyum göstermeleri de hızlı olmuştur. Aynı şekilde Balkanlı kimliğinden sıyrılmak da kolay olmuştur.

Bu oyunun ana kaybedenleri ise Boşnaklar ve Sırlar olmuştur gibi gözüküyor. Ancak sebepleri aynı değil. Sırlar kaybetti çünkü yok ederek var olmayı seçtiler; Boşnaklar çok kaybetti çünkü yok edilmeye maruz bırakıldılar. Negatifin pozitif doğurması da yine Boşnaklar için gerçekleşti. Soykırımına tabi tutuldular ancak bu aynı zamanda “soy” bilincini getirdi. Pek çok Boşnak –ne yazık ki- “soykırımını belki de dinlerini yeterince yaşamadıkları için verilmiş bir ceza olarak” görmektedir. Bu pek çok suç tipinde görülen kurbanın kendinde suç araması psikolojisinin toplumsal bir yansımasıdır. Ancak bir halkın kendi bilincine varması bakımından da önemli bir fayda doğurmuştur. Bir yandan dinlerini kendi kimliklerinin ayrılmaz parçası yapma refleksi gelişmiş bir yandan da aslında Slav halklardan olmadıkları ve Müslümanlığın yanı sıra zaten ırksal olarak da farklı bir kimliklerinin olduğu söylemleri artmıştır. Burada ben kişisel olarak Boşnak İlim ve Sanat Akademisi'nin (BANU) açılmasını çok önemsiyorum. Çünkü kimlik tespitinde kurumsallaşmaya gidilmesi, savaş sonrasında en önemli gelişmesidir. BANU'nun açılışında

dile getirilen “Bugüne dek kim olduğumuzu hep başkaları söyledi, artık kim olduğumuzu bizden dinleyeceksiniz” yönündeki açıklamaları, ben bir milletin uyanışı olarak değerlendiriyorum ve çok önemsiyorum. Öte yandan savaş sonrası süreçte Boşnaklardaki nüfus artışı da önemlidir. Kuşkusuz ki savaşların bir anlamda toplum üzerinde yarattığı genel sonuçlarından biri nüfus artışıdır ancak aynı artış Sırp halkında gerçekleşmemektedir. Burada Boşnakların “ne zaman nüfusumuz yüzde 60'lara ulaşsa bu yeni bir soykırımın habercisi olmaktadır” sözleri de vicdan yaralayıcı ama belki de gerçeği ifade eden ancak en önemlisi Balkan haklarının bir arada yaşamasının zorluğunu gözler önüne seren bir yaklaşımdır.

Dağılma Sırplar açısından da olumsuz sonuçlar doğurmuştur. Bu anlamda ekonomik sıkıntı başı çeker. Yugoslavya döneminin merkezi olma ayrıcalığının yitirilmesi önemli bir psikolojik ve ekonomik kayıptır. Bunun ötesinde savaş milliyetçiliği arttırmış, savaş sonrası ise bunu dizginlemek yerine daha da radikalleştirmiştir. Sırpların kendilerinin tek suçlu gösterilmesine itirazlarının da dikkate alınması gerekir. Çünkü bu dikkate alınmadıkça Balkanlardaki barut fıçısının fitilinin kontrolü yeni savaşlara meyilli olanların elinde olacaktır. Sırplar kendi kayıplarının da dikkate alınmasını savunmakta ve eski Yugoslavya'nın çeşitli bölgelerinde Sırlara karşı soykırım işlendiğini dile getirmektedirler. Kuşkusuz ki bir millet toptan soykırımcı, başka bir millet de toptan kurban olamaz. Bir savaş yaşanmıştır ve savaşta her taraftan siviller şiddete, işkenceye, tecavüze, katliama maruz kalmışlardır. Ancak tüm bunların tarafsız bir şekilde tartışılması ve herkesin hakkının kendine verilmesi imkansız görünüyor. Yine de Sırpların bu tür hislerinin giderilmesi bölge istikrarı açısından tartışılmaz bir şekilde lüzumludur. Öte yandan Lahey'de yargılanan savaş suçlularının yaşanan savaşta Batılı liderlerin rolüne ilişkin dile getirdikleri de çok önemlidir. Büyük projelerin küçük uygulayıcılarının cezalandırılması ve hatta milletlerinin de suçlu kapsamına alınması ancak tetikleyicilerin aklanması, yeni risklerin, yeni savaşların ve bunda aynı pervasızlığın önünü açmaktadır. Ancak adaletin terazisi her zaman meyillidir ve güçten yana çalışmaktadır. Sırplar açısından konuşulması gereken bir diğer husus, uluslararası hukukun Sırplar aleyhine çalıştırılmasına ve hatta temel kurallarının Sırbistan söz konusu olduğunda yok sayılmasına dönük inançtır. Kosova konusunda Sırplar kendilerine haksızlık yapıldığına, topraklarının hile ve desise ile alındığına inanmaktadırlar. Bu inancın telafisi yok gibi görünüyor ancak zamanla ve zorla kabul ettirme mekanizmalarıyla sorunun aşılması umuluyor. Bugün hem

Boşnaklar hem Sırlar açısından ekonomik sıkıntılar başta olmak üzere AB dışında kalmanın da etkisiyle negatif tüm sonuçlar varlığını sürdürmektedir.

- **Yugoslavya'nın dağılma süreci uluslararası gelişmelerden tamamen bağımsız ele alınabilir mi? Yugoslavya'nın dağılmasında etkili olan uluslararası faktörler nelerdir?**

IMF ve Dünya Bankası'nın baskısı göz ardı edilemez. Ekonomik sıkıntıların ve belirli karşılıklarla verilen kredilerin dağılmada önemli bir rol oynadığı kesin. Öte yandan Balkanlarda etkin olmak isteyen güçlerin girişimlerinin dağılmayı hızlandırdığı, paylaşım savaşının dağılmadan önce başladığı bugünün bilinen gerçeklerindedir. Bunlara belki bir de hem Miloşeviç hem Karaciç hem de Mladiç'in Yugoslavya'nın parçalanışının Batı'da planlandığına ilişkin söylemleri ve Batılı kimi lider ve yetkililerle yaptıkları anlaşmalarından bahsetmeleri de eklenmelidir. 26 Ekim 1990 tarihli Newsweek'te yayınlanan "2000 Yılında Avrupa" olarak isimlendirilen harita, "20. yüzyılın bu son on yılında, Avrupa yeni bir görünüm alacak. Yeni devletler doğacak, eski sınırlar kayacak, yeni bölgesel gruplaşmalar oluşacak" haberiyle yayınlanmıştı ve bu iddiaların bir kanıtı olarak kullanılabilir. İddialara göre harita CIA kaynaklıydı ancak Miloşeviç'in "Büyük Sırbistan" planıyla tam olarak örtüşüyordu. Uluslararası faktörlerin rolüne ilişkin bir örneği de Türkiye'nin Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu 1993 Mart'ında İzlenim dergisinde, muhtemel bir stratejik İslami hattın oluşmasına karşı önlem alan güçleri dile getirdiği makalesinde vermektedir. Makaledeki şu ifadeler dikkati çekiyor: "Yunanistan'ın Sırbistan'a birleşme tekliflerine kadar varan açık desteği, İsrail'in Hindistan ve eski Yugoslav Cumhuriyetleri'ndeki etnik temizlik hareketlerine sağladığı lojistik ve istihbarat desteği, Türkiye'deki Yahudi lobisinin Ermenistan ile ilişkileri artırmak için gösterdiği yoğun çaba, İsrail ile Singapur arasında gittikçe yoğunlaşan ilişkiler bu açıdan tutarlı ve anlamlı gelişmelerdir..." Bu noktada, Yugoslavya'nın dağılmasının salt iç etkenlerle ilgili olmadığını, Batı'nın post modernizm felsefesi ile birlikte küreselleşme projesinin ve ekonomi politikalarının bunda rolü olduğu, teostratejinin alanına giren pek çok etkenin de süreci hızlandırdığı söylenebilir.

- **Yugoslavya'nın dağılmasının ardından yaşanan Avrupa Birliği'ne üyelik sürecini nasıl değerlendiriyorsunuz?**

Türkiye'nin üyelik süreci düşünüldüğünde bölge ülkelerinin ciddi biçimde hızlı ilerlediğini söylemek mümkün. Ancak koşullar düşünüldüğünde aslında bir şekilde şimdikinden de hızlı bir şekilde gerçekleştirilmesini savunmak gerekir. Çünkü ekonomik sıkıntılar ve gelecek umudunun yitilmesi, bölgenin istikrarı açısından ciddi sorunlara yol açmaktadır. AB açısından “önce komşuların kendi aralarındaki sorunları çözmesi ve sonra üyelik” kriterinin gerçekçi olmadığı söylenebilir. Ülkeleri belli bir standarda getirme niyeti de çözülememiş sorunlar nedeniyle sekteye uğramaktadır. Öte yandan azınlık hukukunda bu Balkan ülkelerine uygulanan yeni tür kriterlerin -AB açısından daha rahat yönetilebilir bir bölge yaratmasına rağmen- mevcut etnik sorunlara yenilerini eklediğini de göz ardı etmemek gerekir. Makedonya örneğinde Yunanistan engelini ortadan kaldıramadığı ve üyelik sürecinin uzadıkça uzadığı bir ortamda, azınlıklara ilişkin oluşturulmuş prosedürün ülkenin sürüklendiği yeni tür sorunların sorumlusu olduğu kesindir. Çünkü AB'nin sistemi etnik azınlıkları asimilasyon ya da yok sayılmadan korurken ülke entegrasyonundan ve ortak bir gelecek oluşturma niyetinden de uzaklaştırmakta ancak bundan daha tehlikelisi etnik kimliklerin sınırlarını belirginleştirmektedir. Bir yandan bölgesel kimlik üzerinden büyük bir birliktelik vaat ederken bir yandan ülkesel birliği küçük, gizli etnik sınırlarla zedelemek her ne kadar küreselleşme ve glokalleşmenin bir sonucu olsa da uzun vadede bölgesel birliktelik fikrini de zedeleyecektir. Bu konunun yönetim, devlet, egemenlik, toplum boyutları açısından önemlidir. Öte yandan AB açısından sınırlarında yeni bir istikrarsızlık istenmeyecek bir durumdur ancak polis ve yargı misyonları ile ve ilerleme raporları ve kriterleri ile nüfuz ettiği bölgenin istikrarına çok da kalıcı katkı sunamamaktadır. İktidara gelenlerle çeşitli anlaşmalar yapıp bir dönüştürme süreci başlatsa da tabana inememektedir. Bölgede milliyetçi oyların her bir seçimde biraz daha artmasının arkasında da bu “medeniyet projesi”nin tabana indirilememesi başat rol oynamaktadır.

- **Dağılma sürecinden sonra kurulan yeni ülkelerin temel sorunları neler olmuştur? Ekonomik, siyasi ve kültürel açıdan değerlendirebilir misiniz?**

Yeni bir sisteme alışmak, eskiden vazgeçmek, yeniyi birlikte kurmak en temel sorunların başında geldi. Yeni sistem yeni bir ekonomiyi de gerektiriyordu ancak zaten Yugoslavya zamanında bile üreten ve zengin olan cumhuriyetler dışında kalanlar yeni

ekonomik sistemi oluşturacak araçlardan yoksundular. Ekonomik sıkıntılar, politika üreticilerin tüm zor anlarda daha milliyetçi söylemlere sığınmasına, milliyetçi söylemler de gittikçe radikalleşen toplumlara neden oldu. Eski liderler giderken arkasında kalan siyasetçiler aslında yine aynı Komünist partilerin birer mensubuydular. Dolayısıyla ilk başta -Bulgaristan da buna dahildir- ortaya Sosyalist partiler çıktı. Ne var ki sosyalist partiler isimlerinden farklı olarak politik yelpazenin sağında kalan bir politika izlediler ve zamanla radikal milliyetçi denilen partilerden çok da farklı olmayan söylemleri tercih ettiler. Savaşla yıkılan halkın da kendini onarma sürecinde milli gücüne vurgu yapan söylemlere meylenmesi toplum ve siyasetçilerin karşılıklı olarak milliyetçiliği desteklemesine sebep oldu. Kısır döngüden çıkışın yolu ekonomideki sorunların çözülmesi, işsizliğin giderilmesi, yolsuzluk ve rüşvetin ortadan kaldırılması olarak görünüyor. Ancak toplamda büyük bir yekun tutan bu maliyeti karşılayabilecek bir dış aktör de bulunmuyor. Ne AB eskisi gibi büyük fonlar oluşturabiliyor ne Rusya'nın gücü örneğin Sırbistan'ın sorunlarını çözmeye yetiyor ne de ABD belli karşılıklarla büyük finans yardımlarında bulunabiliyor. -Sonuçta her biri yapıyor ama sorunları çözmeye yetecek büyüklükte değil- Yapılması gereken ise yabancı yatırımın artması ancak yatırımcılar hala riskli gördükleri bu bölgede üstelik hareket kabiliyetlerini kısıtlayan kanunlar nedeniyle çok istekli görünmüyor. Sadece Bosna'da çalışabilir durumdaki fabrika ve büyük işletmelerin yüzde 80'inin hala kapalı olması ancak Suudi Arabistan başta olmak üzere pek çok ülkenin yatırımı "camileri yeniden inşa etmeye" yönlendirmeleri düşündürücüdür. İş potansiyeli de olmasına rağmen gerek Sırbistan'da gerek Bosna Hersek'te gerekse Kosova'da yer yer işsizliğin yüzde 70'lere ulaşması, bölgenin "riskli bölge" olarak kalmasının sebeplerinden biridir.

- **Balkan savaşlarının 100. Yılında Balkan barışı ve Balkan ülkeleri arasında işbirliği imkânlarını nasıl değerlendiriyorsunuz? Bu anlamda uluslararası aktörlerin rolü sizce nedir?**

Balkan savaşlarının 100. yılında Balkan barışından bahsetmenin çok da gerçekçi olmadığını, öte yandan bu söylemin esasen Balkan savaşları döneminde eski Osmanlı tebasına yönelik uygulanan katliam ve soykırımları bilerek ya da bilmeyerek gizlemeye hizmet ettiğini düşünüyorum. Bugün bir barış ortamı yok ve "100. yılında barış" söylemi de dün olanların her boyutunun konuşulmamasından başka bir işe yaramıyor. Sonuçta Türkiye konuşmamakta dirense de Balkan ülkeleri konuşuyor ve bu da tek taraflı bir

anlatıma, dolayısıyla kayıpların da sadece anlatanlar tarafından yaşandığı imajına neden oluyor. Savaşların yarattığı yıkımların tüm boyutlarıyla konuşulmaması da yeni savaşların, yeni yıkımların nedeni oluyor. Biz konuşmayınca üzeri örtülmüyor, biz unutamız deyince herkes unutmuyor. Öte yandan unutamız diyenin büyük suçu olduğuna ilişkin bir kanı doğuyor. -En yakın örnek olması nedeniyle- Bosna’da yaşananların Sırbistan’da konuşulamamasının faturası, uluslararası mahkemenin savaş suçlusu dediğini Sırbistan’ın “milli kahraman” kabul etmesidir. Doğurduğu tehlike de açıktır. Bugün savaştaki Sırp liderlerin sorumluluğunun bu ülkede açıkça konuşulmaması, halkta yine dün olduğu gibi bugün de kendilerine bir komplo kurulduğu ve adaletsizlik yapıldığı duygu ve düşüncelerinin doğmasına sebep olmaktadır. Türkiye’de son beş yıldır düzenli şekilde uluslararası forumlar düzenlenmekte, konu başlıkları çatışma alanlarını dışarıda bırakacak şekilde özenle seçilmektedir. Sonuçta kürsüde işbirliği ortamları konuşulmakta ama aralarda yine çatışma alanları, sorunlar konuşulmaktadır. Kısacası sorunla, üzerleri örtülerek çözülemez.

Uluslararası aktörlerden özellikle AB’nin genişleme çerçevesinde önemli bir aktör olduğuna kuşku yok. Tüm bu birbiriyle sorunlu ülkelere belli bazı kriterler uygulayarak bir nevi kurumsal aynılaştırma gerçekleştirmekte, azınlıkların sorunlarını bu çerçevede çözmekle yeni ayrışmaların önüne kısmen geçmekte ve tamamına “ortak bir hayal” sunmakla da işbirliği yollarının aranmasının önünü açmaktadır. Bu anlamda yapıcı rol oynama potansiyeli bakımından AB öne çıkan en önemli aktördür. Ancak burada yapıcı rol, bir hedef olmaktan ibaret gibi görünmektedir. AB reformları bir ihtiyaç olarak görülüp gönüllülikle takip edilen bir yol olmaktan ziyade yine haksızlık yapıldığı inancının hakim olduğu zorunluluk hali olarak görülmektedir. Değişim isteğinin tabandan geldiği bir ortam eski Yugoslavya’nın parçası olan ülkelerde kendini göstermemiştir. (Bulgaristan’da ise toplum büyük ölçüde değişimin bir parçası olmuştu. AB üyeliğinin ikinci sınıf AB vatandaşlığı getirdiği duygusu ve ekonomik sorunların çözümünde hayal ettiklerini bulamamanın yarattığı hayal kırıklığı bir tarafa bırakılırsa Bulgaristan bu süreci halkıyla birlikte atlatan ülkeler arasındadır.) Balkan ülkeleri arasındaki işbirliği ortamının artmasında da AB diğer tüm aktörlere göre daha etkili olabilecek potansiyele sahiptir. Ancak AB’nin bir bütün olmaması, Almanya ve Fransa ve İngiltere ikilisinin ayrı ülkeler için ayrı formüller üretmesi bazen çatışma ortamına bu ülkelerin de dahil olmasına, bazen de temel neden olmalarına neden olmaktadır.

- **Yugoslavya'nın dağılma sürecinde medya hangi konumdaydı? Halklar arasında yaşanan ayrılıklar doğal bir süreç miydi?**

Hem doğal ve beklenen bir süreçti hem de yönetimler ve dış aktörler tarafından sürecin kötü yönetilmesi nedeniyle daha hafif olabileceken ağır sonuçlar doğurarak gerçekleşti ve ayrışma keskinleşti. Parçalanmanın doğal ve beklenen bir son olduğunu Tito da görmüş ve defalarca kendisinden sonra Yugoslavya'nın bir arada tutulmasının güçlüğüne ifade etmişti. Öte yandan federasyon cumhuriyetlerinin iç sınırlarının etnik kimliklere göre belirlenmiş olması zaten doğal bir ayrışmayı kaçınılmaz kılıyordu. Yugoslavyalılık üst kimliğinin yaratılmasında başarılı olunamadığı kesin ancak bugün bile yapılan nüfus sayımlarında küçük bir yüzde bile olsa kimliğini Yugoslav olarak belirten bir kesimin olması, Yugoslavya'nın tamamen başarısız bir proje olarak değerlendirilmesini güçleştiriyor. Etnik kimliklerin belirlediği sınırlar haricinde federasyon yönetiminde her bir etnik grubun eşit düzeyde memnun edilmesinin güçlüğü, öteki-biz duygusunun aynı ülke içinde yaşamaya devam etmesine neden olmuştur. Bunların ötesinde federasyona zorla sokulduklarına inanan -önce toprakları parçalanıp sonra bir krallığın işgaline uğradıklarına ve ardından o devletçiğin bir birliğin parçası olmaya karar verdiği anda da kendi fikirlerinin alınmadığını savunan- gruplar Yugoslavya'nın kurulması anından itibaren hak taleplerini iletmeye başlamışlardı. Bu grupların uygun zamanda ayrılma niyetleri de kalıcıydı. Verilen her bir hak bir diğerinin istenmesine sebep oluyordu -hem diğer unsurlar istiyordu hem de bir sonraki aşamaya geçmek isteyen ve verilen hakkı yetersiz görülen grup yenisini istiyordu-. Bunların tamamının temelinde etnik alt kimliklerin varlığını korumasıydı. Bu aynı zamanda eski düşmanlık, kırgınlık ve nefretlerin de geçici süreyle dondurulmuş olduğu anlamına geliyordu. Nitekim dağılma döneminin sancılı bir süreç olmasında bu donmuş duyguların kolayca canlandırılabilmesi ana etkindir. Bunda hem dış aktörlerin hem de yeni devlet, yeni yönetim peşindekilerin kullandığı enstrümanların etkisi vardı. Medya da bu araçlardan biriydi ve özellikle kendilerine haksızlık yapıldığı, alınması gereken haklar olduğu, tarihsel miraslar üzerinden “biz” ve “öteki” vurgusu keskin bir şekilde yapılmıştır. Miloşeviç dönemi açısından Bosna-Hersek'te kan gövdeyi götürürken Sırbistan medyasının patates üretiminin nasıl arttırılabileceğine ilişkin yayınlar yapması hem savaşta devlet rolünün halktan gizlenmesi hem de dışa kapalılığın örneği olması bakımından önemlidir. Miloşeviç'in son dönemlerinde ise temel olarak yönetime yakın olan ve onu destekleyen, aynı zamanda sonradan savaş suçlusu olarak Lahey'de yargılanan

isimleri “kahraman” gösteren yayınlar yapan merkez medyanın yanı sıra sonradan Sorosçu olarak adlandırılan ve “liberal” olarak değerlendirilen Batı yanlısı bir medya grubu da vardı.

- **Uluslararası aktörlerin bugün için Balkan ülkelerinin politikalarında etkisi sizce nedir? Yugoslavya sorunu bitmiştir diyebilir miyiz?**

Yugoslavya ortadan kalkmıştır ancak Balkanlardaki bölünme, etnik milliyetçilik hastalığı ya da komşunun topraklarında kalmış soydaşlarla “toprakların da tarihi olarak kendilerine ait olduğu” iddiasıyla birleşme isteklerinin ortadan kalktığını söylemek mümkün değil. Özellikle Sırp, Hırvatlar, Boşnaklar ve Arnavutlarda kendilerine haksızlık yapıldığı, hakkaniyetten uzak bir şekilde topraklarının bölündüğü ve adaletin tecelli edilmesi gerektiği hissini yoğun bir şekilde yaşamaktadır. Bu da uluslararası aktörlerin Balkanlardaki politikalarını etkilemektedir. Bir kere gerek nefret, kin duygularının hala yaşaması gerek tarihi topraklarına ulaşma umudunun canlılığını koruması nedenleriyle bu bölgenin kendi kaderine terk edilemeyeceği fikrini savunmak için yeterli duygusal iklim bulunmaktadır. Öte yandan Balkanların Batı ve Doğu’yu birbirinden ayıran sınır noktası, tampon bölge olması nedeniyle de bölgenin tarihsel önemi varlığını korumaktadır. Ancak bugün uluslararası aktörler için bölge bir çatışma noktası değildir, vekaleten çarpıştırılacak unsurlar Balkan ülkelerinde bulunmamaktadır. Doğu ve Batı’nın Balkan konusunda özellikle son 10 yıldır üstü örtülü bir uzlaşma içerisinde olduğunu söylemek mümkün. Bölge istikrarı ortak paydadır ve bu doğrultuda ana işleyişi kısaca şöyle özetleyebiliriz: Rusya toprak altını, ABD toprak üstünü, AB ise Balkan insanını paylaşmıştır. Bölge istikrarı Rusya açısından enerjisini Avrupa’ya ulaştıracağı petrol ve gaz boru hatlarının güvenliği açısından; ABD açısından da ilginin Ortadoğu’ya odaklandığı bir dönemde askeri üslerinin güvenliği açısından önemlidir. AB ise genişleme planlarının bir parçası olarak gördüğü Balkanların Batı ile uyumlu bir şekilde kurumsallaşması önemlidir. Nitekim yargı ve polis misyonları ile bölgeyle yakından ilgilenmek dışında AB üyelik kriterlerine uygunluğunun denetlenmesi yoluyla da ekonomik, politik, kültürel yeniden imarda rol almaktadır. Balkan ülkelerinin de politika yapımında Batı’nın gerek ekonomik gerek yönetsel gerekse de politik kriterlerine uyumlu davrandığı görülmektedir. Bu noktada bir istisna olarak Sırbistan’ın AB ile aşamadığı Kosova sorununda Rusya’dan dolaylı destek aldığı ancak bunu da AB ve Kosova politikalarını birlikte yürütmek için kullandığı not düşülebilir.

Mülakat 5

(Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi Öğretim Üyesi
Birgül Demirtaş Coşkun ile gerçekleştirilen mülakat.)

- **Yugoslavya'nın dağılması öncesi yaşanan süreçleri betimleyebilir misiniz?**

Yugoslavya'nın dağılma sürecinde üç önemli faktörü vurgulamak gerekir. İlki uluslararası sistemde yaşanan değişimler. Soğuk Savaş'ın bitmesi Yugoslavya'nın Doğu ve Batı Blokları için taşıdığı jeopolitik önemde sarsıntıya yol açtı. Dolayısıyla Yugoslavya'nın toprak bütünlüğüne eskisi kadar önem verilmemeye başlandı. İkinci unsur, ilk unsurla bağlantılı olarak dış ekonomik yardımların azalmasıdır. Üçüncü olarak da, ülkede Sırp'lar mevcut federasyonu eleştirip daha merkezîyetçi bir yönetim isterken, Hırvatlar ve Slovenler daha ademi merkezîyetçi bir siyasal yapının özlemine duymaktaydı. Bu iki görüş arasında bir uzlaşma sağlamak mümkün olmadı.

- **Sürece siyasiler, sivil toplum örgütleri ve halk nasıl yaklaşıyordu?**

Milliyetçi siyasi partiler kendi etnisitelerine dayanan yapıların kurulmasını savunuyordu. Bazı siyasiler ise Yugoslavya'nın mevcut haliyle devamını savunmaktaydı. Halkın görüşleri destekledikleri siyasi partilerden etkilenmekteydi. Burada ilginç olan nokta, milliyetçi partilerin ait oldukları etnisitelerin Yugoslav tarihi boyunca hep mağdur olduğunu iddia ederek, birbirlerine on yıllar boyunca sıkı bir şekilde entegre olmuş halkları birbirlerinden kısa süre içinde ayrıştırmalarıydı. O dönemin Yugoslavyasında bugünkü anlamda siyaseti etkileyen sivil toplum örgütlerinin varlıklarından bahsedilemez.

- **Yugoslav (Sırp, Hırvat, Sloven, Boşnak) halkları için Yugoslavya'nın dağılmasının yarattığı pozitif ve negatif etkileri kısaca açıklayabilir misiniz?**

Avrupa entegrasyonu sürecini daha hızlı yönetebilen Hırvatistan ve Slovenya dışında diğer ülkelerde ciddi sıkıntılar var. Aslında 1990'ların başında ortaya çıkan sorunlar hala tam olarak çözülemedi. Hala etnisiteye dayalı kimlik algılamaları ve siyasal yapılar var. Pek çok ülkede Yugonostaljinin ortaya çıktığı bilinmekte.

- **Yugoslavya'nın dağılma süreci uluslararası gelişmelerden tamamen bağımsız ele alınabilir mi?**

Birinci soruda açıkladım.

- **Yugoslavya'nın dağılmasında etkili olan uluslararası faktörler nelerdir?**

Birinci soruda açıkladım.

- **Yugoslavya'nın dağılmasının ardından yaşanan Avrupa Birliği'ne üyelik sürecini nasıl değerlendiriyorsunuz?**

Avrupa Birliği Balkanlar'ı entegre etmekte yavaş hareket etti. 1999 İstikrar Paketi ve 2003 Selanik Zirvesi'ne kadar ciddi bir adım atılmadı. Entegrasyon süreci bugün AB'nin yaşadığı zorluklar nedeniyle yine zorlu bir dönemden geçiyor.

- **Dağılma sürecinden sonra kurulan yeni ülkelerin temel sorunları neler olmuştur? Ekonomik, siyasi ve kültürel açıdan değerlendirebilir misiniz?**

Ciddi bir işsizlik sorunu var. Ekonomiler sosyalizmden piyasa modeline hala geçiş sürecinde. Geçiş ekonomilerinin bütün sorunlarını yaşıyorlar. Siyasi olarak da hala en temel sorun etnik milliyetçilik açmazından kurtulamamış olmaları.

- **Balkan savaşlarının 100. Yılında Balkan barışı ve Balkan ülkeleri arasında işbirliği imkânlarını nasıl değerlendiriyorsunuz? Bu anlamda uluslararası aktörlerin rolü sizce nedir?**

Güneydoğu Avrupa İşbirliği Süreci dışında bölge ülkelerinin kendi inisiyatifleriyle gerçekleştirdikleri siyasi bir örgüt bulunmamakta. AB bir yandan bölgesel işbirliğini teşvik ediyor ama bir yandan da entegrasyon süreci bölge ülkeleri arası işbirliğine zarar verebiliyor. Örneğin üye olan ülkeler AB'nin vize rejimini uygulamak durumunda kalıyorlar. Örneğin Hırvatistan seneye üye olduğunda Türkiye'ye vize uygulamaya başlayacak. Bu da elbetteki ilişkileri zorlaştıran bir etken olacak.

- **Yugoslavya'nın dağılma sürecinde medya hangi konumdaydı? Halklar arasında yaşanan ayrılıklar doğal bir süreç miydi?**

Neredeyse her ülkede ortalama medya milliyetçiliği teşvik eden yayınlar yapmakta. Yugoslavya örneği siyasilerin medya haberlerini nasıl etkileyebildiğini göstermesi açısından önemlidir. (Türkiye'de de örneğin Kardak krizi sırasında medya kötü bir sınav vermiştir.)

- **Uluslararası aktörlerin bugün için balkan ülkelerinin politikalarında etkisi sizce nedir? Yugoslavya sorunu bitmiştir diyebilir miyiz?**

Uluslararası aktörlerin gündemi bugün daha çok ekonomik kriz ve Orta Doğu'da yaşanan sorunlar. Yugoslavya'nın dağılmasını ortaya çıkaran nedenler hala mevcut olmasına rağmen bugün uluslararası toplum Balkanlar'da sorunlar bitmiş gibi bir algılama içerisinde. Bu hatalı bir yaklaşımdır. Balkanlar'a negatif barış geldi ama pozitif barış hala ufukta gözüküyor. Başka bir deyişle savaşlar artık yok, ama potansiyel gerginlik unsurları hala yerinde duruyor.